

T.C

GAZIANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI

GAZIANTEP’TE ESNAFLAR VE KAMUSAL ALAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ DANIŞMANI: DOÇ. DR. YÜCEL KARADAŞ

TURGAY TAŞ
201623492

GAZIANTEP

MAYIS 2019

T.C.

GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI

Gaziantep'te Esnaflar ve Kamusal Alan

Tez Savunma Tarihi: 08.05.2019

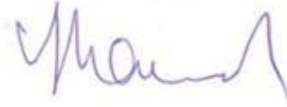
Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Doç. Dr. Zekiye ANTAKYALIOĞLU
SBE MÜDÜRÜ

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları sağladığımı onaylarım.

Prof. Dr. Mehmet Nuri GÜLTEKİN
Enstitü ABD Başkanı

Bu tez tarafımda okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Yücel KARADAŞ
Tez Danışmanı

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

Doç. Dr. Meltem KARADAĞ

Doç. Dr. Yücel KARADAŞ

Dr. Öğr. Üyesi Zerrin ARSLAN

imzası

ÖZET

TAŞ, Turgay
Yüksek Lisans Tezi, Sosyoloji ABD
Tez Danışmanı: Doç. Dr. Yücel KARADAŞ
Mayıs 2019, 174

Bu çalışmada, Gaziantep örneği üzerinden kamusal alanın yapısal dönüşümüne ilişkin bir yaklaşım geliştirildi. Kamusal alanda bireylerin, grupların ve karmaşık ilişkiler aracılığıyla bir arada bulunan eyleyenlerin, gündelik yaşam etrafında organize olmuş toplumsallaşma dinamikleri değerlendirildi. Üzerinde durulan toplumsallaşma dinamikleri ve karmaşık sosyal ilişkiler, toplumsal sınıflar ve sınıfsal özellikler üzerinden yorumlandı. Günümüzdeki konjonktürün ve ilişkilerin ortaya çıkış koşullarını ve nasıl dönüştüğünü anlayabilmek için Osmanlı dönemi, Cumhuriyetin ilk yılları ve ilerleyen dönemler üzerinde duruldu. Sosyokültürel dokunun ve deneyimlenen sosyal hayatın yanı sıra, sosyoekonomik ve iktisadi koşullar, çeşitli kaynaklardan ulaşılan bilgiler eşliğinde değerlendirildi. Bu koşullarla beraber, neredeyse tüm dünya üzerinde etkili olan, küreselleşme, neoliberalizm, kitle demokrasileri, teknolojik gelişmeler, ortaya çıkan ve hızla organize olmaya devam eden yeni haberleşme ağları ve siyasi gelişmeler gibi olgulara dikkat çekildi. Bahsi geçen tüm konular, çalışmada mekânla ilişkisi üzerinden yorumlandı. Jürgen Habermas'ın 'Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü' adlı yapıtı ve onun içerdiği dönüşüme ilişkin çözümlenmeler sonucu üretilen kavramlar referans olarak kabul edildi. Çalışmada kullanılmak üzere Gaziantep Sanayi Odası, Gaziantep Ticaret Odası ve Kent Konseyi gibi kuruluşlara üyeliği bulunan kişilerle derinlemesine mülakatlar yapıldı. Ayrıca, farklı kişilere ulaşmak amacıyla, kartopu örneklem yöntemine başvuruldu.

Anahtar Kelimeler: Kamusal alan, yapısal dönüşüm, orta sınıf, sermaye, kamusal alan, kültür, tüketim, neoliberalizm, küreselleşme, statü, mekân, yerelden kalkınma, girişimci kent, gündelik yaşam.

ABSTRACT

TAŞ, Turgay

M. A. Thesis, Department of Sociology
Supervisor: Assoc. Prof. Yücel KARADAŞ
May 2018, 174 pages

In this study, approach has been developed for regarding the structural transformation of publicity on the example of Gaziantep. The dynamics of organized socialization around daily life of individuals, groups and Actors, which coexist through complex relationships were evaluated in the public sphere. Socialization dynamics and complex social relations were commented via classes and classes properties. In order to understand the conditions of the emergence of the current conjuncture and relations and how it has transformed, the Ottoman Period, the early years of the Republic and the progressive periods were emphasized. In addition to tissue of sociocultural and experienced social life, socioeconomic and economic conditions were evaluated with information from various sources. With these conditions, attention was drawn to the cases the events that are influential in almost the whole world, like globalization, neoliberalism, mass democracies, technological developments, emergent and new communication networks that continue to be organized rapidly and political developments. All these issues were interpreted in relation to the place in the study. Jürgen Habermas Transformation of Public Sphere of his work and analysis were considered as a reference. Deeply interviews were conducted with people who were members of organizations such as the Gaziantep Chamber Of Commerce, Gaziantep Chamber Of Industry and City Council for use in the study. In addition, snowball sampling method was used to reach different people.

Keywords: Public sphere, Structural transformation, Middle class, Publicity, Culture Consumption, Neoliberalism, Globalization, Status, Place, Local development, Entrepreneurial city, Daily life

ÖNSÖZ

Daha yolun çok başında olan bir sosyolog olarak, kendi sosyolojik imgelemimi değerlendirme cüretini gösterecek olursam, bunun lisans eğitimimin sonlarına doğru yavaş yavaş oluşmaya başladığını söylemem gerekir. Bu süreçte ilgimi, kent, mekân, mahalle kültürü, yoksulluk, toplumsal sınıflar ve kentlerin kendilerine ait olan, tarihsel olarak inşa edilmiş kimlikleri gibi konular çekmekteydi. Çünkü, kuramlarda ve çeşitli yaklaşımlarda sunulan bilgiler, çeşitli şekillerde kentsel mekânda, kamusal alanda, mahallelerde, değişik sosyalleşme ve toplanma mekânlarında, kentin ara sokaklarında görünür oluyordu. Gaziantep, tarihi ve kültürel birikimi, kentsel dokusu, mahallelerindeki toplumsal yaşamı ve farklılıkları açısından hem benim merakımı cezbetmekte, hem de sosyolojik açıdan incelenmeyi bekleyen birçok olgu barındırmaktaydı. Ayrıca sınıfsal farklılıklar ve bu farklılıkların temsil edilmesi, mekânsal farklılaşma üzerinde etkili olması gibi durumlar da bu olgular arasındaydı. Nasıl oluyor da bir tarafta kentli seçkin sınıfların yaşadığı lüks semtler, diğer tarafta ise yoksul bir yaşamın olduğu düzensiz, çarpık mahalleler bulunuyordu? Ayrıca toplumsal yaşam ile mekânın organizasyonu ne derece ilişkiliydi? Kültürel değerler, çeşitli anlamlara gelen kimlikler, toplumsal konumlar, yatkınlıklar ve alışkanlıkların kentsel mekânda temsil edilmesi ve gösterilmesi, sıradan bir yaşam seyrinin deneyimlenmesinden farklıdır. Bu temsiliyet, anlamlı bir örüntü olduğunun işaretçisi gibi duruyordu. Çünkü, yaşam tarzlarının ve çeşitli değerlerin bedenlerde, kalabalıklar arasında, sosyalleşme mekânlarında, kamusal alanda ve kentte gösterilmesi, bir kültürün, ideolojinin, yaşam tarzının, alışlagelmiş yatkınlıklar silsilesinin, yerleşmiş kodların dönüşümüne, sürdürülmesine, yeniden üretilmesine hizmet etmekteydi. Yalnız belli okumalar yapmadan, ara sokaklarda gezip yaşanmışlıklara şahit olmadan, insanlarla konuşup davranışlarını ve buldukları çevreyi gözlemlemeden, birilerinin hikayelerini dinlemeden bu dönüşümü anlamak mümkün değildi. Çünkü benim de bir parçası olduğum ve ilgimi çeken olgu buna izin vermemekteydi.

Çalışmada, bahsedilen dönüşümleri ve olguların temsil edilmesini ekonomik (sınıfsal), politik ve kültürel süreçlerle beraber okumanın ve anlamaya çalışmanın yanı sıra, farklı sorular sorarak da değerlendirmek hedeflenmiştir. Bu sorular: “Toplumsal ilişkiler, kültür ve zihniyet gibi mefhumlarla, mekânın organizasyonu ve ona atfedilen anlamlar arasında nasıl bir ilişki bulunmaktadır?” “Sınıfsal profil, mekânın ve toplumsal ilişkilerin kurgulanışını nasıl etkiler?” “Bu etkileşimler karşısında toplumsal ilişkiler, sınıfsal konum, mekânsal organizasyon ve kültürel yapılar nasıl dönüşür?” “Bu dönüşümü, yeni politik, ekonomik, teknolojik ve sosyal gelişmeler nasıl etkilemektedir?”

Yukarıda bahsedilen konular ve çeşitli etkileşimler ile ilgili sorular Jürgen Habermas’ın Kamusalın Yapısal Dönüşümü adlı yapıtının rehberliğinde değerlendirilmeye çalışılmıştır. Çünkü Kamusalın Yapısal Dönüşümü’nde Habermas, tarihsel sürecin akışına göre, belirginleşmiş olan dönemleri ele almanın yanı sıra, politik, kültürel, ekonomik ve sosyal girdileri hesaba katarak genel süreç içerisindeki dönüşümün haritasını çıkarmıştır. Biz de bu çalışmada Habermas’ın yaptığı gibi, ekonomik, politik, kültürel ve sosyal girdiler ışığında, ortaya çıkan yeni gelişmeleri de hesaba katarak kamusal alandaki toplumsal değişimi ve değerlerin yeniden üretimini tartışma çabası içinde bulunduk. Bu değerlendirme ise Osmanlı dönemi, Cumhuriyet dönemi ve günümüz arasındaki süreci içermektedir.

Gaziantep’te kentsel mekân ve toplumsallaşma ilişkilerinin bu süreç içerisinde hangi vaziyetlere büründüğünü ve günümüzdeki haline hangi koşullarda ulaştığını değerlendirirken, kültürel, ekonomik (sınıfsal), politik ve toplumsal değerlerin nasıl dönüştüğünü de anlamaya çalıştık. İlgili bölümlerde ise, kitle demokrasisinin, rekabetçi kapitalizmin, teknolojik gelişmelerin ve kitle iletişim araçlarının, yeni tüketim alışkanlıklarının ve ideolojinin, kentlilik algısının üzerindeki rolünü tartıştık. Bunun yanı sıra Gaziantep’in kendine has doğasının, şehir hayatının ve toplumsal dokusunun, mekânsal özelliklerinin ve halk kültürünün önemli noktalarına değindik.

Gerçekten de Gaziantep büyüsünü zamanla yitirmiş, orijinal değerlerinin aşınmasına karşı koymakta geç kalmış olsa da, farklı imajlar yaratma çabasıyla ön plana çıkan bir şehir olmuştur. Her bölümünden ve duvarlarını oluşturan taşlarından anlam fişkıran eski Antep evleri; İslam ve Osmanlı mimarisinin üsluplarını yansıtan çarşıları, hamamları, camileri ve farklı mimari yapıları; günümüzdeki kahvehane ortamından çok daha farklı olan ve birçok sosyolojik işlevi yerine getiren kahvehaneleri; bugünkü haline nasıl geldiği konusunda dimağımızı şaşkınlığa uğratan ve “nereden nereye” diye sorgulatan etnik, dini ve toplumsal dokusu; “ne oldu da bunlardan hiçbir iz kalmadı” diye hayıflandıran oda sohbetleri, selamlık sohbetleri, kahvelerdeki teatral temsil oyunları ve bununla ilgili meslekler; davranışları ve tasvir edilen kişilikleri ile şehrin toplumsal dokusunu yansıtan ilginç karakterleri; çok eski uygarlıkların izlerini taşıyan tarihi eserleri ve köklü tarihi; tek başına bile derin sosyolojik değerlendirmeler yapılabilecek ve hatta bazılarının kendisine has manâsı olan yemekleri ve mutfak kültürü; yine tek başına önemli sosyolojik çıkarımlar yapmaya olanak sağlayan sahre kültürü... Bütün bunlar bir zamanlar kültürel olarak inşa edilmiş ve şimdi çok azı yaşayan değerler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu değerler ile birlikte düşünüldüğünde, bir zamanlar Antep’te çok zengin ve geniş bir kamusal yaşam yaşanmıştır diyebilmekteyiz. Daha sonraki dönemlerde ise, oluşan yeni politik, ekonomik ve kültürel süreçler kamusal yaşamın daralmasına ve daha kurumsal bir zemine yönelmesine yol açacak şekilde dönüşmüştür.

Gaziantep’te kentliliğin deneyimlenişi, çeşitli değer üretimi gayretleri aracılığıyla, daha önce belirtilen değişkenler ve faktörler eşliğinde gerçekleşmektedir. Çalışmada, geçmişte yaşanan kültürel değerlerin idealize edilmesi ve nostaljik bir bakış açısıyla yeniden üretilmesi süreci değerlendirilmiştir. Kültürel motifler, semboller çeşitli süreçlerin etkisiyle dönüşmekte ve kentteki kimlik yaratımı gayretleri üzerinde etkili olmaktadır.

Gaziantep’teki kentli orta sınıfların yaşam tarzı ve gündelik hayat deneyimleri etrafında kurgulanan bir kent kültürünün yanı sıra, belirtilen değer üretimi ve kimlik inşası etrafında inşa edilen bir kamusal söz konusudur.

Bu çalışmayı hazırlama sürecinde, bitmez tükenmez sabrıyla, bana destek olan ve katlanan; gece, gündüz, haftasonu, yarıyıl tatili, yaz tatili demeden her ihtiyacım olduğunda, tüm bilgi birikimi ve fikirleriyle zihnimi aydınlatan; motivasyonumun en dağınık, moralimin en bozuk olduğu zamanlarda boşluğa düşmekten beni kurtaran; kişisel kütüphanesinden yararlanmama müsaade eden ve her kapısını çaldığımda, zihnimde ışık yakmadan bırakmayan tez danışmanım Doç. Dr. Yücel Karadaş’a ödeyemeyeceğim bir vefa borçluyum. Bu süreçteki tüm desteklerinden ötürü Hocam’a teşekkür ederim.

Tez yazma sürecinde, çalıştığım konu ile ilgili fikirleri ve bakış açısıyla beni aydınlatan, tavsiye ve önerileriyle desteğini esirgemeyip sabır gösteren hocam, Doç. Dr. Meltem Karadağ’a minnettarım. Kapısını her çaldığımda mutlaka destek olan,

sahip olduğu dergi ve kitaplarından yararlanmama mücade eden ve her ihtiyacım olduğuunda yol göstermekten geri durmayan hocam Doç. Dr. Mehmet Nuri Gültekin'e teşekkür ederim. Aynı şekilde her ziyaret ettiğimde derin bilgisi ve hoş sohbetiyle, imgelemimi renklendiren; zengin kütüphanesindeki kitaplarını ödünç vermekten geri durmayan Felsefe Bölümü Öğretim Üyesi Mehmet Sabri Genç'e teşekkür ederim.

Lisans ve Yüksek Lisans eğitimim boyunca sosyolojik imgelemime ve bakış açıma her biri ayrı bir renk katan ve hiçbir zaman desteklerini esirgemeyen, Gaziantep Üniversitesi Sosyoloji ve Felsefe Bölümü öğretim üyelerine, kıymetli hocalarıma ne kadar teşekkür etsem de kifayet etmeyecektir.

Bu tezi hazırlama sürecinde ve bu yaşıma kadar hayatımın her aşamasında, gölgesinde kendimi güvende hissettiğim, her sorunumla ilgilenen, kahrımı çeken, destekleyen, en yakın arkadaşım olan ve hangi başarıyı elde edersem edeyim, o başarının gerçek sahibi olan anneme ödenmesi imkansız olan bir hak borçluyum. Ayrıca benim çalışmalarımı yürütmem için hiç düşünmeden yardımcı olan ve beni destekleyen aileme teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
-----------	---

ABSTRACT.....	ii
ÖNSÖZ	iii
BİRİNCİ BÖLÜM GİRİŞ	1
1.1 GİRİŞ	1
İKİNCİ BÖLÜM ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ	23
2.1 ÇALIŞMANIN ÖNEMİ.....	23
2.2 ÇALIŞMANIN AMACI	28
2.3 ÇALIŞMA GRUBU.....	28
2.4 ARAŞTIRMA SORUSU	31
2.5 BİLGİ TOPLAMA VE DEĞERLENDİRME YÖNTEMİ.....	32
2.6 Sonuç.....	33
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM KURAMSAL ÇERÇEVE VE TERMİNOLOJİ.....	35
3.1 NEDEN HABERMAS'IN KAMUSAL ALAN YAKLAŞIMI.....	35
3.2 KAMUSAL ALAN TEORİSİ: JÜRGEN HABERMAS.....	37
3.3 KAMUSAL ALAN KAVRAMININ ANLAMLARI ÜZERİNE.....	53
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM SINIF YAPISI VE EKONOMİK KONJONKTÜR.....	59
4.1 OSMANLI DÖNEMİNE GENEL BİR BAKIŞ	59
4.2 CUMHURİYET'İN İLK YILLARINA GENEL BİR BAKIŞ	61
4.3 1950-2000 ARASI DÖNEMDE EKONOMİK DURUM.....	63
4.4 GAZİANTEP'TE İKTİSADİ DURUM VE SINIFLAR.....	67
4.5 GAZİANTEP'TE TOPRAK VE GAYRİMENKUL SAHİPLİĞİ	71
4.6 Sonuç.....	73
BEŞİNCİ BÖLÜM KENTSEL MEKÂN VE SOSYO-KÜLTÜREL DOKU	78
5.1 ŞEHİR YAPISI VE TOPLUMSAL DOKU	78
5.2 GAZİANTEP'TE GELENEKSEL KAMUSALLIK MEKANLARI VE RİTÜELLERİ.....	90
5.3 GELENEKSEL SAHRE KÜLTÜRÜ VE KAMUSALLIK	94
5.4 Sonuç.....	97
ALTINCI BÖLÜM ESNAFLAR VE GAZİANTEP'TE KAMUSALLIĞIN DÖNÜŞÜMÜ.....	100
6.1 ESNAFLAR VE YERELDEN KALKINMA	100
6.2 ANADOLU KAPLANLARI VE GİRİŞİMCİ KENT KİMLİĞİ	101
6.3 YAŞAM TARZI VE GÜNDELİK HAYAT DENEYİMLERİ	105
6.3.1 GÜNDELİK YAŞAMIN YENİDEN İNŞASI.....	105
6.3.2 AHBAPLIK VE ORTAK DEĞER TEMELLİ DAYANIŞMA AĞI	117
6.3.3 ESNAFIN “SINIF GEÇMİŞİ” VE TEMAYÜZ STRATEJİSİ	125
6.3.4 YERLİ, MİLLİ, İSLAMİ DEĞERLER VE ANTEPLİLİK.....	135
6.3.5 TÜKETİM ALIŞKANLIKLARI VE SOSYAL STATÜ	139
6.3.6 İMGENİN YENİDEN ÜRETİMİ VE KAMUSALLIĞIN DÖNÜŞÜMÜ	146
6.3.7 “ANTEPLİ KADIN” İMAJİ VE “KADIN DOSTU KENT” İMGELERİ BAĞLAMINDA MARKA KENT: GAZİANTEP	151
6.3.8 Sonuç.....	155
SONUÇ	1647
KAYNAKÇA.....	164

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1 GİRİŞ

Bu çalışmada, Gaziantep'te kamusalığın inşa edilme ve dönüşme süreci, kentte seçkin bir sınıf olarak yükselmiş esnaf ve onların oluşturduğu esnaf kamusalığı ışığında değerlendirilmektedir. Ticaret hayatlarının başlangıcından, mevcut durumlarına gelene kadarki aşamalarda, kentli bir sermaye sınıfı olarak belirginleşme süreci açıklanmaktadır. Esnaf ailelerinin, sınıfsal ve kültürel bir grup olarak kent yaşamı içerisinde ortaya çıkmaları ve gündelik yaşam aracılığı ile kendi yaşam tarzlarını temsil etmeleri kamusalığın inşası ve dönüşümü üzerinde belirleyici olmaktadır. Aynı zamanda muhafazakâr ve geleneksel değerleri benimsemiş bir sosyal cemaat olarak da kamusal alanda görünür olan esnaf ortak toplumsal ve kültürel değerleri taşıyan gruplarla yakınlaşmakta, toplumun geri kalan kısmı ile arasına sembolik bir ayırım mekanizması kurmaktadır. Eğlence, tüketim alışkanlıkları, sosyalleşme etkinlikleri, davet ve toplantılar, dini sohbetler ve ticaret hayatındaki konumları aracılığıyla inşa edilip sürdürülen bir kültür oluşturulmakta ve bu kültür toplumun tüm katmanlarında baskın kültür olarak karşılık bulmaktadır. Esnaf ailelerinin sınıfsal ve kültürel konumlarına dayanarak kurgulanan bu olgu ile , toplumun geneli arasında bir karşılaştırma yapılmakta ve kamusalığın dönüşümü değerlendirilmektedir.

Gündelik yaşamın işleyişi konusunda düşünmeye iten mesele onun doğrudan doğruya belli kodlara ve kriterlere göre programlanmış bir doğasının olduğu mu, yoksa zamanın ve mekânın geçmişteki ve hali hazırdaki yapısal ve işlevsel koşullarına göre başına buyruk işleyen, doğrusal olarak süregiden bir işleyişinin olduğu mu? Bu konuda her iki ucun da ortak noktalarının birlikte hareket ettiğini düşünmek yeterli midir? Yoksa bu sürecin bazı değişkenlerle, kriterlerle, yapısal, kültürel ve tarihsel kodlarla analiz edilmesi mi gerekir?

Bu konuda yöntemsel olarak sadece bir bakış açısını veya yol haritasını izlemek yerine, konuyla ilgili geliştirilmiş olan çeşitli yaklaşımları göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

Ben, kardeşlik, eşlik ya da yurttaşlık görevimi yaparken, sözleşmeyle üstlendiğim yükümlülükleri yerine getirirken, benim ve benim edimlerimin dışında, hukuk ve geleneklerin içinde tanımlanmış olan ödevleri yapmaktayım. Bunlar benim özel duygularıyla uyumlu olsalar ve onların gerçekliğini ben içsel olarak duyuyor olsam da, bu gerçeklik yine de nesnel; çünkü o hukuku ve gelenekleri yapmış olan ben değilim; onları eğitim yoluyla edinmişimdir (Durkheim, 2013: s. 37-38).

Olguların, yaşam biçimlerinin ve davranışların temel tetikleyicisi olarak görmemiz gereken itki nedir? Olguların kendisi midir? Yoksa olguların ve yaşam biçimlerinin ortaya çıkması için zemin hazırlayan karmaşık süreçlere mi başvurmak gerekmektedir? Durkheim'dan aktarılan yukarıdaki alıntı irdelenecek olursa, hukuk, gelenekler ve sözleşmeye atıfta bulunulduğu görülmektedir. Yani doğrudan doğruya davranışları ortaya çıkaran güdünün, bireyden gelmediği şeklinde bir yorum yapıldığında toplumsal yapının, hukukun ve sözleşmenin, genel olarak normların ve geleneklerin rolü ön plana çıkmaktadır. Tarihsel olarak kurulmuş olan kültür ve gelenekler, kalıplaşmış toplumsal normlar, hayatlarımızı, yaşam biçimlerimizi ve gündelik hayat deneyimlerimizi etkilemektedir. Bu bağlamda genel bir değerlendirme yapıldığı takdirde asıl güç kaynağının toplumsal yapı ve normlar olduğunu ifade etmek gerekmektedir. Daha farklı bir bakış açısı üzerinden yeniden değerlendirme yapmak gerekirse asıl etkenin toplumsal yapı değil de doğrudan doğruya bireyin kendisi olduğu konusundaki anlayışı tartışmak gerekecektir.

Aydınlanma liberalizmi, büyük toplumsal hareketlilik, kapitalist piyasalar, demokratik siyasal pratikler, bireysel haklar ve değer çoğulculuğu tarafından tanımlanan modern toplumlarda yaşayan insanların toplumsal deneyimlerinin ortaya çıkmasına hem yardım etti, hem de bunlar tarafından desteklendi. Bütün bunlar, toplumsal yaşamın, temel biriminin birey olduğu ve bireyin de ayrı ve tikel bir varlık olduğu düşüncesine hizmet ediyor (Fay, 2012: s.51).

Buna göre bireyin merkezi konumda olduğunu belirten bakış açıları da tartışılmaktadır. Bu durumu sadece bireyin davranışları olarak algılamak yerine, herhangi bir yaşam pratiğinin kendisinde aramak daha geniş bir yelpaze açılmasını sağlamaktadır. Nitekim üzerinde tartışılan mesele, mekânsal, tarihsel ve kültürel bir birlikteliğin yarattığı konjonktüre odaklı bir çalışmadır. Alıntıya göre ekonomik,

siyasal, hukuki, deneyimlerin birlikte yaşandığı toplumlarda sosyal yapının ve düzenin yanı sıra bireysel konumlanışın da merkezde olması gerektiğine dair bir kanaat oluşmaktadır. Bu bağlamda her iki bakış açısı da değerlendirilecek olursa, asıl belirleyici gücün ne sadece toplumsal normlar olduğu, ne de sadece bireyin salt kendi kararlarından hasıl olan bir gücün varlığından kaynaklandığı söylenebilir. Var olan konjonktüre ve bağlama eklenmiş olarak her iki bakış açısının da birlikte etkili olduğu söylenebilmektedir. Tarihsel olarak ortaya çıkmış, belli süreçlerden geçerek gelişmiş, bu süreçte yapısal olarak etkileyici, değiştirip dönüştürücü, yönünü değiştiren birçok unsurla karşılaşmış; son tahlilde halihazırdaki durumuna ulaşmış bir olguyu veya bütünsel olarak işleyen bir mekanizmayı masaya yatırmak demek, tüm değişkenlerin ve zikredilen tüm süreç ve unsurların analitik bir çerçeve içerisinde incelenmesi demektir. Bu bağlamda Lefebvre'nin kullanmış olduğu "gerileme-ilerleme" yönteminin bizim için de kullanışlı olduğunu ifade etmek gerekmektedir. "Lefebvre, şimdiki zamanın analizinden yola çıkar. Güncel çelişkileri anlamak için geçmişe uzanır. Bu çelişkiler ne zaman ortaya çıkmıştır? Şimdiki zamana geri döner, sonra gelecekte gerçekleşebilecek potansiyelleri belirtir. O zaman geleceğe yönelir (Lefebvre, 2014: s.18). Bu bağlamda çalışmanın muhtelif yerlerinde de bahsedildiği gibi, çalışmayı ilgilendiren tüm konuların, yani mekânsal ve tarihsel olarak inşa edilmiş geniş kapsamlı bir kültürün anlaşılması gerekmektedir. Tüm bunlara bağlı olarak ortaya çıkmış olan tabakalaşmanın, farklılaşma ve değişik fraksiyonların üretiminin hesaba katılması önem arz etmektedir. Esnaf, kendine ait bir yaşam biçimi inşa edip kentsel mekânı bu kültür aracılığıyla yeniden yapılandırmakta ve yeniden toplumsallaşma sürecinde araçsallaştırmaktadır. Böylesine bir güce ulaşmış olan esnaf ailelerinin anlaşılması için, Lefebvre'nin bahsettiği gibi, ilk olarak tarihsel iz sürme yoluna gidilmesi gerekmektedir. Halihazırdaki bağlamın bugüne gelene kadar geçirmiş olduğu sürecin izleri bu şekilde sürülecektir. Daha sonra bu tarihsel bağlamla ilişkisel olarak günümüzdeki durumlar ve çeşitli ekonomik ve ideolojik süreçler tahlil edilecektir.

Çalışma, genel olarak ilişkisel bir değerlendirme çerçevesinde kurgulandığı için, farklı dönemlerdeki gelişmelere başvurulacaktır. Ele alınan konunun günümüzdeki vaziyetinin tarihsel olarak izleri sürülecek ve günümüzdeki nihai durumun çeşitli değişkenlere bağlı olarak genel bir değerlendirmesi yapılacaktır. Şöyle ki, bu çalışmada çeşitli boyutlarıyla incelemeye tabi tutulan konunun öncelikle

günümüzdeki durumunun genel bir tasviri yapıp, temel motivasyona odaklanılarak araştırma sorusu sebepleri ve ana hatlarıyla birlikte belirlendikten sonra, geriye dönüp temele inmeye çalışılacaktır. Tarihsel dinamiklerin nasıl geliştiği, kültürel, ekonomik, sosyal, sembolik ve dışsal faktörlerin etkisinin nasıl tecrübe edildiği üzerinde durulacaktır. Bir başka deyişle tarihsel ve kültürel anlamda, tüm koşullarıyla ele alınan olgunun kurgulanış ve inşa edilmişinin, izleri sürülecektir. Bunun bir örnek üzerinden değerlendirilmesi gerekirse ve benzerlik kurarak günümüz kentlerinde ve kamusal hayatında aynı durumların nasıl deneyimlendiği açıklanmaya çalışılırsa, benzerliklerle beraber ortaya tarihsel mesafenin getirdiği farklılıklar da çıkmış olacaktır. Şöyle ki:

Olgun Yunan şehir devletinde, özgür vatandaşların ortak kullandığı polis'in alanı, tek tek şahıslara ait olan oikos'un alanından kesin olarak ayrılmıştır. Kamusal hayat, Pazar meydanında, agorada cereyan eder, fakat mekânsal olarak bağlanmış değildir: kamu, mahkeme ve meclis görüşmeleri biçimine de bürünebilen müzakerede oluşabileceği gibi, savaşta veya savaş oyunlarındaki gibi ortak eylemde de oluşmaktadır. Siyasal düzen, patrimoniyal köle iktisadına dayanmaktadır. Vatandaşlar üretici çalışmadan muaftırlar, ancak kamusal hayata katılabilmenin koşulu, bir aile reisi olarak, özel hayat alanında özerk olmaktır. Özel alan, eve bağlıdır; dolaşım halindeki bir servete veya emek gücüne sahip olmak, ev ekonomisi ve aile üzerindeki egemenliğin ikamesi olamaz, yoksunluk veya köleden yoksunluk "polis"e kabul edilmenin önünde engeldir. Yani polis'te bir şahsın konumu, oikos'taki despotluğuna bağlıdır. Hayatın yeniden üretimi, kölelerin çalışması, doğum ve ölüm oikos despotluğunun şemsiyesi altında cereyan eder; zorunluluk ve geçicilik alemi, özel alanın gölgesinde gizlenir. Yunanlıların bilincinde kamu, özel alanın karşısında bir özgürlük ve istikrar alemi olarak yükselmektedir. Her şey ancak kamunun ışığında açığa çıkar, herkesin gözüne orada görünür. Meseleler vatandaşlar arasındaki konuşmalarda dile gelir ve şekillenir; eşitler arasındaki çatışmada en iyi olan ortaya çıkar ve gerçek özüne bürünür –şanın ölümsüzlüğüne-. Hayat kavgası ve hayati ihtiyaçların karşılanması zorunluluğu, oikos'un sınırları içinde utançla saklanırken polis onur kazanılabilen serbest bir alan sunar: elbette vatandaşlar eşitler olarak ilişki kurarlar, ama hiç kimse temayüz etmeye çalışmaktan geri kalmaz. Aristoteles'in bir katalog halinde derlediği erdemler yalnızca kamu alanı içinde geçerlidir, orada takdir edilir (Habermas, 2015: s.60-61).

Kamusal bağlamda antik Yunan kamusal alanını ile benzerlik kurulabilmektedir. Çünkü filozoflar ve genel literatür tarafından sunulan ve değerlendirilen en iyi tarihsel örneklerden biri antik Yunan kamusal alanıdır. Bunun yanı sıra eşitler arası ilişkilerin belirtilmesiyle birlikte eşitlerin birbirinden temayüzü de vurgulanmıştır. Kamusal hayatın ve yurttaşlar arasındaki ilişkilerin belirtilmesinin

yanı sıra siyasal atmosferin de çeşitli boyutlarıyla betimlenmesi, en iyi şekilde antik Yunan temsilinde yatmaktadır. Ekonomik olarak elde edilen güç, eşitlerin sosyal, statüsel ve mekânsal olarak farklılaşmasının önünü açmaktadır. Bununla da yetinmeyip oluşturulan yeni atmosfer ve kültürelizm bu farklılaşmanın ve eşitsizliğin sürdürülmesini de beraberinde getirmektedir. Bu şekilde geçmiş ve şimdiki zaman arasında, bir başka deyişle tarih ve hali hazırdaki toplumsallık arasında süregelen bir bağ olduğunu bilmek ve hazır konjonktürü anlamak için bu bağı ve ilişkiyi anlamak gerekmektedir. Dolayısıyla tarih ve şimdi arasındaki süreci açıklayacak bu yöntem izlenmektedir. Günümüz kamusal alanının temel dinamikleri belirginleşene kadar karşılaştırma yapılmaya devam edilecektir. Gerekli literatür de çalışmaya dahil edilerek uyumlar, sınırlılıklar ve nihai tasarımın çerçevesi belirlenmiş olacaktır. Çalışmanın geri kalanında ise tekrardan üzerinde durulan olgunun günümüzdeki durumu üzerinde değerlendirmelere devam edilecektir. Şöyle ki söz konusu olgunun bağımlı ve bağımsız değişkenleri ölçüt alınacak, çalışma, belirlenen yöntem ve genel olarak kullanılacak terminoloji doğrultusunda kurgulanacaktır. Kültürel olarak kolektif bir şekilde inşa edilen süreç sosyal ve ekonomik politikalar, ulusal ve uluslararası konjonktür, toplumların tüm alanlarına ve sosyal kurumlarına sirayet etmiş neoliberalizm, ulusaşırı şirketlerin dünya pazarlarındaki stratejileri, popüler kültür, reklam, tüketim alışkanlıkları ve kitle kültürü gibi konular ve bunlarla ilgili kavramlar düzleminde ele alınacaktır. Çalışılan konu genel olarak geniş bir toplumsal ve mekânsal dönüşümü kapsadığı için en önemli olarak görülen değişkenlerden biri “ekonomik durum” dur. İktisadi durumun ve işleyiş ile ilgili diğer tüm değişkenlerin birlikte çalıştığı ve toplumsal, kültürel ve kamusal dinamiklerin bu değişkenlere göre hareket ettiğinin anlaşılması için yapılan bu ilişkiyel değerlendirme, ifade edilen tüm kesimlerin temel özelliklerine atıfta bulunmaktadır. Bu bağlamda;

Temel bilimlerde olduğu gibi, sosyal bilimlerde de toplumların genel, evrensel yasalara tabi olduğu düşünüle gelmiştir. Klasik ve daha sonra neoklasik iktisatçıların “iktisadi yasalar”dan anladıkları şeydu: Toplumsal yaşamda da doğaya benzer bir biçimde belirli neden-sonuç ya da karşılıklı bağımlılık ilişkileri vardır; dolayısıyla toplumsal dinamiklerde belirli düzenlilikler/olasılıklar bulunur; bilim de ancak bunlara dayanarak bilimsel öngörülerde bulunabilir. İktisadi toplumsal gelişme yasaları evrensel olduğu için ekonominin bütün kesimleri için geçerlidir (Köymen, 2012: s.43).

Yüzeysel olarak belirtilen tasarı, çalışmanın temel konusu olan olgu üzerinden de yeniden ifade edilecek olursa, tüm dünyada tarihin yönünün büyük

oranda dönüşüme uğramasına yol açan “şehir hayatı”nın, bir başka ifadeyle kent yaşamının tecrübe edilişi üzerine eğilmek gerekmektedir. Şehir, yalnızca bir fiziki mekanizma ya da sonradan üretilmiş bir yapı değildir. Onu oluşturan insanların içinden geçtikleri hayati süreci de kapsar; doğanın ve özellikle insan doğasının bir ürünüdür (Park ve Burgess, 2016: s.37).

Kent yaşamı, küreselleşme ve modernleşme süreçlerinin yanı sıra, kamusal alanın karmaşıklaşması, yeni kent planlaması anlayışlarının ve mimari tasarımların ortaya çıkması, ideolojik ve siyasal alanda köklü değişiklikler yaşanması, bu değişikliklerin kitlelere güçlü bir şekilde ulaşması ile bilişim ve teknolojiye köklü değişikliklerin kentsel mekanda aktif şekilde kullanılmaya başlanması gibi faktörlerle birlikte yeni bir anlam kazanmaktadır. Bu doğrultuda kent yaşamı genel nitelikleri, doğası, oluşturduğu kültür, küreselleşme, politika ve ekonomi gibi değişkenlerin yanı sıra, ‘kamusallık’ gibi kavramlar ile ilişkisi üzerinden de düşünülmelidir. Kamusallık kavramı, kanunlar, basın, kamuoyu, izleyici kitlesi, kamu hizmetleri, sokaklar ve meydanlar gibi belirli kurum ve tesisleri ifade eder. Kamusallık toplumun tüm üyelerini ilgilendiren her şeyin entegre olduğu bir genel toplumsal tecrübe ufkudur. (Kluge ve Negt, 2016:74).

Örneğin, küreselleşme bir bağımlılıklar ağı yaratmakta ve kentler tüm dünya ile bağlantısı sayesinde yeni bir boyut kazanmaktadır. Çünkü bağımlılıklar ağı, hızla dünyayı içine alacak kadar geniş bir kapsama erişmiştir. Bu, tutarlı siyasi kontrol kurumlarının benzer bir uzantısıyla ve hakiki küresel kültür gibi bir şeyin doğuşuyla eşleştirilemeyecek bir süreçtir (Bauman, 2017: 105).

Kent yaşamı ve kentliliğin deneyimlenişi gibi bir konunun üzerinde durmak ve bu konuyla ilgili çalışmak, kent yaşamının ürettiği birçok olguyu göz ardı etmeden hareket etmek sorunludur. Kentsel mekânın kendisi ve kent tahayyülü aynı kalmayıp, sürekli değişmeye ve farklı anlamlar yüklenmesine maruz kalmaktadır. Toplumsal ve kültürel değişimler ve yenilikler kentsel mekânın da değişimini beraberinde getirmektedir. Bu değişimlerin toplumsal olarak gerçekleşmesi gereken değişimler olduğunu bilmenin yanı sıra, bazı olumsuz yönlerinin olduğunu vurgulamak gerekmektedir. Kentsel mekânın tabii olduğu değişimler ve düzenlemeler, yeniden yapılandırmalar, toplumsal ve siyasal değişimler ve yenilikler, kentin kimliğini ve kazanılmış kent dokusunu kesintiye uğratmaktadır.

Deneyimlenen yaşam biçimini, toplumsallığı ve kültürü belli belirsiz ve karışık bir forma sokmaktadır. Bu bağlamda,

Kentsel mekânın toplum bireylerinin kullanımından çekilmesi ya da kendi tarihselliğinden koparılarak ve mekâna ait imge üretiminin kesintiye uğratılarak zihindeki anlamının değiştirilmesi, kentlinin kentle kurduğu bağın ve kenti yeniden üretirken kullandığı referansların zaman içerisinde yok olması anlamına gelir. Diğer bir deyişle değişim, mekânın salt kullanım şeklinin farklılaşmasını değil, aynı zamanda mekâna yüklenen sembolik anlamların kolektif işleyen bellekteki dönüşümünü de beraberinde getirir. Mekâna ait kodların süreklilikten koparılıp üzerine yeni bağımsız kodlar yüklenmesi, kolektif bellekte yer tutan imgelerin silikleşmesine ve zaman içerisinde yok olmasına nedendir (Al, 2011: s.29).

Kentin ürettiği ve tarihsel olarak kurguladığı kompleks sembollerle ifade edilen geniş ve karmaşık bir kültür; bunun yanı sıra gündelik yaşamın yazılımının deneyimlendiği, çalıştığı kompleks bir kamusalılık; karmaşık ilişkiler ağının etkileşim içerisinde olduğu yine karmaşık bir ekonomi; ekonomi ve kamusalılığın bir arada işlediği yerel sosyal politikalar; gündelik yaşamın en derinlerindeki ve ayrıntısındaki sıradan gibi görünen ama kentliliğin temel tetikleyicisi olan yaşam pratikleri gibi çok farklı kategorilerin bir arada etkileşim içerisinde olduğunu derinlemesine ifade etmek ve değerlendirmek gerekmektedir. Kurulmuş olan bu kodların değişime ve dönüşüme tabi tutulmasının yanı sıra, bilinçli olarak dayatılan düzenlemeler ve atfedilen anlamlar değişim sürecinin kurucu dinamiklerini değiştirilmesine ve tarihle köklü bir bağı olan kent dokusuna zarar verilmesine sebep olmaktadır. Çalışmada sık sık başvurulacak bir kavram olan “kentlilik” kavramını berraklaştırmak adına, bir olgu olarak kentliliğin özü itibariyle ne olduğunu tartışmaya devam ederken, tüketim odaklı ve mekânların metalaştırılmasına dayalı bir yaşam biçiminin varlığına da atıfta bulunmadan geçmek eksiklik olarak kalacaktır. Türkiye’de toplumsallığa ve mekânın deneyimlenişine yönelik tüm süreçlerin politik bir boyutu bulunmaktadır. Kent planlamasına ve toplumsal hayatın örgütlenmesine yönelik politikalar hakim ideoloji ve zihniyetin etkisinde gerçekleşmektedir. Fakat geçmişteki siyasal süreçlerin kente bıraktığı izleri ve onların etkisini göz ardı edilmemelidir. Bu durum tarihte, yani üzerinde durulan asıl mesele, geçirmiş olduğu önceki süreçlerde nasıl deneyimlenmiştir? Karpat bu konuda şöyle bir değerlendirme yapmıştır:

Osmanlı siyasi liderleri kendi toplumlarında olup bitmekte olan değişikliklerin ne ölçüde farkındaydılar, ve bu değişiklikleri bilinçli bir şekilde dikkate alan ve sağlayacağı yararları arttırmaya çalışan politikalar üretmeye çabaladılar mı ya da bu politikaları üretmede ne

ölçüde başarılı oldular? Bu iki soruya da verilecek cevap, “hiçbir şekilde”dir. Birkaç istisna dışında Osmanlı yönetim kadrosu bu değişikliklerin anlamını kavramadı. Müslüman sosyal tabakalaşma kuramında odaklanmış ve Batılı seçkinlerin renkleriyle renklendirilmiş sınıf anlayışları ve kendilerini ideolojik açıdan geniş bir sosyal yapının parçası olarak görme yetersizlikleri ve bir de bürokrasiyi mistik bir devlet statüsüne ulaştırma çabaları onların toplumda oluşan ruha ve ondan çıkarılacak amaçlara uyum sağlamaları konusunda yetersiz kalmalarına neden olmuştur. Değişmeye devam eden toplum, içten gelen güçlere maruz kalırken hükümet esas değerlerden yoksun, oradan buradan derlenmiş fikirler üzerine politikalar oluşturmuştur. Toplum ile hükümet arasındaki temel ayrılık bunun esas sonucudur. Osmanlı liderlerinin (Jön Türkler) ve daha sonra Cumhuriyet’in en yaratıcı çabaları toplum ile hükümet arasındaki ikiliği düzeltme çabalarından doğmuştur. Fakat bu da tümüyle ayrı bir konudur (Karpas, 2006: s.457).

Bu bağlamda Osmanlı döneminde, özellikle Osmanlı’nın son zamanlarında konjonktürün ve siyasal süreçlerin eskiye oranla değişmeye başladığını söylemek mümkündür. Çünkü ortaya çıkmış olan yeni siyasal, ekonomik, ideolojik ve toplumsal olgular karmaşık ve plansız bir vaziyetin bulunduğunu göstermektedir. Karpas’a göre asıl sıkıntı, doğrudan doğruya bilinçli olarak kamusal, siyasal ve sınıfsal politikalara yönelik planlı ve çözüm odaklı çalışmalar yapılmamasıdır. Dağınık bir şekilde, sağdan soldan derlenmiş, toplumun temel problemlerine ve karşılaşılan yeni süreçlere uyum sağlayamayan, ortaya çıkan yeni politik sorunları çözme gücüne sahip olmayan politikalar üretilmiştir. Toplumun değişen ve yenilenen ihtiyaçlarına ve genel coğrafyanın değişen yapısına ayak uyduramayan çözümler, sınıfsal ve sosyal düzensizliklere uyum sağlayamayan yetersiz uygulamalar temel değişimin gidişatını kontrol edememiştir. Buna paralel olarak Osmanlı’dan sonraki süreçte de aynı politikalar üzerinde fazlaca durulduğundan ve bu doğrultudaki gayretlere ağırlık verildiğinden bahsedilmiştir. Bu bağlamdan çıkıp halihazırdaki duruma gelindiğinde ise sürecin daha karmaşık bir hal aldığı görülmektedir. Çünkü tüm değişkenlerle birlikte genel olguyu kökten değiştirme ve etkileme gücü olan ekonomik durumlar aktif bir şekilde farklı özelliklere ve kompleks boyutlara ulaşmıştır. Her şeyden önce küreselleşme olgusu çok yoğun bir enerjiyle kendisini hissettirmektedir. Ulusaşırı şirketlerin ve şirketler gibi organize olmaya başlayan devletlerin yeni ve büyük pazarlar araması katalizör etkisi yaratan temel güdü olmuştur. Daha önce de zikredildiği gibi kentliliğin yaratmış olduğu kendine has bir takım özellikler bulunmaktadır. Bunlardan en önemlilerinden biri ve belki de en merkezi olanı, imkanlara ulaşmanın kolaylığıdır. Kent yaşamının önemli

temellerinden biri de onun işleyişinde önemli bir role sahip olan bir ekonomisinin olmasıdır. Karmaşık ticaret ağları, çeşitli ekonomik faaliyetler, usta-çırak veya işçi-işveren yahut patron-işçi ilişkisi gibi çeşitli konumlar; bunun yanında büyük üretim atölyeleri ve varsa fabrikaların iç işleyişi içerisindeki hiyerarşik konumlanmaların oluşturduğu durumlar ve bu durumların kente birçok anlamda yansımaları söz konusudur. Kentte yolların, sokakların ve muhitlerin bulunması ve bunların işlevi söz konusudur. Yollar genel kabule göre çoğu zaman kentle birlikte anılan medeniyet kavramıyla özdeşleştirilir. Sokakların ve muhitlerin olması ise bir kentsel planlamanın olmasına atıfta bulunur ki modern dönemde bu planlama artık çok farklı idari, fiziki ve siyasi tanımlamaların muhatabı olmaktadır. Yani, caddeler, semtler, ilçeler, sınırlar, parklar, sokak isimlendirmeleri veya numaralandırılmalarının yanı sıra; kurumsal olarak, belediyeler, emniyet ve asayiş ile anılan kurumlar, sağlık ve eğitim, sosyal işlerin yapıldığı kurumlar ve dini ritüellerin veya yorumlamaların yapıldığı bağlamlar. Kentlerin özelliklerinden birisi, sayılan nitelikler ve kurumların birlikte işlediği mekan olmasıdır. Bir başka ve çok önemli bir özellik kentlerin hem kendi içlerinde tarihsel olarak inşa ettikleri kültüre, hem de çevreden ve değişik etkileşim odaklarından gelen kültüre ev sahipliği yapmasıdır. Daha önceden de ifade edildiği gibi bu kültürün tarihsel olarak inşa edilmesi, söz konusudur. Bu kültürün vurgulanmak istenmesinin temel motivasyonu kentli bireyler, gruplar ve toplumun tamamı tarafından deneyimlenmesidir. İnsanları gruplaştıran ve birbirinden ayıran güdü olma niteliğini taşıyabilirken, onları birleştiren ve bir arada tutan güç olma özelliğini taşıma potansiyeline de sahip olan şey yine kültürün kendisidir. Grupların ve toplumun kendi iç dinamikleri ve işleyişleri, kurmuş oldukları toplumsal kodlar, temel inanç ve ritüeller dizgesi, çeşitli kimliklere atıfta bulunan ve bedene olan ilgiyi biçimlendiren kategoriler, bahsi geçen kültürün alt katmanlarını teşkil etmektedir. Buna bağlı olarak;

Bir yanda en açık biçimde antropologlar tarafından vurgulanan, sosyal bilimlerin dünya tasavvurlarının temel inşa taşlarından biri şu inançtır: bütün kişiler başka herkesle ortak bir takım özelliklere sahipken, bütün kişilerin sadece bazı kişilerle ortak bir takım özellikleri ve nihayet başka hiç kimseyle paylaşmadıkları bir takım özellikleri vardır. Demem o ki, temel model her kişinin üç şekilde tanımlanabileceğidir: türün evrensel vasıfları, kişiyi bir gruplar dizisinin üyesi olarak tanımlayan vasıflar kümesi, o kişinin özel durumuyla ilgili (hususî) vasıfları. Ne evrensel ne de hususî özelliklerden söz etmediğimiz zaman, bu ikisinin arasında kalan özellikleri yahut davranışları yahut değerleri yahut inançları tanımlamak için çoğu

zaman “kültür” terimini kullanırız. Sözüün kısası bu kullanıma göre, her “grup”un kendi özgül “kültür”ü vardır. Tabii, her birey bir çok grupların, hatta çok farklı türde grupların üyesidir – cins, ırk, dil, sınıf, milliyet, vs. esasına göre tasnif edilen gruplar. Dolayısıyla, her kişi bir çok “kültürlere” iştirak eder (Wallerstein, 1998: s.212).

Wallerstein’in ifade etmek istediği durum aslında farklı bir anlamı daha ihtiva etmektedir. Şöyle ki, bireylerle kültür arasındaki ilişki birçok kombinasyon içermektedir. Yani bir bireyi sadece bir kültürel alan ilgilendirmez. Çünkü kentsel mekânda veya gündelik yaşamın deneyimlendiği çevrede geçerli olan kültür toplumsal hayatın her alanında geçerli olmaktadır. Dolayısıyla her kültürel alan, herkesin ulaşabileceği bir yerde durmaktadır. Bu konumu onun çok farklı bir uzama ve tarihselliğe sahip olmasını sağlamaktadır. Bir şehir oluşmaya başladığı ilk dönemlerden itibaren kendi kültürünü kurmaya başlar. Savaşlar, göçler, alışverişler, ticaret, iç ve dış etkileşimler, siyaset ve sosyal durum, bu kültürün oluşmasının bazı temel unsurlarıdır. (Okan, 2011: 309). Sosyal anlamda gündelik yaşamın işleyişi, ahalinin birbirleriyle etkileşimi, bulunulan coğrafyanın özellikleri, içerisinde bulunulan dönemin hegemonik zihniyeti veya başka bir ifadeyle konjonktürel durumu, yeme içme alışkanlıkları, giyim, eğlence, evlilik, aile ilişkileri, üretim biçimi, geleneksel ve dini ritüeller, mimari özellikler, teknoloji, askeri durum, ve kolektif bilinç gibi tüm özellikler kent kültürünün bileşenlerini temsil etmektedir. (Mumford, 2013:70). Bu kültür zaman içerisinde birikerek tüm odaklardan bağımsız olarak bulunulan coğrafyaya ve o kültürü temelden oluşturken deneyimleyen topluluklara mâl olmaktadır. Fakat yine aynı şekilde zaman içinde gelişen olgulara bağımlı olarak dönüşüme uğrayacak olan bu kültür farklı şekillerde tecrübe edilmeye başlamaktadır. Siyasi, ekonomik, sosyal ve teknolojik gelişmelere göre kurgulanışının yönünü değiştirmektedir. Hatta ve hatta bu kültür kamusal anlamda kendi zıttını temsil eden bir kültürü de inşa etmektedir. Dönemin koşulları neyi gerektiriyorsa ve etkin, baskın gerçeklik neyi temsil ediyorsa deneyimlenen kültür de baskın gerçekliğe yakın olan kültür olmaktadır. Şimdi tezin geri kalanında Gaziantep örneği üzerinden ele alınacak ve esnafların kent kültürünü ve kamusal alanı kullanışlı bir bağlam olarak deneyimleyişini, tarihsel olarak inşa edilmiş kültürel yapı ve geleneksel değerler üzerinden ele almak gerekmektedir. Bu bağlamda tarihsel olarak Osmanlı ve öncesinde köklü bir kültüre sahip iken, bir taraftan da İslam dininin oluşturduğu kamusal kilit nokta olmaktadır.

İslam uygarlığı her zaman özü bakımından şehirli olarak kalmıştır. Ticarete dayanan, kervan ve ticaret yollarının kavşak noktaları olan şehirler, edebiyatçılar ve yazarlar tarafından sürdürülen kültürel gelişmeye ilgisiz kalmamışlardır (Gardet, 2004: s.359). Şehir kültürüne katkısı bakımından İslam ve kültürü üretenler bakımından tüccarlar ve sanatçıların rolüne de değinmek gerekmektedir. Şehir kültürünün inşa edilmesi, kentsel mekân, kültürü üreten temel dinamikler ve insanlar arası etkileşim üçgeninde ele alınmaktadır. Bunu en iyi yapanlar kendi izlerini ve zihniyetlerini kentsel mekâna kurmayı başarmaktadırlar. Dolayısıyla tarihsel olarak ele alınan süreç kimin tarihidir? Çoğunlukla kendi izini bırakıp, kendi zihniyetlerini kurmayı başaranların tarihidir. Bu doğrultuda çalışmanın odak noktasını teşkil edecek olan kültür, bir şehrin hem ekonomik, hem sosyal ve kültürel olarak ön planda olan kesimini temsil eden esnaf ailelerinin kamusal oluşumunda ve dönüşüm süreçlerinde yarattığı kültürdür.¹ Peki, dönemin hegemonik zihniyeti göz önünde bulundurulacak olursa, Gaziantep'teki kent kültürünü ve kamusalığı kendi çizgisinde tutan hegemonik kültür nasıl bir yapıya ve niteliğe sahiptir? Türkiye'de siyaset, medya, piyasalar ve eğlence mekanlarında görünür olan ve siyasal iktidar yapılarına kök salan yeni bir toplumsal grup yükselmektedir. İslami tüketim tarzını benimsemiş, kamusal alanda muhafazakar yaşam tarzı ile görünür olan, İslam ve Osmanlı esintileri taşıyan nostaljik gündelik hayat deneyimleriyle ön plana çıkan bu grup genel olarak *İslami burjuvazi* şeklinde tanımlanmaktadır (Yankaya, 2014: 16). Genel anlamıyla kentin kamusal olarak ileri gelenlerini temsil eden, kent ekonomisine yön veren ve hatırı sayılır bir ekonomik gücü ellerinde bulunduran; kamusal olarak göz önünde olan ve kent ile ilgili kararlarda etki unsuru sayılabilecek, medyada yer bulabilen kesimi temsil etmektedir. Tüm dünyada neoliberalizmin yükselişi ile ortaya çıkan ve kendilerine has imajlar yaratan bir sınıfı temsil etmektedir. Yani sınıfsal konumları ve iktisadi güçleriyle anılmaları yeterli olmayan bu kentli sınıf toplumsal yaşam üzerindeki etkisi açısından alınmalıdır. (Harvey, 2013: 72).

¹ Seçkin; güç, zenginlik ve bilgi gibi sosyal değer veya servet ('fayda') bakımından en yüksek başarıya ulaşmış kişi anlamında, değer yargılarından bağımsız bir terim olarak ele alınmalıdır. Genelde Pareto, seçkinlerle ekonomi ve siyasi örgütlenme çerçevesinde ilgilenmektedir (Pareto, 2005: 13). Kamusal alanda, dernekler veya sosyal gruplar aracılığıyla kendi sosyal ve ekonomik sermayelerini çoğaltıp, habituslarını yansıtan ve günümüzde milli veya İslami kimlikleriyle ön plana çıkan kentli orta sınıflar da Pareto'nun "seçkin" tanımı etrafında değerlendirilmektedir.

Her şeyden önce kendi aralarındaki, yani esnaf ailelerine mensup isimlerin veya şirketlerin birbirleriyle olan ilişkisellikleri, dayanışmaları, alışverişleri, genel itibariyle oluşturdukları kamusalılık da önemlidir.

Aslında bu görüşleri daha açık ve derli toplu bir halde ifade edenler, kasaba eşrafi olarak tanımlanan bu orta sınıfın çocuklarıdır. Okulların ve devlet hizmetlerinin sayısı arttıkça bu yeni sınıf ve bilhassa modern okullarda okuyan onların çocukları, devlet ve birçok başka sivil kuruluşlarda önemli mevkiler elde etmişlerdir. Şüphesiz ki bu sosyal gelişmeler, Batı'nın anladığı sınıf mücadelesi şeklinden ziyade Osmanlı'nın cemaat felsefesi, yani birlik, eşitlik, beraberlik, kardeşlik gibi soyut kavramların çerçevesi içinde oluşmuşlardır (Karpaz, 2008: 8-9).

Bu bağlamda oluşturulan kamusalılığa ve bu kamusalılığın nasıl oluşturulduğuna bakılacak olursa her şeyden önce ön plana çıkmış ya da çıkma potansiyelinde olan bir sınıfa göndermede bulunmaktadır. Bu sınıfın en önemli taleplerinden biri, siyasal olarak istediği gücün ve imkanların tanınmasıdır. Daha geniş bir çerçeveden bakılacak olursa, sınıfsal eşitsizlikleri farklı sınıf mücadelelerinin olağan sonucu olarak görülmekten çok, kültürel kodlar, semboller ve mitler silsilesinin ortaya çıkarmış olduğu yeniden toplumsallaşma olarak görülmektedir. Osmanlı dönemindeki yeniden toplumsallaşmadan ve sınıfsal farklılaşmadan farklı olarak günümüzde kapitalizmin belli aralıklarla düzenli olarak yaptığı telkinler söz konusudur. Bu telkinler arz talep eğrisindeki talep çizgisinin sürekliliğini bozmamasına yönelik komutlardan oluşmaktadır. Modanın ve reklamların aracılığıyla, yeni ihtiyaçlar olarak ortaya çıkarılan ürün veya hizmetlerin tüketiminin telkin edilmesi, kentsel mekânın ve alt alanlarıyla birlikte kültürün bir gösteriş unsuru ve meta haline getirilmesine yol açmaktadır. “Gösteri, sürekli bir afyon savaşıdır; malları metalarla, kendi yasalarına göre giderek büyüyen ayakta kalma mücadelesini tatminle özdeşleştirmeyi insanlara kabul ettirmeyi hedefler” (Debord, 2014: s.51).

Gündelik yaşamı kent ve kentlilik bağlamında çalışırken bu işin esnafar üzerinden yapılmasının sebebi sadece onların toplumsal bir sınıf olarak tanımlanmaları değildir. Esnaf ailelerinin ve kendileriyle ortak değerler taşıyan grupların bir sosyal cemaat oluşturarak yarattıkları veya içerisine dahil oldukları imajdır. Çünkü sergiledikleri tüm davranış kalıpları ve gündelik hayatta buldukları her edim kendilerine ait oluşturdukları yeni stili temsil etmektedir. Bu stil gösteri ve tüketim odaklı olduğu için kentteki kamusalılığı ve yaratılan yeni kültürü temsil

etmektedir. Ayrıca ortaya çıkan bu yeni sınıf, yani bu çalışmada yükselen bir sosyal grup olarak ele alınan İslami sermaye, kendi toplumsal ve siyasal taleplerine, iktidar hedeflerini meşrulaştırıcı bir zihniyeti temsil ederek ulaşmak istemektedir. Bu noktada kamusal alanı kendi İslami değerleriyle yeniden biçimlendirmekte ve iktidar ilişkilerini sürdürmektedir. (Yankaya, 2014: 63).

Kent mekânında karşımıza çıkan projeler, sadece bir partinin ürettiği dayatmalar değildir. Ekonomi-politiğin kentlerde ortaya çıkardığı dönüşümler ve kentli popüler kültürde ortaya çıkan akımlar çerçevesinde o partinin konumlandığı yeri göstererek daha yeni bir perspektif sunar. Nitekim Yeni Osmanlılık, tamamen AKP'nin ürettiği tek biçimiyle hegemonik bir ideoloji değil 1960'ların arabeski gibi 1990 sonrasının kentli popüler kültürde nostaljik bir akımdır (Sert, 2013: 98).

Bu bağlamda, Yeni Osmanlılık örneği üzerinde duracak olursak, Ak Parti'nin siyasi programının bir parçası olan Osmanlı özlemine değinmek gerekmektedir. Bir taraftan neoliberal ekonomik sistemin etkin olması, buna bağlı olarak gelişen sektörlerin ülke ekonomisindeki rolü; diğer taraftan Osmanlı özlemi, geçmişe yönelik kurgulanan bir nostalji söz konusudur. Bu durum yeni gelişen sektörlerde, sermayenin bu durumu kullanmasına yol açmıştır. Örneğin, inşaat sektöründe ve mimaride Osmanlı tarzlarının ve figürlerinin kullanılması, Osmanlı mimarisine benzer tekniklerin kullanılması, yapılan sitelere, konutlara Osmanlıca isimler verilmesi, bu nostaljinin bir parçasıdır. Fakat bir taklitten öteye gidememektedir. Ayrıca Osmanlı tarz ve figürlerinin kullanılması, yatırımcıların gerçek bir özlemi olduğunu göstermekten ziyade, konutların pazarlanması ve satışı için bir araç olarak kullanılmaktadır. Bu bağlamda konut örneği üzerinden, nostalji politikasının Yeni Osmanlıcı milli kimlik inşasına dayandırılması söz konusudur (Tokdoğan, 2018: 208). Ayrıca milliyetçi kimlik inşası ve İslami değerlerin bir arada vurgulandığına yönelik yorumlar da bulunmaktadır (Çavuşoğlu, 2017: 84). Bununla birlikte Tokdoğan, inşaat girişimleri ile kurucu nostaljinin bir arada vurgulanmasından en çok pay alanların Yeni Osmanlıcı olarak tanımlananlar olduğunu söylemektedir (Tokdoğan, 2018: 208). Bu sebeple, bir taraftan kültürel, milli veya dini motifler vurgulanırken, diğer taraftan bu değerler metalaştırma unsuru olarak kullanılmakta ve -metalaştırılan her ne ise- yapay bir nostalji imleci eşliğinde sunulmaktadır.

Hegel'in dediği gibi, bir kavram ancak belirttiği şey tehdit altında olduğunda, sonuna-dönüşümüne yaklaştığında ortaya çıkar. Mekân, pasif, boş bir şey olarak ya da ürün gibi,

karşılıklı mübadelede bulunmaktan, tükenmekten ve yok olmaktan başka anlamı olmayan bir şey olarak düşünülemez. Bir ürün olan mekân, etki ya da tepki yoluyla bizzat üretime müdahale eder: Üretken emeğin örgütlenmesi, ulaşım, hammadde ve enerji akışı, ürün paylaşım ağları... Kendince üretken ve üretici olan mekân, üretim ilişkilerine ve (iyi kötü örgütlenmiş) üretici güçlere dahildir. Mekân kavramı tek başına bırakılamaz ve statik kalamaz; diyaletikleşir: Ürün-üretici olan mekân, ekonomik ve toplumsal ilişkilerin dayanağıdır. Aynı zamanda, üretim aygıtının, genişletilmiş yeniden üretimin, pratik anlamda “alanda” gerçekleştirdiği ilişkilerin yeniden-üretimine içine de dahil değil midir? (Lefebvre, 2014:24).

Lefebvre'nin bu konu hakkındaki görüşleri üzerinden, yeni bir değerlendirme yapılacak olursa, onun üretim ve yeniden üretim süreçleri hakkındaki düşünceleri üzerinde durmak gerekmektedir. Üretim kentsel mekânın veya kentsel mekânda gerçekleşen kültürün ilk kurgulanışına atıfta bulunmaktadır. Yani kendisini ortaya çıkararak süreçlerin ilk elden aldığı hal ve ilerleyen süreçlerde dengelerin ve temel dinamiklerin değişime ve düzenlemeye tabi tutulmasıyla bürünmüş olduğu yeni tarz veya biçim. Yani yeniden üretim. Buna yeniden toplumsallaşma da denilebilir. Üretim ve yeniden üretim sürecinde var olan ilişkiler ve ağlar da dönüşüme tabi olmaktadır. Dolayısıyla bütünsel olarak toplumun tamamının dahil olduğu sürekli bir dönüşüm söz konusudur. Bu dönüşüm kamusal alanda iktidarın gücünü elinde bulduran sosyal grupların ideolojisi eşliğinde gerçekleşmektedir. Bu ideoloji günümüz Türkiye için düşünülecek olursa, yukarıda da örneklendirildiği gibi milli ve İslami bir bağlama oturtulmaktadır.

Çalışmanın araştırma sorusu esnaf ailelerinin kent içerisindeki gündelik yaşamda ekonomiden siyasete; sosyal hayatın çeşitli şekillerle deneyimlenmesinden tüketime; geleneklerden eğlence alışkanlıklarına kadar tüm alanlarda kent kültürü üzerinde etkileyici rolü olduğudur.

Bu anlamda, soyut ve sembolik bir örgütlenmiş (uzam), gündelik hayatın vücut verdiği alanlar temelinde somut ve anlamlı hale gelir. Dolayısıyla, örneğin bir kentin büyük bir alışveriş merkezi, sadece fiziki ve mimari bir örgütlenmeyi değil, içinde vuku bulan pratik ilişkilerin yansıttığı kültürel bir dünyayı ve kimlikleri de ifade eder. O kadar ki, buraları kentin toplumsal aynası kabul etmek, hiç de yanlış sayılmaz. O alanlarda, kitle kültürü ile elit kültürünü, geleneksel kır kimlikleri ile modern/postmodern kimlikleri, tüketimci hayat tarzının tezahürleri ile bu tarzı gerçekleştirilememenin verdiği öykünmecî davranışları, sahici insan ilişkileri ile benzetimsel olanlarını, içerdikleri bütün çelişkileriyle yan yana görebiliriz (Sarıbay, 2000, 86).

Bunun yanı sıra geçmiş dönemlerden günümüze kadar tüm zamanlarda, tüm dönüm noktalarında bu kültürün dönüşümü veya yeni boyutlar kazanması söz konusudur. Yeni deneyimlerle ve davranış biçimleriyle mekânsal pratikleri etkileme ve kentliliğin sınırlarını ve niteliklerini yeni kodlarla belirleme gücüne sahip olan yerli orta sınıf kültürü, aynı zamanda orta sınıf olmayan kentin geri kalanının kültürünü de beraberinde taşımış ve kendi çizgisinde tutmuştur. Bu araştırma sorusunun bir devamı niteliğinde olan başka bir konu ise inşa edilmekte olan bu kültürün günümüzdeki halinin artık sadece geçmişe duyulan özlem ile birlikte kurgulanan nostalji ve neoliberalizm ilişkiselliğinin yanı sıra yeni yeni ve çeşitli imajlarla ifade edilebilecek bir vaziyettir. Çünkü ekonomik ve sınıfsal olarak belirginleşen bir sınıf olmanın yanı sıra, kültürel bir grup olarak da varlık gösteren bir kitleden bahsedilmektedir. Bu durum ‘sosyal kapanma’ kavramıyla da ele alınmaktadır. Weber’e atfedilen sosyal kapanma, çatışma ve dışlama temelli sosyal gerçekliği, toplumsal grupların rekabetçi ilişkilerine yönelerek anlama çabası olarak tanımlanmaktadır (Özet, 2019: 179). Yaratılmak istenen imajın yapaylığına ve yüzeysel bir nostaljiye atıfta bulunurken kendi içlerinde tarzlara bürünmüş, küçük küçük ve farklılaşmış yaşam alanlarına da vurgu yapan olgu iktisadi düzey ve sosyal statünün deneyimlenmesine de gönderme yapmaktadır. Bunun yanı sıra bu farklılaşmış ve çeşitlilik gösteren yeni ve yüzeysel yaşam biçimi sınıfsal olarak kendileri dahil olmayanları; bir başka ifadeyle kentin geri kalanını hem ulaşamayacağı bir yaşam biçimine özendirilmekte, hem de çeşitli tüketim alışkanlıklarına, medya, reklamlar ve moda aracılığıyla yönlendirip, neoliberalizmle yapmış olduğu anlaşmanın gereğini yerine getirmektedir.

Sermayenin sınır tanımaz akışkanlığıyla karakterize edilen neoliberal küreselleşme süreci, küresel ölçekte hızla her şeyin metalaştırıldığı ve sermayenin mantığına teslim edildiği bir tarihsel sürece tekabül etmektedir. Bu süreçten kentler de nasibini almış, neoliberal ideoloji kentleri sadece kapitalist birikimin mekânları olarak değil, araçları olarak da görmüş ve bu doğrultuda yeniden yapılandırılmasına girişmiştir. Bu yeniden yapılandırmada kentler piyasa mantığına teslim edilmiş ve çeşitli aktörlerin kullanımına açılmıştır. Bu çerçevede kentler, özellikle iddialı ‘finans merkezleri’ olarak küresel sisteme entegre olan büyük metropol kentler, yoksulluğun başlıca taşıyıcıları ve bu bağlamda kentsel gerilimlerin de mekânı olmaktadır (Özçelik, 2014: 97).

Bu bağlamda çalışmanın araştırma sorusuna göre etkileyici, özendirici ve dönüştürücü güce sahip olan esnaf ve onun yarattığı kültürel deneyimler ile

küreselleşme, modernleşme, ulusaşırı şirketlerin ekonomik politikaları, neoliberalizm, tüm dünyada yükselen veya gerileyen farklı siyasi ideolojilerin yarattığı ortam gibi faktörlerin birleşiminin yansımalarının görüldüğü kent yaşamı ve kentlilik deneyimleri birlikte ele alınacaktır. Fakat doğrudan doğruya bir bağımlı ve bağımsız değişken ilişkisiyle açıklanabilecek bir süreçten bahsedilmediğini belirtmek faydalı olacaktır. Durkheimci sosyolojide olduğu gibi, sosyolog tarafından keşfedilmeyi bekleyen nesnel, tek yönlü, mekanik bir neden-sonuç ilişkisinden çok, ideal tip şeklinde kurgulanmış sosyal düzenlilikler, mekanizmalar arasındaki karşılıklı belirlenmişliklerden, etkileşimlerden bahsedilebilir (Ünsaldı ve Geçgin, 2013: 148). Durkheim'in ifade ettiği gibi sadece nedenlerle veya sadece sonuçlarla uğraşmamak gerekmektedir. Çünkü her ikisinin de ilişkisel bir şekilde ele alınması lazımdır. Toplumsal pratikte de değişkenler sadece kendi başlarına çalışmamakta, karmaşık ve etkileşimli bir şekilde ilerlemektedir. Üzerinde durulan ve çalışmanın ana meselesi olan esnaf ailelerinin yaratmış olduğu ve kent hayatı üzerinde belirleyici ve dönüştürücü güce sahip olan kültür de kompleks etkileşimlerden ortaya çıkmaktadır. Tek yönlü bir ilişki kurmak metodolojik olarak mümkün değildir. Üzerinde durmamız gereken mesele etkileşimin temel motivasyon olduğudur.

[...] Toplumsal değişim ve kültürel gelişme bazı kişilerin davranışlarının sonucudur. Diğer yandan tarihsel gelişmeyi veya sosyal hareketleri inceleyen sosyologlar bunlarla ilgili kişilerin yaygın toplumsal şartlar tarafından etkilendiğini ortaya çıkarma girişiminde bulunurlar. Sosyologlar kültürel gelişmeyi araştırdıkları zaman; sosyal şartların insanın dikkatini çeken kültürün belli kısımlarını nasıl etkilediğini ve kültürün toplumsal örgütlenmesinin kendisinin büyümeyle etkilediğini göstermeye çalışırlar (Cole, 1999: s.45).

Buraya kadar bahsedilen bütün metodolojik, kavramsal ve içeriğe odaklı yorumlamalar, buradan itibaren temel konunun açıklığa kavuşturulmasına ve aydınlatılmasına dayanacaktır. Bahsedilen tüm, kategoriler, kavramlar olgusal olarak değerlendirme yapılacak örneğin üzerinden ilerleyecektir. Yani kentliliğin ve kent kimliğinin deneyimlendiği bağlam ve biçim olan esnafın yarattığı kültürün, Gaziantep'teki ticaretle uğraşan, belli bir ekonomik ve toplumsal konuma ulaşmış sınıfın deneyimleri çerçevesinde değerlendirilecektir.

Gaziantep özellikle 1980 sonrası dönemde Anadolu'da iktisadi anlamda çok büyük atılımlar gösteren ve şu an için de girişimci kent kimliğiyle öne plana çıkmıştır. Sosyokültürel, sınıfsal ve kamusal boyutlarıyla anılan bir kent olma özelliğiyle belirmiştir. Bunun için Antep'in kimlik oluşturma sürecinde 11. yüzyılın, bir tür başlangıç yahut *arkhe* olarak kabul görmesi,

Antep’i de aşan daha büyük politik süreçlerin ürünüdür. Pek tabii, bu tarihçiler ya da modern kent imgesi inşacıları, çoğu kez eşraf ve yerel elitlerden oluşuyor (Gültekin 2011:36).

Gaziantep gösterdiği bu iktisadi atılım dolayısıyla “Anadolu Kaplanları”² diye bilinen kentlerden biri olmuştur. Kurulan sanayi bölgeleri ve bu sanayi bölgelerinde istihdam edilen işçi sayısı itibariyle, kentteki çok çeşitli ticari ilişkiler, yapısal ve mekânsal değişimler, marka kent olma çabaları gibi tüm kategoriler kentin yüzeysel olarak vaziyetini anlamaya yardımcı olmaktadır. Bütün bu değişkenlerin arka planında ise kent kültürünü etkileyen ve temsil eden toplumsal dinamikler bulunmaktadır. Hızlı sanayileşme, göç alımına ve düzensiz kentleşmeye sebep olurken, tüm Türkiye’de inşaat sektöründeki gelişmelerle birlikte Gaziantep’in gündemine de kentsel dönüşüm projeleri gelmiştir. Kentin mekânsal ve sosyal profiline bakıldığı zaman mekânsal bir farklılık göze çarpmaktadır. Şöyle ki, farklı sınıfsal ve sosyo ekonomik düzeye sahip kesimlerin ikamet ettiği mekânlar da doğrudan doğruya farklılık arz etmektedir. Orta ve üst sınıfa mensup kesimler yapısal olarak daha modern ve imkanların daha geniş olduğu semtlerde, güvenli sitelerde veya genel olarak merkezi öneme sahip mahalle ve semtlerde oturmakta veya gayrimenkul sahibi olmaktadır. Asgari ücretle çalışan ve alt ekonomik gelir düzeyine sahip olan ücretli emek kesimi ise daha çok çevre olarak tanımlayabileceğimiz, gündelik hayatta kenar mahalle olarak da tabir edilen, yapısal olarak daha düzensiz, imkanların daha kısıtlı olduğu, müstakil hanelerin yaygın olduğu semtlerde ikamet etmektedir.

Foucault, ekonomik ve sosyal farklılıklara bağlı olarak, mekânların da farklılaşmasını iktidar ilişkilerine bağlamaktadır. Öyle ki, bu iktidar ilişkileri, sınıflandırıcı ve farklılaştırıcı bir işleve sahip olmaktadır. Foucault, toplumsal bir durum olarak mekânın, bir ayrıştırma, bir farklılaştırma sistemi oluşturduğunu vurgular. İktidar ilişkilerinin böyle bir sistem içindeki eklemlenme şekli açıkça tanımlanamamıştır. Öte yandan bu metinde özellikle dikkat çekici olan şey, görünüşe göre iktidar ilişkilerinin eklemlenme alanını, sınıflandırıcı tanımlama ile

² Söz konusu kentlerin ortak yönü, 1980 sonrası ekonominin liberalleşmesi ile birlikte küresel pazarla, özellikle ihracata yönelik üretim aracılığıyla bütünleşmeye başlamaları ve belli bir sermaye birikiminin bu kentlerde oluşmasıdır. 1990’lar daha çok sermaye birikiminin bu kentlerde oluşmasıdır. 1990’lar daha çok sermaye birikiminin oluşturulduğu süreçlere denk gelirken, 200’li yıllar bu sermayenin kentlere yansıma yılları olarak ortaya çıkmaktadır. Artık bu Anadolu kentlerinde büyük AVM’ler, 5 yıldızlı oteller, korunaklı siteler yapılmakta, büyüyen kentli orta sınıflar için yeni tüketim mekânları yaratılmaktadır. Aynı zamanda, bu kentlerin yerel yönetimlerin kentleri üzerinden oluşturdukları ‘marka kent’ söylemine denk düşecek şekilde yeniden yapılandırılması, eskimiş kent merkezlerinin yıkılarak ya da tarihi değeri ön plana çıkarılacak şekilde restore edilerek, orta ve üst gelir gruplarının ve turistlerin kullanımına açılması hedeflenmektedir. (Erman, 2013: 51-52).

heterojenlik arasındaki ilişkinin düzenlediği bu çok önemli alanı oluşturan bir mekânlar kategorisidir. (Stavrides, 2016: 149-150).

Bu pasajdan yola çıkarak ekonomik ve sosyal konum itibariyle, güç sahibi olan kesimlerin, kendilerini, toplumun geri kalanından ayırıştırma çabalarının yanı sıra, sınıfsal farklılıkları vurgulayarak inşa ettikleri iktidar ilişkileri de dikkat çekmektedir. Böylesine bir çaba ile kent içerisinde oluşan mekânsal farklılıklar arasında anlamlı bir ilişki kurulmaktadır. Benzer şekilde, hakim iktidar ilişkilerinin ve sınıfsal farklılaşmanın idame ettirildiği sistem, aynı zamanda dezavantajlı kentsel toplulukların dışlanmasına da sebep olmaktadır. Nihayetinde, bu temayüz etme çabası ve farklılaşma, kendini mekânsal olarak da gösterip, kentsel mekânın da parçalanmasına yol açmaktadır. Bu doğrultuda, “kentsel mekân kime aittir?” diye sorulduğunda, onun kendisini ve ona atfedilen anlamları, kendi arzusu doğrultusunda değiştirebilme gücü ve potansiyeli olan imtiyazlı kesimler öne çıkmaktadır.

Günümüzdeki metropollerde kentsel mekân içinde ve onun aracılığıyla örgütlenip kontrol edilen işbirliği, çeşitli ortak mal ve hizmet formları üretir. Kentsel metropol mekânı süreksiz ve farklılaştırmıştır. Bugünün “adacıklar kentleri”ndeki birçok farklı mekânsal kapatma, bir müşterekçiler topluluğunun kendisini kentin geri kalanından ayırdığı “yozlaşmış” müşterekleştirmece ikamet pratiklerine tekabül eder. Bunlar (etrafı çevrili güvenli topluluklardaki türden) imtiyaz adacıkları da olabilirler, fakat esas itibariyle kent formunu ve kullanımlarını düzenleyen hakim kurumlar tarafından yeniden üretilen kentsel kapatma formlarıdır. Bu adacıklarda geliştirilen müşterek dünyalar, diğer kentsel toplulukların üyelerine “yabancılar” muamelesi çeken, sahaya has ve yerleşmiş kurumlarca güvence altına alınır (Stavrides, 2016: 216).

Bu bağlamda, mevzubahis yer neresi olursa olsun, aynı amaca yönelmiş müşterek grupların inşa ettiği ve sınıfsal farklılaşma ile Foucault’cu anlamda iktidar ilişkilerinin sürdürülmesini ve yerleştirilmesini sağlayan sistemler söz konusu olmaktadır. Fakat süreci sadece bu şekilde kompleks bir biçimde değerlendirmeye tabi tutmak oldukça eksik olacaktır. Bu kompleks vaziyeti, kent yaşamının doğasında aramanın yanı sıra, sivil toplum olmak, cemiyet yaşamı içerisinde hayatı idame ettiriyor olmak (yani kırsal yaşamdan ve basit aile ve akraba ilişkilerinin olduğu, göreceli olarak ilkel bağlamdan uzak olma), siyasi, iktisadi ve sosyal anlamda çok farklı süreçlerin birlikte çalıştığı bir atmosferde bulunmak gibi kategorilerde de aramak gerekmektedir. İçerisinde bulunulan konjonktür aslında çok uzak bir geçmişin, sürekli boyut ve şekil değiştiren, toplulukları, mekânlarını ve yaşam

tarzlarını sürekli bir değişime dönüşüme tabi tutan devamı gibi görünmektedir. “Kırsal ve kentsel toplulukların zıt kültürel tutumlara sahip oldukları, gündelik hayattan iktisadi örgütlenmelerine kadar farklı toplumsal yapılar oluşturduklarına dair sosyal teori ve tarihçiliğin genel bir kabulde uzlaştıkları görülür” (Arlı ve Göker, 2014: 121).

İmparatorlukların çözülmeye başladığı dönemlerden itibaren, yaşanan ve günümüze kadar evrilen bir sürece atıfta bulunmak gerekmektedir. Şöyle ki, üretim şeklinin sadece tarımsal üretimle ve küçük atölyelerle yetinmeyip biçim değiştirdiği, büyük atölyelerin ve fabrikaların kurulmaya, büyük ulusal ve uluslararası şirketlerin kendilerine yeni ve kazançlı pazarlar aramaya, ulus devletlerin yükselmeye başladığı dönemler vurgulanmaktadır. Bununla birlikte modernleşmenin, kitle kültürünün arttığı, küreselleşmenin yeni bir denge haline geldiği, devletlerin ve ulusların yeni güç dengeleri kurmaya çalıştığı, kırdan kente, kentlerden kentlere, bölgelerden bölgelere göç hareketlerinin yoğunlaştığı bir süreç betimlenmektedir. Büyük fabrikalarda ve sanayi bölgelerinde çok büyük kitlelerin, emekleri karşılığında hayatlarını geçindirebilecekleri parayı kazanmaya başladıkları ve bu kitlelerin mekânsal yerleşimlerinin yaratmış olduğu yeni, yabancı ve yapay bir kültürün oluşmaya başladığı süreç önem arz etmektedir. Buna paralel olarak uzun bir geçmişe ve güçlü bir kimliğe sahip kentler düşünüldüğünde, nesiller boyunca yaratılmış fiziksel ve doğal çevre tarafından oluşturulan kentsel bağlamın, kentsel kimliğin en önemli belirleyicisi olduğu vurgulanmaktadır. Bu noktada tarihi kent merkezinde olan bölgelerin de bağlamın bir parçası olarak kentsel kimliğin oluşumunda aynı öneme sahip olduğunu ifade edilmektedir”. (Yeğenağa, 2017: 455).

Bu süreçlerde ve bu süreçlerin hali hazırdaki durumuna gelene kadar yaşanan süreçte yeni kamusalıklar, yeni yaşam tarzları, yeni gündelik hayat deneyimleri, siyasi, mekânsal ve sosyal anlamda yeni ve karmaşık süreçler belirmiştir. Sadece küçük bir parça alınıp incelenecek olursa: Artık bir işadımı sadece üretim yapıp karşılığında maddi kazanımlar elde etmekle yetinmeyecektir. Kendi çıkarlarını sürdürmek ve artırmak için devletin imkanlarını kullanmak isteyecektir. Bu da ulus devletle işbirliği kurmak istemesine yol açacaktır.

Kapitalist bir toplumda meta mübadelesi baskın mübadele tarzıdır. Fakat bu diğer mübadele tarzları ve onların türevlerinin tamamen yok olduğu anlamına gelmez. Bu unsurlar varlıklarını sürdürürler, fakat değişmiş biçimlerde:

Devlet modern bir devlet haline gelir, komünal topluluk ise ulus. Başka bir ifadeyle, meta mübadelesi baskın tarz haline gelirken, kapitalizm öncesi toplumsal formasyonlar da Sermaye-Ulus-Devlet kompleksine dönüşür (Karatani, 2017: 40).

Ayrıca üretim yapıp ticaretle uğraşan ve belli bir sermayeyi yönetenler için organize olmuş kurumların, yani ticaret odaları, sanayi odaları veya işadamlarının bulunduğu farklı yapıların varlığı söz konusu olacaktır. Burada hem bir dayanışma, hem bir rekabet, hem de kazanç sağlamak amacıyla çeşitli ilişkisellikler kurulacaktır. Bu ilişkisellikler, çoğu zaman bu kurumsal yapıların dışına da yansiyacak, ahbaplık ilişkilerine dönüşecektir. Ahbaplık ilişkileriyle de yetinilmeyip çeşitli amaçlar için bir araya gelinen toplantıların düzenlendiği bir süreç başlayacaktır. Bu ahbaplık ilişkilerinin temel amacı ise ekonomik çıkarların gözetiliyor olmasıdır. Yukarıda anlatılan veya anlatılanlara benzer süreçler ilerleyen dönemlerde aynı şekilde veya farklı biçimlere dönüşerek deneyimlenmeye devam etmiştir. Sanayileşme, ulus devletleşme, modernleşme, küreselleşme, tüketimin yaygınlaşması, medyanın artan önemi, modanın yükselişi, çeşitli ekonomik süreçlerin ortaya çıkışı ve birbirleriyle ilişkili olmalarından dolayı uyumlu hareket edişi toplumların hayatına köklü değişimler olarak girmiştir. Şirketlerin yükselişi ve devletlere eklenmesi, siyasetin ve yerel yönetimlerin yenilik arz eden ve kompleksleşen yapıları, mekânsal ve sosyal değişimler gibi durumlar mevcut dengeyi değiştirmiştir. Günümüze kadar bu durumlar farklı biçimlere bürünerek gelmiştir ve hala dönüştürücü güce sahip durumdadır.

Weber, statü grupları ve sınıfları tanımlarken, malları tedarik etme, hayatta konum sahibi olma ve iç tatmine sahip olma gibi motivasyonları vurgularken, ekonomik ve toplumsal konumlarını elde ediş biçimleri arasındaki farklılıkların izini sürmüştür. Bu farklılıklar üzerinden farklı statü gruplarını, “mülk sahibi sınıf”, “ticari sınıf” ve “sosyal sınıf” gibi kategorilere ayırmıştır. Maddi zenginliğin yanı sıra, statü gruplarını, yaşam tarzı, formel eğitim, kalıtımsal ve mesleki saygınlık ve gelenek temelli statü teamülleriyle tanımlamıştır (Weber, 2012: 423-428).

Weber bir toplumun tabakalaşma sisteminin ve çatışma üretme potansiyelinin komşuları karşısında sahip olduğu prestijle büyük ölçüde ilişkili olduğunu kabul etmektedir. Weber’in jeopolitik analizinin içerdiği nedensel modele bakılacak olursa: Dış sistemde prestij (a) güç merkezleri, (b) ekonomideki temel aktörler ve (c) eşitsizlik düzeyleri arasındaki ilişkilerle bağlantılıdır. Ekonomik

aktörler devlete bağımlı olduklarında, çıkarları yerel dünya sistemiyle bağlantılıysa devleti başka toplumlarla dış ilişkilerde güç kullanmaya iterler; aksine, devlete daha az bağımlı olduklarında onu daha fazla iş birliğine yönelik stratejilere katılmaya zorlayacaklar. Örneğin diğer devletlerin üretim sektörünün sunduğu mallara bağımlılıklarını teşvik etmeye veya diğer toplumlarla pazar ilişkilerini kolaylaştırabilecek ticari anlaşmalar yapmaya iteceklerdir (Turner vd., 2013: 266-268).

Bu bağlamda Weber, ekonomik aktörlerin rolüne ayrıca vurgu yapmaktadır. Çünkü, kendi iktisadi planları, yatırımları ve beklentileri doğrultusunda, devleti, diğer devletlerle işbirliğine ya da güç kullanmaya yöneltecek bir konumda bulunmaktadırlar. Bununla beraber, ülke içindeki çeşitli dengelerin kontrol edilebilmesi için, kentsel mekân ve tüm kurumlarla beraber kamu alanı da ekonomik aktörlerin gözünde kontrol altında tutulması gereken bağlam olmaktadır. Weber'in bu yaklaşımına göre, ekonomik aktörler olarak ifade edilen üst tabakaların kendileri için elde etmeye çalıştıkları bu imtiyaz ve manevra alanı, işlevsel olarak kamusal alanı etkilediğinde, karşıt bir dezavantajlı sınıf çıkmaktadır. Devletin vatandaşlar için yaratmış olduğu imkanlar, kamusal alanın kullanımına yönelik haklar ve kentsel mekânın düzenlenmesine ve kullanımına yönelik planlar, dezavantajlı sınıfın aleyhine işleyen ilişkilere dönüşmektedir.

Kent içindeki bazı gruplar bu ilişkilerin yarattığı olanaklardan yararlanırken, bazı gruplar, tamamen bu ilişkilerin dışına itilmekte ve yalnızlığa terk edilmektedir. Hiçbir kamusal düzenlemenin bulunmadığı bir ortamda, bu ilişki ağlarının varlığı, kentsel ortama kağıt üzerinde "eşit" konumda gelenlerden bazıları için yeni devingenlik olanakları yaratırken, diğerleri için yoksulluğun yerleşikleşmesi anlamını taşımaktadır. Bu da, kent içinde yeni tür ilişkilerin ve yeni bir tabakalaşma sisteminin doğmasına zemin hazırlamaktadır. Kentteki katmanlaşmanın ipuçlarını, bu dinamik ilişkiler sisteminin işleyişinde aramak yararlı olacaktır. (Erder, 2006: 291).

Bu doğrultuda, karşıt ve yaşam standartları bakımından çatışan sınıflar arasındaki bu eşitsizlikle anılan ilişkiler, üst sınıfların sahip olduğu ayrıcalıklı konumlarını pekiştirirken, ötekilerin ise kentteki dezavantajlı konumları yerleşik hale getirip, süreklileştirmektedir.

Çalışmanın bu bölümünde, Gaziantep'te sınıfsal ve sosyal olarak yükselmiş ve maddi/kültürel ortak değerler etrafında birleşip gündelik yaşantıları aracılığı ile kentte yaşan toplumu ve kamusalılığı etkileme potansiyeline ulaşmış esnaf ailelerinin

nasıl değerlendirileceği anlatılmıştır. Araştırma konusu ve bununla ilgili kavramsal çerçeve belirtilip, araştırmanın yöntemi ve genel planı ile ilgili açıklamalar aktarılmıştır. Kamusalılığın, tarihsel süreçler göz önüne alınarak oluşumu tasvir edilmiş ve Gaziantepli esnaflar üzerinden nasıl dönüşüme uğradığı üzerinde durulmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

2.1 ÇALIŞMANIN ÖNEMİ

Geniş bir açıdan bakıldığı zaman tarihsel olarak ilkel topluluklardan başlayıp, antik dönemin toplumsal ve politik atmosferine; Ortaçağ'ın toplumsal yapısından, aydınlanma döneminin tarihsel konjonktürüne; endüstri devrimi ve imparatorlukların çözülüşü ile başlayan süreçle birlikte gelişen ulus devletlerin oluşumundan, günümüzün modern ve kompleks yapıya sahip toplumlarına gelene kadar, tarihçilerin ve sosyologların dikkatini çeken en belirleyici özelliklerden birisi toplumların “ekonomik” özellikleridir. Başka bir ifadeyle yaşamlarını sürdürdükleri ekonomik koşullardır. Toplum, devlet ve ekonomi çoğunlukla bir arada düşünülmüş ve karşılıklı olarak birbirlerini tamamlayan sistemler olarak ele alınmıştır (Karatani, 2017: 27). Marx'ın ekonomik altyapıyı üretim biçimine dayandırmasına karşılık, onu mübadele biçiminin üzerine inşa edenler de olmuştur. Fakat, nihai anlamda toplumsal formasyon, kendi ekonomik altyapısıyla ilişkisi üzerinden tanımlanmıştır (Karatani, 2017: 31). Gündelik hayatın ekonomik örgütlenmesine yönelik olarak geliştirilen bu ilgi belirgin toplumsal farklılaşmaya, yani sınıfsal dinamiklerin nasıl deneyimlendiğine de atıfta bulunmaktadır. Bazen “haşmetli kralların ve çevresinin, soylu ailelerin ve devlet kademelerinde yer alanların iktidarı karşısında köleler ve köylüler” olarak karşımıza çıkan bu sınıfsal farklılıklar, zamanı geldiğinde kendini “feodal toprak ağaları ve onların emrinde çalışan topraksız köylüler arasındaki eşitsiz ilişki” olarak güncelleyecektir (Bloch, 2007: 307-325). Toplumsal tabakalaşma, kral, feodal beyler ve kilisenin, köleler, köylüler ve halk üzerinde hiyerarşik otoritesini kurduğu bir sisteme dayanmaktadır (Ülgen, 2013: 52). Bu sınıfsal farklılıklar bazen din veya aile (akraba, sülale) temelli olarak kendini gösterirken, bazen karşımıza katı ve karmaşık hiyerarşik yapılara bürünerek çıkmaktadır (Bloch, 2007: 581-593). Böyle bir değerlendirme nedeniyle toplumsal tabakalaşmanın sembolik ve statüsel olarak ifade edilen boyutunu göz ardı etmekten imtina etmek gerekmektedir.

Festivaller, kralların geçiş törenleri ve gündelik yaşantıları, soyluların düzenlediği yeme içme etkinlikleri ve uzun süren eğlenceler, soylu ailelerin düzenlediği balolar ve eğlenceler Batılı tarihçilerin, kültürel antropologların ve sosyologların bizlere sunduğu sınıfsal ve sembolik fenomenlerdir (Rizzi, 2015: 298).

Kapitalizmin ortaya çıkmaya başladığı ilk dönemlerden başlayıp sanayi devrimi ve ulus devletleşmeyle devam edip, ulusaşırı büyük şirketlerin de dahil olduğu karmaşık ve modern toplumların oluştuğu sürecin de anlaşılması için dikkatleri çeken en belirleyici özelliklerden birinin öyle ya da böyle, bir çeşit “ekonomi” olduğu görülmektedir. Üretim araçlarına sahip olanlarla olmayanlar arasındaki sınıfsal farklılığın ekonomi politik eleştirisini yaparken, ortaya çıkan eşitsizliğin yarattığı çatışmaya atıfta bulunan Marx, retim aracına sahip olmayanların emeklerini satarak dahil olduğu bir ekonomik sistemi vurgulamaktadır (Marx, 2008: 43-50). Weber, sınıfsal farklılıkların yanı sıra statüsel bir ayırımın varlığından da bahsetmekte ve daha ayrıntılı bir tabakalaşma biçimini değerlendirmektedir. (Weber, 1998: 268-279). Her iki teorisyenin terminoloji ve bakış açılarını kullanarak tabakalaşma ve sınıf analizleri yapmak isteyenler, bu analizleri ve eleştirileri en temelde toplumsal yapının ve siyasal konjonktürün tarihsel bağlamını anlamak için yapmaktadırlar. İfade etmeye çalıştığımız gibi belli başlı tarihsel ve toplumsal özellikleri, kültürel ve siyasal kodları, toplumların işleyişini ve dönüşümlerini anlamak için iktisadi ve sınıfsal temelli dinamiklere karşı önemli bir ilgi gösterilmektedir.

Türkiye’nin de tarihsel bağlamına bakarak bir değerlendirme yapılacak olursa, toplumsal ve kültürel dokuyu anlayabilmek, sosyal yapının temel özelliklerini kavrayıp, genel işleyişin belirleyici motivasyonlarını açığa çıkarabilmek için ekonomik ve sınıfsal kategoriler belirgin gözlemlerin yapılabileceği elverişli konular olarak görülmektedir. Küresel ekonomik süreçlerin oluşumu ve işleyişi, üretimin ve pazarların örgütlenmesi, tüketim biçiminin deneyimlenmesi gibi durumlar ulusların hayatlarına hızlı bir giriş yaparken, bunların siyasal ve kültürel altyapılarının da aynı Şekilde yeni ve büyük dönüşümlerle birlikte geldiği görülmektedir. Bütün bu yapısal ve kültürel dönüşümler ortaya çıkmış oldukları bağlamların toplumsal ve politik atmosferlerine uyumlu olarak gerçekleşirken, bu dönüşümlerle sadece etkileşim düzeyinde muhatap olan toplumlar, öz kültürleri ile yeni kapitalizm kültürü arasındaki bir çatışmaya şahit olmuşlardır. “Ulus - devlet ise, her türlü mümkün

çeşidiyle, kapitalist belitin gerçekleştirme modeli haline gelir. Bu kesinlikle milletlerin birer görüntü veya ideolojik görüngüler olması demek değil, tersine soyut sermayenin niceliksel rekabetini ve niteliksel bağdaşıklığını gerçekleştirdiği tutkulu ve canlı biçimleri demektir” (Deleuze ve Guattari, 1993: 87).

Kapitalizm şizofreniyi teşvik eder, çünkü niceliksel Pazar hesapları toplumun temeli olarak anlamın ve inanç sistemlerinin yerine geçer. Öyleyse ilk değerlendirmede şizofreniyi, sabit anlamlar ve inançlar kapitalizmde nakit bağlantısıyla yıkıldığında ortaya çıkan -baştan sona toplumda olduğu kadar psikede de bir “sınırsız semiosis” biçimi olarak tanımlayabiliriz. Böylelikle Anti-Oedipus’u şizofreni perspektifinden yazmanın bir ilk nedeni şudur: Şizofreni, kapitalist toplumun ve bu toplumun tarihsel gelişiminin nesnel bir eğilimini oluşturur. Sermayenin -hem coğrafi (emperyalizm) hem psikolojik (pazarlama)- her yayılımı, mevcut anlamların ve inançların eş zamanlı tasfiyesini ve böylece şizofreninin yayılımını zorunlu kılar (Holland, 2013: 22-23).

Kapitalizm ve şizofreni arasındaki bu kod çözümcü ilişki ile, kapitalizmin toplumsal bir olgu olarak ortaya çıkmayıp, sonradan yerleştiği toplumlarda yarattığı çatışkı arasında bir benzerlik bulunmaktadır. Ulusların neredeyse tamamının muhatap olmaya başladığı yeni ekonomik sistem küresel düzeyde işleyişini sürdürmeye devam ederken, kültürel kodlar arasındaki uyumsuzluk ve çatışma da söz konusu olmuştur. Türkiye’de de bu kültürel uyumsuzluğun etkisi görülmektedir. Toplumsal yapısı, kültürel özellikleri, dinleri ve sosyal kodları itibariyle Türkiye’den neredeyse taban tabana zıt olan Batı toplumlarında ortaya çıkmış bir ekonomik sistem olan “kapitalizm” ve yine aynı toplumsal bağlamlardan kopup gelen “modernlik” olgusu karşısında, “İslam” dininin, sanayileşmemiş bir toplumun, geleneklerin yoğun şekilde deneyimlendiği bir gündelik hayatın ve hemen hemen her alanda Batılı toplumlarınkinden çok farklı bir şekilde deneyimlenen bir sosyal işleyişin varlığı söz konusudur. Böylesine karşıt durumların bir arada deneyimlenmeye başladığı süreçte çatışma sürecinde olan kültürlerin birbirine ayak uydurması zordur. Bu şekilde ayak uydurmanın zor olduğu bir durumda sınıfsal dinamiklerin de Batılı toplumların deneyimledikleri tabakalaşma süreçlerinden farklılıkları olabilmektedir. Mesela bugün Türkiye’de sınıflarla ilgili çalışırken “yeni İslami orta sınıf” gibi bir kavramsallaştırmadan söz edilebilmektedir. Ya da kendi geleneklerine bağlı kalmaya devam eden ama bir taraftan da modernleşmenin argümanlarının yaşandığı bağlamdan uzak kalamayan orta sınıf mensuplarının varlığından bahsedilebilmektedir. Sınıfların hangi kriterlere göre tanımlandığı

önemlidir. Marx'ın üretim araçlarına sahiplik, emek sömürüsü ve artı değer dağılımı konusundaki çözümlenmeleri ışığında “burjuvazi” olarak yaptığı sınıf tanımlamasının yanı sıra; Weber, meslekler ve statü gruplarına odaklanan bir tabakalaşma kuramı geliştirmiştir. Daha sonra Marx ve Weber'in kuramlarından etkilenecek yapılan sınıf analizleri de söz konusudur. İlerleyen dönemlerde kurucu teorisyenlerin belli kriterlere göre yaptığı tanımlamaların dışına çıkılarak, yaşam tarzı ve kültürel yatkınlıklar temelli tabakalaşma yaklaşımları geliştirilmiştir. (Arslan, 2012: 55-92). Sınıf yaklaşımları genel olarak toplumsal, kültürel ve siyasi karşıtlıklar referans alınarak geliştirilmektedir. Bu karşıtlıkların bir arada deneyimlendiği süreç birçok çatışmayı da beraberinde getirmektedir. Toplumsal kurumlara kadar sirayet edip, sosyal yaşantıyı ve gündelik hayatı etkileyen bu tarihsel vaziyet, bir taraftan da mekânsal yapıyı ve özellikleri, mimariyi, kentsel mekân tasarısının kurgulanışını ve diğer yapısal faktörleri de kontrol eden bir odak merkezi olarak değerlendirilmektedir. Kent mekânında veya belli bir coğrafyanın içerisinde inşa edilen kamusal oluşumunda zikredilen bütün bu kategorilerin rolünü göz ardı etmek önemli bir eksiklik olacaktır. Kamusalın belirleyicileri, yani nasıl bir kamusal oluşumun belirleyicileri artık sadece çeşitli sosyalleşme mekânlarında bir araya gelip kültürel, bilimsel ve siyasi konularda görüş alışverişinde bulunan gruplar ve buna söylem düzeyinde katılan siyasetçiler değildir. Kamusalın günümüzde kompleks ve ayrıntılı bir inşa edilme ve dönüşüme uğrama süreci vardır. Esnaf ailelerinin yaşam tarzlarının “gösterişe” ve “tüketime” olan ilgisi, çeşitli sosyal medya platformlarının varlığı ve gündelik hayatta kullanımı, zengin iletişim kanallarının kullanılıyor olması, teknolojinin gelişmesiyle birlikte yaşam akışının da hızlanması, kitle iletişim aygıtlarının artık hayatımızda ‘istemediğimiz kadar’ bulunuyor olması, yerel yönetimlerin ve sivil toplum kuruluşlarının kendi vizyon ve programları çerçevesinde kamusal hayata dahil olması, siyasi konjonktürün ve söylemin rolü, kamusal alanda çeşitli şekillerde sembolik güç ve iktidar fetişizmi gibi konulara dayandırılacak bir kamusal bahsedilmesine olanak tanımaktadır.

İçerisinde yaşanan dönem ile ilgili değerlendirme yapabilmek ve gelecekle ilgili değerlendirmelerde bulunabilmek için ekonomik ve sınıf temelli toplumsal analizin yanı sıra kültürel unsurların ve çok boyutlu değişkenlerin varlığını ilişkisel bir biçimde değerlendirmek çalışmanın önemini vurgulamak için önemlidir.

Kentliliğin ve kentliliğin değişen boyutlarının, kentsel mekâna atfedilen anlamların ve onun uzamı içerisinde gerçekleştirilen tüm toplumsal hayatın büyük bir fabrikanın çalışma süreçlerinde işlenip, son tahlilde “kamusallık” olarak ortaya çıktığı şeklinde bir temsil kurulabilmektedir. Fakat karşıt kültürel kodların bir arada çalışmasının doğurduğu çelişkili sonuçları ihtiva eden “eğreti”³ bir kamusallık.

Kentsel mekânı düzenlemeye ve sosyolojik vaziyeti azami derecede uyumlu hale getirmeye yönelik politikalar üretebilmek için gerekli olan en temel gösterge, kamusallığın işleyişi ve temel dinamiklerinin çalışma biçimidir. Ekonomik ve sınıf temelli toplumsal ve siyasal analiz ile, kentsel mekânda inşa edilmiş olan kamusallık arasında doğrusal bir ilişki olduğunu ortaya koymak ve üretilen politikalar için göz önünde bulundurulması gereken değerlendirmeler arz etmek çalışmanın öneminin vurgulanabileceği etkenler olarak okunmaktadır.

Sonuç olarak kavramsal ve yorumsamacı bir yaklaşımla çalışmanın önemini vurgulamak için Gaziantep bağlamını ele almak gerekmektedir. Kavramsal olarak sürekli ekonomi ve sınıfsal duruma referansta bulunarak bir toplumsal ve tarihsel eleştiri yapılmaktadır. Bunun yanında ekonomik ve kültürel olarak küresel bağlamı ilgilendiren “yayılmacı” olarak yorumlanabilecek klasik üretim-tüketim-emek ilişkisini hatırlatan sisteme gönderme yapılmaktadır. Bunun yanı sıra bu sistemin beraberinde taşıdığı kültürel kodlarla Türkiye’de deneyimlenen gelenek temelli kodlar arasındaki karşıtlığın sonucunda oluşan durumun, kapitalizmin ortaya çıktığı bağlam olan Batılı toplumlara göre bir takım farklar yarattığı ifade edilmektedir. Bütün bu süreçlerle birlikte kavramsal olarak iletişimsel, teknolojik ve siyasi odakların rolü de dahil edildikten sonra ortaya çıkan kamusallığın nitelikleri ele alınmaktadır.

³ Kavram, çalışmanın çeşitli yerlerinde iktibas edilen, Ali Ekber Doğan’ın “eğreti kamusallık” çalışmasından alınmıştır. Eğreti kamusallık tanımı, yerel sermaye ve İslamcı çevrelerin yardımseverlik faaliyetlerine, belediyenin bir hizmet şirketi gibi çalışmasına ve kentselliğin gerilemesine yol açan politikalarına vurgu yapmaktadır (Doğan, 2007: 39-40).

2.2 ÇALIŞMANIN AMACI

Çalışmada, Gaziantep’te güncel olarak yaşanan kamusalığın ve bu kamusalığı etkileyen orta sınıfların gündelik yaşam deneyimlerinin nasıl organize olduğunun anlaşılması hedeflenmektedir. Bu çalışma tarihsel olarak günümüzde tecrübe edilen kamusalığın ekonomik, siyasi ve kültürel olarak nasıl inşa edildiğini ve hangi koşullara göre oluştuğunu, yeni gelişen ideolojik, teknolojik ve iletişimel girdileri de hesaba katarak değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Kamusalığın oluşumunda ticaretle uğraşan ve özellikle 1980’li yıllardan itibaren sermayelerini genişletme eğiliminde olan yeni kentli orta sınıfın rolü temel referans noktası alınarak, siyasal atmosferin ve kültürel işleyişin öneminin kavranması da hedeflenmektedir. Ayrıca geleneklerin, siyasal konjonktürün, kültürel gelişmelerin bir aradalığının da önemi göz ardı edilmemek koşuluyla; kamusalığın neye göre oluştuğu, hangi kodlara göre daraldığı, ne zaman genişlediği ve hangi kriterlere göre dönüştüğü, son tahlilde değişen durumlara göre nasıl tepki verdiği anlaşılmaya çalışılmaktadır.

2.3 ÇALIŞMA GRUBU

Çalışma Gaziantep’te ticaretle uğraşan, belli bir ekonomik sermayeye ulaşmış, esnaf – tüccar veya üretim yapan atölye sahiplerini kapsamaktadır. 7’si kadın ve 22’si erkek olmak üzere toplam 29 kişi ile derinlemesine mülakat yöntemi kullanılarak görüşme yapılmıştır. Aslında 26 olan görüşmeci sayısı, daha fazla bilgi gerektiren konuların ortaya çıkmasından ötürü 3 kişi artırılarak 29’a çıkarılmıştır. Bununla birlikte davet edilmek koşulu ile 2 tane bağ evinde katılımcı gözlemci olarak bulunulmuştur. Ayrıca 1 görüşmenin devamı olarak, yine görüşülen kişinin tavsiyesi doğrultusunda Gaziantep Türküleri, Türk Halk Müziği, Türk Sanat Müziği söylenilip, sohbet ortamı yaratılarak eğlenceli vakit geçirilen bir mekânda katılımcı gözlemci olarak bulunulmuştur.

Çalışmanın derinlemesine mülakat kısmını gerçekleştirmek için görüşülecek kişiler (GKK), (GTO) ve (GSO)’ ya üye kişiler arasından seçilmiştir. Görüşmeciler arasında Gaziantep’li 2 sanatçı, 2 oda başkanı, 1 araştırmacı-yazar (aynı zamanda iş adamı) bulunmaktadır. Bu kişilerden ulaşılp, randevu alınanlarla derinlemesine mülakatlar yapılmıştır.

Bu katılımcılar aracılığıyla da kartopu örnekleme başvurularak farklı kişilere ulaşıp, derinlemesine mülakatlar yapılmıştır.

Görüşme yapılan kişilerin uğraştıkları meslek dalları ile ilgili olarak çalıştıkları sektörlerin çeşitli ve farklı olmasına ayrıca önem verilmiştir. Lokanta-restaurant, ayakkabıcılık, çeyiz ürünleri, dokumacılık, pastane, fuarcılık, inşaat- emlak, sebze hali esnafı, GATEM sanayi sitesi esnafı, Küşget sanayi sitesi esnafı, Oduncular sitesi esnafı, düğün salonu sahibi, sanatçı gibi çeşitli iş kollarından kişilerle derinlemesine mülakatlar yapılmıştır. Ayrıca derinlemesine mülakatların haricinde Gaziantep'te yetişen ve ismini çokça duyduğumuz bazı ünlü işadamlarının başarı hikayelerinin anlatıldığı bir derlemeden⁴ de yararlanılmıştır. Bu derlemedeki verilerin kullanıldığı bölümlerde, derlemeye atıfta bulunulmuş ve kaynakçada yer verilmiştir.

Derinlemesine mülakat soruları, görüşme yapılan kişilerin gündelik hayat deneyimlerinin anlaşılabilceği, akraba ve ahabaplarla olan dayanışma örüntülerinin öğrenilebileceği, boş zamanlarını değerlendirme biçimlerinin dinlenebileceği, kendi kimliklerini nasıl tanımladıklarının anlaşılabilceği, statü ve prestijlerini ifade ediş biçimlerinin gözlemlenebileceği, eğlence, tatile gitme, alışveriş yapma, markaya gösterilen ilgi gibi tüketim alışkanlıklarının değerlendirilebileceği şekilde hazırlanmıştır. Bununla birlikte bağılı bulunulan sivil toplum kuruluşu, dernek ve sosyal gruplardaki mobilizasyon biçiminin, bu yapıların ve faaliyetlerinin temsil edilşinin, bu kuruluşların üyelerin amaçlarına ulaşma yolunda nasıl işlevselleştirildiğinin anlaşılması için ek sorular yöneltmiştir. Görüşmeler ortalama 40 ile 60 dakika kadar sürerken anlatılanlar ses kayıt uygulaması aracılığıyla kayıt edilmiştir. Bazıları ise katılımcıların isteği ile ses kaydı yerine not alınarak gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların gerçek isimleri yerine takma ad kullanılmış ve kişisel bilgileri tamamen gizli tutulmuştur.

Araştırma sürecinde, derinlemesine görüşmeler için sahaya çıkılması ve bunun için gerekli koşulların hazırlanması gerekiyordu. Örneğin, çalışma grubunun belirlenmesi, derinlemesine görüşülecek kişilerin belirlenmesi, onlarla iletişime geçilmesi ve mülakat sorularının hazırlanması gibi ön hazırlıkların eksiksiz olarak

⁴ Bakıoğlu N. ve Tuzcu M.A (2009). Gaziantep'in Yüzleri. Sabah Gazetesi Yayını.

tamamlanması gerekmektedir. Sahada ne ile karşılaşılacağı, görüşmelerde hedeflenen verilerin elde edilip edilemeyeceği, görüşmecilerle kurulacak ilişkinin niteliği gibi belirsizlikler, motivasyon dağıtıcı unsurlar olmaktadır. Araştırma sürecinin olumlu ve saha çalışmasını keyifli hale getiren yönleriyle, sahada karşılaşılan bir takım olumsuzluklardan bahsetmek gerekmektedir.

Saha çalışması sırasında, derinlemesine mülakatların niteliğinin yanı sıra, görüşmecilerin davranışlarına, mimiklerine, etraftaki kişilerle ilişkilerine, üslubuna, giyim kuşam ve diğer davranışlarına dikkat etmeye özen gösterilmiştir. Ayrıca bulunulan mekânın dizaynı, yapısı, içerisindeki eşyalar, fotoğraflar, tablo ve diğer dekoratif unsurlar da fikir edinmek için incelenmiştir. Bunlar, görüşmecilerin sosyal hayatı, statülerini ifade ediş biçimleri, dini ve milli kimliklerine olan ilgileri bakımından önemli simgeler olarak değerlendirilmektedir.

Daha önce de vurgulandığı gibi, görüşme yapılan mekânların yapısına ve dizaynına özel ilgi gösterilmiştir. Bir görüşmeci, bir dostunun hediye ettiği, duvarda asılı olan ve bir avluda oturan topluluğu resmeden halıyı sürekli vurgulamaktaydı. Başka bir görüşmecinin, Osmanlı tuğrası ve saray motiflerinin olduğu ofisindeki oturduğu masa ve koltuk ile vurguladıkları bir takım şeyler arasında ilişki kurulabilmekteydi. Kendisi kaliteli, ahşap bir mobilyadan yapılmış, yüksek ve boyutları büyük bir koltukta oturmaktaydı. Karşısında ise iki tane tek kişilik rahat koltuk bulunmaktaydı. Fakat koltuk o kadar rahat ve yumuşak tasarlanmış ki, oturan kişi tabir yerindeyse koltuğa gömülüyordu. Kendisi ise koltuğunun tasarımından dolayı heybetli ve yüksekte duruyordu. Bu durum, görüşmecinin kendi simgesel sermayesini ve özel alandaki otoritesini pekiştirdiği bir strateji olarak okunmaktadır. Kendi gücünü vurgulama ve üstünlük kurma arzusu mekâna yansıtılmaktadır. Çünkü aynı zamanda bu görüşmeci, “akrabaları ve çevresindekiler tarafından sırtından vurulduğunu”, “herkesin kendi çıkarları için kendisinin etrafında bulunduğunu” ifade etmekte, kendisinin başarılarının engellendiğini ve hazmedilemediğini vurgulamaktadır. Dolayısıyla görüşmeci, kendisine karşı sergilenen olumsuz davranışlara karşılık, bir üstünlük kurma stratejisi geliştirmiştir.

2.4 ARAŞTIRMA SORUSU

Referans alınan kavramsal ve teorik çerçeve göz önünde bulundurularak Gaziantep'teki esnaf ailelerinin sınıfsal konumları merkeze alınıp, ekonomik sürecin girdileri hesaba katılarak ve kültürel-tarihsel inşa sürecinin yarattığı gelişmeler ilişkişel bir şekilde vurgulanarak hipotez ve hipotezle doğrudan ilişkişisi olan bağımlı varsayımları ifade etmek gerekmektedir.

Gaziantepli esnaf aileleri gündelik yaşamda ekonomiden siyasete; sosyal hayattan tüketime; geleneklerin tecrübe edilışinden eğlence alışkanlıklarına kadar tüm alanlardaki kendi öznel deneyimleriyle kamusalılığın oluşumunda önemli ve etkileyici bir rol oynamaktadır. Ayrıca küresel ve yerel düzeyde olsun, orta sınıfların kendi gündelik yaşam deneyimlerinin dönüşümü, kent kültürünün ve kamusal hayatın dönüşümünde tetikleyici rol üstlenmektedir. Toplumsal ilişkişilerin ve kamusal alanın, her ayrıntısına kadar sirayet etmeyi başaran ve kendi pratikleriyle kurguladığı kültürü, yine sonucu kendi lehine çevirebilecek şekilde düzenleyip sunan sınıflar şu şekilde de ifade edilmiştir:

...Ernst Bloch, hayal gücünün sınıfsallığından ve toplumsal sınıfların birbirinden farklı hayal güçleri olduğundan söz etmişti. Buna göre "burjuva" –sırf hep burjuva kalmak istediğinden-dehşetengiz ceberutluklar yaparak, yaklaşık iki yüzyıldır dünyanın geri kalanını, kendisinin hayallerini yaşamaya zorlayan sınıftı. Nitekim burjuvazinin bilindik "hayalperestliğıyle" eşitsizliğin kemale erdiğı bir dünyayı arzuladığımı, sırf bu yüzden kapitalizmin çetin kriz dönemlerinde bile içinde bulunduğumuz sistematik dehşeti eğip büküp hepimize dayatmaya devam ettiğini defalarca gördük. Bu süreçte bağımlı sınıflara biçilen görev ise –neredeşyse hep- burjuvanın bu inatçı hayalperestliğıne eşlik etmek oldu (Durak, 2012: 46).

Böylesine bir hayalperestlik kurgusu ve gündelik yaşamda bu kurguyla yönetilen pratikler karşısında, bağımlı sınıflar da kendi tahayyüllerine uygun olarak, sunulan bu kurguyu yaşamaktadırlar. Buna ne içlerinde bulunduğu sosyal bağlam, ne mekânsal özellikler ne de diğler yapılar müsaade etmektedir. Yaşanılan şey, sadece kentli seçkin grupların kendi devasa tüketim pratiklerinin gölgesi niteliğindedir.

Temel araştırma sorusu çerçevesinde kültürel⁵, siyasal ve ekonomik değışkenlerin güncel durumlarına ve hareketlerine bağılı olarak dönem dönem kamusalılığın gerilemesi [daralması], dönem dönem etki alanının genişlemesi ve doğrusal bir zaman çizgisi paralelinde dönüşmesi söz konusudur.

⁵ Kültürel olarak ifade edilen değışkenler, din ve gelenekleri de içermektedir.

Nihai olarak kamusal kentsel mekânda deneyimlenen gündelik hayat deneyimlerine ve insanların ve sosyal grupların davranışlarına göre “tepkisel” bir boyut kazanmaktadır.

2.5 BİLGİ TOPLAMA VE DEĞERLENDİRME YÖNTEMİ

Kamusal oluşumunda ve herhangi bir etkiye göre değişime uğradığı tüm süreçlerde, kentlilik deneyimleriyle ön plana çıkan, ticaretle uğraşan orta sınıfın etkileyici ve dönüştürücü bir işlevi olduğu görülmektedir. Böylesine ilişkisel bir süreci kavrayabilmek için, tarihten kültüre, siyasetten ekonomiye, teknolojiden çeşitli dayanışma ağlarına kadar birçok kategoriye başvurmak gerekmektedir. Dolayısıyla, katı ve pozitif bir yöntemden ziyade, esnek, tarihsel gerçekliği keşfetmeye ve anlamaya yönelik bir yol izlemek lazımdır (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 35-39).

Toplumun, kültürel yapıları, toplumsal yaşam ve ekonomik özellikleri arasındaki ilişki ve örüntüleri, yaşam tarzları ve gündelik alışkanlıkları üzerinde durulan çalışmalarda etnografik araştırma yöntemine başvurulmaktadır. Etnografik araştırma, bir grubun davranışını olduğu gibi gözlemlemeye ve gruba ilişkin bir betimleme yapmaya dayanmaktadır. Amaç ise, grup üyeleriyle doğrudan ilişki kurmak ve grubun ait olduğu kültürel bağlamı anlamaktır. (Büyüköztürk vd., 2008: 18). Aynı şekilde, araştırma sürecinde, ilgili grubun yaşam tarzları ve ait oldukları kültürel yapı anlaşılmasına çalışıldığı için derinlemesine bilgi edinebilmek amacıyla görüşmeler yapılmıştır. Bu, farkında olunan, ancak ayrıntılı malumata sahip olunmayan durumlarda kullanılan olgubilim yönteminin gereğidir (Yıldırım ve Şimşek, 2005:72).

Çalışmanın, verilerin toplanması ve analiz edilmesi için kullanılan en temel bilimsel araştırma metodu, “nitel araştırma” yöntemi ve yorumsamacı bir bakış açıdır. Bu yöntem sosyal bilimler metodolojisinde “kalitatif araştırma” adıyla da bilinmektedir. Yani anlamlı bir şekilde sayısal olarak açıklanamayan verilerin toplanması ve çözümlenmesini ifade eder (Kurtuluş, 2010: 35). Olguya dayalı bir çalışma olduğu için, gözlem yapma, ilişkileri saptama ve sınıflandırma işlemine dayalı olarak betimleme yapılmaktadır (Büyüköztürk vd., 2008: 7). Bu araştırma türü, betimleme, hipotez oluşturma ya da genellemeye ulaşmada oldukça etkilidir. Araştırılacak grup hakkında yeterli malumat yoksa bu yöntem yararlı olabilmektedir (Bal, 2001: 73).

Sosyolojideki en iyi çalışmaların çoğu, istatistiksel testler olmaksızın nitel yöntemler kullanılarak yürütülmüştür. Bu, örgütlenme ve topluluk çalışmalarından, yüz yüze etkileşimle ilgili mikro çalışmalara ve dünya sistemine dair makro çalışmalara kadar uzanan araştırma alanları için geçerlidir. Bu çalışmalar, bu konulara zayıf ya da başlangıç düzeyindeki “inceleme” yaklaşımları olarak da görülmelidir. (Akt. Neuman, 2014:659);(alt. Collins, 1984: 340).

“Nitel araştırmada, yeterlik, nicel verilerdeki gibi öznelere sayısına değil, toplanan veri miktarına işaret eder. Kafi miktarda veri toplandığında ve doygunluk gerçekleştiğinde yeterlik sağlanır. (akt. Morse, 1994:230); (alt. Neuman, 2014:660).

Nitel araştırmacılar, örnek olaylar arasındaki benzerlik ve farklılık örüntülerini inceler ve çeşitliliklerini kabullenmeye çalışır [...] Nicel araştırmacılar da örnek olaylar arasındaki farklılıkları inceler, ancak farklı bir vurguyla; amaç, çoğu zaman pek çok örnek olay arasında, bir değişkenin başka biriyle birlikte değişkenliğini açıklamaktır [...] Nicel araştırmacının tipik olarak örnek olaylarla yalnızca genel bir aşinalığı bulunur. (akt. Neuman, 2014:660); (alt.Ragin, 1994a:107).

Nitel araştırma yönteminin ve yorumsamacı yaklaşımın temel özelliklerinden yola çıkarak, sahada elde edilen veriler, çalışmanın olgusal kısmında, konuyla ilişkilendirilerek, ilgili literatür ile birlikte yorumlanmıştır.

2.6 Sonuç

Gaziantep’te, esnaf aileleri olarak ifade edilen sınıfın yaşam tarzı ve gündelik hayat deneyimleri temelinde, kentliliğin nasıl yaşandığı ve çeşitli değişkenlerle beraber kamusal yaşamın nasıl bir vaziyet aldığı araştırılan çalışmanın bu bölümünde, genel olarak, çalışmanın önemi, amacı ve metodolojisi ile ilgili konulara yer verilmiştir. Sosyologlar, tarihçiler ve genel olarak sosyal bilimciler için, toplumların yaşam tarzlarının, tarihsel olarak geçirmiş oldukları süreçlerin, toplumsal kurumlarının ve daha birçok konunun anlaşılmasının en temel çıkış noktalarından birisi ekonomidir. Yani iktisadi durumun ne vaziyette olduğu, üretim süreçlerinin nasıl işlediği, insanların hangi faaliyetlerle geçimlerini sağladığı ve bunlara bağlı olarak nasıl bir sınıfsal durum olduğu önemlidir. Bu çalışmada, sınıfsal farklılaşmanın hangi mefhumlara göre oluştuğu ve bu durumla bağlantılı süreçlerin nasıl organize olduğu önemlidir. Bu çalışmada ekonomik ve sınıfsal duruma, kent kimliği, kültürü, gelenekleri ve toplumsallaşma süreçleri, mekânsal özelliklerin sosyolojik değerlendirmesi, bilişim teknolojileri, kitle iletişim aygıtları, yerel ve ulusal politik atmosfer, küresel ekonomik süreçler de eşlik etmektedir. Ayrıca,

böylesine sınıf, mekân, kültür, ve toplumsal organizasyonun değerlendirildiği, hatta yerelliğin de göz önünde bulundurulduğu bir çalışmada kod kurucu bir sistem olan kapitalizmin ve bu ekonomik sisteme ilişkin süreçlerin etkisine de vurgu yapmak gerekmektedir. Çünkü, tarihsel süreçte, kültürel dinamiklerle inşa edilmiş olan doğal bir kültürün yaşandığı bağlama, kapitalist ilişkilerin yerleşmeye başlaması bir çatışmaya sebep olmakta ve kültürel değerlerin aşınması, bozulması söz konusu olmaktadır. Marx, maddi hayatın üretim tarzınının, toplumsal hayatı etkilediğini ileri sürmektedir. Yeni gelişen üretim ilişkileri, kendisinden önceki üretim ilişkilerine ters düşmektedir. Dolayısıyla iktisadi temelli değişme, kurgulanmış tüm üstyapıyı bozguna uğratmaktadır (Marx ve Engels, 2009: 164). Böylesine bir durum ise, toplumsal dokuyu ve toplumsallaşma süreçlerinin dönüşüm serüvenini etkilemektedir. Bütün bu faktörler, sınıfsal yapı, mekân ve kentliliğe ilişkin süreçlerle birlikte değerlendirildiğinde ortaya çıkan nihai durum, toplumsal kurumlarda, sosyal yaşantıda, mekânsal yapı ve mimaride, kentsel dokunun özelliklerinde gözlemlenebilir olmaktadır. Ayrıca yukarıda bahsedilen esnaf ailelerinin yaşam tarzı, tüketim alışkanlıkları ve kendi sınıfsal konumlarına uygun yatkınlıkları ve davranışları kentin sosyal dokusu üzerinde etkileyici olmaktadır. Kamusalığın işleyişi ve dönüşümünde bu sınıfların faaliyetleri ve görünürlükleri önemli bir role sahiptir. Çünkü olumlu veya olumsuz, bir değer üretimi, simge üretimi söz konusudur. Üretilen sembolik değerlerle kentte yaşayan diğer sınıflar da etkileşim kurmakta, ama bu değerlerin nasıl içselleştirildiği ya da içselleştirilemediği, sınıflara göre değişmektedir. Örneğin, kentli seçkin sınıfların tüketim alışkanlıklarına, onların ekonomik durumları izin verebilir, ama seçkin aileler gibi tüketim ve harcama yapmak isteyen alt ekonomik gelir grubuna mensup bireyler, bu özenme durumu karşısında, yine bir çatışkı ile karşılaşacaktır. Bu ayak uyduramama durumu, hakim tüketim alışkanlıklarının, kentte yaşayan diğer sınıfları da etkilediğini göstermektedir. Bu doğrultuda esnaf ailelerinin kendi yaşam tarzları ve bunu kendi gündelik yaşantıları aracılığıyla sunmaları, kentteki toplumsallaşma dinamiklerini ve kamusalığı etkilemekte, uzun vadedeki yapısal dönüşüm üzerinde tayin edici olmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM KURAMSAL ÇERÇEVE VE TERMİNOLOJİ

3.1 NEDEN HABERMAS'IN KAMUSAL ALAN YAKLAŞIMI

'Kamusal Alan' teorisini kavramsal ve kapsadığı içerik düzeyinde açıklamadan önce Habermas'ın "Kamusal Alan Teorisi" nin neden kullanılacağını açıklamak gerekmektedir. Bu soruyu cevaplamak için öncelikle çalışmanın temel çıkış noktası olan olguya yeniden göz atmak gerekmektedir.

Günümüzde gündelik yaşamının deneyimlendiği yer olarak değerlendirilen kamusal alanın oluşmasını ve kamusal alanın hareketleri üzerinde etkisi bulunan faktörlerin, tarihsel olarak bir arada uyumları ve çelişkileriyle birlikte nasıl çalıştığını anlamak gerekmektedir? Bununla birlikte merak odağı olarak değerlendirilen bir başka değişken ise gündelik hayat tecrübeleriyle kamusal alanın oluşumu ve değişimi üzerinde etkileyici öneme sahip olan kentli seçkin sınıflardır. Bir taraftan küreselleşme ve modernlik olgusuyla birlikte hemen hemen her konuda ciddi bir etkileşim içerisine giren kültürel ağların işlevleri, diğer taraftan ekonomik ve sosyal etkileşimlerin yarattığı yeni kodların sonuçları, zengin bir kültürel çeşitliliğe sebep olmuştur. Fakat bu kültür doğal bir kültür olmaktan ziyade çoğu zaman uyumsuz, dayatılan, tepeden inme, yapay ve çelişkili bir olgu olarak kendini göstermektedir. Çünkü farklı toplumların etnografik olarak kendine özgü kültürel kodları vardır ve tarihsel olarak bu kültürel kodların inşa edilmiş süreçleri de farklılık arz etmektedir. Dolayısıyla Batı toplumlarında, Batının yaşam tarzına ve kendi kültürel kodlarına uygun olarak ortaya çıkan kapitalizm ve yeni ekonomik sistemden beslenen yayılmacı kültür farklı toplumlara, uluslara ve kültürel bağlamlara sirayet etmek istediği zaman, çatışma ve uyumsuzlukla karşılaşmış, ama en sonunda öyle ya da böyle çelişkiler üretecek şekilde de olsa yerleşmiştir. Çünkü toplumsal formasyon üretimde bulunurken, üretim koşullarını da yeniden üretmediğinde ve kendi yaşamı için uygun bir atmosfer yaratmadığında yaşamını sürdüremeyecektir (Althusser, 2007: 45).

Marx'ın *altyapı* olarak adlandırdığı ekonomi ve maddi üretim ilişkilerinin, *üstyapı* olarak tanımladığı kültürel, siyasi ve hukuki normları etkilemesi ve dönüştürmesi bu durumla ilişkilendirilebilmektedir (Althusser, 2007: 53-54). Bu değerlendirme, üst katların, alt katlar üzerine inşa edildiği ve alt katlar olmadan, üst katların da olamayacağı şeklindeki bir metaforla örneklendirilmektedir. (Althusser, 2008: 93-94). Ekonomik temeller ile toplumsal, siyasi ve hukuki temellerin eklemlenmiş olduğu, dolayısıyla dönüşüm ve yeniden üretim sürecinde birbirlerinden etki-lendikleri ifade edilmektedir. (Althusser, 2008: 217-220). Ekonomik alt yapı süreçlerinin dönüşümünün, toplumsal ve üstyapısal süreçleri nasıl etkilediği Osmanlı'nın Batılı devletler tarafından nasıl sömürgeleştirilmeye çalışıldığı üzerinden de değerlendirilebilir. Osmanlı'ya yabancı sermayenin yerleşmesi ve özellikle sanayi alanında yoğunlaşp, uygarlaştırma adı altında feodal ve yarı-feodal sömürü ilişkilerini kurması bir altyapısal dönüşümün toplumsal süreçleri etkilediğini göstermektedir. Osmanlı'dan alınan imtiyazlarla, devletin imkanlarını, halkın sosyal durumunu ve maddi emeğini kullanarak girişilen köleleştirme ve sömürgeleştirme gayretleri böyle bir durumu göstermektedir (Noviçev, 1979: 11).

Kapitalizmin sürekli tüketimi teşvik eden ve durmadan yeni tüketim alanları açan doğası da bu yapay ve bulaşıcı kültürü sürdüren önemli bir dinamiktir. Sabit olmayan siyasi ve teknolojik gelişmelerin, iktisadi ve yapısal niteliklerin ve iletişim kanallarının da bu kültürle birlikte çalıştığı hesaba katılırsa, ortaya çıkan kamusal alanın içerdiği özelliklerin ve temel karakterinin anlaşılması için kullanışlı bir pencere açılmış olacaktır. En başta sorulan sorunun yanıtını aramak gerekmektedir. Neden Habermas ve onun "Kamusal alan"ı?

Habermasçı anlamda kamusal alan okuması yapıldığı zaman Antik Yunan'dan 16. yüzyıl ticari kapitalizminin ortaya çıkışına; endüstri devriminden günümüze kadar gelişen çeşitli süreçlere kadar, kamusal alanın değişik dönemlerde, çeşitli süreçlerden geçerek, yeni oluşan koşullara göre yapısal olarak değiştiği, dönüşümler geçirdiği, daraldığı, yükseldiği veya düşüşe geçtiği görülmektedir. Bu dönüşümlerde de yine aynı şekilde Antik Yunan dönemi, Ortaçağ, Endüstri Devrimi ve sonraki dönemlerin çizgisi takip edildiği zaman, sırasıyla özgürlerin, krallar ve soyluların, burjuva ailelerinin ve günümüzde kentli kimlikleriyle tanımlanan sınıfların merkezi rol oynadıkları görülmektedir. Polis hayatındaki temel siyasi motivasyonun kurgulanması özgürler ve erkeklere atfedilirken, Ortaçağ'a gelin-

diğinde kralların ve soyluların temsili yaşam tarzları ve yine aynı şekilde onlara atfedilen edebi deneyimlerin oluşturduğu kamusal söz konusu olmaktadır. Ortaçağ sonrası dönemde, özellikle de Sanayi Devrimi ile birlikte eğitilmiş burjuva sınıfının varlığı söz konusu olmuştur. Siyasal ve hiyerarşik otoriteyi eleştirebilen sorgulayabilen ve yeni kitle iletişim unsurlarını en önemli araç olarak kullanabilen burjuva kesiminin gündelik deneyimleri, zamanla kamusal alanın her yerine yayılmış ve katılımın daha geniş olduğu yeni bir kamusal oluşmuştur. Sanayinin gelişmesi ve daha karmaşık süreçlerin oluşması dolayısıyla da Habermas kamusal alanın daraldığını ifade etmektedir. Sanayi Devrimi'nden günümüze kadar küresel olarak siyasi ve ekonomik koşullarda yaşanan değişimler, teknolojik gelişmeler ve bilimsel ortam, kitle iletişim ağlarının zenginleşmesi ve sosyal medya platformlarının ortaya çıkması, hukuki değişimlerin yaşanmaya devam etmesi ve hız istencinin artması gibi çeşitli faktörler, kamusal alanı yapısal olarak yeni dönüşümlere uğratmıştır. Bu yüzden temel motivasyon Habermas'ın yapısal olarak dönüşen kamusal alanının Habermas'tan sonra da dönüşmeye devam ediyor olmasıdır. Kentsel mekânın deneyimlenmesinde rol üstlenen kamusal alan, değişmeye, dönüşmeye, çeşitli siyasal, kültürel ve ekonomik koşullara göre tepki vermeye devam ediyor; böylesine değişimi ve dönüşümü destekleyen ve değişen koşullara uyarlanabilen bir kuramsal çerçeve bu çalışma için görece daha tercih edilebilir bir bağlam olarak görülmektedir.

3.2 KAMUSAL ALAN TEORİSİ: JÜRGEN HABERMAS

Habermas, yeni bir kamuoyunun doğuşunun izlerini on sekizinci yüzyıla kadar sürmüştür. Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü'nde Habermas, kamusal alana ve kurumsal yapılara, burjuva toplumuna ve sosyal dönüşümlere kadar birçok kategoriye göz önünde bulundurarak ayrıntılı bir tartışma yapmıştır. Antik Yunan polisinde diyalojik bir alan olarak tanımlanan kamusal alanı, 16. yüzyıl ticaret kapitalizminin ortaya çıkışından sonra, kral ve yakın çevresinin sınırları dışına çıkmaya ve pazar ekonomilerinin genişlemesine ve devlet ile sivil toplum arasında yeni yeni tanımlanan alanlar ayrımına yönelik farklı bir kamusal alan olarak değerlendirmiştir. Bu farklılaşma ve ayırım kişilerarası etkileşimi de beraberinde getirdiğinden kamusal alana olan ilgi ve bakış açısı yoğunlaşmıştır. Bu süreçte en belirleyici olan nokta,

burjuva ailesi mensupları olanların ve tüm ötekilere kıyasla daha özgür düşünme lüksü olanların hiyerarşik otoriteyi ve onun geleneksel yapısını sorgulaması olacaktır. Bu yeni eleştirel tutum zamanla kamusal alana aktarılmış ve sonuçta toplumların kurumsal yapısı da dönüşüme uğramıştır. Kamusal alanın yapısal dönüşümünde gazeteler ve dergiler, özellikle eğitilmiş seçkinlerin siyasal otoriteyi ve devletin işleyişini tartışmak ve sorgulamak için etkileşime geçtiklerinde kullandıkları araçlar olmuştur. (Elliott, 2016: 211-212).

Habermas'a göre sanayisi gelişmiş kitle demokrasilerinde kamusal alanın bu eleştirel ve araştırmacı veçheleri önemli ölçüde zayıflamıştır. Aynı şekilde Habermas'a göre medyanın ticarileşmesi siyasetin eleştirisinin ve kamuyu ilgilendiren karar alma süreçlerinin bir forumu olarak burjuva kamusal alanını değiştirmeye başlamıştır. Böylelikle kamusal alan daralmıştır. Başka bir ifadeyle medyanın ticarileşmesi, kültür endüstrisinin faaliyet alanının genişlemesi ve tüketim kültürünün yaygınlaşması doğrudan doğruya kamusal alanın daralmasına yol açan önemli unsurlardır. (Elliott, 2016:213).

Habermas'ın kamusal alan konusundaki değerlendirmeleri, sadece belli bir mekânsal pratikler ve gündelik yaşantılar toplamına asla atıfta bulunmamaktadır. Habermas, kamusal alanı tartışırken daha çok onun doğasına ve işleyiş süreçlerine yönelmiştir. Habermasçı anlamda kamusal alanın durağan ve salt yapısal değil, hareketli ve işlevsel bir doğasının olduğunu söylemek gerekmektedir. Devlet ve politikacılar, eşitler ve seçkinler, soylular ve ekonomik güç sahipleri, burjuva ve eğitilmiş elit gruplar, sanatçılar ve orta sınıflar çerçevesinde organize olan yaşamsal pratiklerin etkilediği bir gündelik hayatın oluşturduğu kamusal alan olarak yorumlanabilmektedir. Bu ayrımlar tarihsel olarak basitten karmaşığa doğru örgütlenmektedir.

Dış dünyaya vakıf olmak araçsal akılsallaştırma biçimlerine bağlıysa, bu durumda toplumsal dünyanın esas olarak dille, iletişimle ve sembolik etkileşimle yapılandırıldığını fark etmek büyük önem taşır. Habermas, bu analitik bölümlenmenin toplumsal yaşamın bilişsel, ahlaki ve dışavurumsal boyutlarının olduğuna işaret ettiği görüşündedir. Modern kültürde bilimin, ahlakın, ve sanatın genişlemesi, akılsallığın 'üç dünyaya' bölünebileceğini gösterir. Habermas'a göre: bunlar bizim dış dünyayla olan ilişkimiz, başkalarıyla kurduğumuz ilişkiler ve kendi 'iç doğamıza' getirdiğimiz estetik-dışavurumsal boyuttur. (Elliott, 2016:218-219).

Bu bağlamda yukarıda da ifade edildiği gibi tarihsel olarak basitten karmaşığa doğru örgütlenen bir kamusal işleyiş bu farklılaşmayı ve kamusalığın devingen yapısını araçsal akılsallaştırma ve rasyonalize edilmiş toplumsal mekanizmalara borçludur. Buna paralel olarak siyasetçilerin ve seçkinlerin gündelik hayatta alışkanlık haline getirmiş olduğu tüm yatkınlıkların ve davranışların kamusalığa kattığı anlamlar bulunmaktadır. Söylem, retorik, duruş, jest ve mimik hareketleri, giyinme gibi dış görünüşü ilgi odağı haline getiren durumlar; karşılıklı diyaloglarda sohbetin akışı, konuya göre şekillenen hararetli ya da sakin üslup, uyumlu ya da karşıt görüşlerin gerçekleştirildiği tartışmalar; sohbet veya tartışma sırasında beden konumlandırılışı ve karşıdaki kişiye yansıtılışı, (ayak ayak üstüne atma, elini omzuna koyma, karşının elini avucunun içinde bir süre bekletme, çeşitli işaretler) çeşitli rasyonel içerikler barındırmaktadır. (Elias, 2004: 136-137). Bu akılsallaştırma sürecinin çeşitli değişkenlerin birbirinden ayrılma ve farklılaşmasına bağlı olarak geliştiğini söylemek mümkündür. Tarihsel olarak basit ayrımlardan, karmaşık ayrımlara ve kompleks farklılaşmalara doğru ilerleyen hareketli bir süreç söz konusudur. Daha önce de bazı yerlerde üstünde durulduğu gibi Antik Yunan kamusal alanından; Ortaçağ'ın siyasi ve ekonomik bağlamına; oradan da Fransız İhtilali ve endüstri devriminin siyasi ve sosyal koşullarında ortaya çıkan, eğitilmiş, seçkin burjuva kesimine doğru ilerleyen ve gittikçe karmaşıklaşan yapısal bir dönüşüm söz konusudur.

Antik Yunan polisinde akılsallaştırma sürecinin tartışıldığı ayrım kamusal ve özel alan ayrımıdır. Fakat bu ilişkisel bir duruma da kapı aralamaktadır. Temel aktörler kamusal alandaki eşitler ve köle sahipleridir. Kamusal alandaki önemleri veya temsili olarak tanınmalarını sağlayan şey, özel alandaki güçlerine bağlıdır. Köleler üzerinde ve özel alan olan ailede ne kadar otorite ve güç sahibiysen, kamusal alandaki prestij, tanınmışlığın ve gücün o derece çok olmaktadır. Hayatın örgütlenmesi ve yeniden üretimi ve tüm gündelik hayat deneyimleri kamusal alanda özgürler ve eşitler arasındaki üstünlük ilişkilerinin şemsiyesinde gerçekleşmektedir. (Habermas, 2015: 60). Habermas'ın kamusal alan konusundaki düşüncelerinin önemli bir noktası olan alanların ayrılması meselesi tarihsel olarak farklı değişkenler eşliğinde gerçekleşmektedir. Yani ayrılmanın temelinde, onu tetikleyen bazı güdüler bulunmaktadır. Bu, ekonomik, siyasi veya –günümüze kadar gelişen süreçler de göz önünde bulundurulacak olursa ‘kültürel unsurlar’ olabilir. Bu ayrımlar ve ayrımların

alt yapısını teşkil eden motivasyonlar net bir şekilde ortaçağ kamusal alanında gözlemlenebilmektedir. Kralın, sarayın yakın çevresi ve soyluların alışkanlık haline getirdikleri temsiller, halkın gözü önünde cereyan etmektedir. (Habermas, 2015: 98). Fakat kesinlikle bu yatkinlikler sadece kralın ve soyluların deneyimleyeceği alışkanlıklardır. Halk üretici emekle yükümlü olduğu için kendilerine ait davranış ve yaşantı normları zaten yukarıdan gönderilmektedir.

Kral ve soylular kendi güçlerini ve soylu yaşam kalıplarını temsili olarak halk üzerinden görmektedir. Bu ayrımla alakalı olarak Habermas'ın bahsettiği kamu tiplerine bakmak önem arz etmektedir. Temsili kamu modeli, şahısların içinde buldukları toplumsal konumun, kültürel bağlamın ve maddi yaşam koşullarının kamusal alanda statünün temsil edilmesini sağlayacak şekilde gösterilmesine dayanmaktadır. (Habermas, 2015: 66). Edebi kamu, soylu kesimlerin deneyimlediği sanatsal faaliyetlere atıfta bulunmakta ve siyasal kamunun oluşumundan önce halka yönelik, kurumsallaşmamış alışkanlıkları ifade etmektedir. (Habermas, 2015: 127-134). Siyasal kamu ise burjuva toplumunun geleneksel otorite kalıplarını sorgulayarak sivil toplum oluşturma ve kamusal alanda daha fazla görünür olma mücadelesini betimlemektedir. (Habermas, 2015: 135-136). Ahmet Karadağ da (2006), Habermas'ın kamu tiplerini şu şekilde aktarmaktadır:

Habermas üç tür kamusal alandan söz eder. Bunlar; temsili kamu, edebi kamu ve siyasal kamudur. Kapitalizm öncesi döneme özgü temsili kamu, bir toplumsal alan veya bir kamu alanı olmayıp bir statü belirtisidir. "Bu statü, yüce bir kuvvetten kaynaklanan iktidarını halkın önünde temsil ve teşhir eden feodal hükümdarın statüsüdür". 19. yüzyılın başlarına kadar etkisini sürdüren temsili kamuda soyluluk ön plandadır. Kapitalist döneme geçişle birlikte temsili kamu çözülür. Bu çözülme sürecinde temsili kamunun kurumları olan kilise, krallık ve soyluluk, ortaya çıkan yeni sınıf burjuvazinin çabaları sonucu dönüşüme uğrar. (Karadağ vd. 2006: 25-26).

Bu bağlamda, mekânsal bir nitelik arz etmeyen temsili kamunun statü belirtisi olarak yaşanıyor ve soylu davranış kalıplarıyla tanımlanıyor olması söz konusudur. Feodal hükümdarın kendi iktidarını temsil eden ve görkemli soyluluk kalıplarını yansıtan sıradan ya da özel tüm davranışları halkın önünde sergilenmektedir. Giyim, hitabet, duruş, askerlerin ve saray çevresinin kralın önündeki konumlanışı ve halktan beklenen sembolik saygı temsili kamunun önemli bir boyutunu yansıtmaktadır. Bu temsili kamunun açılımı, şahısların vasıflarına bağlıdır: İşaretler (armalar, silahlar), kılık kıyafet (giyim, saç şekli), jestler

(selamlama tarzı, edalar) ve retorik (hitap tarzı, genel olarak konuşmanın resmiliği); kısacası çok sıkı bir “soylu” davranış kodu (Habermas, 2015: 66).

Kamusal alan-özel alan ayrımının yanı sıra, ortaçağda artık otoriteye ve otoritenin temsiline dayalı bir kamusallık görülmektedir. Yukarıda kral ve soylular kendi otoritelerini ve statüsel baskınlıklarını deneyimlerken, kendi güçlerini temsil etmeyi amaçlamaktadırlar.

Gereksinimler kişilerin konumuna uygun bir şekilde karşılanmak, yani bir toplumsal kategoriden diğerine değişik olmak durumundadır. Kapitalizm öncesi döneme ait iki belirgin yaşam biçimi ve iki kesimle karşılaşılmaktadır: Efendiler ve halk kitlesi, zenginler ve yoksullar, senyörler ve köylüler, zanaatkârlar ve dükkan sahipleri, özgür ve bağımsız bir şekilde yaşayıp herhangi bir ekonomik getirisi olan iş yapmayanlar ve alınlının teriyle geçinerek ekonomik üretimde bulunan insanlar... Bir senyör gibi yaşamak demek dolu dolu ve bolluk içinde yaşayıp çevresinde pek çok insan beslemek; günlerini savaşıyor ya da avlanarak, gecelerini ise arkadaş ve dost çevresiyle zar atıp, güzel kadınların kolları arasında eğlenerek geçirmek; şatolar ve kiliseler inşa ettirmek; turnuvalar ve benzeri etkinlikler sırasında şatafat ve gösterişe önem vermek; çoğu kez sahip olunan olanakların üstünde lüks bir yaşantı sürdürmek demektir. Bu yaşam biçiminde giderler her zaman gelirlerden çok olduğundan hiç durmadan gelirleri yükseltmenin yolları aranmaktadır. Kâhya sürekli olarak köylülerden toplanan vergileri; senyöre vekalet eden yönetici ise kiralanan toprakların kirasını arttırmaya ya da açıkça, normal sayılmayacak yollardan kapatmaya çalışmaktadırlar. Senyör parayı küçümsemektedir. Ona göre para ve bütün para kazanma yolları ahlâksızcadır (Sombart, 2008: 23).

Bu, halk ile aralarındaki farkı temsil etmekte, kendi statülerini öteki olan halk üzerinden tanımlamalarıyla açıklanmaktadır. Bir tür dışlanma olarak da kabul edilebilecek bu farklılık ilişkisini Habermas şu şekilde değerlendirmektedir.

Kültürel ve siyasal açıdan seferber olmuş alt tabakaların dışlanması, oluşum halinde bulunan kamunun çoğullaşmasına yol açtı. Hegemonik kamunun yanında ve ona teğetlenmiş durumda, bir plebyen kamusallık oluşur. Halkın temsili kamunun geleneksel biçimlerinden dışlanması başka bir biçimde cereyan eder. Burada halk kulistir; egemen zümreler, soylular, paye sahibi kilise mensupları, krallar vs. bu kulisin önünde kendilerini ve statülerini temsil ederler. Halk, temsil olunan egemenlikten dışlanmakla, bu temsili kamunun tamamlayıcı koşullarından biri olur (Habermas, 2015: 19-20).

Habermas’ın kamusal alanı, kamusal alandaki ilişkilerin oluşturduğu kamusallık, çeşitli şekillerde etkileşimlerin yarattığı farklılaşmalardan bir araya gelen farklı kamu biçimleri dönüşüm yaşarken, egemenliğin karşısında oluşan plebyen kamusallık da dönüşmektedir.

Antik Yunan'dan ortaçağa, oradan da kapitalizmin ortaya çıktığı süreçlere kadar değişen ve genişleyen kamusalığa atıfta bulunmaktadır. (Habermas, 2015: 74-75).

Kapitalist döneme doğru ilerlendiğinde, ticaret kapitalizminin ve çeşitli etkileşimlerin sonucunda, ideolojik değişikliklerin de etkisiyle, kralın ve soyluların güçlerini sembolik olarak sürdürmeye yarayan kurumlar çözülmeye başlamaktadır. Kapitalizmle birlikte eğitilmiş ve zengin bir kesim olan ve geleneksel soyluluğu eleştirip, sorgulama gücü bulunan burjuvazinin gündelik yaşantısı ve kamusal alandaki varlıkları temsili kamunun ve kamusalığın dönüşüme uğramasına yol açmaktadır.

Burjuva kamu modeli kamusal alanın özel alandan kesin biçimde ayrılmasını varsaymaktadır. Bu ayrımında, bir kamusal topluluk halinde bir araya gelen özel şahısların oluşturduğu ve devletle toplumun ihtiyaçları arasında aracılık eden kamuoyunun kendisi, özel alana aittir. Kamusal alanın özel alan ile kaynaşması ölçüsünde bu model uygulanabilirliğini yitirmektedir (Habermas, 2015:298). Burjuva kamu modelinin de yapısal dönüşüm sürecinde uygulanabilirliğini Habermas, özel alan ile kamusal alanın iç içe geçmesine bağlamaktadır.

Kamusalığın doğasının değişip, işlevlerinin genişlemesi ve karmaşıklaşması sürecinde önemi artan diğer bir kamu biçimi de “edebi” kamudur. Habermasçı okumada edebi kamu her ne kadar kapitalist öncesi dönemde var olsa da sarayın ve soyluların kendi öznel yaşam tarzları çerçevesinde varlığını sürdürmüştür. Siyasal kamunun ön biçimi olarak değerlendirilen edebi kamu mekâna ve kentsel yaşama, başka bir ifadeyle cemiyet yaşamına olan ilgiye odaklanmayı gerektirmektedir. Burjuva sınıfının, yani ekonomik gücüyle beraber, devletlerin kendilerini işbirliği yapmak durumunda hissettiği bir sınıfın varlığı söz konusu olmaktadır. Ayrıca burjuva sınıfı eğitilmiş olması itibarıyla entelektüel bir bilinç de oluşturabilmiştir. Mevcut hiyerarşik otoriteyi sorgulama ve eleştirme gücü olan burjuva, kafelerde veya belli başlı mekânlarda bir araya gelip, ussal tartışma bağlamları yaratabilme kabiliyetini de göstermiştir. Gazete ve dergi gibi kitle iletişim araçları ise burjuva kesimi için önemli araçlar olarak kullanılmıştır. Kentsel mekânlarda böylesine bir ussal bağlamın oluşturulması dolayısıyla halk ile olan etkileşim artmış ve kamusalığın boyutları genişlemiştir.

Artık kamusal otorite salt statüsel temsillerle tanımlanmaktan ziyade müzakere ve etkileşim yoluyla çeşitli faktörlerin dahil olduğu görece esnek bir yapıya bürünmüştür.

Kapitalist dönemde öncelikle siyasal kamunun “edebi nitelikli” ön biçimi olan edebi kamu gelişir. Edebi kamu “henüz kendi içinde dönüp duran kamusal akıl yürütme faaliyetinin deneme alanı; özel şahısların, içinde var oldukları yeni “özellik” alanının sahibi deneyimleri hakkında kendilerini aydınlatma sürecidir”. Edebi kamu kapitalizm öncesi dönemde de vardır. Ancak, birçok şey gibi o da saraya ve soylulara aittir. Burjuva sınıfının gelişimiyle halk da özel bireyler olarak edebi kamuya dahil olur. Ekonomik yaşamın merkezi olan kentler sarayın kültürel-siyasal karşıtı olarak edebi kamunun kurumlarını da bağrında taşır. Bütün bu gelişme sürecinin sonunda kamusal alan, bireylerin ortak sorunlarla ilgili akıl yürüttükleri, ussal bir tartışma içine girdikleri ve bu tartışma sonunda ortak bir kanaat oluşturdukları süreç, araç ve mekânların belirlediği yaşam alanları olmuştur (Karadağ vd. 2006:26).

Bu pasajla birlikte edebi kamunun akılsallaştırma konusunda ciddi bir güce sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca Antik Yunan’daki gibi kentsel mekân ve kamusal alan arasındaki keskin ayrım silikleşmeye başlamıştır. Sadece soylulara ait olan mekân ve gündelik yaşamın popüler stilleri, artık bilimsel tartışmalarla, siyasi ve kültürel oturumlarla ve farklı odakların yaşam tarzlarıyla yeniden inşa edilmeye ve dönüşmeye başlamıştır. Kamusal alanın en önemli dinamiklerinden biri “akıl” ve buna bağlı olarak kamunun rasyonalizasyon sürecidir. Daha önce de bahsedildiği gibi akılsallaştırma süreciyle birlikte kamusal alan genişlemiş, bu genişleme ise kamusal alanın dönüşümüne etki eden değişkenlerin çoğalması ve farklılaşması aracılığıyla gerçekleşmiştir. Sadece kamusal-özel ayrımının belirleyici olduğu bir kamusal alandan, tüm halkın birlikte belirlediği bir kamusal alana, itaat temelli bir kamusal alandan müzakere temelli bir kamusal alana yöneliş söz konusudur. Başta edebi kamunun aslında siyasal kamunun ön biçimi olduğu ifade edilmişti. Bu yönelişle birlikte doğrudan doğruya siyasal kamuya geçişin zemini hazırlanmıştır. Edebi kamudan, siyasal kamuya dönüşle birlikte, iktidar bakımından tek taraflı, kralın otoritesine dayanan iktidardan, halktan kaynaklanan iktidara geçişe şahit olunmaktadır. Akılsallaştırmayla birlikte hukuksal gelişmeler de yaşanmış ve akla atfedilen önem artmıştır. Antik Yunan’daki özel alandaki despotluğa bağlı olan kamusal alandaki güç ve tanınma, siyasal kamuda özel alandaki despotluk ve egemenlikten uzaklaştırılmış, yerini özerk bir özel alana bırakmıştır.

Feodal Ortaçağ’da, kralın ve saray çevresinin kendi otoritesini ve sembolik varlığını göstermek için, plebyenler ile arasında “itaat” emelli bir iktidar ilişkisi

kurulduğunun üzerinde durulmuştu. Buna bağlı olarak, gösterişin, görkemin, ve soyluluğa ait tüm kodların sembolik ifadesi, plebyenlere karşı kurulan iktidar ilişkileri üzerinden tanımlanmıştır. Fakat bu sadece, bizim ifade ettiğimiz gibi, çok yüzeysel, karşılıklı bir ilişki ile açıklanamaz. Çünkü bu iktidar ilişkilerini sürdüren aracı konumunda, çeşitli gruplar ve yapılar da mevcut idi. Bunlar, kendi yaşantıları ve soyluluk ile plebyenik arasındaki toplumsal konumları aracılığıyla, bu “itaat” temelli kurgulanan iktidar ilişkilerini sürdürmeye hizmet ediyorlardı.

Patrimonyal ve Feodal yapıların doğuşunun salt ekonomik önkoşullarıyla ilgili olarak çok az kesin bir şey söylenebilir. Krallık ve aristokrasi tımarlarının varlığı ve egemenliği tam olarak gelişmiş olsun ya da olmasın feodal örgütlenmenin bütün formlarının genel temelidir. Kendi tarzında patrimonyalizmin en tutarlı siyasal formu olan Çin memurlar devleti tımarlara dayanmaz, fakat daha önce gördüğümüz gibi bunların yokluğu nedeniyle homojen bir biçimde patrimonyaldır. Patrimonyalizm hane ve pazar ekonomisiyle, küçük burjuvasıyla ve tımar tarımıyla, kapitalist ekonominin yokluğuyla ve varlığıyla uyumludur (Weber, 2012: 455-456).

Büyük toprak sahibi ve senyörlerin, kendi emirleri altında çalıştırdıkları köylüler ve alt tabakalar, onlara bağımlı sınıflar olmuşlardır. Zorunluluk temelli bir sorumluluk yüklenen bu alt tabakalar, kraldan gelen bir iktidarın, dağıtıcısı olan zenginler ve senyörler aracılığıyla, iktidar ilişkilerine bağlanıyordu. Üretici emekle sorumlu tutulan köylüler çok büyük işçi kesimini oluşturuyordu. Büyük toprak sahipleri ve bu köylüler arasındaki sömürü ilişkisi, uzun vadede kapitalist ilişkiler haline dönüştü. Kapitalizmin ortaya çıkış koşulları Sombart’a göre böyle bir serüvenin ürünüdür.

Büyük toprak mülkiyeti, senyörlük her şeyden önce ekonomik bir yapı demektir. Zengin insanlar, başkalarının emeğinin sırtından geçinen büyük toprak sahipleri, zenginler sınıfının belirlediği ve yönlendirdiği bir ekonomi. Öyleyse bu (büyük toprak mülkiyetinin özü de budur) ortak bir iş yapabilmek amacıyla pek çok kişinin bir araya getirilerek çalışma biçiminin örgütlenmesi demektir. Böylesine büyük ölçekli bir işçi örgütlemesi büyük toprak mülkiyetini birinci sınıf bir girişime dönüştürmekte ve sonraki gelişmeler açısından hayati bir öneme sahip olmaktadır. [...] Köylüler bağımlı oldukları senyör için bazı angarya işler yapmak ya da aynî katkılarda bulunmak zorundaydılar. Bu da toprak sahipleriyle işçiler arasında çok değişik ilişki biçimlerine yol açmıştır. Bizim için en önemli olgu düzenlilik arz eden belli bir işin ortaklaşa yapılması konusunda büyük toprak sahiplerinin belli sayıda insanı bir araya getirerek, onların büyük bir şefin iradesine boyun eğmelerini sağlıyor olmalarıdır. Bu olgu yalnızca dışsal açıdan ele alındığında bile yüzyıllar boyunca süren çalışma sonunda sahip olunan deneyimin bilgiye dayalı, karmaşık bir örgütlenme biçimine yol açmış olduğu ve bunun istenildiği an gereksinimlerin dışında kalan amaçlar için de kullanılabilirdiği. [...] Bu

örgütlenme biçiminin belli bir zihniyetin ürünü olduğu ve kapitalizmin oluşmasına büyük bir katkıda bulunduğu söylenebilir (Sombart, 2008: 72-73).

Bu durum, kamusal alanın yapısal dönüşümü ile ilgili bir takım açıklamaların yapılmasına olanak tanımıştır. Çünkü kamusal alanın yapısal dönüşümü, biraz da feodalizmden, kapitalizme geçişle ilişkilendirilmektedir. Çünkü toplumun hemen hemen her alanındaki tek otorite olan kral ve ona bağlı hiyerarşik otoriteyi sorgulama gücü bulunan, ekonomik anlamda güçlü olan burjuva sınıfı ortaya çıkmıştır. Artık kamusal alan, egemenlikten arındırılmış ve tarafsızlaştırılmış bir statüde bulunmaktadır.

Kapitalizmin gelişmesi, gerek Ortaçağ sonundaki sermaye birikimine gerekse ev ve iş bütçelerinin ayrılmasına bağlı olarak, büyük çapta, ekonominin içsel bir dinamiğine bağlıdır. Ancak bu açıklamanın sosyolojik açıdan yetersiz olmasının nedeni ise, kapitalizmin kendini yeni, gelişimi bütünüyle tamamlamış bir ekonomik sistem olarak ortaya koymamasıdır. Bu aynı zamanda, zaman içerisinde artan bir biçimde onu geliştiren cesur girişimcilerin de eseridir (Weber, 2005: 10-11).

Ancak Weber'e göre kapitalizmin ortaya çıkışı ile ilgili böyle bir tanımlama yeterli düzeyde sosyolojik değildir. Çünkü kapitalizm henüz gelişimini tamamlamamıştır. Dolayısıyla nasıl bir sistem olduğunu net bir şekilde göstermemektedir.

Feodal dönemden kapitalist döneme geçişle birlikte kamusal alan yapısal bir dönüşüme uğramıştır. Kamusal topluluk genişlemiş, kamusal alana yeni konular ve yeni aktörler dahil olmuştur. Kamusal topluluğun genişlemesiyle doğrudan tartışmaların yerini medya aracılığıyla yapılan dolaylı müzakereler almıştır. Siyasal kamuya ilişkin anayasal düzenlemeye göre iktidar halktan kaynaklanır. Siyasal kamusal müzakerenin kurumsal güvenceleri hukuk devletiyle oluşturulmuştur. Burjuva hukuk devletinde kamu erki, tarafsızlaştırılmış ve egemenlikten arındırılmış bir özel alanın ihtiyaçlarına tabi duruma gelmiştir (Karadağ vd. 2006:26).

Bu bağlamda egemenlikten arındırılmış ve tarafsızlaştırılmış bir özel alan kavrayışı, politikadan ekonomiye, toplumsal hareketlerden toplumsal cinsiyet meselelerine, bilimsel alandan üretici pratiklere kadar birçok bağlamı tartışma nesnesi yapabilecek şekilde genişlemiştir. (Habermas, 2015: 165-166) Egemenlikle tanımlanan bir özel alan, gündelik ilişkilerin nitelikleriyle yeniden değerlendirilebilir bir düzeye ulaşmıştır. Sadece özel alan kavrayışının bile bu tarihsel dönüşümü kamusal alanın almakta olduğu yeni biçimleri açıklayabilmek için kullanışlı bir bakış açısı yaratabilmektedir. Habermas'ın kamusal alanının dönüşümü burjuva sınıfının ortaya çıkışı ve toplumsal rollerini yerine getirmeleri ile sınırlı değildir. Bu kavrayış,

siyasal, iktisadi ve kültürel olarak ortaya çıkan yeni koşullara uyarlanabilen ve onları açıklama kapasitesi bulunan bir yaklaşımdır. Nitekim Habermas kamusal alan yaklaşımıyla hem Antik Yunan'a mercek tutmuş, hem ortaçağın feodal koşullarında oluşan kamusalılığı yorumlamış, hem burjuva sınıfının ortaya çıkışı ile çözülmeye başlayan kapitalist öncesi kamu biçimlerini yorumlamıştır. Bu bağlamda burjuva sınıfının ortaya çıkarmış olduğu yeni kamusalığın da gerileyiş sürecinden bahsedilebilmektedir. Yani feodal kamusalılık kodlarını başkalaşıma uğratan 'liberal kamu modeli' de artık başka siyasal süreçlerin etkisiyle gerileyip farklı bir kamusalığa dönüşecektir. Şöyle ki:

Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü'nün yan başlığının Burjuva Toplumunun Bir Kategorisinin Sorgulanması olduğunu hatırlatayım. Buradaki sorgulamanın nesnesi, Habermas'ın 'liberal burjuva kamusal alan modeli' dediği, tarihsel olarak özgül ve sınırlı olan kamusal alan biçiminin yükselişi ve düşüşüdür. Amaç, bu tip bir kamusal alanı mümkün kılan koşulları teşhis etmek ve bu koşulların gerileyişine ilişkin haritayı çıkartmaktır. Sonuçta ulaşılan tez, geç yirminci yüzyılın 'refah devleti kitle demokrasisinin' başkalaşmış koşulları altında kamusal alanın burjuva ya da liberal modelinin artık mümkün olmadığıdır. Bu alanın eleştirel işlevini kurtarmak ve demokrasiyi kurumsallaştırmak için yeni bir kamusal alan biçimi gereklidir (Özbek vd. 2014:105).

Bu bağlamda sanayi kapitalizminin gelişimini artarak sürdürmesi ve küresel düzeyde etkinliğini gittikçe arttırması, yenilik ve daha yoğun farklılaşmaya da ihtiyacı olan bir süreçtir. Bu yüzden 20. yüzyıl bu koşulları yaratabilen ve sürdürme potansiyeli olan bir gelişme süreciyle karşımıza çıkmaktadır. Ekonomik düzlemde hakim kodlar genişleyip yayılmaya devam ederken, bu hakim kodlar kendi siyasal muadilini de yaratmıştır. "Refah devleti ve kitle demokrasisi". Yapısal koşulların çeşitli etkileşimler aracılığıyla dönüşmesi, toplumsal yapıların ve kurumların yeni süreçlerle tanışmasıyla birlikte artık kamusalılık refah devleti ve kitle demokrasisinin yatağında akan örüntülerle birlikte tanımlanacaktır. Her dönüşümden sonra ortaya çıkan yeni dinamikler, bir öncekinin gelişmiş ve daha karmaşık versiyonu olarak karşımıza çıkmakta veya ilk defa kamusalığın belirleyicisi olarak ortaya çıkmaktadır.

Habermas'ın kamusal alanının çok önemli boyutlarından birisi de devletin konumlanması ve siyasal kamunun bu konumlanış karşısındaki tepkisidir. Sanayi kapitalizminin oluşumu ve gelişmesi sürecinde devlet ve sermaye sahipleri arasında işbirliğine dayalı bir ilişki olduğu görülmektedir. Çok basit şekilde yatırımların

devamı için sermaye sahibi olan kesimlerle işbirliği yapmak isteyen devlet, buna karşılık olarak sermayelerini genişletmek için bir takım imtiyazlara ve desteğe ihtiyacı olan sermaye sahiplerinin ilişkisi şeklinde ifade edilmektedir. Bunun yanında devletle iş birliği içinde çalışmak durumunda olan çeşitli ticaret ve sanayi örgütleri, sivil toplum kuruluşları veya genel anlamda toplumsal örgütlerin de varlığı söz konusudur. Habermas'a göre bu şekilde devletle iş birliği içerisinde olmak isteyen çeşitli özel kişiler veya örgütler kamusal kesintiye uğratılmaktadır. Siyasal partiler ve kamu idareleri ise çoğu zaman devletle iş birliği kurmak için kullanışlı bir bağlam olmaktadır. Siyasal otoritelerin bu şekilde bir ilişkiye düşer olması meta ve emek piyasasında dolaylı olarak işlev edinmelerine yol açmaktadır. Aynı şekilde böylesine bir ilişkiden dolayı da özel kişi ve toplumsal örgütler de siyasi bir işlev edinmektedirler. Refah devleti ve kitle demokrasisinin kodlarıyla tanımlanan kamusalın böyle bir kesintiye uğraması yine Habermas'ın ifadesiyle feodalleşmiş bir kamusalı tekrar gündeme getirmektedir. Çünkü bu tür bir etkileşimde toplumsal örgütler ve devlet desteği talep eden yapılar arkalarında hissedebilecekleri toplumsal bir gücün de olmasını istemektedirler. Kamusal bağlamda ise bu güç çeşitli kanallarla ulaşılan kitleler olarak ifade edilmektedir. Buna bağlı olarak Meral Özbek, Habermasçı bir değerlendirme ile şöyle bir yorumlama yapmaktadır:

Politik kamusal alanda devletle iş gören toplumsal örgütler, ya siyasal partiler aracılığıyla ya da doğrudan kamu idaresiyle ilişki içinde davranıyorlar. Kamusal ve özel alanların birbirinin içine geçmesiyle birlikte, siyasal otoriteler meta piyasası ve toplumsal emek alanında belli işlevler edinmekle kalmazlar, öte taraftan toplumsal güçlerin kendisi de siyasal işlevler edinir. Bu, kamusal alanın bir tür 'yeniden feodalleşmesi'ni getirir. Büyük örgütler, mümkün olduğu her an kamusal alanın kendisini devre dışı bırakarak devletle ve kendi aralarında politik uzlaşma arayışına giderler. Ama aynı zamanda bu büyük örgütler, görünüşte bir açıklık gösterisiyle kitlelerden en azından plebisitvari bir destek almayı kendilerine garantilemek zorundadırlar (Özbek 2014:101).

Devlete ve siyasete atfedilen bu rol kamusalın yapısal dönüşümü ile ilintili bir şekilde yeniden değerlendirilecek olursa: Antik Yunan Polisi'nde bu rol daha çok toplumsal olarak kişilerin nasıl tanımlandığıyla ilgili olarak karşımıza çıkmaktadır. Kamusal alanda gösterilmek istenen şey, var olmanın ve tanınmanın arka planında yatan özel alandaki hiyerarşik ilişkilerin yolunda gidip gitmediğidir. Buna bağlı olarak da siyasetin temsili bir işlevi bulunmaktadır. Özel ve kamusal alan arasındaki ayrımın yanında, eşitler olarak bulunan kişilerin kendi farklarını yaratarak

temayüz etmeye çalışmaları söz konusudur. Böyle hareketli bir kamusal alan ise Ortaçağ'a doğru dönüştüğünde ayrımın ve farklılaşmanın daha net olduğu şekliyle karşımıza çıkmaktadır. Henüz siyasal kamudan belirgin bir şekilde bahsedemediğimiz feodal ilişkilerin yaşandığı dönemde, siyasal kamunun izlerini temsili ve edebi kamuda aramak gerekmektedir. Kral ve soylular ile halk arasındaki yaşantı bakımından keskin ayrım, bir tarafta statü temsili olarak deneyimlenirken, diğer tarafta statü temsiline ve soylu yaşam tarzının kendini tanımladığı plebyen kamusal alan olarak kendini bulmaktadır. Siyasal kamu böyle bir ayrım şeklinde tanımlanmaktadır. Antik Yunan'da hiyerarşik otorite eşitlerin kendilerine ve onların oluşturduğu kamusal alana atfedilirken, Ortaçağ'da hiyerarşik otorite doğrudan doğruya devletin kendisiyle bağdaştırılmaktadır. Devlete atfedilen işlev ilk defa kapitalizmin ortaya çıktığı ve burjuva kamununun olduğu döneme denk gelmektedir. Çünkü bu dönemde devlet ve burjuvazi arasında ekonomik temellere dayalı işbirliği istenci ortaya çıkmaktadır. Ayrıca burjuvazi toplumsal güçleri olan ve hiyerarşik otoriteyi sorgulama gücü bulunan bir kesim olduğundan siyasal bir işlev de edinmektedir. Bundan sonraki süreçlerin tamamı ekonomik, siyasal ve kültürel örüntülerin gelişip karmaşıklaşmasına dayalı bir şekilde yorumlanmaktadır. Habermas'ın belki de anlattığı her şeyi tek kelimeyle ifade ettiği bir tespiti bulunmaktadır. "Kamunun yapısal dönüşümü, devlet ve ekonominin dönüşümünün yatağında akar" (Habermas, 2015: 25). Bu tespiti Habermas'tan sonra kültürü de eklemek gerekmektedir. Fakat geleneklere ve tarihsel olarak oluşmuş folklor kodlarına gönderme yapan bir kültür kastedilmemektedir. Sanayi kapitalizminin gelişmesine, bilim ve teknolojiye bağlı olarak gelişen bir "kültür". Tüketim alışkanlıklarının değiştiği ve gösteriye dayalı sonu olmayan bir tüketim kültürü. Kitle iletişim ve medya kanallarının yaygınlaştığı ve son dönemlerde sosyal medya platformlarının hayatımıza girdiği, kamusal alan üzerinde belirleyici olan kültür. Çeşitli elektronik ve toplumsal ağların yaşamımızın en önemli yerine oturduğu "hız" olgusunun yarattığı kültür. Kamusal alanın oluşumunda tartışma ve müzakere aracılığıyla çeşitli biçimlerde oluşturulan kamusal alanın bir akılsallaştırma sürecinin olduğu Habermas'tan iktibasla değerlendirilmiştir. Habermas, teknoloji ve sanayinin gelişmesine bağlı olarak etkinliğini arttıran tüketim kültürüyle beraber, kamusal alandaki akıl yürütme faaliyetinin tüketim yapma faaliyetine dönüştüğünü söylemektedir. Lakin bu tüketim alışkanlıklarının sınıfsal düzeyde vurgulandığı

görülmektedir. Kamusal iletişim ve çeşitli haberleşme kanalları aracılığıyla burjuva kesimine atfedilen tüketim alışkanlıkları, ücretli emeğe tabi olanların ve alt ekonomik gelir düzeyine sahip olanların gözünde burjuva yaşam tarzı imgesini oluşturmaktadır.

Mal mübadelesi ve toplumsal emek alanlarına egemen olan piyasa yasaları, bir kamusal topluluk teşkil eden özel şahıslara ayrılmış alanı da istila ederse, akıl yürütme faaliyeti tüketim faaliyetine dönüşme eğilimine girer ve kamusal iletişim bağlamı tekbiçimleştirilmiş münferit iktibas edimlerine bölünür. Böylece kamusal toplulukla ilişkili ‘özel’lik, neredeyse tersyüz edilmiş olur. Kumaşı bir vakitler edebi uğraş içinde dikilmiş olan kalıplar, bugün, patentçi bir kültür sanayiinin üretim sırrı olarak tedavüldeler; bu kültür sanayiinin kitle iletişim araçlarınca kamusal olarak yayılan ürünleri, tüketicilerin bilincinde burjuva özel alanının görüntüsünü oluşturuyorlar ancak. Mahremiyet alanıyla edebi kamu arasındaki başlangıçtaki ilişkinin sosyo-psikolojik bakımdan ters yönde işletilmesi, sosyolojik açıdan ailenin yapı dönüşümüyle bağlantılıdır (Habermas, 2015:278).

Kamusallığın yapısal dönüşümünü devlet ve ekonomi ikiliğinin yanı sıra etkilediğini düşündüren “kültür” daha çok günümüz kamusalığında etkili olmaktadır. Bu durumla ilgili temellendirmeyi yine Habermas’a referans yoluyla yapmak gerekmektedir. Habermas net bir şekilde “kültür”ün etkisinden bahsetmese de çeşitli yorumlarından, arka planda kültüre verdiği önem anlaşılmaktadır. Mesela;

Genişleyen, profesyonelleşen, yeni okur tabakalarına hitap eden kitap üretiminin örgütlenme, dağıtım ve tüketim yapılarıyla beraber ve içerik itibarıyla da değişim geçiren gazete ve basınla beraber kamusalığın alt yapısı da değişime uğradı. Bu altyapı, elektronik kitle iletişim araçlarının yükselişle, reklamın kazandığı yeni önemle, eğlenceyle bilgilenmenin gittikçe birbirinin içine akmasıyla, her alanda artan merkezileşmeyle, liberal demokrasinin ve bir bakışta hakim olunabilir yerel kamusalıkların çöküşüyle vs. bir kez daha değişti (Habermas, 2015:31).

Kamusal alanın aktif bir şekilde işleyişinin iletişime, toplumsal etkileşimlere, müzakereye, tartışmaya bağlı olduğunu ifade etmektedir. Kamusal alan tek başına değişip-dönüşen bir sistem değildir. Onun oluşmasında rolü olan kullanışlı aygıtların ve alt sistemlerin de kamusallıkla birlikte dönüştüğü gösterilmektedir. Gazeteler ve dergiler edebi ağırlıklı olmaktan çok siyasi araçlar haline gelecek şekilde dönüşmüş, basın yayın kanalları imkanların genişlemesiyle yavaş ve hantalken, hızlı ve organize bir sistemle çalışacak şekilde değişmiş, buna bağlı olarak kamusallık sisteminin işleyişini sağlayan altyapı da değişime uğramıştır. Teknolojinin ve bilginin genişlemesi, tüketim alışkanlıklarının reklamlar aracılığıyla

insan hayatında daha fazla yer almaya başlaması, çeşitli sivil örgütlenmelerin faaliyet göstermeye başlaması gibi durumlar da bu değişimi etkileyen faktörler olmuştur. Henüz sosyal medya platformlarının olmadığı dönemlerde olgunlaştırılan bu düşüncelerinde Habermas, her ne kadar televizyon, radyo, gazete ve dergilere gönderme yapıyor olsa da bu bakış açısı günümüzdeki Facebook ve Twitter gibi sosyal medya araçlarına da pekâla uyarlanabilmektedir. Diğer türlü medyanın ekonomik bir boyutunun olduğu da göz önünde bulundurulacak olursa, kamusal alanın dönüşümünde iletişim mekanizmalarının önemi daha net kavranabilir olacaktır. Şöyle ki:

İletişim ağının ticarileşmesi ve sıkılaşmasıyla, yatırılan sermayenin büyümesiyle ve yayın kuruluşlarının örgütlenme derecesinin artmasıyla iletişim yollarının yönlendirilme düzeyi arttı ve kamusal iletişime erişme fırsatları gittikçe daha fazla ayıklama baskısına tabi hale geldi. Böylece medya iktidarı, yönlendirmeci bir şekilde kullanıldığında aleniyet ilkesinin masumiyetini yok eden yeni bir nüfuz kategorisi olarak ortaya çıktı (Habermas, 2015: 32).

Medya kanallarının ekonomik bir boyutunun olması, yani kurumsallaştırılmış ve organize olmuş çok boyutlu medya aygıtlarının maddi kazanım elde etmeye yönelik hedeflerinin olması onun farklı odaklar tarafından yönlendirilmesinin önündeki engeli kaldırmaktadır. Ayrıca medya ve iletişim kanallarına ulaşmak herkes için kolay bir iş olmaktan da uzaklaşmaktadır. Daha da ilerleyerek medyayı bir iktidar aracı olarak gören Habermas, onun etkisini ve gücünü arttırdığını da ifade etmektedir. Aynı bakış açısı günümüz sosyal medyası bağlamında tartışılacak olursa, onun algılara hitap etmek için önemli bir araç olduğu görülmektedir. Kamuoyu oluşturma, herhangi bir konu hakkında çok fazla kişinin, yine çok fazla kişiye ulaşabilecek şekilde yorumlar yapabilmesi, hızlı iletişim imkanı sunması, kitlelere ulaşabilme fırsatı bulunması gibi özellikler medyanın nüfuzu yoğun olan bir iktidar mekanizması olarak kullanılabilmesine sebep olmaktadır.

Sonuç olarak Habermas'ın yapısal dönüşümlere yönelik inşa ettiği kamusal alan teorisinin tarihsel bir değerlendirmesi yapılmaktadır. Antik Yunan-Feodal Ortaçağ- ticaret ve sanayi kapitalizmi ile burjuva kamusunun ortaya çıktığı dönem, ve sanayi kapitalizminin geliştiği dönemler bağlamında; siyasi atmosfer, ekonomi, üretim ve geçim tarzı, temsili, edebi veya siyasi kamu biçimlerinden hangisinin deneyimlendiği, kamusal alanın yaşandığı bağlam, ve dönüşüme etki eden çeşitli değişkenler ile unsurlar tartışılmaktadır.

Antik Yunan'a bakıldığında siyasi olarak temsili bir sürecin yaşandığı ve eşitler arasındaki ilişkilerin özel alandaki güçleri ile doğru orantılı olarak geliştiği görülmektedir. Kamusal alanda müzakereye dayalı bir siyasal atmosferin olduğunu söylemek mümkündür. İktisadi anlamda eşitlerin, köle sahipliği ve bunlar üzerindeki otoriteleri söz konusudur. Antik Yunan'da temsili bir kamunun, yani eşitler arasında kendi güçlerini ve hiyerarşik konumlarını sembolik olarak ifade etmeye atıfta bulunan bir kamusal alanın varlığı söz konusudur. Ayrıca sınıfsal ve toplumsal olarak özellikle eşitlerin kendi farklarını yaratarak temayüz etme eğiliminde olduğu da belirtilmektedir. Temel bağlam Habermas'ın ifadesiyle 'agora'dır. Özel alan ve kamusal alan ayrımının belirlediği ilişkiler agorada, polis merkezinde temsil edilmektedir. Yapısal dönüşümün temel motivasyonu ise yurttaşların müzakere temelli oluşturduğu kamusal alanın bir akılsallaştırma zemininde çalışmasıdır. Ayrıca sınıfsal olarak eşitlerin farklılaşma istenci taşıması da dönüşümü etkilemektedir.

Feodal ortaçağ dönemine baktığımızda, yine yukarıda belirtilen değişkenler bağlamında Habermas'ın "kamusal alan"ı değerlendirilecek olursa: kralın ve soyluların egemenliğine dayalı bir siyasal atmosferin olduğu görülmektedir. Mutlak otorite krala atfedilirken dini bir mitosun varlığı da söz konusudur. Feodal Ortaçağ'da üretici emekle sorumlu tutulan kesim feodal beylerin, büyük toprak sahiplerinin ve senyörlerin riyasetinde bulunan ve vergi vermekle yükümlü bir köylü kesimin olduğu bir iktisadi ilişki söz konusudur. Bu iktisadi ilişkinin ağırlığı, ilk başlarda zorunlu bir şekilde üretmekle yükümlü köylülerin sırtına yüklenirken, daha sonralarda yoğun emek ve yoğun sömürden dolayı kapitalist ilişkilere dönüşmüştür. Soyluluk, kendini kodlarını bu şekilde zayıflatmıştır.

Büyük toprak sahipliği kapsamı içinde ortaya çıkan ve angarya üstüne oturan ekonomik işletmeler, uzun bir süre boyunca pazarda satışa sunabilecek miktarda ürün fazlası olmasına karşın (ki bu olguyla oldukça erken tarihlerde karşılaşılmaktadır) yalnızca sahiplerinin gereksinimlerini karşılamaya hizmet etmişlerdir. Ancak zamanla büyük malikâneler eski özelliklerini yitirmişlerdir. Senyörün bireysel ekonomisi giderek daha büyük kısıtlamalarla karşı karşıya kalırken, buna koşut bir şekilde ancak yine senyörün egemenliği altında yavaş yavaş kapitalist bir ekonomiye dönüşen ilişkilere dayalı bir ekonomi oluşmuştur. Bu gelişme toprak sahibinin emrindeki üretim güçlerini yalnızca ilişki amaçlı kullanması sayesinde, yani bir girişimin hizmetine koşmasıyla gerçekleşmiştir. Bu üretken biçimlerden salt kazanç amacıyla yararlanma isteği her türlü kapitalist şirketin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Sombart, 2008: 87-89).

Temsili ve edebi kamu bir arada deneyimlenmektedir. Her ikisi de krala ve saray çevresi ile soylulara aittir. Kralın gücünü ve otoritesini temsil edilmesi ve yaşantısının görkemini yansıtılması mevzu bahis olmakla birlikte, bu temsil kendini öteki üzerinden, yani oluşturulmuş olan plebyen kamusalılık üzerinden tanımlamaktadır. Gündelik yaşantının görkemi ve soyluluk kalıplarına uygun bir yaşam tarzı bulunmaktadır. Edebi kamu da yine soylu ailelere ve saray çevresine, asil bir duruş ve retorik imgelemi şeklinde atfedilmektedir. Kamusalılığın bağlamı sarayın ve feodalitenin temsil edildiği yerler olarak karşımıza çıkmaktadır. Kralın gücünün ve soylu yaşam biçiminin temsil edildiği yerler ön planda olan bağlamlardır. Feodal ortaçağda kralın ve soyluların yaşam tarzına karşılık bir plebyen kamusalılığın oluştuğu belirtilmişti. Ticaret kapitalizminin oluşmaya başlamasıyla birlikte çeşitli ticari faaliyetler için gerçekleştirilen etkileşimler, kültürel ve siyasi etkileşimler aracılığıyla çeşitli değişimler yaşanmıştır. Ticaret kapitalizmi, tüccarlardan oluşan yeni bir burjuva sınıfını da beraberinde getirmiştir. Ekonomik gücünün yanı sıra, eğitilmiş ve seçkinlerin de olduğu bir sınıf olan burjuva, siyasi bir güç de elde etmişti. Soyluların ve kralın otoritesini ve mevcut hiyerarşik yapıyı sorgulayan, eleştiren ve farklı bir güç dengesi olarak ortaya çıkan burjuva sınıfının çeşitli gündelik faaliyetleri ve yaşam biçimleri dönüşümün önemli bir süreci olarak görülmektedir. Çeşitli sosyalleşme mekânlarında gerçekleştirilen tartışmalar, gazete ve dergi gibi araçların kullanımı gibi durumlar da burjuva sınıfının kamusalılığın dönüşümündeki önemli süreçlerdir. Çok yüzeysel bir ifade edişle, siyasi anlamda farklı konuların tartışılmaya başlanması ve otoritenin sorgulanması, yeni gelişen kültürel, ekonomik ve sosyal değişkenlerin de katkısıyla mevcut kamusalılığın ve onun alt yapısının dönüşmesine yol açmıştır. Küresel bağlamda yeni etkileşimlerin ve kültürel gelişmelerin yanı sıra, ticaret kapitalizminden sonra sanayi kapitalizminin gelişmesi ve ilerlemesi söz konusu olmaya başlamıştır. Yeni bir kamusalılığın temelleri atılmaya başlamıştır. Ulus devlet, kitle demokrasisi ve neoliberalizm gibi olguların eşliğinde, küresel düzeyde pazarların oluşması ve ekonomik anlamda kurulan ve işleyen, daha sonra da rekabet odakları haline gelen yapıların oluşma süreçleri devam eden dönemlerde etkili faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanı sıra kitle iletişim araçlarının ve teknolojinin gelişmesi, sosyal medya kanallarının gelişmesi, basın-yayın ve içerik üretimi kanallarının kurumsallaşması ve organize olması, tüketim alışkanlıklarının teşvik edilmesi ve genişlemesi, sivil toplum kuruluşları ve

çeşitli sosyal örgütlerin yaygınlaşması ve faaliyetlerinin genişlemesi, devlet, sermaye ve siyaset araçlarının daha fazla iç içe geçmesi gibi süreçlerin etkili olduğu bir kamusal oluşmaya başlamıştır. Farklılaşma ve çeşitlilik daha çok artmaya başlamış ve siyasal kamu daha fazla ön plana çıkmıştır. Edebi ve temsili kamu da aktif bir şekilde deneyimlenmeye, orta sınıf ve taşra burjuvazisinin gösteriye dayalı pratikleri üzerinden devam etmektedir. Kamusalın çalışmasını sağlayan çarkların daha hızlı ve gelişmiş bir mekânının olduğunu da söylemek mümkündür. Kitle iletişiminin yaygınlaşması ve yeni ideolojik konjonktürlerin yükselmeye başlamasıyla birlikte akılsallaştırma süreci de her zamankinden aktif bir şekilde etki unsuru olmaya başlamıştır. Kamusalın sanayi kapitalizminin gelişiminden günümüzdeki sürece kadar aşağı yukarı zikredilen şekilde gelişmesini devam ettirmiştir. Habermas'ın argümanları yeni çıkan durumlara dahi uyarlanabilmekte, yapısal dönüşümleri açıklamak için kullanışlı bir yol haritası olarak kullanılabilir.

3.3 KAMUSAL ALAN KAVRAMININ ANLAMLARI ÜZERİNE

Peters ve Cmiel'e göre kamusal alan ile ilgili yapılan tartışmalarda henüz bir görüş birliğine ulaşılamamıştır. Kamusal ve özel alan kavramları arasında çoğu kez bir netlik yoktur. Arendt ve Habermas, bu kavramlara ilişkin bulanıklığın, genelde çağdaş yaşamdaki kamusal alana dair açık bir anlayış yokluğundan kaynaklandığını belirtmektedirler. Gerçekte, kamusal, "açık, görülebilir, kolektif ve herkesin rahatlıkla girebildiği" yerdir. Özel ise kapalı, görünmez, bireysel ve yasak bölgedir (Peters ve Cmiel, 1997: 259). Kamusal alan, feodal beylerin, kralların, kilisenin ve soyluların her alanda varlık göstererek kendi varlıklarına ilişkin her şeyi temsil ettikleri, asillerle burjuvalar arasındaki tartışmaların yaşandığı koşulların ürünü olan, toplumsal varlık alanı olarak da anlaşılmaktadır. Bu alanda, özel olanla, özel olanın dışında kalan ve herkesin temsiliyetini imleyen bir özellik mevcuttur. Burjuvaların çeşitli tartışma ortamları yarattıkları, toplantılar organize ettikleri ve şiir, hikaye, siyasi tartışma ve ideolojik hegemonya mekânları şeklinde tezahür eden 'edebi kamu' alanları ön plana çıkmıştır. Burada önemli olan, ayrıcalıklı olanların dışındaki insanların da katılabildiği bir zemin yaratılmış olmasıdır (Karadağ vd, 2006: 240-241).

Arendt, kamusal alanı, “herkese açık”, insanların sınırlama olmaksızın, uyum içinde bir araya geldikleri, birlikte hareket ettikleri, bir bakıma, “özgürlüğün kendisini gösterebildiği” yer, görünüm sahnesi” olarak ifade etmektedir (Arendt, 1994: 74-75).

İnsanlar burada kendi statülerini, üstünlüklerini ve itibarlarını göstermek ve buna karşılık saygı görmek için bulunurlar. Çeşitli insan ilişkileriyle, duyguların ve hatıraların ortaya çıktığı ve sürekli hale geldiği, otantik bir kurgu vurgulanmaktadır (Ercins, 2013: 298). “Kamu” terimi, içinde özel olarak bize ait olandan ziyade, hepimiz için ortak olan bir dünyayı ifade etmektedir. Ancak bu dünya, sadece bu ilişkileri yaşadığımız coğrafik yer olarak anlaşılmalıdır. Burada insanların çeşitli toplumsal ilişkileriyle ve tarihsel olarak inşa ettiği tüm yapı ve kurumlarla varolan bir sosyal bağlam da ifade edilmektedir (Arendt, 1994: 77).

Modernleşmeyle birlikte toplumlar kurumsal farklılaşmalar yaşamışlardır. Bu farklılaşmalar sonucu siyasal alan, pazar alanı ve aile olmak üzere toplumda üçlü bir ayrışma yaşanmıştır. Modernleşme olgusundan önce özel alana ait olan ve ev işi olarak tanımlanan ekonomik etkinlikler, modernleşme olgusuyla beraber kamusal bir nitelik kazanmıştır. Böylece kamusal alan dediğimizde anlaşılan şeyin anlamı da değişmiş, kamusal alanda yeni faktörler etkili olmaya başlamıştır (Arendt, 1994: 59-73). Toplumsal ilişkiler aracılığıyla yükselen yeni bir dünyanın ortaya çıkması ve bunun modernleşme ile ilişkisi üzerinden değerlendirilmesi söz konusudur. Kamu alanı bu süreçte genişlemiş ve ekonomi siyaset üzerinde kontrol edici bir güç elde etmiştir. Bunun sonucunda ise ortaya çıkan ilişkilerden ve karmaşık süreçlerden müteşekkil bir toplumsal alan oluşmuştur. Toplumsal alanın özel alana mı, kamusal alana mı daha yakın olduğu konusunda flulaştırıcı bir bakış açısı geliştirilmiştir. Antik Yunan’da ise özel alan ile kamusal alan keskin çizgilerle ayrılmıştır. Bu fark da, özel alan sınırları içerisinde halledilmesi gereken ekonomik meselelerin, kamusal alana yansıtılıp, hem bu konunun hem de kamusal alanın politize edilmesinden dolayı ortaya çıkmıştır (Arendt, 1994: 55-56).

Habermas’ta kamu kavramının kökenine bakılacak olursa, Yunan şehir devleti ile karşılaşılmaktadır. Özgür ve eşit yurttaşların alanı olan polis alanı, tek tek şahıslara ait olan özel alandan kesin olarak ayrılmıştır. Kamusal alan ile ilgili tüm ilişkiler agorada, pazar meydanında cereyan eder. Fakat mekânsal bir bağlanmışlık söz konusu değildir.

Kamu çok çeşitli tartışmaların, müzakerelerin, alınan siyasi kararların bağlamı olarak kullanılmaktadır (Habermas, 2016: 64-66).

Kamusal alan, özel alan kavramlaştırılmaları birbirlerine karşıtlık içinde tanımlanır. Özel alanla kamusal alan arasındaki sınırları net bir şekilde çizen üç düşünür Locke, Rousseau ve Hegel'dir. Locke, siyasal otoritenin temelini atıldığı sosyal sözleşmenin aile dışındaki sosyal yaşamda gerçekleştiği yolundaki argümanından hareketle; özel yaşamı duygusallığın, aşkın, duygunun, merhametin, özverinin sembolü olan kadının alanı olarak tanımlarken; kamusal alanı rasyonelliğin, sözleşmenin, mübadelenin gerçekleştiği bir erkek alanı olarak tanımlamaktaydı. Rousseau ve Hegel'e göre de; biri kadınların, çocukların, özürülülerin dünyası olan "özel"; diğeri de aşkın bir devletle özdeşleşmiş ve devlet sevgisini yüreğinde taşıyan erkeklerin dünyası olan "kamusal" olmak üzere iki yaşam alanı bulunmaktadır (Çaha, 1998: 77-78).

Bu bağlamda kamusal ve özel alandaki farkın, toplumsal cinsiyet rolleri ile ilişkilendirilmesi de söz konusudur. Kamusal alanın kendisi erkeklerin bulunduğu ve varlık gösterdiği yer olarak tanımlanmakta, özel alan ise kadınların ev içindeki konumuyla ilişkilendirilmektedir. Fakat günümüzde kamusal ve özel alanlar sadece ev içi ve dışı olarak tanımlanmaktan uzaktır. Kamusal alan egemenlikten arındırılmış, tarafsızlaştırılmış, farklı toplumsal konumlardaki kesimlerin kendi çıkarları doğrultusunda mücadele ettiği bir bağlam haline gelmiştir. "20. yüzyılda ise refah devleti uygulamaları, özel alan ve kamusal alanın kaynaşmasına, dolayısıyla da devlet ve toplum arasındaki ayrımın bulanıklaşmasına neden olmuştur" (Kubilay, 2005: 58).

Kamusal alan kavramı kendi içinde iki ayrı anlam boyutunu içermektedir. İlk olarak, kamusal alanın mekâna yönelik bir boyutunun olduğunu söylenmektedir. Toplumsal yaşantımız içinde, çeşitli ilişkilerin gerçekleştirildiği, tartışmaların, sohbetlerin yapıldığı ve çeşitli temsillerin sunulduğu, bu ilişkilerden ortaya çıkan anlamların açığa çıktığı, ve bu sürece tanıklık eden bağlamı vurgulamaktadır. Diğer bir anlamı ise, kamusal alanda gerçekleşen hemen her şeyin aleni ve açıklığı ile ilgilidir. Bu da kamusal alanda gerçekleştirilen her eylemin tartışmaya ve eleştirilmeye açık olduğu anlamına gelmektedir (Özbek, 2014: 40-41).

Osmanlı döneminde ve Türkiye'de kamusal alanın kendisine yüklenen anlamlar ve onun nasıl kullanıldığı üzerinde duran çalışmalara bakıldığında şu değerlendirmeler yapılmıştır: Eğitim sisteminde modernleşmenin önemine değinirken, merkezi bürokrasinin kurulmasına da atıfta bulunmaktadır. Hem dünya ekonomisi, hem de Osmanlı sınırları içinde aktif ekonomik faaliyetler yürüten, tüccar

bir sınıfın varlığına dikkat çekilirken, büyüyerek çeşitlenen bir orta sınıfın varlığına da değinmektedir. Ayrıca kadınların ev dışında ve kamusal alanda, eskiye nazaran daha görünür olmaya başlaması, gazetecilik ve basının etkin hale gelmesi kamusal alan ve demokrasinin önemini arttırmıştır (Çetinkaya, 2008: 132).

Akşit'e göre, Cumhuriyet'in ilanı ve siyasal alana halkın ve kadınların katılması, Osmanlı döneminde problemler olarak görülüyordu (Akşit, 2009: 11). Heper'e göre, Mustafa Kemal, Osmanlı'nın zayıflamış ve batıya bağımlı hale gelmiş olan durumunu, halkın siyasetin dışında bırakılmış olmasına bağlamaktaydı. Egemenliğin, halka ait olmasını ve devletin bu temelde şekillenmesini istemekle beraber, padişaha ait olan egemenliğin çeşitli çıkar gruplarından oluşan halka değil, tek bir bütünü ifade eden millete ait olmasını istemiştir. Cumhuriyet döneminde ise egemenlik devlete yakın, devletçi seçkinlere verilmiştir (Heper, 2006: 95-96). İnsel'e göre, Osmanlı modernleşmesinin en önemli iki aktörü, kadınlar ve aydınlar olmuştur. Bunlar, çok çeşitli derneklerle, yayın araçlarıyla, parti ve dernek gibi kuruluşlarla ve söylemlerle kamusal alanı, kendi çıkar mücadelelerinin bağlamı haline getirmişlerdir. Osmanlı'nın modernleşme süreci, kamusal alanın yapısal dönüşümü konusunda, Osmanlı'da önemli bir dinamiktir. Kamusal alandaki toplumsal hareketleri de vurgulayan İnsel, Osmanlı idaresinin son dönemlerde çeşitli anayasal düzenlemeler yaparak, liberalizm, sosyalizm, milliyetçilik, Batıcılık ve İslamcılık gibi ideolojik akımların konuşulup tartışıldığı siyasal bir zeminin oluşmasını sağladığını ifade etmektedirler (İnsel, 1995: 19-38). Bunu yaparken, modernleştirme süreci, Batılı değerler etrafında şekillenmiştir. Farklı ideolojik akımların konuşulup tartışıldığı çoğulcu bir kamusal alan yaratılmıştır.

Cumhuriyet modernleşmesi, geleneksel yapıyı bütünüyle tasfiye edip, yeni bir toplum modelinin inşasını öngörüyordu. Bu projenin mimarları iki kaynaktan beslendiler: Osmanlı'nın otoriter, merkeziyetçi ve devletçi yönetim geleneği ile Aydınlanma'nın rasyonalist ve pozitivist anlayışı. Her iki kaynak da, modernleşmenin, yukarıdan aşağıya yöntemlerle, dayatmacı bir mantıkla ve seçkinler zümresi eliyle yürütülmesine cevaz veren, hatta teşvik eden bir niteliğe sahipti (Erdem, 2007).

Bu bağlamda, Avrupa ve Amerika ile bir kıyaslama yapılacak olursa: Avrupa'da modernleşme sürecinin aristokrasi üzerinden gerçekleştiği, Amerika'da ise burjuvazi sınıfının önemli rol oynadığı söylenebilmektedir. Dolayısıyla modernleşme yukarıdan değil, doğrudan doğruya toplumsal kesimlerden kaynaklanmıştır. Türkiye'de ise bürokrasinin sunduğu, yukarıdan bir modernleşme

süreci yaşanmıştır. Çaha, modernleşme teorilerinden esinlenerek, modernleşmeyi getiren kesim kimse, modernleşmenin seyrini, değerlerini ve kurumlarını belirleyenlerin de o kesim olduğunu söylemektedir. Bu kesim, kendi değerlerini inşa eden, dayatan bir kesim olarak ortaya çıkmaktadır. Türkiye’de modernleşmeyi devlet başlattığı için, zamanla topluma yayılırken, modernleşme devletin kendi kodları ve hassasiyetleri üzerinden inşa edilmiştir. Bu da eğitim kurumları, siyasi partiler, dernekler ve toplum adına çalışan tüm kurumlar aracılığıyla ikame edilmiştir. (Çaha, 2007).

Türkiye’de kamusal alanın inşa edilmesi, kullanılması ve işlevselleştirilmesi, Batı’dakinden biraz daha farklı olmuştur. Bu farklardan birisi, Türkiye’de devlet eliyle yaratılan kamusal alanın, daha sonra laik elitlerin hareket sahası haline getirilmesidir. Bu anlamda Türkiye’de kamusal alan inşa edildiğinde, laikleştirici kodlar temelinde deneyimlenmiştir. Bu da Batılı yaşam tarzının, toplumsal alanın her yerine sirayet etmesine sebep olmuştur. Kadın-erkek ilişkilerinden tutun, yeme-içme alışkanlıklarına ve toplumsal hayatın en önemli dehlizlerine kadar Batılı yaşam tarzı sirayet etmiştir. (Suman, 2000: 71).

Bu bağlamda Habermas’ın kamusal alanına tekrar değinilecek olursa, tek tek gerçek şahısların kendilerini ilgilendiren ortak sorunlar etrafında birleşip, akıl yürütme etkinliğine atıfta bulunmaktadır. Bu tartışmaların sonucunda ilişkilerin ve mekanların bütünü olarak tanımlayabileceğimiz bir kamusal alan oluşmuştur. Dolayısıyla kamusal alan, toplumsal yarar amaçlı olarak yapılan tartışma, sohbet ve söylemlerin üretildiği toplumsal etkinlik alanı olarak da tanımlanabilir. Habermas’ın kamusal alan modeli, otoriteden arınmış, farklı odakların buyruklarından kurtulmuş, sermaye egemenliğinden bağımsızlaşmış bir alana vurgu yapmaktadır. Bu bağlamda Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde, bürokrasi eliyle yukarıdan sunulan modernleşme ve bu modernleşmenin önemli bir tetikleyici olduğu kamusal alan, Habermas’ın kamusal alan modeli üzerinden tartışılabilir. Farklılık ve benzerlikleriyle, karşılaştırmalı bir şekilde, Türkiye’de kamusal alanın ve deneyimlenen kamusal alanın durumu değerlendirilebilir.

Kamusal alan kavramına ve onun doğasına yönelik değerlendirmeler yapan Hannah Arendt çözümlerini şu şekilde yapmıştır: Arendt, çözümlerinin merkezine antik Yunan polisini koymaktadır. Hannah Arendt kamusal alandaki insan davranışlarına ve etkinliklerine odaklanırken, bu davranışları emek, iş ve eylem

şeklinde sınıflandırmaktadır. Bu davranışların etkin olduğu bağlamları ise kamusal ve özel olarak ayırmaktadır (Yükselbaba, 2008: 229). Arendt “birleşimsel” bir kamu modelinden bahsetmektedir. İnsanların bir arada ve belli bir uyum içinde hareket ettikleri her yerde “birleşimsel” bir kamu oluşur. Arendt’e göre böyle bir kamusalılık, özgürlüğün kendini gösterebildiği yer olarak karşımıza çıkmaktadır. Yükselbaba’nın verdiği örneğe göre, kalabalık bir kent meydanı birleşimsel kamu modeli için örnek değildir ama, insanların bir konuşmayı dinlemek amacıyla bir araya geldikleri bir toplantı salonu, birleşimsel kamu modeline bir örnektir. Arendt’e göre modern çağda, siyaset, ekonominin hegemonyası altına girmiştir. Bunun sonucunda “toplumsal alan” ortaya çıkmıştır. Bu alan kamusal ve özel alanın rollerini tersine çevirmiştir. Özel alanın konusu olan ekonomi ve ev işleri, kamusal alanın konusu haline getirilmiştir. Toplumsal alanın yükselişi ile birlikte, ekonominin hegemonik durumu, insanları tüketime yönlendirmiştir. Arendt’a göre, toplumsalın yükselişi, kamusalın gerilemesine ve yıkılmasına sebep olmaktadır. İnsanlar artık kamusal alanda, üreticiler ve tüketiciler olarak varlık göstermektedirler (Yükselbaba, 2008: 231-232).

Kamusal alan kavramı, genel olarak özel alandan farkı üzerinden, toplumsal cinsiyet rolleriyle ilişkilendirilerek, ya da belli toplumsal ilişkilerin bağlamı olma niteliğiyle tanımlanmıştır. Fakat bu kavramla ilgili çözümlenmelerde derinlere inildikçe, onun neliği üzerine yapılan tartışmaların, karmaşık toplumsal ilişkiler ve siyasi yapıların yanı sıra, ekonomik yapıların da etrafında organize olduğu görülmektedir. Ayrıca, kamusal alan, insan eylemlerinin, ideolojik akımların, farklı çıkar gruplarının mücadelelerinin bağlamı olarak da tanımlanmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SINIF YAPISI VE EKONOMİK KONJONKTÜR

4.1 OSMANLI DÖNEMİNE GENEL BİR BAKIŞ

Osmanlı döneminde sınıfsal yapıyı anlamak için kırsal bölgeler, şehir ve devlet ilişkisini iyi okumak gerekmektedir. Kırsal bölgelerde büyük bir tarım ekonomisi söz konusuysen, vergi sisteminin yaratmış olduğu sınıfsal yapı da dikkat çekmektedir. Ayrıca ticaretle uğraşan şehirli kesimin ve ticaret hayatını organize eden esnaf örgütleri ve loncalarının varlığı da söz konusudur. Müslüman ve gayr-i müslim şeklinde genel bir farklılığın yanı sıra zamana, merkezi otoritenin gücüne, ekonomik ve siyasi konjonktüre bağlı olarak toplumsal tabakalaşma ilişkileri de değişmektedir. Sınıfsal farklılaşmalar, bürokrasi-burjuvazi; küçük toprak sahipleri-toprak ağaları; Ermeni, Rum-Türk (Jön Türkler'in milli burjuvazi yaratma çabalarının sonucu olarak) gibi farklı şekillerde ortaya çıkmıştır.

Osmanlı döneminde kentlerde ekonomik hayat ticaret üzerine kurulmuştur. Çarşı veya bedesten şeklinde planlanmış yerlerde faaliyet gösteren tüccarlar ve ticaret hayatı, esnaf loncaları tarafından organize edilmektedir. Esnaf loncalarının iktisadi rolleri kadar idari rolleri de vardır. Bu loncalar üretimin kontrolü, fiyatların belirlenmesi, hammaddenin sağlanması gibi süreçlerle ilgilenir, yönetim kademeleriyle ilişki kurardı (Karpat, 2008: 50). Şehirde genel olarak şu meslekler icra edilmektedir: Pazarcılık, besin ticareti, tekstil, maden işletmeciliği, dericilik, bakkal, fırıncılık (Faroqhi, 2000:39). Bütün bu sektörlerin ve meslek gruplarının kendilerine ait çarşıları vardı ve esnaf lonca teşkilatı tarafından yönetiliyordu. Lonca teşkilatları ise devletin görevlendirdiği memurlar (muhtesip) tarafından denetleniyordu. İlerleyen dönemlerde lonca teşkilatları ve esnaf loncaları zayıflamıştır. Bunun sebebi, II. Mahmut döneminde, İngiltere'ye, Osmanlı'daki bir takım ayaklanmaları bastırması karşılığında tanınan ekonomik ayrıcalıklardır. İngiltere ile yapılan ticari anlaşmalar Osmanlı topraklarını serbest ticaret bölgesi haline getirmiş, yerli ürünlere karşı azalan ilgi ise ekonomik daralmadan dolayı lonca teşkilatlarını zor duruma sokmuştur (Karpat, 2008: 89). Bu süreçte ticaretlerini genişleten kesim gayr-ı müslimler olmuş ve sınıfsal anlamda ön plana çıkmaya başlamışlardır.

Gaziantep'te ise benzer esnaf teşkilatlarının varlığı ve faaliyetleri ile ilgili çalışmalar mevcuttur:

Gaziantep'te ileriden beri yaygın ve çeşitli bir esnaf topluluğu mevcuttur. Bu esnaf topluluğu, yaygın olduğu kadar çeşitli sanat kollarında bazı usül ve erkan ile ananeler halinde civar vilayetlerden çok farklar göstererek oldukça muntazam ve disiplinli bir gidişle devam eder [...] Orta Asya'da Türk ırklarından inkişaf başarısı kazanmış Uygurlar, Hunlar, Göktürkler gibi vaktinde uyanıklık göstermiş, topluluklarını nizam içinde yürüten topluluklardan geldiği kabul edilen Ahi Teşkilatı, Türk esnaf teşkilatı Anadolu'ya da gelmiş, yerleşmiş [...] Gaziantep'in coğrafi mevkiide esnaflığın gelişmesinde başlıca sebeplerden biri olmuştur (Şenboyar, 1969: 53).

Osmanlı, kapitalizmle bütünleşme sürecinde bir gerileme ve milliyetçi hareketler sebebiyle bir parçalanma sürecine girdi. Kapitalistleşme geleneksel bürokrasiye rakip bir burjuva sınıfı doğurdu (Keyder, 1995: 9). Tarımsal yapıda büyük toprak mülkiyeti yoktu ve gayr-ı müslim burjuvazinin çoğunluğu ülkeden çıkarılıyordu. Dolayısıyla gücünü sırf devletten alan bürokrasinin karşısına çıkabilecek, güçlü bir toprak sahibi kesim yoktu. Bunun yerine bürokrasi ile yeni gelişen burjuvazi arasında ortaya çıkmakta olan bir mücadele söz konusuydu (Keyder, 1995: 10). Daha öncesinde, 16. yüzyılda ekonomi güçlenip, nüfus artınca tahıl fiyatları da yükselmişti. Bundan ötürü devletin vergilerle asker yetiştirmek için görevlendirdiği memurlar, ekonomik külfeti kaldıramayıp toprakları terk edince, bunların yerini büyük toprak sahipleri almaya başladı. Küçük toprak sahiplerinin devlete ödediği verginin yanı sıra, toprak ağaları karşısında da ekonomik yükleri bulunuyordu. 19. yüzyıla gelindiğinde Osmanlı'nın sınıf yapısı, bağımsız köylü üreticiler, bürokratlar ve dünya ekonomisiyle bütünleşmenin anahtarı olan gayr-ı müslim tüccarlardan oluşuyordu (Keyder, 1995: 24-25). Osmanlı'da özellikle 19. yüzyılda yükselmeye başlayan bürokrat sınıfı ve çeşitli sosyal gelişmeler, yeni bir sosyokültürel ve politik ortam yaratmıştır. Bu değişimde yeni ticari ve sınai faaliyetlerin ve faaliyet alanı genişleyen pazarın rolü büyüktür. Çünkü Osmanlı pazarı Batılı tüccarların rahatça ticaret yapabileceği bir yer haline gelmiştir. Yeni ticari gelişmeler sonucunda özel mülkiyete olan ilgi artmış ve bireyselciğin arttığı bir toplumsal bağlam oluşmuştur. Bu kesim ise 19. yüzyılın sonlarına doğru yeni bir orta sınıf olarak ortaya çıkmışlardır. Ortaya çıkan bu yeni sınıf devletin otoritesini içselleştirmiş, kültürel açıdan tutucu ve kapitalist ticari ilişkilere ılımlı yaklaşan bir anlayışa sahiptir (Karpas, 2008:8).

17. ve 18. yüzyılda art arda yenilgiyle sonuçlanan savaşlardan sonra, Osmanlı bir takım ekonomik çıkarlar için Batı ile uyumlu davranılan bir sürece girmişti. Yapılan ticari anlaşmalar sonucunda Osmanlı adeta serbest ticaret bölgesi haline gelmiş, hammadde satıp, işlenmiş ürün almaya başlamıştı. Bu da yerli üretimin azalmasına yol açmış, Batının zenginleşmesine, yerli sanayinin ise zayıflamasına sebep olmuştu. Bu durum sınıf yapısında da değişimlere sebep olmuş, geleneksel şehir burjuvazisi zayıflarken, dış ticaretle uğraşan bir sınıf ortaya çıkmıştı (Keyder, 1995: 28-70). Son dönemlerde devleti bulunduğu kötü durumdan kurtarmayı hedefleyen bir bürokrat kesimi olan Jön Türkler ortaya çıkmış ve Müslüman- Türk kesime güvenerek milli bir ekonomi kurma çabalarına girişmişlerdi. Savaş döneminde kısa vadeli bir başarı elde edilmiş olsa da Jön Türkler'in faaliyetleri bürokrasi ve burjuvazi arasındaki çatışmayı, Ermeni, Rum ve Türk grup arasındaki çatışmaya çevirerek sınıf çatışmasını etnik ve dini temellere kaydirmiştir (Keyder, 1995: 71-99) Keyder, tüccar sınıfının gelişmesinin, bir proleterleşme yaratmadığını söylemektedir. Tüccarlar küçük meta üretiminden gelen artık ürünün pazarlanmasıyla uğraşmışlardır. Osmanlı'nın son dönemlerinden Cumhuriyet'in kuruluşuna uzanan süreçteki sınıf yapısının oluşumunda, topraklarını terk eden gayr-ı müslimlerin topraklarının, savaştan sonra nasıl dağıtıldığı belirleyici olmuştur (Keyder, 1995: 101-126).

4.2 CUMHURİYET'İN İLK YILLARINA GENEL BİR BAKIŞ

Birinci Dünya Savaşı'ndan çıkıldığında zayıflamış bir ekonomik durum söz konusuydu. Bol kazançlı girişimlerde bulunabilecek küçük bir burjuva kesimi vardı ama iktidar olabilecek kadar güçlü değillerdi. Siyasal elitlerin, burjuvaziye yönelik milli burjuvazi yaratma çabaları ise işçi sınıfını ağır baskılar altında tutmaya yönelik bir birikim sistemi kurmaya dayanıyordu. Tüccarlar savaş döneminde ciddi bir birikim elde etmişlerdi. Bu da bürokrasi ve burjuvazi arasındaki dengeleri kontrol edebilecek güçteydi. Sonuçta yabancı düşmanlığına dayalı bir ideoloji ile milli burjuvazi yaratma girişimlerinde bulunulmaya başlandı (Keyder, 1995: 127-161).

Kırsal kesimlerde, Osmanlı'dan sonra kalan toprakların nasıl dağıtıldığı önemlidir. Buna göre, adaletsiz toprak dağılımı, büyük toprak sahiplerinin belirgin siyasi ağırlığı ve pazar ekonomisinin gelişkinliği açısından birbirinden çok farklı

bölgelerin varlığı görülmektedir. Anadolu’da toplam ailelerin %1’i toplam toprakların %39’una, ailelerin %87’si ise toplam toprağın %35’ine sahipti. Ailelerin %4’ü toprak ağası iken, %8’inin ise topraksız köylü olduğu anlaşılmaktadır. Toprak ağalarının sahip olduğu topraklar ise toplam toprağın %26’sına denk düşmektedir. 1923’te Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda, toplum köylü bir niteliğe sahipti. 13.6 milyon olan nüfusun 10.3 milyonu köylerde yaşamaktaydı. Köylülerin büyük çoğunluğu küçük toprak sahipliği ile geçimini sağlarken, bunlar, büyük toprak sahiplerinin yarıcısı, marabası, ortakçısı veya kiracısı durumundadır. Büyük toprak sahipleri ise ne olursa olsun, %50 rant almanın yanı sıra, çeşitli şekillerde küçük köylülerin sömürülmesi yoluyla sermaye birikimi elde etmeyi hedefliyordu (Köymen, 2012: 107-111). 1938-1945 arasındaki savaş ekonomisi döneminde, tarımdan kaynaklanan sermaye birikimi hızlanmıştı. Piyasaya büyük ölçüde buğday sağlayabilen tüccar ve büyük çiftçiler önemli kârlar elde etmişlerdir. Yoksul köylülerden toprak satın alarak sermayelerini genişletmişlerdir.

Cumhuriyet’in ilk yıllarından 1950’ye kadar olan dönemde hem kentlerde, hem de kırsal kesimde oluşan iktisadi yapının genel özelliklerine bakılacak olursa, 1923-1929 dönemi “Çaresiz Liberalizm Dönemi” olarak görülmüştür. Bu dönemde Lozan Antlaşması’nın dış ticarete yönelik getirdiği kısıtlamalar yüzünden hükümet kendi programına uygun bir dış ticaret planı uygulayamamıştır. Türkiye bu dönemde uluslar arası ekonomik hiyerarşide, tarımsal hammadde ihracatçısı ve sınai meta ithalatçısı konumundadır. Bu dönemde tarımsal mülk sahipleri ve tüccar sınıflar kazançlı çıkmıştır (Sevinç, 2014: 22-23). Boratav, bu dönemde (1924-1929), Türkiye ekonomisinin yıllık %10.9; tarım sektörünün ise %16.2 büyüdüğünü aktarmaktadır. Bu dönem için ortalama yıllık büyüme hızı ise %8.5 olarak belirtilmiştir (Boratav, 2006: 39). Bu büyüme iktisadi artığın büyük bir kısmının tarımsal mülk sahibi sınıflara geçtiğini göstermektedir. Ayrıca bu dönemde parlayan başka bir sınıf ise dış ticaret ile uğraşan tüccar sınıfıdır. Genel olarak tarımsal ürün ihraç edip, sınai meta ithal eden bir ülkede, bu iki ürünün ticaretiyle uğraşan tüccar sınıfının, tarımsal ürünlerin fiyatlarının yükselmesinden faydalanan zengin köylünün ve feodallerin olduğu bir sınıfsal profil tasvir edilebilmektedir (Sevinç, 2014: 24).

1930-1949 döneminde, “Kesintili Devletçilik” olarak adlandırılan bir ekonomik program söz konusu olmuştur. Sanayileşme çabalarının gerektirdiği kaynak bulma ihtiyacı ülke içine yönelik olduğu için, süreç çalışan ve küçük mülk

sahibi olan sınıfların aleyhine işlemek zorundadır. Bu yüzden iktisadi girişimler kamu mülkiyeti temelinde gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde 1929 ekonomik krizinin etkilerini bir yana bırakacak olursak, sanayileşme sürecinin önemli bir sosyal refah artışını beraberinde getirdiğini söyleyebiliriz (Sevinç, 2014: 30). Yine bu dönemde toprak reformları yapılmak istenmiş, devlet büyük toprak sahiplerine dokunmadan, topraksız köylülere hazine arazilerinden toprak vermeye amaçlamıştır. Bu programın büyük toprak sahipleri tarafından hoş karşılanmadığı anlaşılmaktadır (Köymen, 2012: 129).

Sonuç olarak Cumhuriyet döneminden 1950'ye kadar olan süreçte Birinci Dünya Savaşı, Balkan Savaşları ve Kurtuluş Savaşı'ndan çıkmış olan ülkenin ekonomik yıkıntılarının toparlanması ve kapitalist ekonomik sürece adapte olması hedeflenirken, ekonomik planlar, uluslararası ekonomik sistemde yer alma programı çerçevesinde kurgulanmıştır. Sanayileşme hamleleri, milli burjuvazi yaratma çabaları doğrultusunda gerçekleştirilmiş ve savaş döneminde belli bir sermaye biriktiren tüccar kesimler desteklenmiştir. Kırsal kesimde büyük toprak sahiplerinin ve ağaların kazançlı çıktığı bir atmosfer hakim olurken, elde edilen ürünlerin pazarlanması ve ticaretiyle parlayan bir tüccar sınıfının varlığı da dikkat çekmektedir. Kentte ise sanayileşme çabaları dolayısıyla devlet tarafından desteklenen bir sermaye sınıfının varlığının yanı sıra, dış ticaretin nimetlerinden beslenen bir ticaret sınıfı ortaya çıkmıştır. Kalkınma hedefleri doğrultusunda ise belli dönemlerde kamu teşebbüslerinin ve devletçiliğin ön plana çıktığı görülmektedir.

4.3 1950-2000 ARASI DÖNEMDE EKONOMİK DURUM

Gaziantep'te 1950 ve yakın dönemlerde, her ne kadar ülke çapındaki sanayi ve ticaret faaliyetleri konusundaki potansiyelin etkileri görülse ve sanayi odaklı bir ekonomi süreci yaşanıyor olsa da, tarım ve ziraat ile uğraşıp, tarımsal üretim yapanlar da önemli bir kesim olmuştur.

Vilayet Halkının hemen hepsi ziraatla direk veya endirek olarak uğraşırlar. Kaza ve köylerde yalnız ziraat hakim olduğu halde merkezde ziraatin yanında ziraat zanaatlarının da yer aldığı görülür. Merkez kaza halkı arasında bulunan büyük müstahsiller, ziraatle uğraşanların %5'ini teşkil etmektedir. Arazileri köy ve kasabalarda bulunur. Antep fıstığı, bağ, zeytin ve tarla ziraati ile meşgul olurlar. Küçük müstahsiller ise ziraatle uğraşanların %95 ini temsil eden kesimdir. Bunlar kendi aralarında gruplara ayrılırlar.

Küçük toprak sahibi olup, geçim kaynağı olarak ziraatle uğraşanlar, şehirde bir iş sahibi olup aynı zamanda tarımla uğraşanlar, dolaylı olarak makine tamirciliği gibi tarıma yardımcı iş kollarında çalışanlar (Yetkin, 1958: 6).

Yetkin'in (1958) aktardıklarına göre, tarımsal üretim ve ziraat ile uğraşanlar arasında, şehirde oturmasına rağmen, kırdaki tarımla uğraşanlar da bulunmaktadır. Ayrıca, kentte yaşayıp, büyük toprak sahibi olan yüzde beşlik bir kesimden de bahsetmektedir. Geriye kalan yüzde %95'lik kesim ise geçim kaynağı olarak tarımla uğraşanlar ve şehirde iş sahibi olup, aynı zamanda tarımla uğraşanlar olarak ifade edilmiştir. Bu bağlamda, Gaziantep'te şehirde yaşayan ve kırsal kesimle bağlantılı bir sınıfın varlığı da desteklenmektedir. Her ne kadar köyden kente göç ve sanayileşme süreçleri şehir yaşamına doğru çekmiş olsa da, temelde köyle bağlantılı bir nüfus söz konusu olmuştur.

Gaziantep: üzüm, pekmez, bulgur, sabun, şeker, helva, un, kilim, dokuma, zeytinyağı, pamuk, kırmızı mercimek, manifatura, şarap, makarna, kasa, bakır, soba gibi mahsul ve mamullerle ve tornacılık, tamircilik, karosercilik gibi çeşitli sanatları ile civar vilayetlerin panayırı haline gelmiş, halkının az kâra kanaatı, işinde çalışkanlığı vilayetimizi civar vilayetlerin toptan merkezi haline getirmiştir. Şehrimizde ithalatçı vesikasına sahip 68 firma, ihracatçı vesikasına sahip 98 ihracatçı mevcuttur. 1956 yılında şehrimizde 55.042.665 liralık ihracat yapılmıştır (Aktan, 1967: 57-65).

Aynı dönemde, Türkiye'de ekonomik durumun nasıl olduğuna bakılacak olursa: 1950 ve 1961 yılları arasındaki ekonomik durum "İkircikli Devletçilik" olarak adlandırılmaktadır. 1950' de Demokrat Parti'nin iktidara gelmesi, planlı sanayileşme sürecinden ve savaş sırasındaki önlemlerden zarar gören sınıfların ittifakına bağlanmaktadır. Bu dönemde ülkeye dış kaynakların ve yardımların girişi söz konusuydu. Bu da ekonominin rahatlaması anlamına gelmektedir. 1958'e kadar devam eden Marshall Yardımı, özel ve resmi dış kaynak kullanımları, Amerikan Yardımı kapsamında getirilen traktörler belli başlı dış girdiler olarak yorumlanmaktadır. Bu yardımların sonucunda toprak dağılımı, küçük köylünün aleyhine işlemiş ve köylülerin bir kısmı tarım emekçiliğine mahkum olurken, diğerleri ise büyük kentlere göç etmişlerdir. Bu da servetin ve gelirin eşitsiz dağılımına yol açmıştır. Ayrıca İstanbul ve Adana gibi göç alan iller gecekondulaşma ile karşı karşıya kalırken, buralara yerleşenler işçi sınıfına yedeklenmeye başladılar. Ülkeye dış kaynak girişinin sağlamış olduğu ekonomik rahatlıktan sonra 1953'te tıkanma belirtileri yaşanmaya başlamıştır. Sınai meta, tarımsal meta cinsinden daha pahalı hale gelmeye başlamış ve döviz sıkıntısı baş göstermiştir. Bu bunalımın

sadece dış kaynaklı olmadığını belirtmek yerinde olacaktır. Bu tıkanmanın en önemli sebeplerinden biri yine sınıfsal eşitsizliklerde aranmalıdır. Tarımsal üretimin artması, zengin köylülerin ve tarımsal ürünlerin pazarlanmasına aracılık eden ticaret burjuvazisinin artık ürünün büyük bir kısmına el koymasına sebep olmuş ve büyük toprak sahipleri ve tüccarlar zenginleşirken, küçük toprak sahipleri kırsalda tarım emekçisi olmaya, kentte ise işçi sınıfına eklenmeye başlamıştır (Sevinç, 2014: 35-39). Bu dönemdeki burjuvazinin diğer özellikleri ise ideolojik anlamda geleneksel değerleri ve din özgürlüğünü savunmalarının yanı sıra, vergilerden, devletin kontrolcülüğünden kurtulmak istemeleridir (Keyder, 1995: 164).

1961- 1969 yılları arasındaki dönemin genel bir panoraması çizilecek olursa; bu dönemin “İthal İkameci Sanayileşme” olarak değerlendirildiğini görülür. Bu dönemde planlı kalkınma programı ön plana çıkmıştır. Katma değer payı yüksek girdilere ve dayanıklı tüketim mallarının ithal ikamesine yönelik, devlet öncülüğünde kalkınmanın hedeflendiği bir dönem olarak okunmaktadır. Bu dönemde yüksek hızlı sanayileşme ve bu sanayileşmeye bağlı olarak özel sermaye birikimi gerçekleşmiştir. Ayrıca istihdamın arttığı da görülmektedir. İthal ikameci sanayileşme stratejisinin yarattığı iktisadi ve toplumsal (sınıfsal) gerilimler 1970’lerin sonuna doğru bir takım çıkmazlarla karşı karşıya kalmıştır. Bu dönemde 1961 anayasasının çıkarılması, farklı sınıfların ve kapitalist hiyerarşik ilişkilerin alt tabakalarında kalan kesimlerin siyasal ve iktisadi taleplerini iletmelerinin önünü açmıştır. Bu dönemde tarımsal büyüme hızı diğer sektörlerin gerisinde kalmıştır ama gübrenin ve diğer tarımsal ihtiyaçların fiyatının düşük tutulması sayesinde mülk sahibi köylüler zenginleşmeye devam etmiştir. Ayrıca sanayi burjuvazisi ve kentsel işçi sınıfı planlı kalkınma programlarından kazançlı çıkmışlardır. KİT’lerin özel sektöre aktardığı girdilerin de fiyatı düşük tutulduğu için üretimden elde edilen kâr oranı da artmış ve sanayi burjuvazisi ve ticaret burjuvazisi sermayelerini genişletmişlerdir. Bu dönemde işçi sınıfının da iktisadi koşullarının iyileştirildiği aktarılmaktadır. İthal ikameci dönem boyunca sınıf çatışmaları ve sınıfsal taleplerin temsil edilmesi söz konusu olmuş, 1977’lere doğru gelindiğinde ekonomik bir daralma baş göstermiştir. İthal ikameci dönemde, dış kaynaklardan gelen zenginliğin tükenmeye başlaması kısa vadeli refahın da bitmesine sebep olmuştur (Sevinç, 2014: 39-50).

Bu dönemde, ithal ikameci ekonominin etkileri Gaziantep’te büyük sanayinin yanı sıra, büyük sanayiye yardımcı bir iş sahasının oluşması şeklinde

karşımıza çıkmaktadır. Çoğunlukla Avrupa'dan ithal edilip, Türkiye'de işlenen sanayi girdileri ve teknik malzemeler, Gaziantepli ustaların, sanayiye yardımcı olabilecek teknik çalışmaları sayesinde, tadil edilebilmiştir. Oto tamirciliği, makinenin taklit edilerek aynısının veya biraz daha ehveninin yapılması, söz konusu olmuştur. İktisadi girişimler, yardımlar ve dıştan gelen kaynaklar ülke geneline devlet eliyle aktarıldığı için, sınıf profili de ülke geneline benzemektedir. Bu doğrultuda, şehirde yaşayıp, kırsal bölgelerdeki toprakların gelirinden de faydalanan sınıfın yanı sıra, ticaret ve sanayi alanında da bir sermaye birikimi söz konusudur.

Gaziantep'te sanayi, bünyesi çok hususiyet arzeden büyük sanayi yanında ve bölge için ondan çok dikkat çekici ve üzerinde durmaya davet eden yaygın bir küçük sanayi mevcuttur. Küçük sanayi birçok sanayi kollarının esasını teşkil etmektedir. Yerli tip dokumacılık, metal ve makine sanayi ile bunları tamamlayan veya birlikte mütalaa edilmesi kabil diğer sanayi dalları bu haldedir. Bunun yanında oto tamirciliği de yapılmaktadır. Bu sektör, sadece Gaziantep'liler'e değil, çok geniş bir bölgeye hizmet vermektedir... Çok komple ithal malı bir makinenin gayet modernlikte taklit edilerek aynısının yapıldığını ve çok daha ucuza mal edildiğini görmek de mümkündür... Bugünkü haliyle münferit, cılız üniteli ve programsız bir bünyeye sahip görünüşü olan sanayimiz için müessir bütün faktörler hesaba katılarak tayin edilen ilk merhale montaj sanayine yardımcı, ihtisaslanmış bir sanayi hüviyetine sokulmasıdır (Yetkin, 1967: 6-21).

1980-1989 yılları, ithal ikameci dönemden miras kalan ekonomik çıkmazlarla baş edilen yıllar olarak karşımıza çıkmaktadır. 12 Eylül askeri darbesinin bu ekonomik sıkıntılar sonucu olduğu dahi iddia edilmektedir. Bu dönemin ekonomik durumu, "Ön- Yeni-Liberalizm" olarak da adlandırılmaktadır. Bu dönemde, işçi sınıfının tüm örgütlenmeleri ve taleplerini dile getirme kanalları kapatılmıştır. 1984 yılında ticaretin serbestleştirildiği bilinirken, ihracat teşvik edilmiştir. Bu süreçten 1988 yılına kadar belli bir kazanç elde edildiği aktarılırken, ihracatı teşvik uygulamaları, yolsuzluklarla sonuçlanmıştır. Kamu yatırımları, doğrudan üretim yapmaktan çok, altyapı çalışmalarına yönelmiştir. Bu dönemde sanayileşme çabalarının gerilediği görülmekle beraber, kamu kaynaklarının kullanımı sermayenin lehine, emek kesiminin ise aleyhine olacak şekilde sonuçlanmıştır. Ön yeni-liberal politikalar kapsamında, dış kaynak arayışlarına girilmiş fakat olumsuz sonuçlanmıştır. Bundan ötürü, serbest bir ulusal finans sistemine geçiş hedeflenmiştir. Yine bu dönemde faiz oranları üzerindeki tavan kısıtının kaldırılmak istenmesi, borçlanma krizine yol açmış ve borcun borçla ödendiği bir dönem yaşanmıştır. Bankaların aktif rol oynadığı bu süreçte, bir finansal

rantiye kesimi belirginleşmeye başlamış ve holdinglere ait bankalar süreçle daha yakından muhatap olmuşlardır (Sevinç, 2014: 50-53).

1990'lı yıllara gelindiğinde 2001'e kadar sürecek olan "Bunalımlı Yeni-Liberalizm" dönemi olarak adlandırılan ekonomik sürecin başladığını görülmektedir. Bu dönem 1994 ve 2000-2001 krizlerinden dolayı 'bunalımlı' olarak adlandırılmaktadır. Bir önceki dönemin serbestleşmeci yaklaşımı, krizlerin yükünün kamuya yüklenmesine, bu da iç borçlanmaya yol açmıştır. Bu dönemde holdinglere bağlı finans kuruluşlarının rantiyeye kuruluşlarına dönüşmesi dikkat çekmektedir.

"Olgun Yeni Liberalizm" dönemi olarak adlandırılan 2002 sonrası dönem, Ak Parti'nin iktidar olduğu dönemle yeni bir sürece girilmesine atıfta bulunmaktadır. Ak Parti'nin iktidar olması geçmiş dönemlerin ekonomik sıkıntılarını yaşayan egemen sınıfların da istediği bir durumdu. Bu dönemde ülkeye çok fazla dış kaynak girdiği belirtilmektedir. 2002 sonrasında yapısal dönüşümlere ağırlık verilmiş, özelleştirmeler yapılmıştır. 2001 yılında Avrupa Birliği'ne uyum maksadı ile Doğrudan Gelir Desteği ödemelerinin uygulamaya konulmasıyla tarım sektöründe gerileme yaşanmıştır. Üzerinde ekim yapılsa da yapılmıyorsa da toprağın büyüklüğüne göre verilen bu destekler, çiftçiyi tarımsal üretimden caydırmış ve bu desteği almaya yitmiştir. Dolayısıyla bu dönemde hem tarımsal üretimin yarattığı istihdamda, hem de onun milli gelir içindeki payında düşüş yaşanmıştır. Tarımsal üretimin gerilemesi köyden kente yoğun göç dalgalarının gerçekleşmesini tetiklemiş ve köyden kentlere gelenler kentsel iş gücü piyasalarına yedeklenmişlerdir. Fakat ulusal ekonomik büyümenin istihdam yaratamaması, işsizlik oranlarının artmasına yol açmıştır (Sevinç, 2014: 58-64).

4.4 GAZİANTEP'TE İKTİSADİ DURUM VE SINIFLAR

Gaziantep Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren Türkiye'nin geçirmiş olduğu ekonomik süreçlere uygun bir ekonomik profile sahip olmuştur. Cumhuriyet'in ilk yıllarında tarıma dayalı bir ekonomi söz konusuysen, nüfusun büyük bir kısmı köylerde yaşamaktaydı. Sanayiye dayalı kalkınma çabaları kapsamında ise hükümetin başlattığı girişimlerden üzerine düşen payı almıştır. 1932'de çıkarılan Teşvik-i Sanayi Kanunu Gaziantep'teki sanayi faaliyetlerini canlandırmıştır. Gaziantep, ülke genelinde bu kanundan yararlanan şehirler arasında 8. Sırada bulunmaktaydı. 1928'de 12 olan fabrika sayısı, 1933'te 36'ya yükselmiştir.

Bu fabrikalar, elektrik, iplik, bakır kap, sabun, zeytinyağı, ipek, un ve rakı üretimi yapmıştır (Pekdoğan, 2006: 35). Cumhuriyet döneminde seçkin bürokratların milli burjuvazi yaratma çabaları Gaziantep'e de yansımış ve çeşitli girişimci ve tüccarlar desteklenmiştir. Büyük toprak sahipleri ve kentte yaşayan eşraf, tarım emekçisi olarak varlık gösteren küçük toprak sahipleri ve topraksız köylülere ortakçılık yoluyla topraklarını işlettiyordu. Aynı durumu Karadağ da kendi çalışmasında vurgulamaktadır. Eşraf aileleri kentte yaşarken, topraklarını ortakçılık ilişkileriyle köylülere işletmektedirler (Karadağ, 1998: 28). Bu durumu desteklemek için ise Karadağ, eşraf ailelerinden, topraklarını ortakçılık yoluyla işletenlerle yaptığı görüşmeleri aktarmaktadır. Gaziantep'teki tabakalaşma ve sınıf yapısı ile ilgili olarak Karadağ, başka bir çalışmasında, şu değerlendirmeleri yapmıştır:

Gaziantep'te Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren, üst sınıf yapısı ekonomik ve kültürel sermaye bakımından üçe ayrılmaktadır. Bunlar eşraf aileleri, Cumhuriyet'in ilk yıllarında gelişen yeni girişimci sınıf ve 1970 sonrası dönemde sanayiye yatırım yapan muhafazkâr aile şirketleridir. Eşraf aileleri, statüleri Osmanlı dönemine dayanan şeyh, hocalar, beyler ve idari görevliler olarak tanımlanırken, bu aileler tarıma yatırım yaparak kendi konumlarını pekiştirmiş ve kentte söz sahibi olmuştur. Mülkiyet sahibi olma, eşrafa prestij sağlamış ve farklı güç formlarına erişip yatırım yapma olanağı da sunmuştur. İkinci grup ise Cumhuriyet döneminden beri ticaret ile uğraşan aileler olarak belirtilmiştir. Bu kesim ise Cumhuriyet'in oluşturmaya çalıştığı girişimci sınıfın özelliklerini kentte temsil etmektedir. Bu gruplar Karadağ'a göre Batılı yaşam tarzını benimseyip, gündelik yaşamlarını Batılı kodlar üzerinde inşa etmişlerdir. Üçüncü grup ise 1970 sonrası sanayi yatırımları ile yükselen ve ihracata yönelik ekonomik programın uygulandığı dönemin koşullarında ortaya çıkan kesimdir. Bu model, kentlerdeki büyük sanayi ile taşradaki küçük ve orta büyüklükteki sanayi arasındaki mücadeleyi de içermekteydi (Karadağ, 2012: 55). Bu doğrultuda Alpman'ın (2012) değerlendirmeleri de önem arz etmektedir. Alpman, Anadolu burjuvazisi ile ilgili yaptığı çalışmada, mevzubahis sınıfın, tarihsel çatışmaların biriktirdiği ideolojik ve kültürel gerilimlerden beslendiğini aktarmaktadır. Dolayısıyla ekonomik ve ideolojik temelli bir mücadelenin oluşturduğu ve farklı kesimleri temsil eden sınıf biçimlerine vurgu yapılmaktadır.

Toplumsal sınıflar boşlukta varolmadıkları gibi toplumsal ilişkilerden yalıtık da değildir. Bu nedenle Anadolu burjuvazisinin yükselişinin sınıfıçi ve sınıflararası ilişkilerle, aynı zamanda

Türkiye'nin tarihsel süreci ve toplumsal birikimiyle doğrudan ilişkisi vardır. “Şimdinin burjuvazisi”, bir yandan tarihsel çatışmaların biriktirdiği ideolojik-kültürel gerilimden beslenerek diğer yandan neo-liberal süreçlerin enformel ilişkiler içinde esnekleşmeyi daha da kolaylaştırmasının üzerinde yükseldi. Ancak şu an ister “yeşil sermaye”, “İslami burjuvazi”, gibi dini temalar ister “Anadolu sermayesi”, “otantik burjuvazi” gibi yerelliğe/yerliliğe atıf yapan önadlar bir burjuva fraksiyonu olarak “Anadolu burjuvazisi” en üst katmanda yer alıyor (Alpman, 2012: 38).

Gaziantep, Türkiye'nin sanayileşme çabalarının artması ve kapitalist ekonomiye entegre olma sürecinde, aktif rol alan bir il olmuştur. Kırsal kesimlerden ve civar illerden göç alarak, kentsel iş gücü ihtiyacını karşılamış ve gelen göçler dolayısıyla kent çeperinde ücretli emekle geçinenlerin ikamet ettiği mahalleler kurulmuştur.

Gaziantep'te tarıma dayalı ekonomi ve sanayi odaklı ekonomi söz konusuysen, günümüzdeki durumu bazı veriler ışığında açıklamak gerekmektedir: TÜİK verilerine göre, 2008 yılında cari fiyatlarla bölgesel gayr-ı safi katma değer tablosu, Gaziantep bölgesinde tarımın payının %10.4 olduğunu göstermektedir. Bu rakam aynı yılda, %8.5 olan Türkiye ortalamasının üzerindedir. Yine 2008 yılında sanayi faaliyetlerinin Türkiye ortalaması %27.2 iken, Gaziantep bölgesinde %30.5 olduğu görülmektedir (TÜİK, 2010: 86). Bu verilere göre Gaziantep'te tarımsal faaliyetlerin Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir. Bu da hala Gaziantep'te tarımla ilgilenen bir kesimin olduğunu göstermektedir. Ekonomik faaliyetlerin büyük bir kısmının kentte sanayi ve ticarete yönelik olarak gerçekleştirildiği söz konusudur. 2009 yılı, iş kayıtları datası, girişim istatistiklerinden elde edilen verilere göre, imalata dayalı sektörlerde Gaziantep “TRC1” olarak belirtilen kendi bölgesinde, (Gaziantep, Adıyaman, Kilis), yapılan 12.443 girişimin 9.961'ine sahiptir. Yine otel, lokanta ve kahvehane tarzı işletmelere yönelik girişimler bazında, kendi bölgesinde gerçekleştirilen 5592 girişimin, 4092'sine sahiptir. Gayrimenkul kiralama ve emlak sektörüne dayalı 4152 girişimin, 3410'una sahiptir. Aynı şekilde iş demografisi 2009 verilerine göre, bölgesinde kurulan 660 adet ticaret ünvanlı iş yerinin 514'ü Gaziantep'te kurulmuştur (TÜİK, 2010: 90). Gaziantep'in kendi bölgesindeki pastanın büyük bir kısmına sahip olduğu açıktır. Bu verilere göre gıda, emlak ve ticaret ünvanlı iş yerlerine yönelik yapılan girişimler, yadsınamayacak kadar belirginleşen bir girişimci sınıfın ortaya çıktığını göstermektedir. Ticari faaliyetlere dayalı bir parlamanın olduğu farklı veriler ışığında

da değerlendirilebilir: Gaziantep'te sanayi faaliyetleri, tarımsal üretim ve imalata dayalı sektörlerin yanı sıra ticaret faaliyetlerinin de oldukça aktif olduğu görülmektedir. 2017'de, Gaziantep ekonomisinin dış ticaretteki payı 3.224.458.845 dolar olarak belirlenmiştir. Bu rakam Gaziantep'in yaptığı ihracatı göstermektedir. İthalata ise 2.577.859.058 dolar harcanmıştır (TÜİK, 2017). Bu bağlamda çeşitli sanayi dallarına ve imalata yönelik üretimin olduğu ve bunların önemli bir ihracat hacmi oluşturduğu görülmektedir. Bu da Gaziantep'te ticaretle uğraşan bir orta sınıfın gelişmiş olduğu fikrini desteklemektedir. Bu fikri, Gaziantep' ekonomisine ait bazı verilerin Türkiye geneliyle karşılaştırarak da desteklemek mümkündür. Şöyle ki:

“Gaziantep'in 2017 yılına ait verilere göre, Türkiye ihracatından aldığı pay %4.5, ihracatın ithalatı karşılama oranı % 126, dünya makine halısı ihracatından aldığı pay %31.4' tür. Ayrıca Türkiye'nin 6.5 milyar dolar ile en fazla ihracat yapan 6. ili olduğu da görülmektedir. Türkiye'nin en büyük şirketleri arasında ise Gaziantep'ten 56 şirket bulunmaktadır. Yine 2017 verilerine göre Gaziantep'te üretilen ürünlerin 178 ülkeye ulaştığı anlaşılmıştır” (GTO Faaliyet Raporu, 2017: 8-9). Son olarak Gaziantep'te 2018 yılında Ocak ve Temmuz ayları arasında 1292 şirket kurulurken, 51 şirketin de kapandığı görülmektedir (TOBB, KKŞİ⁶, 2018). Bu veriler ışığında halı ticaretinin ekonomiye önemli bir katkısının olduğu görülmektedir. İhracat konusunda Türkiye geneline oranla ciddi düzeylere ulaşıldığı anlaşılmış, 56 büyük şirket ile de Türkiye'de ön plana çıkmıştır. Bütün bu veriler ışığında ticaretle uğraşan orta sınıfın ve daha gelişmiş sanayi faaliyetleriyle ilgilenen üst sınıfların gelişmiş olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Türkiye'de yükselen inşaat sektöründen de Gaziantep kendine düşen payı almıştır. Şöyle ki: Konut satışına göre bir değerlendirme yapmak gerekirse, Gaziantep'te 2016 yılı verilerine göre 26.730 konut satıldığı görülmektedir. 2016 yılında Gaziantep, Türkiye sıralamasında en çok konut satılan 14. il olmuştur (TÜİK, 2017). Bu verilere dayanarak inşaat sektörü ve emlakçılık faaliyetlerine yatırım yapan bir sermaye kesiminin olduğu söylenebilmektedir.

Gaziantep kendi bölgesiyle beraber 2015 yılında en çok harcamayı %26.8 ile konut ve kiraya yönelik olarak yapmıştır. İkinci sırayı ise %24 ile gıda ve alkolsüz içecekler almaktadır. Daha sonra sırasıyla, %15 ile ulaşım, %6.8 ile mobilya, ev aletleri ve bakım hizmetlerine, %5.5 ile giyim ve ayakkabıya, %4.4 ile lokanta ve

⁶ Kurulan ve kapanan şirket istatistikleri.

otellere, %3.8 ile alkollü içeceklere, sigara ve tütüne, %3.4 ile haberleşmeye, %2 ile eğlence ve kültüre, %1.8 ile sağlığa, %1.5 ile eğitime ve yüzde 4.9 ile çeşitli mal ve hizmetlere harcama yapılmıştır (TÜİK, 2015).

Sonuç olarak Gaziantep'te günümüzde, ekonomik anlamda çeşitli girişimler yapılmaktadır. Yukarıda belirtilen veriler ışığında sanayi faaliyetleri konusunda aktif bir ekonomiye sahiptir ve Türkiye ile karşılaştırıldığında da hatırı sayılır bir konuma sahiptir. Aynı şekilde ticaret faaliyetleri de gelişmiş, birçok ticari ünvanlı iş yeri açılmıştır. İhracat ve ithalat rakamları ışığında ticaretin de ekonomide önemli bir rolünün olduğu anlaşılırken, ihracatın ithalatı karşılama oranı %126 seviyelerindedir. İmalat sektöründe, çeşitli alanlarda üretim yapılmaktadır. Halı sektörünün önemli bir payının olması, tekstil sektörünün; konut satışları ve emlak faaliyetleri, inşaat sektörünün; ticari ünvanlı lokanta vb. işyerlerinin açılması gıda sektörünün ön plana çıktığını gösterirken, birçok alanda üretim ve ticaret yapılmaktadır. Yine, yukarıda belirtilen veriler ışığında ticaretle ve sanayi kollarıyla uğraşan orta ve üst sınıfların belirgin olduğunu göstermektedir. Ayrıca inşaat yatırımları sayesinde büyüyen bir sınıfın varlığı da söz konusudur. Gaziantep ile ilgili verilere göre, bahsedilen belirgin orta ve üst sınıfların oranı %27.9 olarak belirlenmiştir. %58.7'lik bir kesim ise temel ihtiyaçlarını karşılayamadıklarını beyan eden hanelerden oluşmaktadır. Bu verilere göre de üst ve orta sınıflar ile alt ekonomik gelir grubuna sahip olan sınıflar arasında önemli bir fark bulunmaktadır (TÜİK, 2015).

4.5 GAZİANTEP'TE TOPRAK VE GAYRİMENKUL SAHİPLİĞİ

Gaziantep'te, inşaat sektöründeki girişimlerle, belirginleşmiş bir sınıfın varlığından bahsedilmiştir. Tüm Türkiye'de emlak ve inşaat sektörünün yükselmesinden Gaziantep de kendine düşen payı almıştır. Emlak ve gayrimenkul piyasası, yatırım yapmak için takip edilen bir piyasadır. Sahada da karşılaştığımız bir durum olan, emlak alım-satımı işleriyle uğraşan kişiler, bu durumu desteklemektedir. Görüşmecilerimiz arasında, inşaat ve yapı işleriyle ilgilenen, yani apartman ve siteler yapıp, daire şeklinde arz eden bireyler bulunmaktadır. Ayrıca, kendi yaşadığı konutun haricinde, evler satın alarak, kiraya verenler ve emlak alıp satanlar mevcuttur. Bu bağlamda bazı görüşmecilerimizin anlattıklarına bakalım:

Aslen mobilya boyası satıyoruz, bir de mobilya boyama işlerini yaptığımız yerimiz var. İki oğlum'un ve benim İbrahimli'de daireleri var. Şimdi şöyle. Bu işi ben kurdum. Çocuklarımı da işlere ben alıştırdım. Onlar, normal herkes nasıl sabah kalkıp işine gidiyorsa, onlar da

kalkıp geliyor. Ama ben onlara maaş vermedim hiçbir zaman. Haftalık vermedim. Ne zaman, ne gerekiyorsa, büyük oğluma söylerim, kendi ihtiyacı kadar çeker, kardeşine verir, annesine getirir, bu şekilde. Bu şekilde evlendirdim, bu şekilde ev sahibi yaptım, bu şekilde okuttum. Şimdi iki tane dükkanımız var, biri çarşıda, biri de küsette. İkisi de kira. Bir de boya atölyemiz var o da kira.

Oğullarımın evi var. Bir ortakla birlikte 4 bloktan oluşan apartmanlarımız var. Her daire 180 bin lira. Oğuzeli’de bir tane küçük, annemden kalan, bağımız var. 2 dönüm. Bir de benim sonradan aldığım 5 dönümlük yer var. Sadece arış⁷ var içinde. ⁸ (Mustafa).

Antep lisesinin orada 4 katlı apartmanımız var, orada biz oturmuyoruz, kiraya verdik. Ben Karataş’ta oturuyorum. Kendi evim. Az ilerisinde bir dairem daha var, orası da kirada. O Antep Lisesi’nin oradaki evin altındaki dükkan da bizim, o da kirada. Amcam, inşaat işlerine giriyor, ben de sermaye koyuyorum, o çok yapıyor, 100 bin lira veriyorum, ⁹ iki daire benim olacak. (Resul).

Gayrimenkul sahipliğinin yanı sıra Gaziantep’te ticaretle uğraşan orta sınıflar, aynı zamanda köylerde geniş topraklara sahip olup, bu topraklardan yıllık belli kazançlar elde etmektedirler. Topraklarında ise, çoğunlukla fıstık ve zeytin yetiştirilmektedir. Zeytin yetiştirenler de daha çok, zeytinyağı üretmektedirler. Ayrıca bu orta sınıflar, doğrudan, kendi topraklarında çalışmamakta, yarıcılık veya icara bırakma şeklinde, topraklarında yetişen mahsülden, gelir elde etmektedirler. Bu durumu, görüşmeciler, anlattıklarıyla desteklemektedir.

Körkün’de 65 dönüm¹⁰ fıstıklığım var. Tahmini 2000 – 2200 tane fıstık ağacı olması lazım. Köyden her sene beni ararlar. “Ağa, bu sene kimseye söz verme, senin fıstıklar bizde ha” derler. Çünkü ben gidip, bakamam. Ağaçların bakımı, toprağın bakımı var. İlaçlanması var. Toplanması, kırılması var. Bunlarla uğraşsam buradaki işler ne olacak? Bunu orada birine bırakırım, her şeyini yaptırırım. Sonra ne çıktıysa yarısını ona veririm, yarısını ben alırım. (Abdullah).

Nizip tarafında tarlamız var. Eskiden babam gil, köy adamı olduğu için uğraşmış, yaparlarmış. Ama biz Antep’te büyüdük. Biz de anlarınız biraz, biliriz ama, boş tarlayı ekip-biçmesi kolay bir şey değil. Sürmesi ayrı bir dert, yetiştirmesi ayrı bir dert. Faallerle ilgileneceksin, getireceksin, götüreceksin, bir işçinin yevmiyesi olmuş 80-100 lira. Bunları

⁷ Üzüm tiyeği.

⁸ Bu görüşmeci, kendisi bahsetmedi ama, yanındakiler, kendisinin bir cami yaptırdığını söylediler.

⁹ Kendisi “yüz milyar” dedi.

¹⁰ 1 dönüm= 1000 metrekare.

çıkacaksın, daha bir de geriye kalan senin olacak. Onun için, biz icara¹¹ veriyoruz tarlayı. Metre kare hesabına göre. Alan adam artık ne ekerse eksin. (Cuma).

Gaziantep'te, görüşmecilerin de anlattıklarından yola çıkıldığında, inşaat sektörü sayesinde yükselmiş bir orta sınıfın varlığından söz edilebilmektedir. Çeşitli ticaret ve girişimler aracılığıyla zenginleşen insanlar, elde ettikleri sermayeyi inşaata yatırım yaparak değerlendirmiş, ya da hazır sermayeleriyle, doğrudan müteahhitlik yaparak ve inşaat işleri ile uğraşarak ekonomik anlamda zenginleşmişlerdir. Bunun yanı sıra, kentte yaşayan orta sınıfların, kırsalda büyük toprakları bulunmaktadır. Bu toprakları doğrudan, kendileri ekip biçmemekte, yarıcılık yaparak veya kiraya vererek, kazanç elde etmektedirler. Bu bağlamda, Gaziantep'teki orta sınıf, topraktan tamamen kopmamıştır. Kentte ticaret yaparken, aynı zamanda köylerdeki topraklarından da gelir elde etmektedirler. Dolayısıyla Gaziantep'teki orta sınıflar, aynı zamanda, köylü bir profile de sahiptir.

4.6 Sonuç

Belli bir coğrafyanın tarihsel ve toplumsal değişim ve dönüşümü hakkında bir saptamada bulunabilmek için, birbirlerinden ekonomik, politik ve kültürel farklılıklarını bilmek gerekmektedir. Bunun için de toplumların geçirmiş oldukları dönüm noktaları önemli tarihsel süreçlerdir. Türkiye'nin sınıfsal profilini, toplumsal yapısını, siyasi özelliklerini, ekonomisini ve kültürel zenginliklerini sistematik olarak analiz edebilmek için, olguların olabildiğince tarihsel kökenlerine ulaşmak gerekmektedir. Bu kategorilerin ilksel biçimlerini ve bu biçimlerin nasıl ve nelere göre değiştiğini, nihai haliyle kıyasalayarak değerlendirmek gerekmektedir. Bu bağlamda, dördüncü bölümde sınıfsal yapı, ekonomik durum gibi kategoriler Osmanlı dönemi ve Cumhuriyet sonrası dönemi de kapsayacak şekilde betimlenmiştir. Ayrıca bu kategorilerin oluşumunda rolü olan olguların etkisi üzerinde de durulmuştur.

Osmanlı'da, köylerde, tarıma dayalı bir ekonomi söz konusuysen, devlete ödenmesi gereken vergilerin idaresi ve ürünlerin şehire dağıtılma süreçleri sınıfsal dinamikleri üzerinde belirleyici olmuştur. Kentte ise ticarete dayalı bir ekonomi varken, lonca teşkilatı gibi ekonomik örgütlerin faaliyetleri söz konusu olmuştur. Müslüman ve gayrimüslimler arasındaki sınıfsal farklılıklar ise, gayrimüslümlerin

¹¹ Kira.

ticaret hayatında daha çok ön planda olmalarıyla bağlantılıdır. Ayrıca Batı ile yapılan anlaşmalar ve ekonomik ayrıcalıklar sebebiyle, belli dönemlerde gayrimüslimler ticaret hayatında daha kazançlı çıkmışlardır.

Osmanlı'da sınıfsal olarak belirginleşmiş bir bürokrat sınıfı hakim kültür olarak ön plana çıkmışken, kapitalizmle bütünleşme sürecinde, geleneksel bürokrasiye rakip bir burjuva sınıfının oluşumu söz konusudur. Sınıfsal profilin değişimi ve gücün dolaşımı, sosyokültürel dokuya, politik-ideolojik ortama, merkezi otoritenin gücüne ve özel mülkiyete olan ilgiye göre belirlenmiştir. Osmanlı'nın Batılı devletlerle yaptığı anlaşmalar ve onlara verdiği bazı ayrıcalıklar sebebiyle, Osmanlı toprakları Batılı devletlerin ticaret yapabileceği bir pazar haline gelmiştir. Bu da yerli üretimin azalması ve lonca teşkilatının idari gücünün zayıflamasına sebep olmuştur. Bu durum ise dış ticaretle uğraşan bir sınıfın oluşmasına yol açmıştır. Ayrıca gayrimüslimler böyle bir ortamdan kazançlı çıkmışlardır.

Jön Türkler her ne kadar Türk ve Müslüman bir burjuvazi yaratma çabalarına girişseler de, bunun için ciddi bir sermaye kesimi bulmak kolay olmamıştır. Cumhuriyet döneminde geldiğimizde ise yine milli bir girişimci sınıf oluşturma çabaları sürmüştür. Milli İktisat ve milli sermaye oluşturma arzusu gündeme getirilmiştir ama sermaye bulmak da kolay olmamıştır. Her ne kadar yabancı şirketlere bağımlılıktan kurtulmak istense de siyasi müttefikliklerin zarar görmemesi ve milli burjuvazi oluşturmak için yeterli kaynağın olmaması, yabancı şirketlerle ortaklığın teşvik edilmesini gerektirmiştir (Toprak, 1995: 67-72). Karadaş, Osmanlı'nın milli burjuvazi yaratma çabalarını, savaş sırasında orduyu finanse edebilecek bir sermaye kesiminin yokluğuyla ilişkilendirmektedir. Sermaye sahiplerinin büyük çoğunluğunun gayr-i müslimlerden oluşması, savaşın finanse edilebilmesi için girişilen kaynak arayışını zorlaştırmıştır. Çünkü girişilen Türkçülük ideolojisi gayr-i müslimlerle olan ilişkileri zayıflatmıştır. Bu yüzden maddi kaynak halktan sağlanmış ve milli burjuvazi yaratma gayretlerine girişilmiştir (Karadaş, 2015: 119).

1930'lu yıllardaki 'toprak reformu' sürecine gelene kadar adaletsiz bir toprak dağıtımı süreci yaşanmıştır. Bu da büyük toprak sahiplerinin maddi ve ideolojik bir ağırlığının olmasına sebep olmuştur. Cumhuriyet'in ilk yıllarında, yoğun bir sanayi atılım yapmak için elverişli bir ortam olmadığından, tarımsal hammadde ihracatı ve sanayi meta ithalatına dayalı bir ekonomi bulunmaktadır. Bu

dönemin kazananları ve sınıfsal olarak ön plana çıkanları büyük toprak sahipleri ve dış ticaretle uğraşan kesimlerdir. İlerleyen dönemlerde sanayi girişimleri için kaynak ve sermaye arayışı devam etmiştir. Bu doğrultuda sermaye sahibi olan kesimler desteklenmiştir. Bu süreç küçük toprak sahibi ve ücretli emekçi kesimin aleyhine işlemiştir. Fakat toprak reformu yapıp, küçük köylülere toprak dağıtılması, topraksızları ve küçük toprak sahiplerini memnun etmiştir. Ayrıca, iktisadi girişimler daha çok devlet eliyle yapılmıştır.

1950 ve sonrasında, dış kaynaklar ve yardımlar sayesinde, bir ekonomik rahatlama gündeme gelmiştir. Bu dönemde Amerikan ve Marshall yardımları bu rahatlamanın her ne kadar bir parçası olduysa da, farklı sosyolojik sorunlara da yol açmıştır. Köylülere yapılan traktör yardımı, büyük köylünün işine yaramış, tarım işçisi ihtiyacı görece azalmıştır. Dolayısıyla köyden kente göçler hızlanmış, kentlere gelen köylüler, işçi sınıfına eklenmeye başlamıştır. Kentler de, bu göçler sebebiyle gecekondulaşma ve çarpık kentleşmeye maruz kalmıştır. Ülkeye giren dış kaynakların yaratmış olduğu ekonomik rahatlık sona ermeye başladığında, ekonomik sıkıntılar baş göstermeye başlamış, ithal edilen sınai meta, ihraç edilen tarımsal ürünlerden daha pahalı hale gelmeye başlamıştır. Aynı dönemde ülke genelinde döviz sıkıntısı da baş göstermiştir. Bu dönemde tarımsal üretimin artmasından dolayı, komisyonculukla zenginleşen bir sınıfın da oluşması anlamına gelmektedir. Bu dönemde, burjuvazinin ideolojik anlamda geleneksel değerleri ve din özgürlüğünü savunduğu söylenebilir. Bunun yanı sıra devletin kontrolcülüğünden kurtulma isteği de söz konusudur.

İlerleyen dönemlerde, ithal ikameci sanayileşmenin yarattığı bir ekonomik ortam oluşmuştur. Dayanıklı tüketim mallarının ithal edilip yurt içinde işlendiği bu ekonomik program, yine devletin desteklediği bir sanayileşme sürecinin parçasıydı. Bu dönemde, özel sermaye birikimi hedeflenmiş ve özel girişimci bir kesimin oluşturulması amaçlanmıştır. 1961 Anayasası, farklı sınıfların ve ücretli emek kesiminin, taleplerini iletmelerinin önünü açmıştır. Sanayi ve ticaret burjuvazisinin kazançlı çıktığı ve yükseldiği bir ortam söz konusudur.

1980'li yıllara geldiğimizde, işçi sınıfının kendilerini ifade edebileceği tüm yolların kapanmış olduğunu görmekteyiz. Bu yıllarda ticaretin serbestleştirilmesi gündeme gelmiş ve ihracat desteklenmiştir. Fakat bir takım yolsuzluklar da gündeme gelmiştir. Kamu kaynaklarının, üretimden çok, altyapı çalışmaları için kullanıldığı

bir dönem tasvir edilmektedir. Dolayısıyla sanayi üretiminde bir gerileme yaşanmıştır. Aynı yıllarda, dış kaynak ihtiyacı hasıl olmuş, fakat bu arayış olumsuz sonuçlanmış ve ülkeye dış kaynak girdisi olmamıştır. Dolayısıyla iç borçlanma meydana gelmiştir. Bu ekonomik atmosfer finansal bir rantiyeci kesiminin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

1990 sonrası döneme bakıldığında, 1994, 2000 ve 2001 krizleriyle karşılaşılmaktadır. Bu krizlerin yükü ise kamuya yine iç borçlanma olarak yansımıştır. Bu da holdinglere bağlı finans kuruluşları kaynaklı bir rantiyeci kesimin varlığı demektir.

2002 sonrası dönemde ise, Ak Parti hükümetinin iktidar olduğu görülmektedir. Ak Parti'nin iktidarı, ekonomik darlık ve kriz dönemlerinden zararlı çıkan sermaye kesimlerinin istediği bir durum olarak değerlendirilmektedir. Bu dönemde ülkeye, önemli miktarda dış kaynak girişi olduğu belirtilmektedir. Ayrıca bu yıllar, yapısal dönüşümlerin ve özelleştirmelerin yapıldığı yıllar olarak anılmaktadır. Bu dönemde tarımda bir gerileme söz konusu olmuştur. Bu da Avrupa Birliği çalışmaları kapsamındaki 'Doğrudan Gelir Desteği'ne bağlanmaktadır. Doğrudan Gelir Desteği, üretim yapsın ya da yapmasın, çiftçilerin desteklenmesine dayanmaktadır.

İktisadi hayat, üretim ve piyasa koşulları gibi durumlarla birlikte anılan toplumsal sınıflar, ideolojik bir temsiliyete de sahip olabilmektedir. Mesela geleneksel değerlerle, ülkenin dini ve sosyokültürel dokusuyla, devletin siyasi programıyla uyumlu bir burjuvazi profili, sınıfların ideolojik özelliklerini temsil eden bir tanımlamadır. Bu anlamda Boratav, Türkiye'deki toplumsal sınıfların ideolojisini şu şekilde değerlendirmektedir:

Son yıllarda "yükselen değerler" ifadesiyle de nitelendirilen burjuva ideolojisinin yeni biçimleri, Türkiye halkına ne derecede nüfuz etmiştir? Hangi katmanlar, diğerlerine göre daha fazla bu yeni dalgaya teslim olmaktadır? ... Bu değerlerin, görece olarak kentli burjuvazinin saflarında, keza küçük burjuvazi ve yüksek nitelikli ücretliler içinde daha yaygın olduğu doğrudur. Kentli işçi sınıfında genellikle bir "sol" tavır başat görünüyor; ancak proleteryanın çekirdeğini oluşturan mavi yakalılarda bu tavır çok ılımlıdır. Dahası, "liberal" ve "yükselen" değerler, gençlerde, metropol doğumlularda, burjuva çocuklarının yanı sıra mavi yakalıların da çocuklarında, yükseköğrenimlilerde, özel sektörde ve sanayi dışı faaliyetlerde çalışan ücretlilerde görece olarak daha yaygındır (Boratav, 2004: 153-154).

Bu bağlamda, “yükselen değerler” olarak ifade edilen burjuva ideolojisi kentli burjuvazi, küçük burjuvazi ve sınıfsal konumları görece daha iyi durumda olan ücretli kesimler tarafından temsil edilmektedir. Sol tavır ise, ücretli emek kesiminde ılımlı olarak yorumlanmaktadır. Bu bölümde anlatılanlardan yola çıkacak olursak da, Türkiye’de geleneksel değerlere yakın, muhafazakâr bir burjuva profilinin yanı sıra, seküler ve batılı kodlara yakın bir sınıf da varolagelmiştir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

KENTSEL MEKÂN VE SOSYO-KÜLTÜREL DOKU

5.1 ŞEHİR YAPISI VE TOPLUMSAL DOKU

Gaziantep, Mezopotamya ve Akdeniz bölgesinin kesişme noktasında bulunan ve çok eski geçmişe sahip olan bir kenttir. Kendi tarihi boyunca birçok medeniyetin ve bununla birlikte farklı kültür ve dinlerin yaşandığı bağlam olarak var olmuştur. “Gaziantep; Paleolitik, Neolitik, Kalkolitik, Hitit, Huri-Mitanni, Asur, Pers, Büyük İskender, Selevkoslar Krallığı, Roma, Bizans, Selçuklu, Memluklar, Dulkadiroğulları ve Osmanlı dönemlerine ait izler taşımaktadır” (Gaziantep Kitabı, 2017:4). Gaziantep’in üzerinden idari ve kültürel olarak çeşitli yapı ve uygarlıkların geçtiği bilinmektedir.

Gaziantep’e Gazilik ünvanı verilmeden önce Ayntab olan adının değişik rivayetlere göre farklı öyküleri bulunmaktadır. Bu adın tarihçesine baktığımızda şehrin “Dülük” ve “Ayntab” şeklinde adlandırıldığını görmekteyiz. “Ayntab” adı ilk kez Urfalı Mateous’un M.S 952-1136; Grigor’un 1136-1162 yıllarına ilişkin “Vekâyiname”sinde geçer. “Ayntab” sözcüğünün “Hantap” kelimesinden ortaya çıktığı da düşünülmektedir. Hükümdar anlamındaki “Han” ve Hitit dilinde toprak anlamına gelen “Tab” sözcükleri birleştirilerek “Han Toprağı” şeklinde yorumlanmıştır. Gaziantep’li tarihçi Bedrüddin Ayni’ye dayandırılan bilgilere göre, Antep’in eski adı “Yüzük Kalesi” anlamına gelen “Kala-i Füsüs”tur. Yine Bedrüddin Ayni’ye dayandırılan bilgiye göre şehrin uygunsuz davranışlar sergileyen Ayni adındaki kadısının “Tövbe” etmesinden dolayı şehir “Ayni Tövbe” adını almış ve zaman içinde “Ayntab”a dönüşmüştür. Farklı bir yorumlamaya göre ise, “Ayntab” adını, suyunun güzelliğinden almıştır. “Ayn”, pınar, kaynak, suyun gözü; “Tab” ise güzel pınar, güzel kaynak anlamlarına gelmektedir (Gaziantep Kitabı, 2017:6).

Antep’in eski kent dokusunun dar sokaklar, kesme taş duvarlı ve kiremitli kırma çatılı evlerden oluştuğu bilinmektedir. Özellikle evlerin yapısı eski dönemlerde Antep halkının ev yaşantısı hakkında fikirler vermektedir. Bina ana kaya içerisine oyulan mahzen üzerinde yapılmış 3 kattan oluşmaktadır. İki ana yola, diğeri ara sokağa bakan 3 giriş kapısından oluşurken, girişte “hayat” denilen orta bahçeye, küçük kapıdan da “selamlık” denilen yere geçilmektedir. Mahremiyeti

sağlamak için zemin katlarda pencere açılmaması da “hayat” denilen avluyu vezgeçilmez kılmıştır. Bu evlerde, odaların ortasında içine köz koyulan, taştan bir oyma bulunmaktadır. “Tandır” adı verilen bu sistem ısınmak için kullanılmaktadır (Gaziantep Kitabı, 2017:38,98). Gaziantep evleri ve bu evlerdeki yaşama yönelik olarak şu bilgilere ulaşılabilmektedir.

Gaziantep ise bir başka şehirdir özellikleri yönünden. Onu hatırlatan unsurlar bir başka enteresandır. Çiğ köfteden patlıcanlı kebaba, Antep fıstığından baklavaya kadar temsilcisini bulan Antepli zevki; mimariyi yaşantısına sokabilmiş ve günlük aktivitelerini mimariyle anlatılabiliştir. Antepli soğuk yapıları ısıtmıştır bu zevkiyle. [...] Eski Yunan evleri çoğunlukla gece hayatı için yapılmış ve bütün sosyal hayat agoralarda organize olmuştu. Antepli'nin evi ise onun her şeyidir. Kadının bütün, erkeğin ise büyük bir zamanını geçirdiği bir ortam ancak müstesna bir teknik ve sanat emeğiyle gerçekleşebilirdi. Taşı kullanmaktaki ustalığına içten mekânlar yaratma zevki de eklendi ve ‘Hayat’lı¹² Antep evlerinin en güzel örnekleri zamanımıza ulaştı... Tabiatın ayrılmayan bu insanlar, hemen her ailenin sahip olduğu bağ ve bahçelere gidemedikleri zamanlarda; asmalı, havuzlu ve eşsiz güzellikteki mermer döşemeli hayatlarında sosyal hayatın en güzel saatlerini geçirmişlerdir (Teymur, 1967: 51).

Teymur’un anlattıklarından yola çıkılarak, Antep evlerinin mimari yapısının, toplumsal yaşantı ve gündelik alışkanlıklardan, etkilenmiş olduğu söylenebilir. Ayrıca mimari özelliklerinin yanı sıra, hayatlı [avlu] evler olması, antik Yunan’daki, toplumsal hayatın organize olduğu agoraya benzetilmesi açısından dikkat çekicidir.

Gaziantep Güney Anadolu’nun büyük illerinden birisidir. Her ne kadar burada mimari kıymeti haiz büyük eserler mevcut değilse de eskiden yapılmış ve zamanımıza kadar yaşamış olan evlerimiz, han, hamam ve camilerimiz, devrinin hususiyetini taşıyan başlı başına bir varlıktır. Bunları ıslah etmeye, kübikleştireceğiz diye değiştirmeye kimsenin hakkı yoktur. Biz her şeyden evvel şehrin selameti namına bilhassa büyük caddelerin iki tarafında sıralanan görgü ve bilgiden mahrum rastgele yapılmış binaları ıslaha çalışmalıyız. Bu binalar bizim bünyemize ve Gaziantep’in hususiyetine aykırıdır ve gelecek nesillere bugünün yüz karası olarak kalacaktır (Kuranel, 1958: 2).

Kuranel’in aktardıkları Antep evleri hakkında bilgi vermektedir. Mimari açıdan estetik değeri olan Antep evleri, cami, hamam ve han gibi yapıların, kendi yapıldıkları dönemin özelliklerini taşıması bakımından önemli oldukları vurgulanmaktadır. Makalenin yayınlandığı 1958’li yıllarda ise, bu tür yapıların ıslah edilmeye çalışılmasına tepki gösterildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca, buna karşılık,

¹² Avlu.

kentsel mekândaki yeni düzenleme ve yapıların, geleneksel dokuyu bozduğu konusundaki bir yakınma da dile getirilmektedir. Bir başka pasajda Antep evlerinin yapısından yola çıkarak, şehirdeki sanat, ticaret ve ekonomi ile ilgili bir çıkarımda bulunulmuştur. Şöyle ki:

Gaziantep'in hemen tamamıyla taştan yapılmış olan binalarında (kor) dediğimiz taş sıralarının değişmez bir en ölçüsü vardır. Bu ölçü, eskinin 9 parmağıdır ki bu günün 27 santimi demektir. Beş, altı yüz yıl önce yapıldıklarını bildiğimiz binalardan tutunuz, şimdiye kadar, yapı taşlarının enleri hep aynı ölçüdedir. Şu durum, burada ilerdenberi çok değerli bir sanat, ticaret ve ekonomi şuurunun bulunduğu ispat eder (Aksoy, 1958:2).

Uzun bir dönem boyunca, Antep evlerinin taşlarının ölçüsünün hesaplanarak yapılması ve bu durumun hiç bozulmadan uzun süre devam etmesi, şehirdeki sanat, ticaret ve ekonomiye bağlanmıştır. Böyle bir ilişki, net bir şekilde anlaşılmasa da, hesap yapılması ve belli bir hesabın istikrarlı bir şekilde devam ettirilmesi sebebiyle böyle bir çıkarımın yapılmış olduğu tahmin edilmektedir.

Gaziantep'teki sosyo-kültürel yapıya ve etkinliklere değinilecek olursa, sinemanın Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren bulunduğu ve toplumsal cephede de karşılığının olduğu görülmektedir. Böylesine bir durum, o dönemlerde kamusallığın genişlediğini göstermektedir.

... sinema Gaziantep'e 1923 yılında ayak basmıştır... Şehrimizde ilk sinemayı kuran, adı geçen üç ortak birkaç film gösterdikten sonra bu işi yürütememeleri üzerine 1924 yılında Ali Nakipoğlu'na sinemayı devrettiler... Seyirci daima yenilik istiyordu. Aynı zamanda Maarif Bahçesi'ni gazino olarak işletmekte olan Nakipoğlu, sırf halkı sinemaya çekebilmek için gazinonun sanatkarlarını sinemaya seans arasında getirip birer şarkı söyleterek bir çalgılı sinema halini aldırdı. Bu durum biraz olsun sinemanın işini düzeltmişti (Gökoğlu, 1966: 19).

Mekânsal şekillenme ve toplumsal-kültürel özelliklerin birbirlerini etkilediği göz önünde bulundurulacak olursa, kendi tarihi boyunca zengin bir kültürel birikim edinmiş olduğu ifade edilebilmektedir. Hatta bugünkü marka kent olma ve Antepli kimliğini temsil etmenin dayanakları olarak da değerlendirmek mümkündür. Gaziantep'in şehir statüsünün idari anlamda dönemlere göre değiştiği görülmektedir. Bu bağlamda: İslam kenti ve Osmanlı kenti konusunda farklı değerlendirmeler bulunmaktadır.

Doğrudan doğruya İslam kentinin özelliklerini ve şehir yapısını betimleyen değerlendirmelerin yanı sıra, Osmanlı şehrinin, İslam şehri ile farklarını ortaya koyan ve İslam şehri'nin belli bir zaman sonra çözüldüğünü iddia eden yaklaşımlar da bulunmaktadır. Şöyle ki:

İslam'da kent alanı, İslam cemaatine en uygun mekândır. Büyük cami ve çarşıların yer aldığı merkez, İslam'ın ilk çekirdeğini oluşturan tüccarlar topluluğunun ekonomik ve toplumsal etkinliğine uygun düşmektedir. Her biri diğerinden kopuk ve merkezle bağlantılı mahalleler ise, İslam'ın kent içinde birleştirdiği birbirine düşman aşiret birimlerine denk düşmektedir. Bu mekânsal yapıda iktidar yoktur; İktidar kent dışında bir kaleye sığınmış ve bir güvenlik kuşağı oluşturan meydanla kendini kentten soyutlamıştır. Meydan Batılı anlamda bir buluşma yeri olmaktan çok, imparatorluk muhafız alayının manevra sahasıdır (Dumont ve Georgeon, 1999:57)

Dumont ve Georgeon'un (1999) tanımının "içerisinde cami ve çarşıların yer aldığı merkez ve tüccarlar topluluğunun ekonomik ve toplumsal etkinliği" şeklindeki duruma uyduğu görülmektedir. Konunun devamında belirtileceği gibi camilerin ve değişik mimari yapıların varlığı, organize olmuş bir çarşısı ve iktidar olarak kalede yerleşik olarak bulunan bir komutanın varlığı söz konusudur. Ayrıca her biri birbirinden kopuk ama merkezle bağlantılı, içerisinde birbirine düşman aşiretlerin yaşadığı mahalle birimleri tanımlaması da söz konusudur. Bu tür bir İslam şehri tanımlamasını Karpat da (2008) teyit etmektedir.

Suriye, Irak, Mısır ve Balkanlar'a yayılan "Osmanlı Şehri", özellikle on altıncı yüzyıldan sonra stereotip "İslam Şehri"nden önemli ölçüde farklılaşır. Cami, pazar ve hamamların etrafında toplanmış İslam şehri, her biri ayrı bir etnik-dini-aşiret grubunu barındıran surlarla çevrili, birbirinden ayrılmış mahallelerden teşekkül eder. Osmanlı Şehri, yöneticilerin oturduğu kalası, ticari, kültürel ve dini faaliyetlerin gerçekleştiği şehristanı ve dış şehri, İslam ve İran şehirlerinin her ikisinden de parçalar içerir. Normal olarak, Roma şehri gibi bir yol kesişiminde veya durakta gelişmiştir. Geleneksel İslam şehri gibi mahallelerden oluşur, ama eldeki ayrıntılı bir çalışmaya göre en azından Ankara ve Konya'da, bu mahalleler on yedinci yüzyıldan itibaren fiziki, etnik ve dini anlamda birbirlerine entegre olurlar. Osmanlı şehrinin kalbi, büyük tüccarların bulunduğu ve devletlerarası ticaretin döndüğü ana pazar, bedestendir. Genelde bedesten hanlarla çevrilidir ve büyük camilerin civarındadır. İki taraflı dükkanların bulunduğu sokaklar şehrin merkezinden mahallelere uzanırlar (Karpat, 2008: 43).

Karpat'ın bahsettiği şekilde çarşı ve meydanlar Gaziantep'te çokça bulunmuştur. Şehir, çarşının etrafında organize olmuş ve çeşitli mimari yapıların varlığıyla bütünleşmiştir. Bununla ilgili veriler, Gaziantep'le ilgili yazılmış olan makalelerde bulunmaktadır.

Ayrıca mekânsal örgütlenmenin ve temsiliyetin yanı sıra, içerisinde yaşanan toplumsallık bakımından da önemlidir.

Şimdiki Hükümet konağının bitişiğindeki Belediye Parkı'nın yerinde vaktiyle Balıklı Çarşısı vardı. Bu çarşı Gaziantep Savaşı'na kadar sağlam olarak mevcuttu. Bundan 60 sene evvel Gaziantep'in en meşhur çarşılarından biri idi. Bu çarşı içine merdivenle inilir, içinde balıklar dolaşan bir havuz bulunmasından bu çarşıya Balıklı dendiği söylenirdi... Bu çarşı vaktiyle Antep'in en büyük çarşısı olduğu ve ne aranırsa bu çarşıda bulunduğu için halk buraya 'Küçük Antep' derdi. Bu çarşıda Türk ve Ermeniler karıştı (Güzelhan, 1963: 5).

Arasa, bir zamanlar Gaziantep ticari ve iktisadi yaşantısının kalbi idi. Bütün san'at ve ticaret erbabı ya burada, ya yakınında toplanmıştır. Bugün her ne kadar, eskisi kadar tekelciliği kalmamış ise de, yine de alışveriş piyasasının en oynak yerlerinden biri olmakta devam ediyor. Arasa denince aklımıza çeşitli iş kollarına ait yüzlerce dükkanla, hanlar, bedestenler, ambarlar, ardiyeler, ahırlar, meydanlar, sokaklar, geçitler, arı kovanı gibi kaynaşan insanlar gelir. Müşteri çağıran satıcılar, dellallar, hamallar, sıra sıra mahra dediğimiz sandıklar, tablalar, çuvallar gözlerimizde şekillenir. Kürkçü, Tuz, Mecidiye, Tütün, Buğday, Şeker ve Belediye Hanlarıyla Tekke, Hacı Nasır, Karatarla, Hacı Veli, Hüseyin Paşa, Boyacı Camileri. Arasa'nın ya çerçevesi içinde, ya da sınırındadır. Arasa şehrin orta yeri sayılır. Dört yandan gelen cadde ve sokaklar burada birleşip ayrılırlar. Bir zamanlar Arasa, iş bölümlerine göre sıralanıp, meslek adıyla pazar kelimesinden meydana gelmiş, birleşik adlı kısımları gösterirdi. Bu gün birleşik adlardan, Hudarcı Pazarı, Direkci, Elmacı, Hasırcı, Kunduracı, Kavaf, Harat, Avrat Pazarları'nın yalnız isimleri yaşamaktadır (Güzelbey, 1965:9).

Güzelbey'in anlattıklarından yola çıkılarak, çok zengin ve organize bir çarşı sisteminin bulunduğu söylenebilir. Her iş kolunun kendi çarşısının olması ve aynı zamanda çeşitli mimari yapıların çevresinde olması zengin bir toplumsal hayatın yaşandığını göstermektedir. Bu bağlamda çarşının ve organize olmuş bir ticaret hayatının aktif bir şekilde deneyimlendiği, camiler, hamamlar ve çarşıların etrafında kurulmuş, yöneticilerin kalede oturduğu ve gündelik hayatın örgütlendiği şehristanı ile Ayntab hem İslam, hem de Osmanlı şehrinin bir takım özelliklerini barındırmaktadır. Önemli ölçüde ticaret hayatının ve organize olmuş çarşısının, hanlarının ve imaretlerin olduğu bilinen Osmanlı Ayntab'ı Karpat'ın (2008) tanımlamasına uymaktadır. Zanaatkârların, meslek erbabının dükkanlarının olduğu yan sokaklar ana sokağa bağlanırlar, böylece şehir merkezini örümcek ağı gibi sararlar. Bunlara ek olarak, şehrin değişik yerlerinde kurulmuş, sıkça pazarları da içeren imaretler, medreseler ve hamamlar vardır.

Evliya Çelebi'nin tasvirlerinden, bu hanların bazılarının aslında iç ve dış pazarlar için değişik çeşitte ürünler imal eden imalathaneler olduğu görülür (Karpat, 2008:50).

Gaziantep'te, şehirleşme ve mekânsal dokunun değişimi Osmanlı'nın son zamanları ve Cumhuriyetin ilk yıllarıyla birlikte, sanayileşme ve göç gibi sosyal olguların yarattığı dinamiklerle birlikte hız kazanmıştır. Kırdan kente göç ve hızlı sanayileşme süreçleri, hızlı ve düzensiz kentleşmeyi de beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda,

1950 ve 55 yılları arasında vilayet köylerin nüfusunda artış, yılda ancak binde sekizi bulmaktadır. Merkez ve Kilis köylerinde nüfus artmış değil, bilakis azalmıştır. Yalnız İslahiye köylerindeki nüfus artışı Türkiye ortalama nisbetinin üstündedir. Köylerimizde görülen bu düşüklüğün şehirlere göç etme neticesinde meydana geldiğini hepimiz biliyoruz. İlçe merkezlerinde ise nüfus, doğumdan ziyade bilhassa köy nüfusunun ilçe merkezlerine yerleşmesi ile hızla artmıştır... 1955 nüfus sayımı neticelerine göre, Gaziantep şehri Türkiye'nin 7. kalabalık şehridir (Yetkin, 1959: 12).

Kentsel mekân artık vakıfların ve üst düzey memurların düzenlemeleriyle değil, belediyelerin çeşitli alt yapı çalışmaları ve imar planları eşliğinde şekillenmekte ve değişmektedir. Hızlı ve düzensiz kentleşmeyle beraber düzensiz ve çarpık kentleşmenin yanı sıra, çok katlı apartmanların ve görece daha düzenli semtlerin de oluşması gibi, kentsel mekânın sınıfsal olarak inşa edilmesi söz konusu olmuştur. Bu bağlamda;

1970'li yıllarda Türkiye'de olduğu gibi Gaziantep'te de iç göç seviyesinin en üst noktada olduğu dönemdir. Gaziantep'e göçle gelen nüfus temelde yerleşme alanı olarak iki bölgeyi seçmiştir. Bunlardan birincisi imalat ve üretim alanlarında istihdam olanaklarının bulunduğu kentin güney ve doğusuna doğru Karşıyaka, Düztepe ve Çıksorut adı verilen bölgelerdir. Diğer bölge ise nispeten geliri daha yüksek olan ve kamu hizmet alanlarında çalışma olanağına sahip nüfusun yer seçtiği, kentin kuzey ve batıya doğru olan bölgeleridir. İki bölgedeki kentsel gelişme düzeni biçim olarak da oldukça farklılaşmıştır. Kentin güney ve doğu yönlerine doğru gelişme alanlarında, fabrikalar etrafında arsa satın alınarak yapılan düzensiz ve ihtiyaca göre yükselebilen yerleşme düzeni oluşurken, kuzey ve batı yönlerinde ise geniş caddeleri ile planlı ve apartman tipi konutlardan oluşan yeni yerleşme düzenine sahip bir gelişme aksı öne çıkmaktadır (akt.Yenice ve Yenice, 2018:558); (alt.Akdemir ve Öngel, 2017, s. 59);

Daha sonraki dönemlerden günümüze doğru geldikçe, özellikle 2000'li yıllardan sonra yaşanan yerelden kalkınma süreciyle birlikte çevre illerden Gaziantep'e yoğun göç gelmiştir. Çevre mahalleler daha fazla genişlemeye devam

ederken çarpık ve düzensiz kentleşme de “kentsel dönüşüm” sürecine kadar yoğun bir şekilde devam etmiştir. Kentsel dönüşümle birlikte çarpık kentleşmeyle mücadele edilmeye başlanmış ve merkez ilçe belediyeleri ve TOKİ tarafından yeni toplu konut projeleri gerçekleştirilmiştir. Ayrıca inşaat sektörünün yükselişiyle birlikte özel girişimciler de çeşitli siteler ve konutlar yaparak piyasaya sunmuşlardır. Aynı şekilde ücretli emekle geçinen insanlar çevre mahallelerde yerleşirken, bir kısmı belediyelerin yaptığı konutlara uygun ödeme koşullarından yararlanarak yerleşmişlerdir. Orta ve üst sınıflar ise daha çok Karataş ve İbrahimli semtlerinde ikamet etmeye ya da güvenli sitelerde yaşamaya başlamıştır. Kentsel mekânın bu şekilde bir sınıfsal ayrışma ile ilişkilendirilmesi söz konusudur.

Kentsel mekânla sosyo-kültürel özelliklerin birbiriyle etkileşimli olarak çalıştığını ve mekânın örgütlenmesinde toplumsal süreçlerin etkili olduğunu, toplumsallığın yaşanmasında da mekânsal kurgunun etkili olduğunu bilmekteyiz. Gaziantep’in sosyokültürel özelliklerine ve geçmişten günümüze hangi dinamiklerle geldiğine bakmak gerekmektedir:

Kemal Karpat’a (2008) göre 19. yüzyılda Osmanlı’da büyük bir bürokrat grubuna dayalı merkezileşme söz konusu olmuştur. Osmanlı’nın kendi iç dinamiklerinin yanı sıra, Kırım, Kafkasya ve Balkanlar’dan gelen göçler ve dış güçler yeni bir sosyokültürel ve politik ortam yaratmıştır. Kapitalist ekonomik kodların da etkisini hissettirmeye başlamasıyla birlikte özel mülkiyete olan ilginin artması ve bireyselliğin önem kazanmaya başlaması toplumsal olarak ön plana çıkmıştır. Buna bağlı olarak toprak sahiplerinin sayısı giderek artmış ve toprak sahipliğiyle tanımlanan yeni bir orta sınıf ortaya çıkmıştır. Topraklarının ve ekonomik çıkarlarının yasal olarak güvence altına alınmasını isteyen bu orta sınıf akılcı ve dünyaya dönük olduğu kadar, geleneksel kodlara bağlı ve muhafazakâr bir profile sahiptir. İslam’a ve saltanata bağlı olan bu sınıf, dünya ekonomik ve siyasi koşullarını da yakından takip edip, uyum sağlama eğilimindedir (Karpat, 2008:8). Karadaş Osmanlı –Türk modernleşmesinin İslami bir çizgide ilerlediğini söylemektedir. Çünkü Batı’nın endüstrileşme sürecinin yaşatmış olduğu dağılmayı, Osmanlı’nın yaşamaması için İslam’ın birleştirici bir değer olarak görülmesi söz konusudur (Karadaş, 2008: 123). Bu anlamda İslami yaşam tarzının, devletle uyumlu yaşayan orta sınıflarca benimsenmiş olması anlaşılabilir bir durumdur.

Birkaç istisna dışında Osmanlı siyasi liderleri kendi toplumlarında oluşan bu değişikliklerin yeterince farkında olmadıkları gibi, bunları sağlıklı bir şekilde yönetecek politikalar da üretememişlerdir. Bu da yeni süreçlerden çok fazla haberdar olmayan, Müslüman sosyal tabakalaşma kuramına odaklanmış, Batılı seçkinlerin yaşam tarzlarına ayak uydurma eğiliminde olan, kendilerini ideolojik olarak sosyal bir yapının parçası olarak görmeyen bir yönetim kadrosunun olmasıyla ilişkilendirilmektedir (Karpata, 2006: 457). Karpata bazı dönemlerdeki gelişmelerin geçmişten kaynaklanmadığını, buna karşılık gelecekte oluşan süreçlerin ilk belirtileri olduğunu söylemektedir. Bu yüzden 19. yüzyıldan geriye doğru gidilerek ilerleme-gerileme tekniği ile ilişkisel bir okuma yapılmaktadır.

Osmanlı yönetim kadrosunda toplumsal değişimi ve yeni süreçleri fark edemeyen ve politika üretemeyen bir bürokrat kesiminin bulunması, bunun yanı sıra kendi topraklarını ve ekonomik çıkarlarını güvence altına almaya çalışan bir soylu sınıfın varlığı karşısında, geleneksel ve dini kodlarla yaşayıp siyasi, ekonomik ve kültürel olarak yeni süreçlerle karşılaşan, iktisadi anlamda daha zayıf kalan kesim durmaktadır. Bu bağlamda ciddi çıkar çatışmalarının olduğu bir Osmanlı kenti tasvir edilmektedir. Ulemanın, eşrafın, köylülerin ve toprak sahiplerinin çıkarlarının aynı anda aynı yönü göstermemesi de böyle bir çatışmanın gerekçesi olarak gösterilmektedir (Gültekin, 2011: 48). Böyle bir ayrım hükümet ve toplum arasında bir ikiliğe dönüşmüş ve gerek Jön Türkler döneminde, gerek Cumhuriyet'in ilk yıllarında bu ikilik gündemi belirleyen önemli bir konu olmuştur. Son dönemlere doğru böyle bir atmosferin varlığının yanı sıra demografik hareketler, savaşlar, isyanlar, eşkıyalık gibi pek çok olay da yaşanmıştır. Soyudoğan, 17. yüzyıldaki bu olayların günümüzdeki Antep'li kimliğinin inşasında etkisinin olduğunu söylemektedir (Soyudoğan, 2011:133). Ayrıca Antep'in kimlik oluşturma sürecinde 11. yüzyıldaki politik gelişmeler bir başlangıç olarak görülürken, Peirce de, adli süreçlerden, toprak ve vakıf gelirlerinin yönetimine kadar kent hayatının hemen her alanında var olan yerel elitlerin rolüne atıfta bulunmaktadır (Peirce, 2011:110).

Bu durumun Antep'te nasıl deneyimlendiği, Suavi Aydın'ın Barak'lar üzerinden yaptığı değerlendirme ışığında anlaşılmaktadır. Baraklar, Antep'te Oğuz/Türkmen grubuna dahil olan konar-göçer bir topluluktan gelmektedir. (Aydın, 2011: 159). Baraklar yaşam tarzları ve yer değiştiren bir topluluk olmaları sebebiyle ilk başlarda Osmanlı için bir tehdit unsuru olarak görülmüştür. (Aydın, 2011: 161).

Ayrıca kendi habituslarını inşa etme ve koruma sürecinde birçok aşiret kavgası yaşamışlardır. (Aydın, 2011: 181). Osmanlı'nın ilerleyen dönemlerinde, idari yapıdaki değişiklikler, iskan edildikleri Antep bölgesine uyum sağlamaya başlamalarında rol oynamıştır. (Aydın, 2011: 183). Daha sonra 1. Dünya Savaşı'nın koşullarında yerleşik bir sosyal grup haline gelmişlerdir. (Aydın, 2011: 189). Osmanlı döneminin eşraf ve büyük toprak sahipleri yerleşikleşen topluluklar ve onların yaşadığı topraklar üzerinde kendi hegemonyalarını kurmaya çalışırken; Antep ve çevresindeki eski toprak soyluları ve eşraf, ellerinde tuttıkları topraklar ve kontrol ettikleri iktidar ilişkileri üzerinden yerleşikleşen topluluklara karşı otoritelerini kurmuşlardır (Aydın, 2011:195).

Yazgan da Baraklar'ı, şu şekilde anlatmaktadır:

Uzun tüylü çuhalara Barak denir. Palto yerine askerlere giydirilen Kaputun eski adı kebe idi. Bunların da uzun tüylüsüne Barak adı verilmiştir. Uzun tüylü atlara, av köpeklerine de Barak itlak olunmaktadır. Barak Aşireti Urfanın güneybatısından başlayarak Kilisyakınlarına kadar uzanan muayyen bir sahada yerleşmiş ve bilhassa Karkamış'tan başlayarak Gaziantep sınırına kadar uzanan Nizip köylerine Barak Nahiyesi denmiştir. Barak Aşireti Araban ve Besni taraflarında da vardır. Hatta Cenup hududumuzun dışında Suriye topraklarında bile epeyce kalabalık bir Türk Barak vardır. Bunlar da Türkmen ve Elbeyli adlarını taşırlar (Yazgan, 1960: 11).

Çeşitli sınıfsal belirlenimlerin ve siyasi güç ve ekonomik çıkar ilişkileri kurmak amacıyla oluşan toplumsal çatışmanın yanı sıra, 19. yüzyılda Antep'te yükselmeye başlayan, çoğunlukla Ermeni ağırlıklı Protestan bir yeni kentli orta sınıf oluşmaya başlamıştır. Göçek, bunun sebebini yerel düzlemde Ermenilerin yaşadıkları siyasal, ekonomik ve toplumsal dönüşümlerin yanı sıra dünya kapitalist ekonomisi ile artan ticari ilişkiler olarak görmektedir (Göçek'ten akt. Adaş, 2011:274) Aydın'a göre protestan olan Ermeni'lerin yükselişi ve yeni bir sınıf olarak ortaya çıkmaları sonucunda oluşan sınıfsal farklılık, Osmanlı'da gayrimüslim cemaatlerin yaşam biçimlerini de düzenleyen millet sisteminin çözülmeye başlamasına sebep olmuştur (Aydın'dan akt. Adaş, 2011: 276).

Siyasi ve ekonomik konjonktürün değişmesine yönelik gelişmeler ve sınıfsal belirlenimlerin, ekonomik güç ve çeşitli iktidar ilişkilerinin yanı sıra kültürel dokunun ve alışkanlıkların da önemli bir rolü bulunmaktadır. Cemil Cahit Güzelbey Türk Folkloru dergisinden, yazar belirtmemek koşuluyla alıntılar yapmıştır. Bu alıntılara göre: Gaziantep'te geceleri sohbet edilen, gündemin değerlendirildiği,

çeşitli tartışmaların yapıldığı, yenilip içilen odalar bulunmaktadır. “Odalardaki yaşam, sahibinin kişisel ve mali durumuna göre değişmektedir. İçlerinde sadece yemek yenilip, kahve içilerek sohbet edilenleri olduğu gibi, sazlar çalınıp, içki sofraları kurulanlar da bulunmaktadır” (Güzelbey, 2015: 72). Sohbetlerin konusu kentte veya çevrede olup biten olaylar, kuraklık, yağışlar, kente bir devlet adamının gelişi gibi farklı konular olabilmektedir. Konuların akışını, odada bulunup sohbeti yönlendirecek kişiler de belirleyebilmektedir. Örneğin dindar biriye konu dine yönelmekte, bir tüccarsa ticaretle ilgili konulara, farklı yerler gezmiş olan kişiler varsa onun hatıralarına kaymaktaydı. Ayrıca eğlence amaçlı çeşitli şakaların, insan ve hayvan taklitlerinin, yapıldığı da aktarılmaktadır (Güzelbey, 2015:73). İyi vakit geçirme adına yapılan etkinliklerden bir tanesi de hali vakti yerinde olan kimselerin odalarında toplanılıp “hikayecilerin” çeşitli konularda anlatı ve sohbet yapmasıdır. Bu odalarda yalnız erkekler bulunur, Aşık Kerem, Aşık Garip, Hurşit Bey, Sürmelibey gibi türkölü öyküler anlatılırdı. Türkmenler’in ata yurtlarından göç ve iskânları, Araplar ve Rişvan denilen bir aşiretle çıkan kavgalara ilişkin olaylar anlatılırdı (Güzelbey, 2015:269).

Odalar, mahallede veya tanıdıklar arasında ortaya çıkan anlaşmazlıkların çözülmeye çalışıldığı ‘mahkeme salonları’ olarak da nitelendirilmektedir. Antep’te odalara benzer farklı mekânlardan da bahsedilmektedir. Bu mekânlar hanların üst katlarında yolcuların ve katırcıların kaldığı yerler olarak belirtilmektedir. Konakladıktan sonra ise insanların şu şekilde vakit geçirdikleri aktarılmaktadır: “Halılar, seccadeler serilir, nargileler, ocaklar kurulur, semaverler, kahve cezveleri kaynar, grup grup sohbetler, yarenlikler olurdu” (Güzelbey, 2015: 143).

Selamlar ve aleykümselamlar alınıp verilip hatır sorulduktan sonra havadan, sudan söz edilir, mevsimine göre mahsul, ucuzluk, pahalılık, siyasi, askeri havadisler sohbet konusu olurdu... Selâmlık, şöyle böyle ayda bir, tam kadro ile toplanırdı. O zaman sedirlerde yer kalmaz, pencere tarafına sandalyeler eklenirdi. Bu günün özelliği posta günü oluşuydu. O günler dedeme beş altısı bir arada Akşam gazetesi gelirdi. Herkes, Dersaadet’te neler olup bittiğini, Osmanlı yurdunda ve dünyada olup bitenleri merak ederdi. Hele Birinci Dünya Savaşı’nda İstanbul’dan gazete gelmesi selâmlığın en önemli olayları arasındaydı. Gazetelerin her birini bir misafir kapıp okumaya koyulmazdı. Bunlar tarih sırasına konur ve topluluğun kıraati en selis olanı yüksek sesle okur, ötekiler dinler, arada bir mütalaalar yürütülürdü (Enç, 1964: 13-15).

Şehirde eğlence amaçlı birçok etkinlik yapılmıştır. Bunlardan biri de kış dönemlerinde ve Ramazanlarda kahvehanecilerle, hikayeciler ve Karagözcüler sözlü bir anlaşmaya varır, belirlenen günlerde oyunlar oynanırdı. Ücret kahve sahibi tarafından ödenmez, oyun sırasında izleyicilerden toplanırdı (Güzelbey, 2015:146).

Antep'te sosyo-kültürel yapıyla ilgili olarak çevreye ve köylere öbek öbek dağılmış yarı konargöçer bir kesimden de bahsedilmektedir. Halk tarafından “Abdal” olarak adlandırılan ve çadırdaki yaşayan bu grubun da Çingene olmadıkları vurgulanmıştır. Bu vurgulamanın sebebi Güzelbey'in aktardığına göre, şehirdeki “Tilkici” adı verilen, kalburculukla uğraşır, fal bakan, hırsızlık yapan, çocuk kaçıran çingenelerin varlığıdır. Abdalların, kendilerinin çingene olarak tanımlanmasından rahatsızlık duydukları da belirtilmektedir (Güzelbey, 2015:292).

Gaziantep'in “oda” kültürü sadece toplumun sosyalleşme ve dayanışma, sorunlara çözüm arama amacıyla edinmiş olduğu bir alışkanlık olarak algılanmamalıdır. Daha önce de bahsedildiği gibi Antik Yunan'da oluşan sivil toplumun en önemli bağlarından birisinin “agora meydanı” olması ile Gaziantep'teki “oda” kültürü arasında bir benzerlik bulunmaktadır. Ayrıca oda kültürü, Habermasçı anlamdaki edebi kamuya benzerliği üzerinden de değerlendirilebilir. Odalar sözlü kültürün geliştiği, edebi kamusal alanın kurgulandığı ve yaşandığı mekanlar olması sebebiyle, sosyal yaşam ile mekân ilişkisinin ne derece bağlı olduğunu da ifade etmektedir.

Odalar, çeşitli etkileşimlerin olduğu ve tartışmaların yapıldığı mekanlar olduğu için belli bir coğrafyada yaşayan topluluğun kültürü üzerinde etkili olmuştur. Hikayelerin, efsanelerin anlatıldığı, halk türkülerinin söylendiği, dini konuların konuşulduğu, sorunların tartışıldığı ve çözüme kavuşturulduğu odalar, onu organize eden topluluğun değerleriyle kurgulanmakta ve o topluluğun habitusu üzerinde belirleyici olmaktadır. Bu yaklaşıma ek olarak, odaların, toplumun kültürel sermayesinin oluştuğu yerler olarak değerlendirilmeleri de mümkündür. Ayrıca her bir katılımcısının kültürel sermaye dağılımını zenginleştiren ve toplumsal yaşamdaki davranışları aracılığıyla simgesel sermayeye dönüşen bir kültürdür.

Gaziantep'in Osmanlı dönemindeki ve ileriye doğru süreçlerdeki toplumsal ve kültürel yaşamını, sosyo-kültürel özelliklerini kısmen de olsa tasvir ettikten sonra günümüzdeki sosyo-kültürel özelliklerin ne durumda olduğuna bakılacak olursa:

Gaziantep nüfus bakımından Güneydoğu'nun en kalabalık ilidir. TÜİK 2017 yılı verilerine göre nüfus 2.005.15 iken, yıllık nüfus artış hızı binde 15.7 olarak belirtilirken bu rakam %1.57'ye tekabül etmektedir. Geniş'in yaptığı bir araştırmaya göre Gaziantep'te nüfus artışının önemli bir kısmı göçten kaynaklanırken, en çok göç aldığı iller ise Şanlıurfa, Kahramanmaraş, Kilis ve Adıyaman gibi civardaki illerdir. Aynı araştırmaya göre Gaziantep'e kendi kırsalından göç edenlerin oranı %12 iken, çevre illerden göç edenlerle beraber nüfusun büyük çoğunluğunun göç ile gelenlerden oluştuğunu görmekteyiz. Hane reisleri baz alınarak yapılan araştırmada, hane reislerinin %56.8'inin göç ile geldiği, geri kalan %43.2'sinin ise doğma büyüme burada bulunduğu anlaşılmıştır. Gaziantep'e göç edenlerin en büyük nedeni ekonomiktir. Gelenlerin %69.5'inin ekonomik, %16.7'sinin ailevi, %9.6'sının ise bireysel nedenlerle geldiği belirtilmektedir (Geniş, 2011:298). Gaziantep her ne kadar göç alan bir il olarak bilinmekteyse de göç verdiği de istatistiklerle sabittir. 2008 yılında binde 0,59 ile göç alan bir ilken, 2016 yılında net göç hızı binde -2,16 olmuştur (GAP İl Profili, 2018:2).

Gaziantep'te sosyal hayatın desteklenmesi amacıyla birçok proje gerçekleştirilmekte ve bir takım yatırımlar yapılmaktadır. İstihdam, dezavantajlı kesimlerin ekonomik ve sosyal hayata katılması, kültürel, sanatsal ve sportif faaliyetler yoluyla bölgedeki gençlerin, kadınların ve çocukların sosyal yaşantılarındaki koşulları iyileştirme gibi konularda katkı sunmayı hedefleyen SODES projeleri kapsamında 2008-2013 döneminde Gaziantep'te 482 projeye yaklaşık 54,4 milyon TL kaynak sağlanmıştır. 2015 yılında 31 asil, 10 yedek olmak üzere 41 proje kabul edilmiş, asil projeler için yaklaşık 5.8 milyon TL yatırım yapılmıştır. Çocuklar, gençler, kadınlar, engelliler ve yaşlılar gibi kesimlerin sosyal yaşam koşullarının iyileştirilmesi amacıyla çocuk ve gençlik merkezleri, toplum merkezleri, koruma, bakım ve rehabilitasyon merkezi, sosyal hizmet merkezleri gibi çeşitli yapılar kurulmuştur (GAP İl Profili: 2018:14).

5.2 GAZİANTEP’TE GELENEKSEL KAMUSALLIK MEKANLARI VE RİTÜELLERİ

Gündelik hayatın organize olduğu, çeşitli etkileşimlerin yaşandığı, mekân ve sosyal ilişkilerin birbirleriyle bağlantılı olarak kurgulandığı bir toplumsal bağlam ile kültürel değerlerin inşası ve temsil edilişi arasında yakın ilişkisellik bulunmaktadır. Umuma ait olan ve herkesin kültürel-mekânsal işlevinden yararlanabileceği kamusal mekânlar da toplumsal hayatın kodlarının izlerini taşımakta ve onun örgütlenmesinde rol oynamaktadır. Çarşılar, camiler, kahvehaneler ve toplumun geneline hitap eden sosyalleşme mekanları, kamusallığın oluşumunda rol oynayan yerlerdir. Toplumsal ve kültürel birikimin temsil edilişi, idamesi ve dönüşmesi bu mekânlardan etkilenerek gerçekleşmektedir. Ayrıca bu mekanların kamusallık biçimleri de toplumsal değerlerden, kültürel yatkinliklerden ve sosyal hayatın deneyimleniş biçiminden etkilenmektedir. Birer kamusal bağlam olarak bu mekanlar, bireylerin, grupların, örgütlerin veya kendi içinde mobilize olmuş sosyal yapıların temsil edildiği ve beslendiği yerlerdir. Ayrıca, mekanın ve içerisindeki sosyal yaşamın niteliğine göre, temsili, siyasi ve edebi kamusallığın görünür olduğu, dönüştüğü mekanizmalar olarak da okunmaktadır. Sosyal ve kültürel birikimin inşa edildiği, bu birikimin ekonomik kazanımlara ve birbirlerine dönüştürüldüğü bir işleve de sahip olmaktadır.

Gaziantep, daha önce de aktarıldığı üzere, çarşıların, camilerin, hanların, kahvehanelerin, hamamların ve eğlence amacıyla toplanılan mekanların bulunduğu bir şehir olmuştur. Çarşılar mekânsal olarak belli bir yapıya bürünürken sokaklar, mahalleler ve caddeler ile bağlantısı sebebiyle kentin dokusuyla ilişkilendirilmektedir. Ayrıca çarşılar, içindeki alışveriş ilişkileri, esnafın birbirleriyle kurduğu sosyal bağlar, dayanışma örüntüleri ve toplumsallaşma sayesinde belli bir kamusallık yaratmaktadırlar. Çarşı ahalisi ile o organizasyonu yöneten idari yapının ve kenti yönetenlerin ilişkisi de temsiliyet bakımından önemlidir. Çarşı, toplumun değerleri ve hassasiyetleri ile uyumlu olmak zorunda olan ve bazen o değerlerin toplumsal kazanımlar elde edilmesine yarayan bir bağlamdır. Gaziantep hem mekânsal, hem kültürel, hem de sosyal işleviyle bilinen bir çok çarşıya sahip olmuştur. Önceki bölümlerde üzerinde durulduğu gibi, kent tile mekansal olarak bağlantılı, ticari hayatın döndüğü çarşılar bulunmaktadır. Hudarcı, Direkçi, Elmacı, Hasırcı, Kunduracı, Kavaf, Harat ve Avrat Pazarları bu çarşılardandır.

Camiler, İslam’da sadece ibadet edilen bir mekân değildir. Cemaatin bir araya gelmesini, maddi ve sosyal dayanışma ağlarının kurulmasını ve müslümanların birbirlerinden haberdar olmasını sağlayan bir yerdir. Ayrıca şehrin ileri gelenleri ile halkın bir araya gelmesinden dolayı bir “görülme” mekanı olarak da değerlendirilmektedir (Papila, 2011: 66). Bu işleviyle camiler müslüman toplumsal hayatını düzenleyen bir kamusal mekândır. Camiler, kriz durumlarında müslümanların ibadet dışında da kullandığı bir mekândır. Örneğin Antep Savuması sırasında Şih Fethullah Camii yaralıların getirilip, tedavi edildiği bir yer olarak kullanılmıştır (Yakar ve Pusat, 2017: 49). Camiler aynı zamanda kamusal alanda sembolik bir unsur haline de getirilmektedir. Camiler, yerli ve milli resmi ideolojinin sembolü olarak inşa edilmektedir. Camiler, kamusal alanda ve kent merkezinde milliyetçi-muhafazakar anlayışın nostaljik temsilcisi görevini görmektedir (Burulday, 2018: 96-103). Bitir, camilerin simgesel iktidar ilişkilerinin nesnesi haline getirilebildiğini söylemektedir:

Osmanlı İmparatorluğu döneminde de ticari merkezlerin ortasında bulunan camileri, ibadetin ardından tüccarların biraraya geldiği bir alan olarak okursak, bugün de simgesel iktidar olarak camiler, sermayenin soyut hareketi ile kutsal alanın hissiyatı arasında akışkan yıkıcı bir etki ile şizofrenik bir mekân algısı barındırmaktadır (Bitir, 2018) ¹³

Gaziantep kahvehaneleri birçok işlevi ve mekansal-kültürel niteliği sayesinde özgün bir sosyalleşme mekânıdır. Sosyolojide ve sosyal bilimlerin genelinde, kahvehane gibi sosyalleşme mekânları daima ilgi odağı olmuştur. Çünkü kahvehaneler, insanların mekânla olan ilişkilerinin, anlam ve boyut kazandığı yerlerdir. Kahvehanelere giden kişilerin orada nasıl vakit geçirdikleri, diğerleriyle kurduğu ilişkilerin yanı sıra, konuşulan ve tartışılan konular da, bir mekân olarak kahvehanelerin işlevini zenginleştirmekte, canlı bir mekân olarak kalmasını sağlamaktadır. Mesela, iki kişi arasındaki anlaşmazlığın çözülmeye veya tartışılmaya çalışıldığı kahvehane, bu eylemden dolayı mahkeme salonunu andırabilir. Seçimlerin tartışılması, bir şeylerin alınıp satılması, herhangi birinin rahatsızlığı ile ilgili olarak alternatif tıp uygulamaları konusunda tavsiyeler sunulması, ülke gündemiyle ilgili konuların tartışılması, sıradan gündelik sohbetlerin yapılması, kahvehane mekanının işlevleri hakkında bilgi vermektedir (Hattox, 1998: 81-98). Bu anlamda kahvehaneler kamusal alanın inşası ve dönüşümünde önemli bir rol oynamaktadır. Siyasi ve güncel

¹³ <http://begumbitir.com/kutsal-mekan-ile-soyut-mekan-arasindaki-gerilim-kamusal-alan-olarak-camiler/>

tartışmaların yapıldığı bir kahvehane ortamı farklı düşüncelerin temsil edilmesi ve tartışma zemini yaratılması sebebiyle kamusalılık üzerinde etkili olmaktadır. Bu özelliğiyle kahvehane ortamı canlı bir nitelik arz etmektedir. Kahvehaneler, Gaziantep'te sadece toplumsallaşma mekânları olarak değil, çok zengin toplumsal ilişkiler ve ihtiyaçlar için de kullanılmıştır. Dolayısıyla kahvehane kültürü kamusalılığın yapısal dönüşümüne ve zengin toplumsallaşma süreçlerine katkı sunmuştur. Bu kahvehanelere literatürde de yer verilmiş olması Gaziantep kahvehanelerinin önemini göstermektedir. Kırkayak Kahvesi bir dönem orada yaşanan toplumsal ilişkilerin ve dönemin atmosferini yansıtmaktadır. Bu doğrultuda, Gaziantep'te şu an, her ne kadar örneklerine rastlamak kolay olmasa da, 1960'lı yıllarda Antep Lisesi gençliğinin, büyük dostluklar edindikleri, ders çalıştıkları, müthiş bir dayanışma ahlakı edindikleri, eğlendikleri, çok az da olsa siyasi fikirlerini tartıştıkları bir mekân olan "Kırkayak Kahvesi" var olmuştur. Kırkayak Kahvesi'ni günümüzdeki kahvehanelerden ayıran özellik, sadece çay, kahve içilip, iskambil oyunları oynanan veya zaman geçirmek için oturlan bir mekân olmamasıdır. Buna karşılık, Kırkayak Kahvesi dönemin gençliğinin, kendi iç dinamiklerinin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır.

Kırkayak Kahveleri'nin (Boyacı Ökkeş ve Ali İhsan Hoca'nın) 68 ve daha sonraki kuşakların üzerindeki etkisi tartışılmaz. Bu her iki kahvenin eskilerin deyimi ile rahle-i tedrisatından geçenlerin çoğu şimdi ya başarılı bürokrat, ya da iş adamı. Neden illa Kırkayak Kahvesi üzerine odaklaşıyoruz? Mesela Gaziantep'te bir Nil Kahvesi, bir Kristal Kahvesi de vardı. Bunun biraz da sosyolojik tahlili gerekiyor. Bu tahlilden çıkan sonuca göre de kaçınılmaz diyalektik bir süreçte Kırkayak Kahvesi'ni gençliğin kendi iç dinamiklerinin bir ürünü olarak görüyoruz (Ağcabay, 2004: 68).

Kırkayak Kahvesi, bir sosyalleşme mekânı olarak görülmesinin yanı sıra, bir okul ve eğitim yeri olarak da görülmektedir. Çünkü mekânın sahibi olan, Boyacı Ökkeş ve Ali İhsan Hoca'nın rolü, gençleri yönlendirmeleri açısından önemlidir. Kırkayak Kahvesi gençliğinin, daha sonra ya bürokrat ya da iş adamı olması, her ne kadar yazar tarafından kahvehanedeki yaşanmışlıklara bağlansa da, elbette ki bu daha somut bir temellendirmeye muhtaçtır. Lakin, başarılı bireyler olarak yetişmeleri, Kırkayak Kahvesi'nde geçirilen zamana, sosyalleşme biçimlerine ve mekânın ders çalışma yeri olarak kullanılmasına bağlanabilir. Kırkayak Kahvesi ile ilgili olarak, aktarılabilecek birçok pasaj bulunmaktadır ama üzerinde en çok durulan konular, o dönemde yaşanan kamusalılık ve sosyal hayat, insanlar arasındaki samimi ve doğal

ilişkiler, paylaşım ve dayanışma, erdemler ve yurtseverlik olarak karşımıza çıkmaktadır. Şöyle ki:

O yıllarda (1966) öyle bir alışkanlık oluştu ki, kahveye uğramadan edemez olmuştuk. Bunun belki de en büyük nedeni kahvede oturanların tamamının Gaziantep Lisesi mezunları ya da öğrencilerinden oluşuydu. İnsanlar arasındaki ilişkiler çok sıkıydı, bazı değerler o yıllarda hala vardı. O değerlerin temel ögesi ise insanların paylaşımcı olmasıydı. Dayanışmanın olması ve insanların riyakar olmamasıydı. Kahvehane kültüründe erdemlilik vardı. Burada oturan insanların hepsi yurtseverdi. Ön plana çıkmış duygusallık ve romantizm kendini hissettirirdi. Şarap içilir ancak paylaşım ön planda tutulurdu. “Bana tabi ol” o yıllarda çok yaygın bir ifadeydi. “Bir yere gidelim sohbet edelim, atarız gibi teklife “param yok” cevabı verildiğinde “bana tabi ol” cevabı verilirdi (Ağcabay, 2004: 100).

Şenboyar, Gaziantep’te bir kahvehaneyi şöyle tasvir etmektedir:

Şehrimiz esnaf birlikleri mümkün olduğu kadar daima toplu halde bulunmuşlardır. Mesela tabak esnafının muhitinde bir esnaf kahvesi vardır, herkes orada sık sık bulunur, günde mümkünse birkaç defa uğramayı faydalı görürler. Bu kahvelerde mesleki konular üzerinde birçok buluşma olur. Esnaf mensubu aradığı meslektaşını ilk arayacağı yer ve bulacağını ümit ettiği yer o esnaf kahvesidir. Bu suretle birçok esnafın en çok bölge nerede ise o esnafın topluluğu için bir kahvehane vardır. Bilhassa bazı seyyar esnafın muhit kahveleri çok işlerine yarar. Mesela davarcılar, mezbaha kahvesinde aranılır, bir birlerine orayı randevu verirler... Eskiden her kahvede sekiz, on, on beş peykeler olurdu. Bu peykelerin şekli on onbeş kişinin rahatça oturabileceği, etrafı parmaklıklarla çevrilmiş, ayrı ayrı yerlerdir. Bu peykelerde devamlı müşteriler geldiğinden, kahvenin devamlı olmayan müşterileri için ayrı dağınk sandalyeler, masalar bulunur ve oraya esnaf şeyhi peykeni denirdi... Her yerde olduğu gibi şehrimizde de geniş bir inşaatçı esnafı vardır. Bu esnaf mensuplarının belli yer tutması zaruridir. Onların da mecbur buldukları bazı yer temini mevcuttur, halbuki hiç birinin belli bir yeri olmadığı gibi münasip bir toplanma yeri de yoktur. Bir inşaatçı ustası daima iş bulmak, elden geldiği kadar boş kalmamak çabasıdadır. Onun için, herkesin yapıcı arayacağı yerde her sabah bulunmak zorundadır. Yapıcı ustası arayan veya bu iş kolunda herhangi birini iş yaptırmak üzere arayan müşteri, duvarcı, sıvacı, betoncu gibi iş ehlini ararken, sabah erken iş vaktinden evvel belli esnaf kahvesine gider. (Şenboyar, 1969: 68).

Her esnafın kendi meslek mensuplarının, uğradığı ayrı ayrı kahvehaneler olması önemlidir. Çünkü bu meslekler arasındaki işbölümü ve farklılaşmanın, mekânsal farklılaşmaya da yol açtığını göstermektedir. Kahvehaneler, vakit geçirme ve toplumsallaşma mekânları olmanın yanı sıra, iş arayanların veya işçi arayanların buluştuğu yerler olması bakımından da ayrı bir önem arz etmektedir. Gündelik toplumsal olayların zaman zaman gündeme getirildiği mekânlar olarak kahvehaneler, içerisinde gerçekleştirilen sosyalleşme ve etkileşimler sebebiyle, özgün bir bağlam

halini almaktadır. Ayrıca Şenboyar'ın bahsettiği esnaf kahvehaneleri de en az Kırkayak Kahvesi kadar önemli ve ilginçtir. Bu mekânlar, ustaların hem iş aradığı, hem de kendi ustalıklarını sunduğu mekânlar olmuşlardır. Ayrıca her esnafın kendine ait kahvesi olması, maddi ve kültürel kazanımların da mekânsal olarak dağılmasına ve temsil edilmesine yol açmıştır.

Sonuç olarak, kentin, ister nostaljik, isterse de güncel konjonktürü, mekânsal deneyimlerin yarattığı kamusalılığı etkileyen faktörlerdir. Daha önce de üzerinde durulduğu gibi, mekânlar, içerisinde yaşanan sosyalleşme süreçleri ile birlikte işlevselleşirler. Sosyalleşme mekânları ise, işlevleri sayesinde kamusallığın genişlemesine destek olurlar. Dolayısıyla, çarşılar, camiler ve kahvehaneler belli bir tarihsel-toplumsal birikimin ürünü olmakta, işlevleri itibarıyla kamusal alanın oluşumunda rol oynayıp edebi, temsili ve siyasi kamusal biçimlerinin deneyimlendiği bağlamlar halini almaktadırlar.. Ayrıca çeşitli iktidar biçimlerinin de temsil edilmesi için kullanışlı hale getirilebilmektedirler.

5.3 GELENEKSEL SAHRE KÜLTÜRÜ VE KAMUSALLIK

Gaziantep, tarihi ve kültürel imgelemine özgün bir şekilde ortaya koyma refleksi geliştirmiş bir şehirdir. Bu durum Gaziantep'te temsili kamunun çok güçlü olduğu anlamına gelmektedir. Simgelere, imaja, görüntüye karşı ciddi bir ilgi gösterilmektedir. Bu ilgi, milli bir ruha ve halk kahramanlarına atfedilmektedir (Gültekin, 2011: 45-68). Bu yüzden Gaziantep'in özgün tekerlemeleri, deyimleri, atasözleri, kavramları, bedduaları, zamirleri, efsaneleri vardır. Öyle ki Gaziantep ağzını tanıtan üç ciltlik bir kitap bulunmaktadır. Öyle ki bu kitabın önsözünde yazar, Gaziantep'in bir çok bakımdan olduğu gibi dil bakımından da zengin olduğunu vurgulamaktadır. Milli bir imge vurgusuyla, Antep ağzında, Türkler'in en eski dönemlerinden beri süregelen bir dil cevherinin olduğu ifade edilmektedir (Aksoy, 1945-46: 3). Her ne kadar, iktisadi anlamda rekabetçi kapitalizme entegre olma, kitle demokrasisine uyum sağlama ve küresel pazara eklemlenme sürecinde, özgün kimlik inşası aşınmaya uğramış olsa da, günümüzde, marka kent yaratma çabaları, kültürel mirası yaşatma gayretleri, kentin kendisine yönelik kimlik oluşturma faaliyetleri, 'girişimci kent' imgesinin sunumu, tarih ve kültür kenti olma gibi imajların yaratılması, nostalji temelli bir idame sürecini gündeme getirmektedir. Piyasa toplumu kendi kodlarını ve sistemini yeniden üretmekte ve kendi sürekliliğini devam

ettirebilmek için kişisel dünyaları dönüştürmektedir (akt. Habermas, 1987: 167); (alt. Yankaya, 2014: 33). Bu süreçte, yani özgün kültür yaratımının, kapitalistleşmeyle birlikte kesintiye uğrayıp, nostaljik bir ‘mirası devam ettirme çabası’ ise, artık ‘milliyetçilik’; hatta daha da güncel bir siyasi yol haritası olan ‘yerlilik ve millilik’ imgesi ile devam ettirilip, yaşatılmaktadır.

İnsanların piknik gibi gündelik hayatın yorgunluğundan sıyrılıp, dinlenmek ve eğlenmek için çeşitli mesire yerlerine giderek vakit geçirdiği etkinlikler Gaziantep’te de yapılmaktadır. Fakat Gaziantep bu konuda biraz daha fark yaratmış ve kendi özgün piknik kültürünü yaratmıştır. Gaziantep’liler bu etkinliğe “sahre” adını vermektedirler.

“Sahre” kelimesi Arapça kökenli ‘sahra’ sözcüğünden gelmektedir. Genel olarak “açık alan, geniş toprak, düzlük” gibi anlamlara gelmektedir. Çöl gündüzleri çok sıcak, geceleri ise çok serin olduğundan, insanlar geceleri serinlemek için sahraya çıkar, yemek yer, dinlenirler. Gaziantep’liler’in piknik anlamında kullandığı ‘sahre’ kelimesi de, bu anlama yakındır. Bu bağlamda Güzelbey Antep’liler’in sahre kültürü konusunda, onun tüm çeşitlerini aktaracak şekilde kapsamlı bir makale yazmıştır. Makalede “sahre kültürü” şöyle anlatılmaktadır:

Gaziantep’liler sahreye gitmek için mevsim düşünmez, fırsat kaçırmazlar. Bazen kış içinde bile havayı açık ve ılık buldu mu hemen seccadesini omzuna, yiyecek çıkını, sepetini koluna alır, kırların yolunu tutar. 50 yıl önce böyle idi. Şimdi de böyledir. Bunun nedenini Gaziantep’in toplumsal yaşantısının öbür bölümlerinde aramak gerekir. Gaziantep’li, kadını erkeği ile çalışır. Erkekler çeşitli işleriyle uğraşır. Hanımlar günlük ev çalışmaları dışında fıstık kırar, çıkrıkla iplik eğirir, terşi ile ip büker, ünlü “Antep Elişleri”ni işler. Yorgunluklarını, çıkarmak için sahreyi hak etmiş olurlar. [...] Adlarından da anlaşılacağı üzere “Nişanlı Sahresi”, bir nişan törenini izleyen günlerde erkeğin ailesi tarafından kız evi ve yakınlarına verilen kır yemeğidir. “Güveyi Sahresi”, yeni evlenmiş olan gencin arkadaşlarının, onun şerefine verdiği kır ziyafetidir. “Esnaf Sahreleri” ise her sanat ve işkolu mensuplarının kendi aralarında yaptıkları sahrelerdir. Yatılı Sahre’de gidilen yerde bir iki gece yatılır. “Uzun Sahre” ise, erkeklerin yaptığı bir haftadan on beş güne kadar uzayan kır alemleridir. [...] Esnaf Sahreleri, Gaziantep’in gerçekten imrenilecek, övünülecek toplumsal özelliklerinden biridir. Esnaf Sahrelerini, Esnaf Şeyhleri, Yiğitbaşları düzenler. Sahrenin giderleri “Harfene” denilen, herkesin kendi hissesine düşen payı ödemesi suretiyle sağlanır. Bir iki gün önce bir aşçı ile konuşulup anlaşılır. Gerekli yiyecek maddeleri alınır. Gidilecek yer hazırlanır. Sahre günü bu yiyecek maddeleri, halı, kilim gibi aşıklar, mutfak ve sofraya araçları ile aşçılar önceden yola çıkarılır. Sahre yerinde çalışmalar başlar. Bundan sonra esnaf mensupları birer ikişer veya gruplar halinde gelmeye başlarlar, öğle ve akşam yemekleri

birlikte yenir. Yemek saatleri dışında gençler kendi yaşlılarıyla oyunlar, çeşitli spor ve eğlenceler düzenler. Yaşlılar, meslekle ilgili sohbetler yapar, anılar, hikaye ve fıkralar anlatarak günü değerlendirmeye, hoşça geçirmeye çalışırlar. Esnaf sahrelerinde içki olmaz. Herkes birbirine sevgi ve saygı gösterir. Tam bir olgunluk içinde geçer. Meslektaşlar arasındaki bu sahreler, hepsinin bir arada yemek yemeleri kadar, aynı iş koluna bağlı kimselerin birbirleriyle yakından tanışmalarına, meslekleri üzerinde danışma ve konuşmalara da vesile olur. [...] Gaziantep'te bugün hemen hemen bırakılmış bulunan eski "Uzun Sahre" alemlerinin artık sadece sözü, bugünleri yaşayanların anıları kalmıştır. Uzun sahreler, hali vakti yerinde olanlarla, para durumu uygun olamayan, fakat olanlarla düşüp kalkan kimseler yapardı. Sahre yerinde günlerce kalınır, ikindiden sonra içki sofrasına oturulur, gecenin bir vaktine kadar yenilir, içilir, sazlar çalınır, türküler söylenilirdi. Ertesi gün şafakla birlikte kalkılır, hemen sofraya hazırlanıp oturulur, mahmurluk bozulurdu. Bundan sonra gündüz uykusuna yatılırdı. Bu tutum bazen ara vermeden 15 gün sürerdi. Ekonomik koşulların ağırlaşarak değişmesi, erkeğin evdeki paderşahi durumunun sarsılması, bu israf ve eğlence adetini tarihe karıştırmıştır. (Güzelbey, 1973: 63-67).

Gaziantep'te 'piknik' gibi sıradan bir etkinlik dahi, kendi kapsamı ve içeriği, özündeki potansiyeli ve çeşitliliği sayesinde, şehrin özgün bir kültürel kazanımı olarak ortaya çıkabilmektedir. Yukarıdaki pasajda da aktarıldığı gibi, Gaziantep'te sahre etkinliğinin bir çok türü bulunmaktadır ve bunlar sadece sıradan 'piknik' değildir. Toplumsal yaşantının ve alışlagelmiş toplumsal rutinlerin, ritüellerin birer uzantısı konumundadır. "Nişanlı Sahresi", "Güveyi Sahresi", "Esnaf Sahresi", "Uzun Sahre" gibi sahre çeşitlerinin olması, gündelik hayatın ve sosyal yaşantının, farklı bağlamlara taşındığını ve bu şekilde devam ettirildiğini göstermektedir. Bu anlamda sahre, sosyal yaşantıdaki birçok organizasyonun yanı sıra, kapsamı, içeriği ve kent kültürüne sunduğu katkı bakımından özgün bir kazanım olarak değerlendirilmektedir. Bunun yanı sıra esnaf sahreleri farklı sınıflardan olan bireylerin bir araya gelmesini ve ortak bir yaşam deneyimlemesini sağlaması sebebiyle de esnaf kamusalılığı olarak ön plana çıkmaktadır.

Genişlemiş ve yükselmekte olan bir kamusalılıktan bahsedilebilmesi için, çeşitli kültürel faaliyetler olması ve sosyal yaşantının kültürel organizasyonlarda gözlemlenebilmesi gerekmektedir. Sahreler, gerek akrabaların kaynaşması ve sosyal bağların güçlenmesi, gerek esnafın dayanışma, etkileşim kurma gibi ilişkilerinin pekiştirilmesi, gerekse de halkın gündelik hayata alternatif bir sosyalleşme biçimiyle kültür inşa etmesi bakımından önemlidir. Çünkü sahre gibi kültürel alışkanlıklar, işlevinden dolayı, daha sonra kentin kültür envanterinin bir parçası olacaktır. Bu

bakımdan, Gaziantep'in sahre kültürü, toplumsallaşma sürecinin çeşitli boyutlarında önemli bir role sahipken, aynı zamanda da kültürel birikime katkı sunarak kamusallığın genişlemesinde etkili olmuştur.¹⁴ Sahre kültürü, deneyimleniş biçimi ve işlevi sayesinde kamusallığın oluşumu ile ilgisi üzerinden değerlendirilebilmektedir. Bir dinlenme etkinliği olmasının yanı sıra, hoş vakit geçirme, bir arada yemek yeme ve sosyal aktiviteler gerçekleştirme açısından "eğlence" etkinliği olarak da okunabilmektedir. Sahreler, açık havada gerçekleşen etkinlikler olduğu için, yeme, içme, uyuma, sohbet etme gibi eylemler kısmen de olsa özel alanın dışına taşınmakta ve özel alan-kamusal alan arasındaki ayırım esnetilmektedir. Bu yönüyle, geleneksel sahre kültürü kamusallık üzerinde etkili olmaktadır. Ayrıca sahre kültürünün nişanlı sahresi, esnaf sahresi gibi çeşitli biçimlerinin olması, sosyal yaşantının zengin olduğunu, geleneksel akraba ve ahbab ilişkilerinin sıkı olduğunu, bu da dayanışma örüntülerinin güçlü olduğunu göstermektedir.

5.4 Sonuç

Çalışmanın bu bölümünde, mekânsal doku, şehrin mekânsal olarak nasıl organize olduğu, sosyal ve kültürel doku ve bu özelliklerin mekânla ilişkisi değerlendirilmiştir. Gaziantep'te sosyokültürel hayatın nasıl kurgulandığı ve bu kurgunun kent kimliğinin inşasına etkisi tartışılmıştır. Bu çerçevede, mekânların, sınıfla ilişkisi üzerinde durulurken, bahsedilen özelliklerin de nasıl dönüştüğüne vurgu yapılmıştır.

Gaziantep'te renkli bir sosyokültürel hayatın yaşandığı dönemler olmuştur. Bu anlamda, kamusallığın günümüzde, daraldığı söylenebilir. Oda sohbetleri, selamlık sohbetleri gibi gibi bir araya gelme ve toplumsallaşma bağlamları, çeşitli kaynaklardan da desteklenerek aktarılmıştır. Odalarda gerçekleştirilen toplantıların birçok yönü vardır. Hikayeler, şiirler, anlatılar, düellolar, eğlenceler edebi bir kamusallığın oluşmuş olduğuna, sözlü bir halk kültürünün bulunduğu işaret

¹⁴ Şu an Gaziantep'te piknik etkinliği, genellikle hafta sonları dinlenmek ve yemek yemek amacıyla, Dülükbaba Ormanı, Alleben Göleti, Erikçe Parkı, Şelale Park, Yeşilvadi Parkı gibi mesire alanlarında yapılmaktadır. Çoğunlukla mangal yakılmaktadır. İnsanlar, genel olarak, evleri mangal yakmaya müsait olmadığı için bu tür mesire alanlarını tercih ederken, buralara, farklı bir ortam görmek için gelenler de var. Ayrıca yukarıda bahsedilen sahre kültürü ve çeşitli sahre türleri -esnaf sahreleri hariç- günümüzde yaşatılmamaktadır. Sadece hafta sonları gününbirlik piknikler yapılmaktadır.

etmektedir. Ayrıca gündelik konular, anlaşmazlıklar, ortak sorunlar gibi konular da oda sohbetlerinin müzakereye dayalı bir işlevinin olduğunu gösterir. Politika, ekonomi, üretim, toprak, yağışlar, alışveriş gibi konulara da bağlam olması, odaların toplumsallaşma üzerindeki rolünü göstermektedir. Daha önce oda sohbetlerinin çoğunlukla topluluğun ileri gelen, varlıklı üyelerinin evlerinde yapıldığı aktarılmıştı. Bu anlamda kamusalığın oluşumunda ve değişiminde varlıklı kimselerin önemli bir yeri olduğu söylenebilir. Odalar, farklı sınıflardan bireylerin bir araya gelmesini ve ortak bir kültürel faaliyet gerçekleştirmesini sağlayan mekanlar olma yönünden de önemlidir. Bu bağlamda oda sohbetleri aracılığıyla, canlı ve genişlemiş, edebi ve siyasi bir yönü olan kamusalık kurulmuştur. Ayrıca benzer bir işlev kahvehanelere de atfedilmiştir. Çünkü önceden Antep şehri'nde kahvehanelerde çeşitli temsil oyunları olduğu aktarılmakta ve bu oyunları oynayanların oluşturduğu bir meslek bulunduğu belirtilmektedir. Ayrıca çeşitli meslek grubunun kendilerine ait kahveleri bulunmakta ve bu kahveler alışveriş yapıp, iş konuşulan, işçi aranıp bulunan yerler olmuştur. Kahvehanelerin içindeki masaların ve oturlan yerlerin dizaynı da belli amaçlara göre yapılmıştır. Esnaf toplantılarının yapıldığı yerler, oturmak, çay kahve içmek ve vakit geçirmek için gelenlerin oturduğu yerlerden ayrılmıştır. Çok sonraki dönemlerde, yani 1960'lı yıllarda ise çeşitli dostlukların kurulup, dayanışma içerisine girildiği Kırkayak Kahvesi karşımıza çıkmaktadır. Dostluk ve dayanışma ilişkisinin yanı sıra, ders çalışmak ve sınavlara hazırlanmak için de gençlerin zamanlarının büyük bir kısmını geçirdikleri mekân olmuştur. Böyle bir mekân ve bu mekân aracılığıyla oluşan toplumsallaşma süreci, dönemin zihniyeti ve kamusalığının durumu hakkında fikir vermektedir. Çünkü kahvehaneler vakit geçirme mekanları değil, kültürel bir bağlam olarak kullanılmıştır. Habermas'ın bahsettiği anlamda edebi bir kamusalığın inşa edildiği bağlamlar olmuşlardır.

Gaziantep'li'lerin sahra alışkanlıkları da ayrıca önemli bir konudur. Çünkü düğün sahresi, esnaf sahresi, uzun sahra ve benzerleri gibi sahra çeşitleri bulunup, bu sahreler önemli toplumsallaşma etkinlikleri olmuşlardır. Fakat günümüzde esnaf sahresi haricindeki hiçbir sahra çeşidi yaşatılmamaktadır. Sadece belli başlı mesire yerlerinde, günübirlik piknikler yapılmaktadır. Sahreler, çeşitli amaçlarla gerçekleştirilen eğlence alışkanlıklarıdır. Örneğin nişanlı sahresi, erkeğin ailesinin, gelinin ailesini götürmek durumunda olduğu bir sahra çeşididir. Hem yenilip içilen, hem de çalınıp söylenen ve halk oyunları oynanılan bir gelenek olmuştur. Sahreler,

toplumsallaşma süreçlerini ve kültürel alışkanlıkları yeniden üreten gelenekler olarak okunmaktadır.

Mekânsal dokuyla alakalı olarak, Gaziantep'in şehir yapısının ve çarşılarının nasıl organize olduğu ve toplumsal yaşamın mekânla nasıl bir ilişkisi olduğu üzerinde durulmaktadır. Bunun için bir Osmanlı kenti olan Antep'in, çeşitli kaynaklardaki Osmanlı kenti tasvirine uyup uymadığı değerlendirilmiştir. Ayrıca Osmanlı kentleri de İslam kentlerine benzerliği üzerinden tanımlanmaktadır. Bu anlamda Antep, zamanında, hem Osmanlı hem de İslam kentlerine uygun bir şehir yapısına sahip olmuştur. Çeşitli mimari yapılarıyla, organize çarşı ve pazarlarıyla, cemaat ilişkilerinin yaygın oluşuyla, birbirlerine bağlanan mahalleleriyle, camilerin, hamamların, şehir içindeki konumuyla Antep şehri, İslam ve Osmanlı kentlerinin özelliklerini taşımaktadır. Fakat kapitalizmle bütünleşme süreci, Antep savaşı, mimari dokunun bozulması ve plansız şehirleşme süreci, köyden kente göçler, gecekondulaşma, çarpık kentleşme gibi gelişmeler şehrin otantik dokusunu bozan ve aşındıran faktörler olmuştur.

Gaziantep ekonomik ve kültürel zenginlikleri etrafında, kendine has bir kent kimliği üretmeye çalışmaktadır. Kendi halkının yaşamış olduğu zorluklar ve yaptığı kahramanlıklar bu kimliğin inşasında önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca elde edilen ekonomik başarılar yine kentteki girişimcilerin zorlukların üstesinden gelerek, zor günleri atlatarak yakaladığı iktisadi başarılarla bağlanmaktadır. Böylesine bir kent imajı ise kentli yaşam ve milliyetçilik etrafında inşa edilmektedir.

Genel olarak, Gaziantep'te, sınıfsal özellikler, mekânsal doku, sosyokültürel özellikler bir arada ele alınmıştır. Bu kategoriler eşliğinde, Gaziantep'in geçirmiş olduğu süreçler ve şimdiki durumu arasındaki farklılıklara vurgu yapılmıştır. Çok renkli ve doğal bir sosyokültürel yaşama karşılık, günümüzde nostaljik ve yüzeysel bir ortam mevzubahistir. Günümüzde ise, Gaziantep'in yaratmış olduğu doğal kültür, çeşitli simge üretimi gayretleriyle yeniden hatırlanmaya çalışılmaktadır. Kent imajı ise bu gayretler etrafında inşa edilmektedir. Nostaljiye dayalı ve yüzeysel bir kültür politikası, kamusalığın daralmasına ve gerilemesine yol açmaktadır.

ALTINCI BÖLÜM

ESNAFLAR VE GAZİANTEP’TE KAMUSALLIĞIN DÖNÜŞÜMÜ

6.1 ESNAFLAR VE YERELDEN KALKINMA

Türkiyenin, özellikle Ak Parti hükümetlerinin iktidara geldiği 2002’den beri, ekonomik yol haritasında, yerelden kalkınma programı ön plana çıkmıştır. Yerelden kalkınma programı, kalkınma hareketlerinin, merkezin girişimlerinden ziyade, belediyeler ve yerel yönetimlerin eliyle yapılmasına atıfta bulunmaktadır. Böylelikle her kent, kendi içinde kalkınacak ve ülke ekonomisi bu programla gelişecektir. Bu program, yerel girişimci ve işadamları ile şehirli orta sınıf gruplarının yükselmesine sebep olmuştur. Ayrıca yerel yönetimler ve belediyeler ile bahsedilen girişimci kesimler arasında iş birliğine dayalı bir ilişkisellik de kurulmuştur. Bir başka ifadeyle, devletin, yatırımcıları destekleyerek, ekonomik kalkınmayı sağlama politikası, yerelde bu şekilde karşılık bulmuştur.

Gaziantep, daima ticaretin fazlaca yapıldığı bir yer olmuştur. Gaziantep ticaret ağlarının yoğunluğu bakımından, tarihten günümüze kadar merkezi bir ayrıcalığa sahip olmuştur. Günümüzde de ticarete olan elverişliliği bakımından, bu özelliğini korumaktadır. Bu bağlamda Gaziantep girişimci potansiyeliyle ve girişimcileriyle de ön plana çıkmıştır. Kent kimliğine ve imajına katkı sağlayan en önemli faktörler arasında girişimciliği ve ticaret hayatının canlı olması da bulunmaktadır. Genel olarak, kârlı ticaret hayatını organize etmeyi başarmış bir imaj temsil edilmektedir. İş adamlarıyla, tüccarlarıyla ve yatırımcılarıyla ön plana çıkmış, Türkiye’ye ekonomik anlamda destek sağlayan bir kent olarak belirginleşmiştir. Halihazırda ise Türkiye’de rekabetçi kapitalizm süreci içerisinde ön plana çıkmış ve önemli seviyelere ulaşmış Gaziantepli firmalar bulunmaktadır. Bu anlamda Gaziantep, girişimci kent olma özelliğiyle ve iyi ticaret yapmayı bilen insanların olduğu şeklindeki bir imajla tanınan bir kenttir. Yerelden kalkınma programı ise, yerel ticari sermayenin, Gaziantepli iş adamları ve tüccarların kent üzerinde önemli bir güç elde etmesine yaramıştır. Bu anlamda yerel yönetimlerle olan ilişkileri de olumlu etkilenmiş ve siyasi otoritelerle iş adamları arasında bir iş birliği doğmuştur. Bu işbirliği ise, kentte oluşan kamusalı etkileyen bir faktör olmaktadır.

6.2 ANADOLU KAPLANLARI VE GİRİŞİMCİ KENT KİMLİĞİ

Türkiye, 1980’den sonra, farklı hükümetlerin programlarına bağlı olarak, ekonomik atılımlar gerçekleştirmek istemiştir. Bunun için yerli yatırımcılar desteklenmiş ve üretim için teşvik edilmiştir. Bu anlamda, bazı iller kendi girişimci potansiyellerinden dolayı daha fazla ön plana çıkmıştır. Gerçekleştirilen yatırımlar ve ekonomiye yapılan katkının yanı sıra girişimcilerinin sınıfsal ve sosyal özellikleri bakımından da belirginleşmiş ve ekonomik birer güç olarak ortaya çıkmışlardır. Türkiye’de bir taraftan siyaset ve medya, diğer yandan piyasalar ve eğlence mekanları yeni bir toplumsal grubun yükselişine ve iktidar yapılarının içine kök salmasına tanık olmuştur (Yankaya, 2014:16). Genel olarak bu kentlere, barındırdıkları büyük şirketler sebebiyle literatürde “Anadolu Kaplanları” denilmektedir. Anadolu Kaplanları’nın özellikleri Özoral tarafından şu şekilde tanımlanmıştır:

Bu bilgiler ışığında Anadolu Kaplanları’nın bilinen laik elitten farklı bir duruşu olduğu söylenebilir. Son otuz yıldır ekonomik gücü artan bu yeni elitin alt yapısının ve bağlı bulunduğu sosyal sınıfların, İstanbullu laik ekonomik elitten oldukça farklı olduğu da anlaşılır. Hemen hepsi orta ve alt sınıflardan, dindar ve geleneksel aile yapılarından gelmektedirler. Çoğu ticarete aile firmalarında, erken yaşta atılmışlardır. Ayrıca, pek çoğu bankalardan ya da devletten kredi almak yerine faizsiz finans kurumlarından destek almayı tercih etmektedir. Bu sanayiciler kendilerini sadece ekonomik kurumlar olarak görmemekte, sosyal ve kültürel anlamda da yol gösterici örnek modeller olmaları gerektiğine inanmaktadır. Kazandıkları parayla şehirlerine ve bölge halkına hizmet etmenin kendileri için önemli bir sorumluluk olduğunu vurgulamaktadırlar. Bu, dini inançlarının bir gereği olduğu kadar, şehirde var olan sosyal baskının da sonucudur. (Özoral, 2013: 78-79).

Gaziantep, Denizli, Kayseri, Kahramanmaraş, Çorum ve Konya gibi kentler, Türkiye ekonomisindeki ve sanayi üretimindeki payları bakımından oldukça aktif şirketlere sahiptir. Ayrıca, Türkiye’de iş adamlarının organize olduğu bir takım kuruluşlar vardır. Bunlardan en ön planda olanları TÜSİAD ve MÜSİAD gibi derneklerdir. TÜSİAD, Batılı değerlere ve rantçı bir iktisadi biçime yakınlığıyla anılırken, MÜSİAD İslami hareketle güçlü bağları olan bir seçkin sınıfla birlikte değerlendirilmektedir. MÜSİAD, dindar işadamlarını İslami iş ahlakı etrafında mobilize eden bir kültürel sermayenin taşıyıcısı olarak tanımlanmaktadır (Yankaya, 2014: 18). Anadolu Kaplanları biraz da bu derneklerle birlikte ele alınmalıdır. Çünkü birçoğu bu derneklere üyedir.

Devletle işadamları arasındaki ilişkinin biçimlenişi içinde, siyasi İslam’ın yükselişiyle birlikte kurulup gelişen yeni girişimci örgütlerinin önemli bir yeri var. Bu örgütler üyeleri

arasında pazar olanakları bulmaya, girdi tedarikine veya iş ortaklıkları kurmaya yarayan ilişki ağları geliştirmek ve bu şekilde kısa vadeli ekonomik çıkarlara hizmet etmekle uğraşan örgütler (Buğra ve Savaşkan, 2010: 108).

1990'da kurulan MÜSİAD, henüz “müstakil” olan fakat ortak çıkarlarını temsil etme gerekliliğini de fark etmiş bir birlik olarak kuruldu. Türkiye burjuvazisinin TÜSİAD ile temsil edilen değerlerinin toplumsallaşma becerisinin oldukça tartışmalı olduğu bir dönemde MÜSİAD kendisini doğrudan toplumun içerisinde neşet etmiş bir irade olarak resmediyordu. Bir başka ifadeyle, Cumhuriyet devriminin neden olduğu erozyona ve Kemalist elitlere karşı kendini, toplumu ya da toplumsal değerleri temsil eden bir örgüt olarak anlıyor ve öyle yansıtıyordu. Aslında MÜSİAD bu yönüyle, burjuva sınıfının ideolojik manevralarından biri olarak, sınıfsal çıkarlarını toplumsal çıkarlar olarak genelleştirme becerisinin bir örneği olmaya namzettir. Sadece merkez sağ seçmenin değil, Refah Partisi'nin de tabanını oluşturan kitle için MÜSİAD'ın kurumsal varlığının içerdiği toplumsal mesajın bir yönü, Müslümanların her alanda olduğu gibi ekonomide de başarılı olabileceği, zenginleşebileceği, hem dindar hem girişimci olabileceği şeklindeki klasik öğretiyi somutlaştırmasıyla ilgiliydi (Alpman, 2012: 41).

Günümüzde ise kültürel pratikler ve yaşam tarzlarında dini formları yansıtan tercihlerin belirleyici olduğu görülürken, bu kentlerin kültürel alanlarında yaşanan mücadelenin sadece ekonomik sermaye ile açıklanamayacağına da işaret edilmektedir (Karadağ, 2010: 40). Bu bağlamda MÜSİAD gibi iş adamları dernekleri daha çok İslami kimlikleriyle tanınmaktadır. MÜSİAD, bir topluşma, etkileşim ve sosyalizasyon mekanı olmanın yanı sıra ortak bir bilinç üreten bir işleve de sahiptir. Ülke ekonomisine yaptığı katkı sebebiyle vatanperverlik değerlerine ve İslami çalışma ahlakına dayanan bir bilinçle temsil edilmektedir (Yankaya, 2014: 23). Anadolu Kaplanları ise gerek temsil ettikleri dindar sermaye sahibi kesimler açısından, gerek iktisadi yatırımları dolayısıyla, gerekse de hayırseverlik ve yardımlaşma temelli projeleriyle, kentlerde ön plana çıkmakta ve yerel yönetimlerle uyumlu bir çizgide bulunmaktadır. Dinin toplumsal etki ve işlevinin artması, kentlerdeki küçük girişimciliğin taşralı muhafazakarlıkla aynı çizgide ilerlemesi; aile, yerlilik, akrabalık, cemaat ve geleneksel ilişki ağlarının pekişmesi, yeni tüketim kalıpları ve hayırseverlik faaliyetleri bir arada şekillenmektedir (Doğan, 2007: 192). Gaziantep Anadolu Kaplanı olarak tanımlanan illerdendir. Çünkü, sanayi üretimi ve ticaret konusunda, önemli atılımlar yaparak, ön plana çıkmıştır. Sanko, Gülsan, Köksan, Şireci gibi yıllara göre değişen onlarca Gaziantepli şirket Türkiye

ekonomisinde rekabet etmektedir. Bu şirketler Anadolu Kaplanları arasına girerken, sermayelerini de hatırı sayılır oranda genişletmektedir. Bu anlamda ekonomideki atılımlarından, ticaret ve sanayideki aktif durumundan ötürü Gaziantep'in girişimci kent kimliğine katkı yapılmaktadır. Bu bağlamda:

[...] Türkiye'de seçmiş olduğumuz kentlerde, özellikle Denizli, Kahramanmaraş ve Gaziantep'te ekonomi alanında son derece etkin olan sanayici-işadamlarının varlığı ve bunların yerel aktörler olarak küresel süreçlere bağlanmış olmaları idi; ulusal ölçekte değil, uluslar arası ve küresel ölçekte iş yapmanın getirdiği güvenle ve öncelikle ekonomik aktörler olarak kendilerini tanımlayan "girişimci sınıf"tan, kendi bireysel sermayedar çıkarlarının ötesinde odalar aracılığıyla kendi sınıf çıkarlarını kollayan bir taşra burjuvazisinden çok rahatlıkla söz edebiliriz (Durakbaşı, 2010: 35).

Kültürel zenginliklerin özgün bir imajla kente mal edilmesi, kentsel mekânın ve diğer koşulların ayrı bir ilgiyle düzenlenmesi gibi faaliyetlerden dolayı 'marka kent' olma çabaları da hesaba katılacak olursa; ekonomi, kültür, kentsel mekân ve toplumsal yaşam gibi kategoriler etrafında tanımlanmış bir kent kimliği inşa edilmiş olacaktır. Sonuç olarak ise bu kategoriler etrafında organize olmuş bir toplumsal yaşantının deneyimlendiği bir kamusalıktan bahsedilebilecektir. Gaziantep'te bu şirketlerin faaliyetleri, yatırımları, hedefleri ve kente kazandırdıkları ile ilgili yerel gazete haberlerine bakılacak olursa:

GAHİB¹⁵'in Hedefi Tüm Dünya: Kaplan, ocak-şubat halı ihracatına ilişkin, ihracatın geçen yılın ilk iki ayına göre yüzde 8.3 arttığını belirtti. 2016'nın iki ayında bölgeden 184 milyon 391 bin dolarlık ihracat gerçekleştirildiğini hatırlatan Kaplan, bu senenin iki aylık diliminde ise ihracatın 199 milyon 678 bin dolara ulaştığını ifade etti. [...] Dünyanın birçok ülkesine halı ihracatı yaptıklarını anımsatan Kaplan, "Hedefimiz tüm dünyaya halı ihracatı yapmak" dedi. [...] Kaplan, halı ihracatında birlikler içerisinde ilk sırayı Güneydoğu Halı İhracatçıları Birliğinin geldiğini vurguladı. Türkiye'nin halı ihracatını Güneydoğulu halıcılarının sırtladığını anlatan Kaplan, "Birlikler içerisinde en fazla halı ihracatı bölgemizden yapılıyor, bu da bizleri mutlu ediyor" diye konuştu (Kaplan, 2017:5).

Bu bağlamda sektörlerin kendi yatırımları ve faaliyetlerinin sonucunu ve kente yaptıkları katkıları vurgulamaları söz konusu olmaktadır. Gaziantep ve kendi bölgesi halı sektöründe önemli yatırımlar yapmakta ve bu sektördeki ihracattan önemli gelirler elde etmektedirler. Bu başarı ise daha sonra kentin kendisine mal edilip, girişimci kent kimliği ön plana çıkarılmaktadır. Buna benzer başka haberlere bakılacak olursa:

Büyük Başarı: Gaziantep Sanayi Odası Yönetim Kurulu Başkanı Adil Sani Konukoğlu, Türkiye'nin güçlenmesi için ekonomiyi büyütmenin şart olduğunu belirterek, "2017 yılının

¹⁵ Güneydoğu Anadolu Halı İhracatçıları Birliği.

büyümesini artırmak için daha çok çaba harcamalıyız” dedi. [...] Ekonomideki yıllık büyümenin 2.9 seviyesinde gerçekleşmesi Gaziantep’teki iş dünyasını sevindirdi. GSO başkanı Konukoğlu büyümenin beklentilerin üzerinde gerçekleşmesinin sevindirici olduğunu belirtirken, GTO başkanı Hıdıroğlu ise ekonomik büyümenin büyük başarı olduğunu söyledi (Konukoğlu, 2017: 3).

Yerel gazetede, SANKO ve onun gibi büyük şirketlerin, kentlinin yıllık ekonomik büyüme rakamları konusundaki düşünceleri aktarılmaktadır. Gazetede “büyük başarı” manşetiyle sunulan haber ve elde edilmiş olan başarı, kentlinin ve Türkiye’nin ekonomisine yapılan katkıdan dolayı sevindirici olarak görülmektedir. Bu Anadolu Kaplanı şirketlerin de bir özelliğidir. Elde edilen ekonomik başarılar, kentlinin ve Türkiye’nin ekonomik kalkınmasına katkı olarak yorumlanmaktadır. Benzer şekilde Ekonomist Dergisi’nin, en başarılı iş adamlarına yönelik yaptığı araştırmada, Gaziantep’ten de birçok kişinin öne çıktığı görülmektedir. Haberde vurgulanan durumlara göre, buldukları kentleri zenginleştirmeleri, istihdam sağlamaları, sosyal yardımlar organize etmeleri, buldukları bölgeleri kalkındırmaları, ve genel olarak Anadolu’ya yön vermeleri gibi kriterler, Anadolu Kaplanları’nın özelliklerine atıfta bulunmaktadır. Ayrıca, bütün bu başarılarına rağmen SANKO Holding’in merkezini İstanbul’a taşımaması da vurgulanırken, onun yerelliğe ait olma özelliği de ön plana çıkarılmaktadır. Böylesine bir durumu da Konukoğlu’nun *Dünya’da Türkiye, Türkiye’de Gaziantep* demesi, desteklemektedir.

Konukoğlu Zirvede: Sanko Holding Onursal Başkanı Abdülkadir Konukoğlu, Ekonomist Dergisi’nce gerçekleştirilen “Anadolu’nun en etkin 50 iş insanı” araştırmasında, altıncı kez zirvede yer aldı. Aynı listede Gaziantep’ten Zeki Konukoğlu, Adil Konukoğlu ve Ahmet Tiryakioğlu, Tarlan Kadioğlu, İbrahim Erdemoğlu, İsmail Çoban, Mahsum Altunkaya gibi isimler de bulunuyor. Araştırmada, SANKO Holding Yönetim Kurulu Başkanı Zeki Konukoğlu dokuzuncu, Yönetim kurulu başkan vekili Adil Sani Konukoğlu 19’uncu sırada bulunuyor. Ekonomist Dergisi’nde yer alan haberde, bu yıl altıncısı gerçekleştirilen “Anadolu’nun en etkin 50 iş insanı” araştırmasının 2017 sonuçlarının belli olduğu vurgulanarak, “Kurdukları şirketlerle buldukları kentleri zenginleştiren, istihdam sağlayan, vergi rekoru kıran, yaptıkları sosyal yatırımlarla bölgelerini kalkındıran bu isimler, Anadolu’ya yön veriyor” ifadelerine yer verildi. [...] Konukoğlu holding şirketlerinin merkezini İstanbul ya da başka büyük bir kente taşımamaya aslında Gaziantep’e olan bağlılığını da gösterdi... Konukoğlu Ailesi üyelerinin kentteki birçok sosyal, kültürel ve sportif etkinliğe destek olduğunu anlatan Abdülkadir Konukoğlu, yatırımları planlarken “Dünyada Türkiye, Türkiye’de Gaziantep” anlayışıyla hareket ettiğini belirtiyor. (Telgraf, 2017: 2).

İslami sermaye kendisini halkla sosyal-mekansal bir yakınlık imgesiyle de görünür kılmaktadır. Kendilerini yerel ekonominin aktörleri olarak addetmekte, yerel yönetimler ve halk tarafından da bu şekilde saygı görmekteyiz. Bu saygıyı ise yaptıkları yardımlar ve hayır işleriyle pekiştirip, hem ideal işadami modelini temsil etmekte, hem de sosyal sermayelerini genişletmektedirler. Anadolu sermayesini temsil etmeleri, toplumun önemli bir kesimiyle kültürel bir yakınlığa sahip olmaları, İslami ve milli değerleri önemsemeleri sayesinde yerel kültürün, merkeze alınmasına ve yüksek kültür haline getirilmesine katkı sağlamaktadırlar. (Yankaya, 2014: 250).

6.3 YAŞAM TARZI VE GÜNDELİK HAYAT DENEYİMLERİ

6.3.1 GÜNDELİK YAŞAMIN YENİDEN İNŞASI

İnsanların, günlük yaşantı içerisinde gerçekleştirdiği rutin davranışlar, aslında sıradan alışkanlıklar değildir. Alelade süregiden yaşantı, yazılı veya yazılı olmayan normlarla düzenlenirken, toplumsal kodların ve zihniyetin; siyasal konjonktürün ve ussal normların yönlendirmeleriyle organize olmaktadır. İçerisinde bulunulan mekânın veya toplumsal bağlamın kendisine atfedilen anlamları vardır. Keza bu mekân veya bağlamların, alışlagelmiş normları mevcuttur. Mahalle, apartman, devlet dairesi, semt, pazar, alışveriş merkezi, umumi tuvalet ve hamamlar [...] Zaman zaman, farklı mekânlarda bulunmaktadır. Yasaların ve yazılı kuralların etkisi bir köşeye bırakılacak olursa, insanların gündelik hayatlarını etkileyen, kültürel birikimler, gelenekler ve toplumsal normların da hatırı sayılır bir otorite kurduğu söylenebilir.

Sosyal doku bakımından, farklı özelliklere sahip olan ve birbirlerine göre az veya çok farklılık arzeden, mahalle ve semtler... Şehrin herhangi bir yerinde bulunan sosyalleşme mekânları, cami ve diğer ibadethaneler, devlet kurumları, parklar, fabrikalar ve diğer bağlamlar... Gündelik hayat, bahsi geçen, kültürel, geleneksel ve toplumsal kodlar eşliğinde, mekânın ve kamusal bağlamın etrafında organize olmaktadır. Deneyimlenen yaşam tarzı ve alışlagelmiş gündelik yatkınlıklar mekanı kendi kodlarıyla yeniden inşa etmektedir. Şehirde, tarihsel olarak kültürel ve ekonomik birikimin durumu ile, mekânsal doku ve bu mekânlarda yaşanan toplumsallık anlamlı bir ilişki ile beraber anılmaktadır. Kent içerisindeki ekonomik sistemin işleyişi bu konuda önemli bir belirleyici olarak görülmektedir. Toplumsal ve

ekonomik eşitsizliğin derecesi ve dağılımı, mekânsal biçimlenmeyi, toplumsal dinamikleri ve gündelik yaşantının kodlarını etkileyen önemli bir mefhumdur. Şöyle ki:

Sosyo-mekânsal diyalektikle kavramsallaştırdığımız mekânın çözümlemesinde birikim süreci genel bağlamı, oldukça temel bir yere sahiptir. Ancak her kentteki sosyo-mekânsal gelişmeler de mekanik olarak birikim süreçleri doğrultusunda yaşanan değişiklikler biçiminde somutlaşmaz. Kentler arasındaki mekansal eşitsiz gelişme dinamiklerinin yarattığı farklar, bu farklardan kaynaklanan işbölümleri, kentlerin içinde barındırdığı ekonomik ve toplumsal ilişki biçimleri, kentlerdeki toplumsal aktörlerin mücadelelerinin yol açtığı ittifaklar, ulusal düzeyde birikim sürecindeki değişikliklere paralel sosyo-mekânsal gelişmelere yol açabileceği gibi, ona direnen, hatta ters yönde gelişme doğrultularına da neden olabilir. Bu durum ya sistem içi muhafazakâr bir direniş ya da radikal ve reformist bir ittifakın direnişi olarak ortaya çıkabilir; ama her iki gelişme doğrultusu, söz konusu tekil kentin birikim sürecinin çeperlerinde bir yerlere düşmesine, hatta sistem açısından sorun yaratan bir özellik taşımaya yol açar (Doğan, 2007: 14).

Gaziantep'te gündelik yaşantının inşası, yaratılmak istenen kent imajı etrafında şekillenmektedir. Tarihsel olarak şehre atfedilen anlamlar ve inşa edilmiş olan imajın yanı sıra, kültürel motiflerin ve günümüzdeki “marka kent”, “girişimci kent” idealinin etkisi belirgin olarak gözlenmektedir. Yerel yönetim birimlerinin ve kentte deneyimlenen siyasetin de, Gaziantep kent kimliğine yönelik katkıda bulunması söz konusudur. Ayrıca, İslami bir çizgiye sahip olan ve milli değerlerle Müslüman yaşam tarzını sentezleyen bir seçkin sınıfın yarattığı bilinç ile bu kent kimliği inşası kamusal alanın dinamikleri üzerinde belirleyici olmaktadır. Sermaye yerel yönetimler ve ulusal politik konjonktürün biraradılığı, akılcılaştırma pratikleri ve temsiliyet kaygısının güdülmesi aracılığıyla kamusal alanın inşası ve onun yeniden kurgulanmasını sağlamaktadır. Dolayısıyla, bu kamusal alan ve kimlik inşası politikası, yaşanan gündelik hayata da yansımaktadır. Sanayi bölgelerinde ve kentte, üretim ve ticaret yapılması ve ihracat dolayısıyla kentin ekonomisine sunulan katkı; orta sınıfların yoğun olduğu semtlerde ve mahallelerdeki İslami tüketim pratikleri ve nostaljik yaşam tarzı; alt ekonomik gelir düzeyindeki kesimlerin yaşadığı kenar mahallelerdeki yaşantılar ve bu mahallelere biçilen anlamlar gündelik hayatın organizasyonunda ve kamusal alanın inşasında önemli rol üstlenmektedir.

Şehrin ticaret yollarının kavşak noktasında olması, kendi idari bölgesinde ve komşu ülkelerin yakın şehirleri arasında parlak bir imajının olması önemlidir. Tarihten gelen, kahramanlık ve milliyetçiliğe dayalı bir imgeye sahip olması

ehemmiyet arz etmektedir. Kentte, elde edilmiş ekonomik bir ivmenin vurgulanması, sanayi ve ticaret hayatının güçlü organizasyonu ile anılan iktisadi niteliğin altının çizilmesi dikkat çekicidir. Tarihi eserlerin çokluğu, ve eski medeniyetlerin yaşanmış olduğu yer olması, yine farklı bir imaj katmaktadır. Müzelerin, sanat merkezlerinin ve kültürel motiflerin bulunduğu mekânların varlığı ve sunumu, değişik imgeler üretmeye devam etmektedir. Tarihi mekânların restorasyonu ve mutenalaştırılması, yer altı mağaralarının ve kастellerin çıkarılıp sunulması, zamanında çeşitli amaçlar için kullanılmış eski mekânların restore edilip, kamuya sunulması, efsanelerle dillendirilegelmiş şehir mitosu konusunda, yeni heyecanlar yaratmaktadır. Kentin geleneklerinin sunumu ve deneyimlenmeye devam etmesi, yemek kültürünün özellikle gündemde tutulup vurgulanması ve yaşantı yoluyla da sürekli canlı tutulması, Gaziantep yemekleri konusunda GASMEK¹⁶'te kurslar ve yarışmalar yapılması, hatta sadece Gaziantep yemeklerinin sunulduğu bir 'Mutfak Sanatları Merkezi' bulunması, kent imajının üretimi ve idamesi konusunda ciddi uygulamalar olarak görülmektedir. Böyle bir imaj esnaf ailelerinin oluşturduğu sosyal grupların yeniden toplumsallaşma pratikleri aracılığıyla yüksek kültür haline getirilmekte, kentnin geri kalan kesimlerini kapsayan plebyen bir kamusal alanın inşasında rol oynamaktadır. Ekonomik değer üretimi, kültürel değerlerin ve motiflerin sunumu ve otantik bir kent imajı yaratma potansiyelinin, kentnin maddi ve kültürel boyutlarıyla sunulmasına yardımcı olmaktadır. Buna göre:

Mekânın üretimi açısından önem taşıyan toplumsal mekân kavramı, aynı zamanda, mekânı sadece değişim değeri olarak, soyut mekân olarak değil, kullanım değeriyle bağlantılı olarak toplumsal sınıflar, ara katmanlar ve sınıf fraksiyonlarının şekil vermeye çalıştığı bir mekâna – yaşam alanı olarak somut mekâna- gönderme yapar. Burada kenti değişim değeri olarak görenlerle (kentsel rantları arttırıcı, kenti sermaye açısından çekici hale getirecek altyapı-üstyapı çalışmaları, kent mekânına yapılan spekülâtif boyutları da içeren yatırımların getirisini arttıracak kentsel siyasalar talep ederler); onu kullanım değerine göre değerlendirenler (sağlıklı barınma, çalışma koşullarına sahip mekânlar; toplumsal gelişimlerini sağlayacak, kültürel gereksinimlerini karşılayacak kentsel siyasalar isteyen bu nedenlerle kamu kaynaklarının kullanımından, arazi kullanımına kadar farklı talepleri olanlar) arasındaki çelişkilerden kaynaklanan önemli bir çatışma alanı söz konusudur (Doğan, 2007: 18).

Gaziantep'te gündelik yaşam, belirtilen kültürel ve güncel imajlar çerçevesinde örgütlenmektedir. Şüphesiz, bu imajların yanı sıra, kent imajını ve

¹⁶ Gaziantep Sanat ve Mesleki Eğitim Kursları.

kamusallığın yapısını etkileyen bir çok uygulama vardır; ama en belirgin olan kültürel, siyasal ve tarihi imgelerden bahsedilmiştir. Bu bağlamda, rekabetçi kapitalizmin deneyimlendiği bir kent bağlamı hesaba katılacak olursa, bahsedilen kültürel, dini ve tarihi imgenin yanı sıra, çeşitli karmaşık süreçlerin de deneyimlendiğini, mekânsal ve sosyal anlamda parçalı bir gerçekliğin inşa edildiğini söylemek mümkün olmaktadır. Etrafta belli işler için hareket halinde olan insanlar, kamu dairelerindeki işleri için koşuşturan kimseler, trafikte seyir halinde olan araçlar ve trafiği düzenleyen görevlilerin çabaları, sanayi bölgelerinde ve atölyelerde çalışan ve hareket halinde olan kişiler, kenar mahallelerde yaşayan kimselerin alelade yaşantıları ve mekânla olan ilişkilerinin sürdürülmesi, alışveriş merkezlerinde ve sosyalleşme mekânlarında bulunanların fiilleri, işleri ve ticari faaliyetleri için birilerinin farklı mekânlara girip çıkması gibi hareketlerin tahayyülü de sıradan bir gündelik hayat tasviri sunmaktadır.

Gaziantep'te sosyokültürel yaşantının nasıl deneyimlendiği konusunda kentin en çok dillendirilen kültürel motiflerinin yanı sıra elde edilebilecek en güncel materyal, sahada yapılan görüşmelerdir. Görüşülen kişilerin anlattıkları kentin sosyal yaşantısı ve kültürel birikimi hakkında güncel fikirler vermektedir. Çünkü ikincil kaynaklardan ziyade, kentlilerin kendisi olup bitene yaşantı yoluyla tanık olmaktadırlar. Kültürel bağlamla alakalı fikirleri, görüşülen kişiler; gündelik yaşamlarında kimlerle, nerede, nasıl vakit geçirdiklerinden, günlük işlerinden, aile, arkadaş veya akrabalarıyla neler yaptıklarından, özellikle sıradan işlerinden geriye kalan vakitlerde neler yaptıklarından bahsederek aktarmaktadır. Kamusal mekân içerisinde gündelik yaşamın tecrübe edilişi çoğu zaman farklı cinsiyetten, mesleklerden, gruplardan, ekonomik sınıflardan, etnisiteden, eğitim düzeylerinden, insanlarla bir araya gelineceği, karşılaşılacağı, etkileşim kurulacağı anlamına gelmektedir. Gündelik yaşam sadece insanların dışarıda geçirdikleri vakitten ibaret olmamakla birlikte, dışarıda geçirilen vakit ve insanlarla kurulan ilişkiler gündelik yaşamın doğasının en önemli özelliklerinden birisidir. Çünkü çok uzun bir tarihsellik sürecinde kurulan, biriken bütün kültür ile mekâna ve topluma ait olan kimlik, gündelik yaşam aracılığıyla oluşur. Peki kimin gündelik yaşamı?

Kentlerin akıbetleri büyük bir oranda kamu politikalarının bir sonucudur. Bunlar, kısmen, bizim olmasını seçtiklerimizdir. Böylelikle, önümüzdeki yüzyıl kentleri, geniş çapta suistimal edilen bir kavram olan planlamanın bir sonucu olacaklardır. Yani bütün ihtiyaç duyduğumuz bir ana plan veya gelecekteki kent büyümesine şablon olarak uyarlanan fazlasıyla azimli

yönetmelikler gibi geleceğin hoş bir resmini çizmek doğrultusunda naif bir düşünceye sahip olmak değildir... Tersine büyük kent yöneticilerini mutlu eden mega projeler (köprüler, tüneller, havalimanları, camla kaplı gökdelenlerin soğuk güzellikleri) hakkında ağdalı biçimde coşkulu olmak yerine, ben insanlardan bahsediyorum, insanların yaşamlarından, yaşam kalitelerinden, gizli göçmen vatandaşların taleplerinden ve şuan için, bir başka tarafla, sivil toplundan bahsediyorum (Üçoğlu, Brenner ve Keil, 2013).

Daha önce de değinildiği gibi gündelik yaşam içerisinde çok çeşitli ve farklı bireyler farklı farklı mekânlarda birbirleriyle karşılaşır. Bu karşılaşma ve iletişim çeşitli kültürel etkileşimlerle sonuçlanır. Peki bu farklı bireyler ve gruplar kim? Ekonomik gelir düzeyine göre işçiler veya alt ekonomik gelir sahipleri ile kentte yaşayan, ticari sermaye olarak da tanımlanan seçkin sınıflardır. Odaklanması gereken en önemli kesim bir başka ifadeyle farklı sınıfsal özelliklere sahip kesimlerdir. Çünkü kentsel mekânda kimlik temsiliyeti aracılığıyla, tüketim mekanizmasının işleyişiyle oluşan yeni bir kültürün, yayılış biçiminin gözlemlenebilecek en uygun kıstas ekonomik sınıfların kendileri ve yaşam tarzlarıdır. Daha merkezi öneme sahip olan yer ise hangi sınıf profilini temsil ederse etsin, hangi sosyokültürel aidiyete sahip olursa olsun, hangi statü grubundan olursa olsun, hangi cinsiyet, kimlik, eğitim ve meslek kategorisinde olursa olsun, herkesin etkileşim içerisinde olduğu kamusal alandır.¹⁷ Modern endüstriyel cemaat, kamusal alanda konforlu, güvenceli ve gösterişçi tüketim odaklı bir güdü ile temsil edilmektedir. Bu temsil maddi öykünme davranışı ile sürdürülmektedir. (Veblen, 2015: 35).

Gaziantep'te gündelik yaşantıları ve sosyal-kültürel yatkinlıkları ile farklı bir varlık göstererek belirginleşen sermaye sahibi esnafın oluşturduğu kültürün sınırları nedir? Peki işçi sınıfının, bir başka ifadeyle ücretli emek kesiminin veya alt ekonomik gelir gruplarının, fabrika, atölye veya işçilik yaparak yaşamlarını kazandığı bağlamların dışında, kendi gündelik hayatlarında, mahallede, kent çeperlerinde ve sokak kahveleri gibi sosyalleşme mekânlarında kendi günlük yaşantılarını ve yaşama dair genelleşmiş yatkinlıklarını deneyimlerken oluşturduğu kültürün sınırı nedir? Bu durum Gaziantep'te nasıl sürdürülüyor?

Ticaretle uğraşan, elde etmiş olduğu sermayeyi ticaret yaparak biriktirmiş, atölye ve fabrikalara sahip olan, büyük işletmeleri idare eden ve kendi şirketinin,

¹⁷ Fakat kendi içinde stilize olmuş, ortak özellikleri ve benzer yaşam tarzları, sosyokültürel özellikleri aracılığıyla bir araya gelen grupları ve sadece bu gruplara hitap eden mekânları göz ardı etmemek gerekmektedir.

işletmesinin üretim ve hizmet işlerinde birçok işçi istihdam eden bir kentli esnaf profili söz konusudur. Ayrıca kendi içinde değerlendirmeyi hak edecek kadar önemli olan, toprak ve arazi sahipliği ile, ikamet edilen evin haricindeki gayrimenkul sahipliği konusu da bir sonraki başlık altında değerlendirilecektir. Ekonomik ve sınıfsal profil kadar da, bahsedilen kentli orta sınıfın kamusal alandaki varlıkları dolayısıyla ortaya çıkan sembolik yaşam tarzı, eğlence ve tüketim alışkanlıkları, kendi kimliklerini statüleri aracılığıyla ifade edişleri, kurmuş oldukları çeşitli ahbaplık, dayanışma ve ilişki ağları önemlidir. Hem kentlilik kimliği, hem de İslami ve milli değerler etrafında kurgulanan nostaljik imgelem, bu yaşam tarzı ile ilişkisi üzerinden inşa edilmektedir. Tüm bu olgular kentsel mekân içerisindeki kültürü ve atmosferi dönüştürmekte ve buna yön vermektedir. Acaba Gaziantep'te varlık gösteren bu muhafazakar esnaf aileleri giyinme, yeme-içme, eğlenme ve tatil yapma, sosyal aktivitelere katılma ve sosyalleşme mekânlarında bir araya gelme, sivil toplum ve kamusal alan oluşturma gibi tüm konularda şehrin geri kalanını etkiliyor mu, nasıl etkiliyor ve şehrin geri kalanı bu etkileşim karşısında nasıl bir vaziyet takınıyor? Mekanın özellikle örgütlü kapitalizm ve neo-kapitalizm içinde uzun bir sürecin sonunda 'gerçeklik olarak' (nisi) özerkleşmesi yeni çelişkiler getirir. Mekânın çelişkileri sonradan keşfedilecektir. 'Algılanan, tasarlanan, yaşanan' üçlüsünün içindeki diyalektik ilişki burada yalnızca kendini gösterir (Lefebvre, 2014: 68). Lefebvre'ye dayanarak bu soruyu cevaplamak mümkündür. Sosyal bilimlerde kentsel alandaki sınıfsal ve mekânsal farklılaşmalar, yoksulluk ve eşitsizlikler, sosyal politikaların uygulanmasındaki sorunlar değerlendirilirken bazı çelişkiler vurgulanır. Gelir eşitsizlikleri gibi... Günlük işerin yanı sıra, toplumun her bir katmanından gelen fertler kamusal alanı bir şekilde deneyimlemektedirler. Gerek mekânsal ve sosyal atmosferi, gerek yapısal ve mimari bağlamı, gerekse de sembolik anlamları olan kültürel boyutu çeşitli etkileşimlerde bulunmak koşuluyla tecrübe ederler. Hazır bir mekan veya sosyal bağlam (mekan zorunlu değil, bir simülasyonun yaydığı görüntü de olabilir) algılanırken, ya da düşünce yoluyla, kağıt üzerinde veya bilgisayar programı aracılığıyla tasarlanırken, çeşitli etkileşimler hesaba katılmaktadır. Ya da doğrudan doğruya mekânın kendi içinde, kamusal alanda insan ilişkileri biçiminde yaşanan etkileşimler aracılığıyla bu çelişkiler sürdürülmektedir.

Egemen sınıflar günümüzde mekânı bir enstrüman gibi kullanıyorlar. Çok amaçlı bir enstrüman: İşçi sınıfını dağıtmak, belirli yerlere bölüştürmek, kurumsal kurallara tâbi kılarak

çeşitli akışlar düzenlemek, dolayısıyla mekânı iktidara tabi kılmak, mekânı kontrol etmek ve kapitalist üretim ilişkilerini koruyarak bütün toplumu teknokratik bir şekilde yönetmek (Lefebvre, 2014: 17).

Egemen sınıflar iktisadi anlamda toplumun alt kesimlerine yön verici ve onları etkileyici bir takım araçları ellerinde bulundurmaktadır. Doğrudan doğruya aradaki sınıfsal ilişkiler bile mekânsal olarak ayrışıp, sosyal tabakalaşma açısından temayüz etme ve alt kesimleri kenara yerleştirme gücüne sahiptir. Bunun yanı sıra sosyokültürel birikimin yaşanması konusunda da kendilerinde hissettikleri güç sebebiyle ön plana çıkmaktadırlar. Bu durum öznenin kendisi ve öteki özne ilişkisi bağlamında da tartışılabilir. Egemen sınıfların yarattığı kültürün kentsel mekân üzerinde nasıl bir etki oluşturduğu, kent sakinlerinin geriye kalan tüm kesimleri üzerinden de okunabilmektedir. Bu da ikili bir okumaya, nihayetinde ise bir senteze doğru ilerleyecektir. İlk olarak ekonomik nitelikleriyle ön plana çıkan orta ve üst sınıfların yaşam tarzları ve kolonileştirdikleri, sahip çıktıkları mekân ve kültür; ikinci olarak bunun karşısına koyduğumuz, yine ekonomik düzeyleriyle ön plana çıkan alt ekonomik gelir grupları. Aralarındaki ekonomik ve sosyal farklar sebebiyle mekânsal ve yaşam tarzı bakımından da ayrılmış durumda olan bu iki kutup kamusal alanda çeşitli toplumsal ilişkiler aracılığıyla etkileşim kurmaktadır.

Sınıfsal düzlemde temayüz edip kendi yaşam tarzı ve kültürünü oluşturan orta sınıflar, toplumun geri kalan kesimlerinin yaşam üslupları üzerinde etkileyici olmaktadır. Bu durum aynı zamanda egemen zümrelerin güçlerini pekiştirirken bir nevi simetrik bir kamusalığın oluşumu anlamına da gelmektedir. Tıpkı kuramsal çerçeve hakkında değerlendirmelerde bulunurken feodal Ortaçağ'da kral ve saray çevresinin karşısında, halk kesimlerinin plebyen bir kamusalık oluşturduğu gibi. Gösteriş ve moda uyma, reklamlar, kitle kültürü ve tüketimin özendirilmesi doğrusal bir etki ile yoksullukla anılan alt sınıfların maddi koşulları el versin ya da vermesin, öteki insanların da özendirilmesine, aynı giyim – kuşam tarzına sahip olmak istemesine, aynı yeme-içme davranışlarına sahip refleksler geliştirmesine, orta sınıflar gibi eğlenmek ve tatil yapmak istemesine, evlerinin dış cephesini kentli orta sınıflara benzer şekilde güzelleştirmek istemelerine, iç dekorasyonu ve dizaynı, kullanılan mobilya ve ev eşyalarını mümkün olduğunca lüks ve lükse yakın olanlardan seçmek istemesine, konuşma ve telaffuz biçimini dahi özdeşlik kurdukları sınıflara benzetmek istemelerine kapı aralamaktadır. Gaziantep'te derinlemesine

mülakat yapmak üzere orta sınıf mensubu bireylerin ofislerine ya da iş yerlerine gidildiğinde yukarıda zikredilen durumlarla ilgili olarak insanların açık veya dolaylı biçimde statülerini ve zenginliklerini temsil eden davranışlarda ve söylemlerde buldukları gözlemlendi. Teknolojik araçlar, Irak'tan çok zengin bir dostun armağan etmiş olduğu duvar halısı, dolaylı olarak gösterilmek istenen yeni ve ağır mobilyalar ve ilerde bahsedilecek daha birçok durumun statü göstergesi olarak nasıl kullanıldığı gözlemlendi. Bunun yanı sıra nasıl iyi niyetli ve cana yakın olduklarını, halktan ve toplumun içinden biri olduklarını, yardımsever olduklarını, Gaziantep'in önde gelen iş adamlarıyla ve siyasi figürlerle yakınlıklarını göstermek amacıyla bir takım fotoğraflarını işaret ettikleri, gözlemlendi. Gündelik hayat deneyimleriyle alakalı olarak sahada karşılaşılan bir örnekten bahsedilecek olursa: Bir mülakat sırasında görüşme yapılan kişinin sık sık telefonu çalıyor ve farklı kişiler, farklı konularda bazı durumlardan bahsediyordu. Daha sonra telefonu kapatıp bize "İşte millet beni sürekli arayıp sağa sola davet ediyor, telefonum hiç susmuyor, hepsi kendi işlerini döndürmek için bizim etrafımızda, hep aranmaktan sıkıldım" gibi ifadeler kullanarak kendi ağırlığını ispatlamaya çalışıyordu. Çevresinin kalabalık olduğunu ve kendisinin sürekli olarak ilgi odağında olduğunu ifade ederek statüsünü ve toplumsal konumunu dolaylı bir şekilde ifade etmek istiyordu. Bu, kuramsal çerçevede aktardığımız, Habermas'ın bahsettiği antik Yunan polisinde bireylerin kamusal alandaki temsiliyetlerinin, özel alandaki hiyerarşik güçlerine bağlı olduğu yönündeki bir ilişkiyi anımsatmaktadır.

Gündelik hayat deneyimleri konusu Gaziantep'teki sosyokültürel yaşam seyrinin doğası hakkında fikirler vermektedir. Esnaf mensubu olsun ya da olmasın, eğer bir işe sahiplerse insanlar gündelik yaşantılarını işleriyle meşgul olarak geçirmektedir. Fakat işin ve işletmenin sahibi olmakla, işçi olmak arasındaki fark da göz ardı edilmemelidir. Çünkü işçi bütün gününü iş yerinde geçirmek durumundadır. İş sahibi ise daha esnek bir şekilde hareket etme lüksüne sahiptir. Daha çok vaktini dışarıda iş yapacağı kişilerle çeşitli görüşmeler, iş birliği yapmak için toplantılar yaparak değerlendirir. İş yerinde olduğu zamanlarda ise yönetme ve talimat verme, karar alma konumundadır. İşin emek boyutunda, üretim veya hizmet süreçlerinde yoktur. Üretim ve emek süreçlerinde yer almayan ve zamanını üretken olmayan bir şekilde tüketen bu kesim maddi bir ürün ortaya koymamaktadır. (Veblen, 2015: 45). Bunun yerine daha onursal meşguliyetler ile kendi sosyal konumu temsil etmektedir.

(Veblen, 2015: 9). Gaziantep esnafının gündelik yaşantılarıyla ilgili olarak aktardıklarına bakmak gerekmektedir. “Genel olarak iş dışında bir gününüz nasıl geçmektedir?” şeklindeki soruya kadın ve erkek görüşmecilerden alınan bazı cevapları şu şekildedir:

Şimdi iş dışı pek zamanım yok. Ne yapsam iş oluyor. Sabah saat yedi buçukta bizim adamlar dükkanı açıyorlar. Zaten o saatte pek iş güç olmaz. Ne yapıyorsun, işte sağı solu toparlıyorsun, günlük temizlik varsa temizlik, malzemelerin bakımı, alacaklar-verecekler rutin şeyleri yapıyorlar. O zamana kadar ben de kalkıp gidiyorum, “Bismillahirrahmanirrahim” deyip. Neyse, kalkıp gidiyorum, bakıyorum her şey hazır mı, düzenli mi, yerli yerinde mi? Sıkıntı yok. Buraya geliyorum¹⁸ zaten biz bu adamları yetiştirmişiz, kendi kendilerine ne gerekiyorsa işle alakalı yapıyorlar. Müşteri gelir, alacak, verecek işleri olur, önemli bir şey olur diye buraya geliyorum, bu çevrede oluyorum hep. İş dışında, sen herhalde başka bir şey arıyorsun, ben ona göre konuşayım. Şimdi bizde para kazanmaktan önce dostluk, kardeşlik gelir. Şu caddeye çıktığın gibi bak, senden başka bir sürü iş yeri var, bir sürü esnaf var. Niye? Hepsi çalışmak için, para kazanmak için. Eğer yan komşuna bir selam vermezsen, esnaf arkadaşların halini vaktini bilmezsen, borç alıp vermezsen olmaz. Kazandığının bereketi olmaz. Burada mesela berber çay yapıyor, davet ediyor, gitmezsem çocukla gönderiyor, karşıda boyacı var, onlar bazen fırından yemek yaptırıyor, çağırıyor iki üç sokum yiyorsun, meyve alıyorsun beraber yiyorsun. Nedir? Bunlar iyi şeyler, esnaf arkadaşlarla, çarşıyla vakit geçiriyorsun. Bazen cenaze oluyor, iki kişi, üç kişi atlayıp gidiyoruz. Aklıma gelenleri söylüyorum. Bazen aramızda gençler de var. Yerinde duramıyor, tutmuş illa diyor ki amca gidelim Maraş’ta güzel bir yer varmış, sulu, ağaçlı. Oraya gidelim, yemek yiyelim, oturalım bir iki gün kalıp gelelim. Kıramıyorsun, genç, zaten naza çekme diyor zorla tutup götürüyor, yine de daha çok sevmeye başlıyorsun o adamı. (Süleyman, halı sektörü, 59).

Süleyman Bey’in gündelik yaşantı ile ilgili aktardıklarına bakılacak olursa sıradan bir yaşantıyı vurguladığı görülmektedir. İş yerinde kendisinin yetiştirmiş olduğu çalışanlarından bahsetmesi dikkat çekicidir. Bu durum, geleneksel usta-çırak ilişkisinin nadir de olsa hâla devam ettiği konusunda fikir vermektedir. Ayrıca esnaf arkadaşlarına karşı olan ilgisinin ve çarşıdaki konumuna karşı algısının da kendisinde bir tür ticaret ahlâkının varlığı konusunda fikirler verdiği söz konusudur. Belli bir yaşın üstündeki esnaflarda, aynı türden bir duyarlılığın olduğu konusunda net bir şeyler söylemek için ayrıntılı araştırmalara ihtiyaç vardır. Fakat bu duyarlılık eskiye dayanan, Osmanlı dönemindeki lonca teşkilatı veya esnaf örgütlerinin uygulamalarıyla benzerlik göstermektedir. Ayrıca esnafın birbirleriyle çeşitli sosyal

¹⁸ İş yerinin içinde bir oda. İçinde bir masa- sandalye, karşısında bir koltuk var. Ofis malzemeleri haricinde pek bir şey bulunmayan sade bir oda.

etkinlikler gerçekleştirmesi de Gaziantep'te sosyal hayatla ilgili kısmi bilgiler vermektedir.

Torunlarımı bakıyorum daima. Büyük oğlum evlendikten sonra biz beraber oturmaya devam ettik. Küçük oğlumla abisi kalkıp gidiyorlar. Kız kardeşleri de liseye gidiyor. Gelinle ben evde kalıyoruz. Torunlar. Ben zaten hiç oturmam. Kalkarım, gelin ne yapıyorsa ben de beraber yaparız. Hiç bugüne kadar bir tarafa çekilip oturmam, yardım ederim, çocuklara bakarım. Bazen oğlum hepimizi alır, dükkana gideriz. Orada çocuklar biraz gezer, dolaşır, eğlenir, sonra yine çıkar geliriz. Yemek yaparız, ev temizliği işler yaparız. Kış gelir yaz gelir hepsinin kendine göre işleri var. Bizim alt katta bacım oturur. Onlar bize gelir, biz onlara gideriz, yemek ye, çay iç, çerez çıkarırız. Komşulara gelir gideriz. Aynı şeyler. He. Gelinin annesi gil gelir, gider. Onlar akşamları gelir daha doğrusu. Ne yaparsak aile olarak yaparız. Pikniğe gideriz, bazen gezmeye gideriz, okullar tatil olunca her sene bir şeyler yaparız, çocuklar nereye karar verirse her sene bir hafta gideriz. Ben en çok şimdi benim halim kalmadı. Gençken dikiş makinesiyle uğraşmayı çok severdim. Etekli pantolon dikerdim, sofrta dikerdim, çok uğraşardım. Ben ilk evlendiğim senelerde yaşlı bir komşum vardı, o bana öğretirdi çok severdim. (Gülsüm, Ev Hanımı, 55).

Gülsüm Hanım'ın anlattıklarından, kadınların özel alandaki konumları ile ilgili fikirler edinilebilmektedir. Geliniyle birlikte ev içindeki yaşantısından, günlük ev işlerinden ve sıradan alışkanlıklardan bahsetmektedir. Özel alanda, yani ev içinde, günlük işlerle uğraşıp, çocuklarla ilgilenen kadın görüşmeci, aileye ve sosyal hayatın aile ile birlikte yaşandığına, ayrıca komşu ve yakın akrabalarla vakit geçirilmesine yönelik bir profil çizmektedir.

Gaziantep dediğimiz zaman aklımıza ilk olarak yemek yemek geliyor. Özellikle erkekler. Sürekli bir şeyler yemek istiyorlar. Biz de istiyoruz yani oturup sohbet ederken, misafir geldiğinde, çalışırken. Lazım yani. Ondan sonra sana yardımcı olmak için anlatıyorum, biz yapmıyoruz ama genelde Dülükbaba'ya, gölete hafta sonları piknik yapmaya gidiyorlar. Kebap yapıyorlar. Orta halli insanlar, adam ne yapsın yani, evde sıkılıyorlar, ailesini alıp gidiyor birgün boyunca orada hava alıyorlar. Güzel olur. Bir de şimdi Yeşilvadi parkı var oraya da gidiyorlar artık. Biz genelde bu tür şeyleri evde yapıyoruz. Hafta sonları, yaz tatillerinde bağ evinde oluyoruz. Orada hem ağaçların bakımı var, hem de bir taraftan yeme-içme işleriyle uğraşyoruz. Zaman geçiyor. Yazları tabi ki daha iyi oluyor. Mesela bizim akrabalar var, onlar apartmanda yaşıyorlar, yazları telefon açıyorlar, "biz oraya geleceğiz" dedikleri zaman, geliyorlar. Bir hafta, on gün neyse buradalar, havuza giriyorlar bizim çocuklar, onların çocukları, ya aslında bizim için de iyi oluyor, çünkü hem ben çalışıyorum, hem eşim çalışıyor, yoruluyoruz, böyle gelen giden olması güzel oluyor. Yani, evet şimdi, akşamları biraz daha eğlenceli oluyor, sohbet, muhabbet, ben zaten çocukları çok severim, herkes işten geliyor akşamları hep birlikte oluyoruz. Gelen giden çok oluyor, biz de gidiyoruz. (Bahar, tekstil, 43).

Bahar Hanım, ilk olarak Gaziantep'teki yeme-içme alışkanlıklarına vurgu yapmaktadır. Kendilerinin bağ evi olduğu için pek gitmediklerini, ama bazı ailelerin piknik yapmak için çeşitli mekânlara gittiklerini anlatmaktadır. Gaziantep'te özellikle tatil günlerinde ve boş vakitlerde insanların neler yaptıklarına dair olan malumat, Bahar Hanım aracılığıyla teyit edilmektedir. Kendilerinin bağ evleri olduğu için mesire alanlarına gitmediklerini, bazı ailelerin ise gittiklerini vurgulaması ekonomik temelli bir ayrıma atıfta bulunmaktadır. Bu ayrım kültürel uygulamaları da etkilemektedir.

Gaziantep'te şimdi şöyle bir şey var. Bu gibi konuları biraz, nasıl anlatsam, eğitilmiş kişilere soracaksın. Gaziantep önemli bir kültürel zenginliği olan bir şehirdir. Ama artık değil bence. Yani tarihte kalmış. Şimdi bir şeyler yapılıyor evet. Yemekleri, tarihi, kültürü tanıtmaya çalışılıyor ama sizce de biraz yüzeysel kalmıyor mu, bir tek bana mı öyle geliyor? Bu anlatılanları yaşayan ben daha kimse görmedim. Belki eskiden yaşanmıştır. Benim şu aralar gördüğüm tek şey insanların deli gibi nargile içmesi, canlı müziğe gitmesi. Gaziantep kültürü bu değil. Neler neler var ama artık hiçbiri yaşanmıyor. Bir tek belediyenin Gaziantep'i tanıtmak için bazı çabaları var. Bir de sayılırsa halkın hafta sonları pikniğe gitmeleri. Gençlik diye bir şey yok. Gençlerin olmadığı yerde kültür de olmaz. Gençleri ben görüyorum ya parklarda oturuyorlar, ya araba meraklısı, motor meraklısı olan var, bunlar yine iyi. İnsanlar internet alanında yaşıyor. Biraz cebinde maddi durumu iyi olanlar akşamları işte tatlı yemeye, canlı müzik dinlemeye gidiyorlar arkadaşlarıyla. Yaptıkları en iyi şey tavlama, okey oynamak. Bu da kültür sayılırsa. Benim oğlum da dahil yani artık gençler böyle. (Mustafa, Düğün Salonu Sahibi, 40).

Mustafa Bey, ekonomik durumu itibarıyla orta sınıf olan, ama asıl özelliği araştırmacı olmasıdır. Meslek hayatına başlamadan önce işletme bölümü bitirdiğini söylemektedir. İnsanların, önceden, gündelik hayatlarını daha anlamlı motiflerle yaşadığına dair bir algı sunmaktadır. Günümüzde ise kültürü yaşatanların toplumun kendisi değil, belediyeler olduğunu ifade etmektedir. Belediyelerin kültürel mirası tanıtmaya çabalarından bahsetmektedir. İş dışındaki gündelik yaşantının, dolu dolu yaşanmadığını, yüzeysel ve tüketime yönelik bir eğlence anlayışının olduğunu vurgulamaktadır.

Eğer dini yaşamı soruyorsan bu zaten yeri ve zamanı gelince olan şeyler. Koca bir günün içinde her şey yapabilirsin. Uyursun, uyanırsın, yemek yersin, düğüne gidersin, okula gidersin, işe gidersin. İbadetler de bunlardan birisi. Zamanının birazını da namaz kılarırsın. Kuran okursun. Böyle şeyler. Fakat şöyle bir şey var. Bizim dinimiz öyle merhametli ki. Mesela yemek mi yiyorsun? Allah'ı düşünerek yediğin zaman, şükür ederek, o zaman da ibadet oluyor, sevap alıyorsun. Ben isterim ki her işimiz öyle olsun, zaten her zaman da öyle

yapmaya çalışırım. Mutlaka eşle dostla karşılaşırsam Allah'ın selamını veririm, hal hatır sorarım, ayıp olmasın, ihtiyacı var mı yok mu ona bakarım. Allah için. Allah razı olsun, yeter. Mesela ben nerde olursam, evdeyken ezan mı okundu, gelin hemen seccadeyi serer, “baba buyur namazını kıl der”, eğer camiye gitmediysem. İş yerine çocukların yanına gittiğimde, iş olmadığı zaman hemen on dakika da olsa, anlatırım çocuklara. Gelin derim. Dinlerini bilsinler, her yerde dinlerine göre yaşasınlar. [...] Her adım attığında diyeceksin ki: “Allah benden razı mı?” demen lazım. Sonra zaten her şey çorap söküğü gibi gelir, mutlu, huzurlu olursun, saygı görürsün, rıziksız da kalmazsın, her işin yolunda gider. Bazen zor zamanların olur, ona da sabır edersen, daha büyük mükafatını alırsın. (Faik, Baklavacı, 60)

Muhafazakar ve dindar bir yaşam tarzını benimsemiş bir görüşmeci olan Faik, İslami yaşamı, tüm gündeik hayatına yansıtmış ve tüm alışkanlıklarını, davranışlarını dini bir yatkinlikle biçimlendirmiştir. Çünkü Faik'e göre İslam dininin merkezde olduğu ve her davranışın bu kodlarla belirlendiği bir yaşam tarzı, tüm gündelik hayatı ibadet haline getirmektedir. Kültürel birikiminin önemli bir bölümünü İslami gelenekle biçimlendirmiş, ayrıca Habermasçı anlamda, bu birikimini akılsallaştırma yoluyla sürdürmekte, kimliğini bu şekilde temsil etmektedir. Bu akılsallaştırma, koşullandığı anlayış sayesinde gündelik hayatın tüm akışını ibadet haline getirmeye yönelik kurgulanmıştır.

Gündelik yaşamla ilgili değerlendirmeler genel olarak sabahtan akşama kadar yapılan alışlagelmiş işler olarak anlaşılmaktadır. Bizim yönlendirmemiz aracılığıyla iş veya gündelik alışkanlıkların haricindeki, insanların kendilerine ayırdıkları vakitlerde neler yaptıklarına dair bilgiler ve Gaziantep'teki sosyal hayata dair malumatlar edinilmiştir. Bu malumatlar özel alan-kamusal alan ayrımının temelindeki ekonomik ayrımların, sosyokültürel uygulamalara nasıl yayıldığını anlamamıza yardımcı olmaktadır. Çünkü son tahlilde ortaya çıkan sosyalleşme süreçleri ve sosyal alışkanlıklar, oluşmuş olan kamusal alanın bir parçası olarak görülmektedir.

6.3.2 AHBAPLIK VE ORTAK DEĞER TEMELLİ DAYANIŞMA AĞI

Bir psikolojik kitlenin en çok göze çarpan özellikleri şudur: Kitleyi meydana getiren fertler kimler olursa olsun, yaşama tarzları, işgüçleri, karakterleri yahut zekaları ister benzer, ister ayrı olsun, kalabalık durumuna gelmiş olmaları onlara bir nevi kolektif ruh aşılardır. Bu ruh onları, her biri tek başına, ayrı ayrı buldukları halde duyacaklarından, düşüneceklerinden ve yapacaklarından tamamıyla başka hissettirir, düşündürür ve yaptırır. Bazı fikirler, bazı hisler ancak kitle halinde bulunan fertlerde zuhur eder veya fiil sahasına çıkar. Psikolojik kitle, bir an için birbiriyle kaynaşmış, farklı unsurlardan toplanma geçici bir mahluk gibidir. Tıpkı canlı bir vücudun hücrelerinin bir araya gelerek, bu hücrelerden her birinin sahip olduğu niteliklerden oldukça farklı nitelikler kazanmış bir varlık oluşturması gibi (Le Bon, 2014: 18).

Ahbaplık ilişkileri sadece maddi ve sosyal olarak yükselmiş belli bir sınıfın deneyimleyeceği ilişkiler değildir. Hangi özelliğe sahip iki veya daha fazla birey olursa olsun, aralarında oluşan arkadaşlık bağı ahbaplık olarak tanımlanabilmektedir. Castells (2008) bu durumu sosyalleşme ve tanınma ağları oluşturma ile ilişkilendirmektedir. Ayrıca kendi çevreleri ve alanları içerisinde toplumsallaşan insanlar, yalıtılmış bir bağlamda değil, çeşitli ilişkiler ve etkileşimler sayesinde, birbirleriyle de kesişmektedirler.

İnsanlar, ister köyde olsun, kentte olsun ya da banliyölerinde olsun, içinde buldukları yerel çevrede sosyalleşirler ve komşularıyla aralarında toplumsal ağlar oluştururlar. Diğer yandan yerel temellere dayalı kimlikler, alternatif yorumlara imkan tanıyan son derece farklı kalıplar çerçevesinde başka anlam ve toplumsal tanıma kaynaklarıyla da kesişir. (Castells, 2008: 85).

Kenar semtlerde yaşayan ve yoksul olan iki bireyin de arkadaşlıkları ahbaplık olarak tanımlanabilir. Burada atıfta bulunmak istenilen konu, bu arkadaşlık ilişkilerinden ziyade, çeşitli işbirliği ve dayanışma ağlarının kuruluyor olmasıdır. Orta sınıfa mensup insanların, işleri ile ilgili ortaklıkları, kurmak istedikleri işbirlikleri ve herhangi bir ekonomik sıkıntıda ihtiyaç duyacakları dayanışma, ahbaplık ilişkilerini olmazsa olmaz kılmaktadır. Ayrıca, bu tarz bir dostluk ilişkisi, sosyal düzlemde, bir araya gelip eğlenceli vakit geçirmelerine ve sosyoekonomik ortak değerler etrafında birleşen bir cemaat haline gelmelerine kapı aralamaktadır. Böylece sosyal bir yalıtım oluşturmaktadırlar. Kendi aralarında kurdukları ağa, ancak kendileriyle ortak özellikleri taşıyanların girebileceği, geçirgenliği az bir sistem kurmaktadır. Bu bağlamda Gaziantep'teki ticari sermayenin ortak değerler ve çıkarlar etrafında kurdukları sosyal cemaatler, ortak bir kültürel bilinç oluşturup ayırım mekanizması kurmalarına sebep olmaktadır. Böylelikle sosyal birikimlerini bir

dayanışma ilişkisine çevirmektedirler. Ortak çıkarın yapılandırılması, dile getirilişi, amaç olarak benimsenmesi, oluşmakta olan grubun siyasal ve simgesel temsil meselesinin özünü oluşturur (Yankaya, 2014: 23). Bu tarz ilişkiler bir iş adamıyla bir din görevlisi, bir doktor, eğitimci, akademisyen, mühendis, oda başkanı, siyasetçi veya belli bir ekonomik düzeye ulaşmış herhangi bir meslek erbabı arasında gelişebilmektedir. Çeşitli platformlarda bir araya gelip tanışmış ve daha sonra da bazı amaçlar veya sadece arkadaşlık bağı aracılığıyla ahbaplıklarını ilerletmiş olabilmektedirler. Çeşitli platformlarda, toplantılarda, davetlerde, dini sohbetlerde, çeşitli ekonomik fuarlar ve toplantılar aracılığıyla ahbaplıklarını ilerletebilmektedirler. Bu ahbaplık ilişkisi özellikle ekonomik dayanışma konusunda gerçek anlamda ilginçtir. Çünkü duygusal bağlara dönüşebilmektedir. Mesela, kendi dükkanını yeni açmış, ekonomik sıkıntılar çeken küçük bir kasap esnafının, büyük restaurant sahibiyle tanıştıktan sonra, kurdukları alışveriş ilişkisinin, daha sonra dostluğa dönüşmesi söz konusu olmuştur. Aralarındaki samimi ilişkinin, (üslup, oturma kalkma, birlikte zaman geçirme, borç alıp verme), sınıfal farka rağmen geliştiğine yönelik tikel örnekler de bulunmaktadır. Daha düşük kademelikler bir bağımlılık ve sadakat sistemi aracılığıyla üst kademeliklere katılarak himayesi altında oldukları kişilere istinaden kendi itibarlarını artırırılar. Böylelikle himayesi altında oldukları kişilerin, hem desteklerini alıp, hem de statülerini ve rütbelerini temsil ederler. (Veblen, 2015: 74).

Ekonomik dayanışma ve sosyalleşme amacıyla kurulan ahbaplık ilişkilerini, eğlenceler, yemekli veya müzikli eğlence akşamları, esnaf sahreleri, Ramazan davetleri, kadınlar için toplanma günleri gibi bir araya geliş vesileleri geliştirmektedir. Bu ahbaplıklar ve sosyalleşme vesileleri herkesin çevre edinmesine ve dayanışma ağı kurmalarına yardımcı olmaktadır. Bir iş için, herkes tanıdıkları meslek erbabına öncelik tanımaktadır. Dolayısıyla maddi ve sosyal iş birliği inşa edilmektedir. Böylelikle orta sınıf mensubu birçok iş adamı ve birçok meslek uzmanı/erbabı karşılıklı ahbaplık ve dayanışma ağları kurmuş olacaktır. Bu şekilde kurulan sosyal mobilizasyon ağları arkadaşlık, akrabalık, ortaklık ilişkileri, İslami yakınlıklar sayesinde inşa edilmektedir (Yankaya, 2014: 75). Ortak çıkarlar ve değerler etrafında organize olan bu dayanışma ilişkisi sosyal yakınlıkların ekonomik çıkara dönüştürülebilir özelliğiyle açıklanmakta ve kamusal alanda statü grubu olarak kolektif bir temsiliyet ve tanınırlık sağlamaktadır. Bir kentte bu şekilde farklı farklı

ve çeşitli, sayıca çok fazla ağ kurulabilir. Bu ağların kendi aralarındaki faaliyetleri kent kültürünün kurulmasında ve kentin geri kalanına yansımada etkileyici güce sahiptir. Çünkü tüm kamusal hayata yansıdığı düşünülecek olursa, farklı kamusal bağlamlarda, örgütlerde, ticari ve sosyal ağlarda, her birinin izleri ve etkileri görülecektir. Çünkü kamusal tepkisel bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Yani yaşanan her durumun ve karşılaşılan her hareketliliğin kamusal mekânda karşılığının olduğu görülmektedir. Bu cemiyet hayatının bir özelliği olarak algılanmalıdır. Zaman ve mekân belli bir süre sonra kesintiye uğrar ama başka bir zaman ve mekânda yeniden açığa çıkar.

Katılımcı gözlemci olarak bulunan, kalabalık bir toplantıda genel olarak esnaf ve atölye sahibi olan davetliler bulunuyordu. Programın başından itibaren daha önceden tanışan katılımcılar da bulunmaktaydı. Bu kişiler toplantının ilerleyen zamanlarında kendi aralarında bir sohbet grubu oluşturdu ve konuşmaya başladılar. Sohbet sırasında iş ile ilgili konular açılıyordu. Genel olarak, alınacak makinelerin ne kadar pahalı olduğu, piyasaların artık bu makineler olmadan dönmediği, bu konuda ailenin ne kadar destek olduğu, birçok kişinin arkasında yardım etmek için haber beklediği gibi mevzular konuşuluyordu. Ayrıca o makineleri daha önce almış bir kişi konuya girdi ve sohbetin akışı, makinelerin alınıp alınmamasından, piyasaların dönüp dönmemesinden uzaklaşıp, statüsel konumlarını vurgulayan bireylerin adeta düellosuna dönüştü. Herkes bir anlamda, kendi statüsünü ve hiyerarşik otoritesini diğerlerine hissettirmek için uğraşıyordu. “Arkamızda sağ olsunlar bizi destekleyecek dostlarımız var”; “biz de çok sıkıntı çektik ama şu an karşımızda duracak adam yok”; abime çalışsam şimdiye çoktan almıştım” gibi anlamlara gelen ifadeler kullanılıyordu. Herkes bir sonraki konuşmasından sonra “tatlı ve esprili bir dille” diğerleriyle kendini kıyaslıyordu. Sınıfsal anlamda maddi bir güce sahip olmak yetmiyor, ayrıca o gücü temsil etmek, reklamını yapmak ve bir şekilde başkalarına göstermek gerekiyor.

Kapitalizm, sermaye sahipleri ile ücretli çalışanlar arasında bir hiyerarşi yaratmakla kalmaz, burjuvazinin kendi içinde de hiyerarşik ilişkiler vardır. Bu hem dünya ekonomisi düzeyinde emperyalist ülkelerin ulus aşırı şirketleri ile bağımlı ülkelerin sermaye grupları arasındaki ilişkilerde hem de ulusal ekonomi düzeyinde büyük burjuvazi ile küçük orta büyüklükteki sermaye grupları arasındaki ilişkilerde çok çeşitli biçimlerde ortaya çıkar (Ataay, 2001: 53-96).

Dayanışma temelli ahbaplık ilişkilerinin sosyolojik boyutu, tanışma ve sosyal arkadaşlıklar kurmanın yanı sıra ekonomik birlikteliğe de atıfta bulunur. Bir derinlemesine mülakatta, konuşma esnasında görüşmeci anlattıklarına şöyle bir örnek verdi:

Çok sevdiğim ve ticarete ondan çok şey öğrendiğim benden yaşça büyük bir abim vardı. Eşi dostu kendisine “Bereketli Hösün¹⁹” derler. Biz de öyle derdik. Şimdi rahmetli oldu. Nereye gitse işini çevirirdi. Severdik kendisini. Bir keresinde oğlunun bazı hataları yüzünden iflas etme noktasına gelmiş. Hiç birimizin haberi olmadı. Ama kendisi çok zekiydi. İş yaptığı adamların tek tek yanlarına gitmiş, sohbet etmiş, işlerinin çok iyi olduğunu, yolunda gittiğini söylemiş. Yeni mal getireceğim, müşteriye mal yetiştiremiyorum diyerek para toplamış, tabi işlerinin yolunda olduğunu söylediği için kimse borç vermekten korkmamış, üç-beş neyse, herkesten para toplayıp borçları dağıtmış. (Eyüp, Market Sahibi, 45).

Bu durum, ahbaplık ağlarının iş hayatında bireylerin yararlarına nasıl hizmet ettiğini ortaya koyan tikel bir örnektir. Böylesine bir dayanışmayı ve işbirliğini doğuran ahbaplık ilişkileri, ikili bir toplumsal ağ inşa etmektedir. Hem gündelik birliktelikler ve dostlukların, hem de ekonomik bir dayanışmanın kurulduğunu göstermektedir. Bereketli Hösün örneği, sosyal sermayenin, ekonomik sermayeye ve dayanışmaya nasıl dönüştürüldüğünü göstermektedir. Abdestli-namazlı, ağırbaşlı ve olgun olması onun kamusal alandaki konumunu temsil eden referanslar olarak kabul edilmiştir. Kamusal alanda da kendi tanınırlığını ve otoritesini bu şekilde kurmuştur.

Gaziantep’te gerek statüsüyle, gerek sermaye ve ticaret konusundaki rolleriyle belirginleşmiş esnafın, ekonomik ve sosyal dayanışma temelinde kurmuş oldukları ahbaplık ilişkileri, kamusalın yapısı ve dönüşümü konusunda akılcılaştırmanın önemini ortaya koymaktadır. Ayrım mekanizması kurup ortak özellikleri etrafında bir araya gelen grupların ekonomik ve sosyal dayanışmaya olan eğilimleri Habermasçı anlamda kamunun rasyonalizasyonu ile doğrudan uyumaktadır. Bu iddianın, toplumsal gerçeklikle temellendirilmeye ihtiyacı vardır. Dolayısıyla görüşmelerden iktibas etmek bir zorunluluk halini almaktadır. “İş hayatınızın başlangıcından itibaren geçirdiğiniz süreci anlatır mısınız?”, “Maddi

¹⁹ “Bereketli Hösün” isminin anlamını görüşmeci şu şekilde anlatmaktadır: “Hösün” zaten “Hüseyin” demek. Hösün abi ağır başlı ve olgun bir adam olduğu için zaten seveni bol. Abdestinde, namazında, kendi halinde bir adam. Bir gün sabah dükkana geldiğinde, komşu dürümcüye giriyor, çorba içmek için. Sonra para verip çıkıyor. Dürümcü de o gün işleri çok yolunda gidiyor, bayağı satış yapıyor. Bugün siftoyu Hösün yaptı, o yüzden bereketli oldu diyor. Şaka olsun diye. Ondan sonra Hösün abinin adı Bereketli Hösün kalıyor. O zamanlar yeni bir dükkân açıldığında bile Hösün abiyi gönderirdik, kasaya bir iki lira atsın da ilk siftoyu yapsın diye.

anlamda sıkıntıya düştüğünüz durumlarda kimden yardım aldınız?” “Davet, toplantı, etkinlik düzenler veya katılır mısınız?” gibi sorulardan alınan cevaplar bahsedilen konu ile ilgili fikirler ve dayanaklar sunmaktadır. Şöyle ki:

Bazı arkadaşlar bizim hakkımızda konuşuyor, biliyorum, gelip söylüyorlar. Piyasada hile yaptığımızı söylüyorlar. Ötekinin beşe verdiğini ben müşteri toplamak için üçe verdiğim gibi şeyler. Böyle böyle bir yerlere gelmişim de, ev bark almışım da, kalkınmışım. Hiçbir şey öyle kolay olmuyor. O zaman kurtarıyorsa sen de üçe ver sen de zengin ol, görelim. Öyle değil. Risk almayı bileceksin. Eğer ticaret yapıyorsan mutlaka ezilirsin. [...] Bu dükkanda ne var. Tezgahta döner var, kaç kilo, 30 kilo. Bunu bugün satıp bitiremezsen, yarın satamazsın. Kokar, bozular. Ne oldu? Benden çıkar. Böyle zorluklar yaşarsın eğer esnafsan. Herkes için öyle. Yok bunu satıp, iki satıl daha takarsan daha iyi olur [...] İlk zamanlar benim dükkanım küçüktü, bir ekmek yiyordum o.²⁰ Bu işin kirası var, eti var, yeşilliği, elektriği, suyu, kağıdı. Hepsi gider. Ustası var. Oldu, olmadı dersem yalan olur. Kirayı da ödeyemedik, ustaya da veremedik. Fırıncıdan borç alırdım, anneme söylerdim, babamdan isterdim. Bazen olurdu, bazen olmazdı. Yeter ki iş olsun, aldığımı sattıktan sonra gerisi önemli değil. Öderdim. Eskiden böyleydi. Şimdi olsa kimden istesem hemen cebimde olur para. Bir dakikada internette gönderirler hemen. Ama eskiden yoktu, fırıncıdan borç alırsın, et halindekilerden borç alırsın başka kimse yoktu. Şimdi ben müşterimden bile istesem alırım. Bizim üstümüzdeki binaya istersen çıkıp baka da bilirsin, avukat var, gazeteci var, diş doktoru var, muhasebeci var, hepsi benim müşterim. Dükkan sahibi aradığında bana diyor ki, “bu ay yoksa kalsın, olunca verirsın” diyor. Ama işin iyi olmasın, on gün önceden ararlar, “kirayı hazırla da oğlana para göndereceğim, kıza şunu alacağım, ihtiyacım var” derler. Bu yüzden ben hep gençlere yardım ederim, yeni iş kuranlara, işi iyi değilse yüreğim acır [...] Var arkadaş da var, komşu da var, çevre çok. Biz mesela implant yaptırdık, tanış bir doktor var, hep görüşürüz. Buraya da gelirler, eve de gelirler. Bursa’da bir tanış var, o buraya geldiğinde illa ki haberleşiriz, misafir ederim. O da Gaziantep’li. Bursa’da kebabçılık yapıyor. Ondan sonra, komşular var. O da diyanette görevli. Hac turlarına gidiyor, onları yönlendiriyor orada. Başka, çok var yani, elektrikçi var, elektrik işlerimizi ona yaptırırız. Evet gelirler, bazen akşam eşiyle, çocuklarıyla gelir burada yemek yerler. (Cengiz, Restaurant Zinciri sahibi, 72).

Cengiz Bey’in anlattıklarından, yakalamış olduğu maddi düzeye, kendi çabalarıyla ve ticari uğraşlarıyla geldiği anlaşılmaktadır. Maddi dayanışmanın kapılarının, ekonomik olarak belli bir düzeye ulaştıktan sonra elde edildiğine yönelik bir algı sunmaktadır. Ayrıca kurulmuş olan arkadaşlık ve ahablık ilişkilerinin, alışveriş ilişkileriyle de desteklendiği konusundaki düşünceleri teyit etmektedir.

²⁰ “Temel ihtiyaçlarımı karşılayacak kadar” anlamında.

Bu anlamda, bu tür davranışlara genel çerçeveden bakıldığı takdirde, benzer tarzda ilişki biçimlerinin çokluğu da hesaba katıldığında, bu ilişkilerin kamusal alana yayılması, rasyonalize olmuş bir kamusalılık imajını canlandırmaktadır.

Evet, arkadaşlar, akrabalar var. Her şeyi de yaparız birlikte, bizim derneğimiz var, yardıma ihtiyacı olanlara yönelik. Orada çok kişiyle tanıştım, aylık olarak herkes aidat öder, o aidatlarla yardıma muhtaç olan ailelere maddi yardım yaparız. Bu güzel bir şey, zaten bundan yine kendileri kârlı çıkıyor, biliyorlar ki, bir şeyleri kendilerinden alacağız. Öyleleri var. Gıda yardımı, giyim yardımı, kırtasiye, ayakkabı yardımı yapıyoruz. Hepsinden koyuyoruz. Mesela gıda paketini marketi olanlardan alıyoruz, parasını vermek şartıyla. Benim akrabam giyimci diyorlar, gidip onlardan alışveriş yapıyoruz. Para yine bizde kalıyor, onların da işine yarıyor. Çalışmayanlar da var, masa başında çalışanlar da var, onlar da bizden alışveriş yapıyorlar, indirim yapılıyor mutlaka. Ya da geliyor kumaş beğeniyor, koltuk yüzü beğeniyor, iki tane beğeniyor, birisinin metresi 10 lira, öteki 15 lira. Tutuyorum ikisini de 10 liradan veriyorum. Ya da alıyor bir ay sonra parasını getiriyor. Öyle kolaylıklar tanıyorum. Mutlaka yani bu arkadaşlar birbirlerine indirim yapıyordur. Çünkü arasında poğaça yapan da var, pastaneci; mimar da var. Birlikte ne yapıyoruz? Çok samimi olduğum iki kişi var. Onlar istedikleri zaman benim evime, ben yokken bile gelebilirler. Çünkü biz çok yoğun oluyoruz. Eşim şehir dışına toplantıya gidiyor, ben de burada oluyorum, söylediğim zaman arkadaşım geliyor bizde yemek yapıyor sonra akşam hep birlikte yiyoruz. Ya da ben her zaman gidemiyorum, zamanı müsait olanlar var, öğleleri birinin evinde buluşuyorlar bazen. Sürekli gittiğimiz bir mekân yok. Benim yok daha doğrusu. Ne yaparsak evlerde yapıyoruz. (Vildan, Çeyiz mağazası sahibi, 38).

Vildan Hanım da benzer bir arkadaşlık bağı ve dayanışma ilişkisi profili çizerek, bir takım dayanaklar sunmaktadır. Burada, dayanışmanın bir amaç mı, yoksa bir sonuç mu olduğu konusunda bir soru sormak gerekmektedir. Çünkü bahsi geçen yardımlaşma derneğine bağış yapılması, yine bir takım dönütlerin olacağı beklentisine bağlanmaktadır. Bu tür öznel değerlendirmeler, daha ayrıntılı ve net çalışmalarla desteklenmeye muhtaçtır ama Vildan Hanım'ın bahsettiği, derneğe üye olan kişilerin, alışverişlerde birbirlerine karşı, indirim yapma, ödeme kolaylığı sağlanması ve birbirlerine destek olma konuları ilgi çekicidir. Bu arkadaşlık ve ahablık ilişkilerinin yanı sıra, rasyonel örüntülerin varlığına kapı aralayan bir bakış açısı sunmaktadır. İnsanlar derneğe bağış yaparak ve derneğin faaliyetlerine katılarak kendi sosyal ilişkilerini genişletmekte, bir dayanışma ağının üyesi olmakta ve herhangi bir ihtiyaçları olduğunda bu ağın imkanlarından faydalanmaktadırlar.

Gaziantep'te kadınların veya erkeklerin kurmuş oldukları benzer ilişkilerin çokluğu varsayılırsa, farklı grupların kendi aralarında kurmuş oldukları ussallaştırma

ağları, kamusalığın dönüşümünün ussallaştırmaya bağlı boyutlarının olduğunun göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Ben senin yerinde olsam düğünlere giderim. Ben de sosyolojiyi severim, kitap okumayı severim, boş zaman bulduğumda biraz kurcalarım yani. Düğünlerde kameralar var, bak onlar bu lüks düğün salonlarında gider masaları çekerler. Kim gelmiş, kim gelmemiş, düğün sahibi masaya kola, çerez koydurur, kameraman özellikle gider bardağı ağzına alıp kola içmeye başlayanı çeker. Sonra o adam utanır. Mendil davası vardır. Kız tarafı, erkek tarafı arasında. Baş çekmek için. Beni özel olarak arayıp çağırırlar ben aynı zamanda kültür ve turizm bakanlığı sanatçısıyım. Düğünlere çağırırlar giderim. Düğünde damadın ailesi daha havalı olur, lüks düğün salonu tutmuş, masalara pasta gelir, çerez gelir, adam gider, çalgıcılara bahşiş verir, garsonlara bahşiş verir. Bizim Antep'li çok sever bunları. Çünkü düğünlerde tamam akrabalar olur, ama esnafsan esnafları da çağırırsın, dernekten arkadaşlarını çağırırsın, herkes orada olur. Sen düğünleri bir düşün... Arkadaşlarla, bizim bir grubumuz var. Perşembe günleri akşam hem halk müziği söyleriz, hem Gaziantep türküleri söyleriz. Sohbet ederiz. Herkes gelebilir. [...] Maddi konuda, doğru, bu normalde de böyle, tanıdıklarınla iş yaparsın, alırsın, satarsın, tanış kazansın dersin. O da başka zaman bir işini seninle birlikte yapar. Bu doğrudur. Ama şöyle bir şey de var. Mutlaka duymuşsundur. Tanıdığa iş yaptırırsın sonra memnun kalmazsın, dersin ki bir daha akrabayla, tanıdıkla iş yapmam dersin. Bu da var. (Eyüp, KTB sanatçısı ve sanayici, 57).

Eyüp Bey, Gaziantep'teki düğünlerin bir takım özelliklerinden bahsederken, düğüne akrabaların haricinde, farklı ilişkiler sebebiyle davet edilen misafirlerin varlığından bahsetti. Eyüp Bey, düğün sahibinin ve misafirlerin arasında sembolik bir gösteriş ilişkisini anımsatan durumlardan bahsederek, içinde bulunulan camianın veya sosyal bağlamların, onayladığı tarzda davranışların gerçekleştirdiğine atıfta bulunmaktadır. Bu, sosyal anlamda, çevresindeki, gündelik hayattaki ilişki kurulan kişilere yönelik olarak yapılan, statü ve prestij gösterisi olarak yorumlanmaktadır. Bu durum ayrıca sosyal statünün ifade edilmesinde tüketimin ne derecede etkili olduğunu da göstermektedir. Bu durum yeni süreçlerle tanımlanan bir temsili kamunun da varlığı konusunda izler taşımaktadır. Bir takım davranışlar gerçekleştirilmekte ve bu davranışların anlamları bulunmaktadır. Statü temsili ve gösteriş. Yüksek derecede organize olmuş bir cemaatteki saygınlık maddi güce dayanır ve maddi gücün sergilenmesi, ve gösterişçi tüketim alışkanlıkları nam kazanmanın araçları haline getirilmiştir. (Veblen, 2015: 79). Kuramsal kısımda bahsedilen, feodal Ortaçağ'da krala ve saraylılara ait olan bir takım davranış kalıpları ve yaşam tarzının sergilenişinin, benzer bir biçimi günümüzde, esnaf ailelerinin düğünlerinde deneyimlenecek şekilde dönüşmüştür.

Eyüp Bey, kendisinin de dahil olduğu, türkü ve sohbet geceleri düzenlenen bir gruptan bahsetmektedir. Tikel bir örnek olmasına rağmen, bazı kültürel deneyimlerin yaşanması, edebi bir kamusalılığın olduğunun küçük belirtileri olarak değerlendirilebilir. Ayrıca, ahbablık, arkadaşlık ilişkileri sayesinde kurulan maddi dayanışmanın varlığı konusundaki farkındalık düzeyinin yanı sıra, bu maddi dayanışmanın olumsuz boyutlarına da atıfta bulunmaktadır.

Hacca gittiğinde seni bir kafiye veriyorlar. Orada o kafiye rehberlik yapan hocalar var. Onlar her yere götürüyorlar, tanıtıyorlar, “şu saatte şuraya gideceğiz, şu gün şöyle yapacağız” şeklinde. Orada tanıdığın hacı arkadaşlarını birdaha bırakmak, unutmak istemiyorsun. Çünkü diyorsun ki, “ben bu adamla kabede, Hz. Muhammed’in huzurunda beraber buldum” diyorsun. O adama ayrı bir değer veriyorsun. Sanki böyle, hani yerde ekmek görünce alırsın, öpersin de bir kenara koyarsın ya. Öyle bir şey hissediyorsun. O yüzden Hac’dan geldikten sonra oradaki arkadaşlarımla hep görüşmeye devam ettim. Telefonla da, yüzyüze de. Kandillerde hepimiz toplanırız mesela. Bayramlarda, önemli günlerde mutlaka, olmazsa olmaz yani. Çünkü o adamlar artık peygamber efendimizin hatırası gibi geliyor. Evet, tabii ki. Ben o adamı artık taniyorsam ve ondan alışveriş yaparım. Ben daha öyle alışveriş şeyim olmadı ama yapanlar var. Mesela birisi baklavacı dükkanı açtı. Dükkanın tasarımını bizim Hac’ta tanıdığımız bir arkadaşın oğlu mimarmış ya, hemen ona yaptırdılar. Orada bize rehberlik eden imam da efendi adam, yani o da bizi unutmuyor, “hep bu ortamı bozmayın” diyor. Gelip sohbet veriyor. (Mehmet, Sanayici, 70)

Mehmet, İslami ortak değerler etrafında mobilize olmuş bir sosyal gruba aidiyeti üzerinden yaptığı değerlendirmede, ahbablık ilişkilerinin, nasıl ekonomik kazanımlara dönüştürüldüğü ile ilgili net bir örnek vermiştir. Bu dönüştürme ise sosyal grubun kendi arasındaki dayanışma örüntüsünün nasıl işlediğini ifade etmektedir. Ortak değerler etrafında organize olan ahbablık ve dayanışma ilişkisinin, temayüz etme olgusunun gerçekleşmesindeki etkisini göstermektedir. Ayrıca, orta sınıfların kurduğu İslami yönelimli sosyal grupların, kamusalılığın inşasında ve dönüşümündeki işlevi de anlaşılmaktadır.

Rekabetçi kapitalizmin ve ticaret ağlarının bulunduğu, siyasi ve kültürel olarak yerleşmiş modernlik ilkelerinin yaşandığı, küresel düzeyde hareket halinde olan sosyal ve ekonomik süreçlerin potansiyel etki alanına açık bir şehir olan Gaziantep’in kentsel mekânında, mekânsal ve sınıfsal olarak farklılaşmış, ortak özellikleri sebebiyle bir araya gelmiş grupların, sosyal ve ekonomik dayanışma örüntülerinin, gündelik rasyonel ilişkileri nasıl inşa ettiği tartışılmaktadır. Bu rasyonel ilişkiler, kamusalılığın dönüşümünde, siyasal, sosyal ve kültürel

dinamiklerle beraber, pragmatist, ussallaştırıcı ilişkilerin de etkili olduğunu göstermektedir. Ekonomik dayanışmanın yanı sıra, farklı mesleklerden gelen orta sınıf mensubu bireylerin oluşturduğu, kendi içlerinde tutarlılık arzeden grupların varlığı da, yaşam tarzları, tüketim biçimleri ve kültürel deneyimleri aracılığıyla kamusalığın yapısını etkilemektedir.

6.3.3 ESNAFIN “SINIF GEÇMİŞİ” VE TEMAYÜZ STRATEJİSİ

Ticaret yaparak veya çeşitli tüketim nesnelерinin üretimi konusunda piyasaya girdi sağlayarak; uzmanlık gerektiren mesleklerin sunumu aracılığıyla belli bir ekonomik düzeye ulaşarak, ekonomik olarak yükselen esnafın, iş hayatına girdikleri zamandan, günümüze gelene kadar hangi aşamalardan geçtiklerini, hangi tecrübeleri yaşadıklarını ve nasıl belirginleşmeye başladıklarını anlamının yolu, onları dinlemekten geçmektedir. Kendi ailelerinin elde etmiş olduğu maddi zenginliğin üzerine kurulmuş bir iş hayatı mı, yoksa bireyin kendi ticaret hayatında elde ettiği başarılarla dayanan bir iş hayatı mı söz konusu? Bu konuyla alakalı olarak görüşmecilere “İş hayatınızın başlangıcından itibaren geçen süreci anlatır mısınız?” sorusu ve bu soruyu destekleyici, konuşma esnasında ayrıntılara indirgeyici küçük sorular yöneltildi. Görüşmecilerden beklenen cevaplar, çocukluklarından itibaren bir ustanın veya babalarının yanında çırak olarak çalışmaya başladıktan sonra süreç nasıl gelişti? Nelerle karşılaştılar? Hangi zorluklarla muhatap oldular? Hangi tecrübeleri kazandılar? Çoğu zaman bu soruya, aynı örgüye uygun şekilde cevap alınamadı. Çünkü bir konu hakkında konuşurken farklı meselelere de değinmek istedikleri durumlar olduğunda konu değişiyordu, başka bir konudan bahsedilmeye başlanıyordu. Bu soruyu yöneltmekteki amaç şu an ticari sermaye mensubu olan esnafın, önceki ekonomik durumlarını öğrenmek, bunun yanı sıra hayat hikayelerini dinlerken kazandıkları gündelik yaşam deneyimlerinin izini sürmek, nasıl bir iş hayatına sahip olduklarını anlamak ve son tahlilde kendi sınıfsal konumlarını nasıl ifade ettiklerini gözlemleyip, statü göstergesi olarak ele alınabilecek çıkarsamalar yapabilmek. Bu konuyla alakalı olarak, derinlemesine mülakatlarda kadın ve erkek görüşmecilere yöneltilen sorulara verilen cevaplardan, ilişkisel bir sonuç çıkarılmaktadır.

Öncelikle Gaziantep kent kimliğinin inşasında onun ekonomik kalkınma ve iktisadi atılımlarının büyük rolü bulunduğunu belirtmek gerekmektedir. Bu bölümde

çeşitli girişimcilik hikayeleri aktarılacak görüşmecilerin anlattıkları değerlendirilmeden önce, girişimci kent kimliğinin inşa sürecine değinilecektir. Karadağ, kentteki iş adamlarının yerel bir kent kimliği üretmekteki rolleri üzerinde durmaktadır. Girişimcilik üzerinden kent kimliği kurgulanırken bir taraftan da kentsel kültürün tüketilmesi ve pazarlanması söz konusudur. Bu kimliğin inşasında politik söylemin de rolü bulunmakta, aynı zamanda turizm ön plana çıkarılmaktadır (Karadağ, 2016: 89- 105).

Kadın bir görüşmeciyle yapılan derinlemesine mülakatta, genel olarak şehir dışındaki eğitim hayatından bahsettikten sonra Gaziantep'e döndüğünde bir süre babasının işletmesinde çalıştığından bahsetti.

Erkek kardeşim olmadığı için babam sürekli erkek çocuk özlemi çekiyordu. Her zaman, iş yerini bazı zamanlarda gözü arkada kalmadan emanet edebileceği bir oğlu olmasını istiyordu. Tabi ailede, bu sorumluluğu alabilecek tek kişiydim. Çünkü kardeşlerimin en büyüğü bendim. İlk başlarda babam benim dükkana gelip çalışmamı istemiyordu ama ben ısrarla gittim ve bir süre sonra o da buna alıştı. Daha sonra biz bu iş yerini kapatmak zorunda kaldık. Ben o sıralarda bankada çalışmaya başladım. Çünkü bir kadın olarak çalışabileceğim en uygun yer bankalardı. Daha sonra idari kademelerde görev almaya başladım. Fakat bu tür yerlerin daha sonra benim doğama uymadığını anladım ve farklı arayışlara girdim. Çünkü bankalarda sürekli bir rekabet olur, mobbingler, yani sizi koltuğunuzdan etmek isteyenler, kıskananlar, çekemeyenler, o koltuklara kendileri oturmak isteyenler olur. Bu yüzden bankadan ayrılmaya karar verdim. Bir arkadaşıla ortaklık kurup, uluslararası lojistik şirketi kurduk. Bu işte de bazı sıkıntılı dönemler atlattık, ortakla ve iç işleyişle mücadele edemediğimiz zamanlar oldu ama daha sonra iyi paralar kazanmaya başladık. Her şey zamanla oluyor. Çok zaman sonra tabi o sıralar piyasada rakipler de çoğalıyor. Ortakla da bazı anlaşmazlıklarımız vardı, ayrıldık, daha sonra da şirketi kapattık. Ben AB' nin fon sağladığı bazı projelerde uzman ve koordinatör olarak çalışmaya başladım. Fakat bu proje dört yıllık bir proje olduğu için dört yılın sonunda ne yapacağımızı da düşünmek lazımdı. Ben de aileme ve çocuklarıma vakit ayırmak amacıyla kurumsal bir işte çalışmak yerine, evden proje yazmaya başladım. (Aliye, Lojistik, 44).

Görüşmeci ayrıca bir takım ifadeleri vurgulamaktaydı: “İş hayatında çok para kazandığım dönemler oldu, hiç bir zaman bunu şaşaa ve lükse dönüştürmedim”. “Çalışan bir kadın olduğum için vaktimi çok fazla eğlenmeye ayıramadım”. “Tüketmeyi seven biri olmadım” tarzında açıklama yapma gereği duyduğu konulardan bahsediyordu. Burada aslında Gaziantep'e özgüdür denilemeyecek statüsel göstergeler söz konusudur. Yani kamusal hayatta çok fazla ön plana çıkamayan kadınlardan farklı olarak, kendisinin hep iş hayatında ve kamusal olarak

ön planda olduğunu gösteren yorumlarda bulunuyordu. Gündelik yaşamlarını evde geçiren ve geçirmek zorunda olan kadınlardan farklı olarak, kendisinin daha çok iş hayatıyla meşgul olduğunu ifade eden söylemler de bir bakıma statü göstergesi olarak kabul edilebilir. Daha ilginç bir durumdan bahseden bir kadın görüşmecinin anlattıklarından bahsedecek olursak:

(çok fakir bir çocukluk, gençlik ve uzun bir zaman geçirdiğinden bahsettikten sonra) Her zaman iş hayatının içindeyim. Dikiş-nakiş işleri yapardık. Az da olsa elimize para geçerdi. Böyle çok zamanlar geçirdik. Maddi durumlar müsaade etmediği için okul okumadım, okuma yazma öğrendim ama. Biz evlendikten sonra çok iyi bir eşim var yine, biz ikinci çocuğum okula başlayana kadar maddi olarak çok zorlandık. Hayat çok acımasız, insanlar çok acımasız. Sen fakirsen kimsenin gözünde bir değer yok. Ama biz bu zor zamanları eşimi sevdiğim için birlikte atlattık. İlk önce kendi çeyiz sandığımdaki eşyaları sattım, çok küçük bir sermayeyle biz bu işe başladık yani şimdi o paraya ne alabilirsin, markete gitsen bir iki günlük bir şeyler alırsın, biz bu parayla işe başladık. Neyse daha sonra bir dükkan açtık, eşimle ben çalıştık, daha sonra bir eleman aldık, daha sonra iki, üç derken sigortalı işçi sayımızı çoğalttık. İşleri böyle büyüttük. İlk başlarda bir dokuma tezgahı varken, şimdi büyük bir atölyemiz var. 65-70 tane dokuma tezgahımız var. Tabi biz unutmadık, zor günlerimiz şimdi aklımıza geliyor, aman işte ne bileyim. Buraya kadar geldik, çocuklarımız büyüdü, şimdi eşimiz dostumuz, sevenimiz çok, çok şükür mutluyuz. Şimdi sadece bana ait bir BMW, bir de Renault arabam var. Gezerken falan Renault'u, iş için de BMW'yi kullanıyorum. Çünkü iş yerine alt model bir arabayla gittiğinde diyorlar ki, "falanca herhalde işi iyi değil ki bu arabaya biniyor" diyorlar. Şartlar bunu gerektiriyor. (Nevin, tekstil, 48)

İş hayatını anlatırken çoğu görüşmeci gibi, kendisi de en başta çok yoksul olduğunu, imkanlarının kısıtlı olduğunu, her şeye ulaşmanın günümüzdeki kadar kolay olmadığını, akrabalarının ve çevredeki bazı insanların olumsuz yargılarının etkilerini dile getiriyor. Daha sonra ise hali hazırdaki ekonomik durumu ile alakalı kıyaslamada bulunuyor. Görüşmecinin anlattıklarına bakıldığında daha önce de değinildiği gibi eski fakir ve zor hayatıyla, şimdiki beğendiği hayatı arasında kıyaslama yaptığı görülmektedir. İfade etmek istediği ve statüsel gösterge olarak vurgulamak istediği nokta ise arada yaşadığı geçiş dönemi olan, sermayesini hazırlayıp iyi bir iş kurduğu dönemdir. Çünkü gördüğü sosyal ve maddi zorluklara tepki olarak yaşadığı ve sosyal baskıdan kendini arındırdığı dönem olarak görmekte.

Hayat ve iş başarısının anlatılması ve ifade edilmek, gösterilmek istenmesi, sosyal anlamda övgü meselesi ve statü göstergesi olarak kabul edilmektedir.

Şu anda çok büyük lokantalara ve şubelerine sahip olan bir görüşmecinin de iş hayatıyla ilgili hikayesine bakılacak olursa:

İlk şubemizi babam açtığında biz hepimiz küçüktük. Gecenin üçünde, dördünde erkenden kaldırıp dükkana götürürdü. Yav öyle böyle [...] İmkamı yok, gideceksin, başka çaren yoktu kesinlikle. Bize hiç acırmıydı bilmiyorum ama çok yorulurduk”. Başka bir ifadesinde:

Daha sonra biz sulu yemek üzerine çalışmaya başladık, lokantamızda sulu yemek çeşitleri satılırdı. Babamın ortağı öldükten sonra oğullarıyla birlikte çalışmaya devam ettik, biz de artık yetişmiştik. Ama ben onlardan her zaman bir adım ötedeydim. Her şeyi gelip bana danışırlardı. İyi şeyleri kötü, kötü şeyleri iyi sanırlardı. Bu işlerde biraz kurnaz olmazsan yıkılırsın. Usta hata yaptığında biraz bağırman lazım. Bırak müşteri rahatsız olsun. Ama onlar müşterinin yanında kibar, nazik görsen çubuk gibi kırılırlardı. Bağıracağını ki müşteri hem desin ki, bu adam, bu işyeri temizliğe, kaliteye önem veriyor desin, hem de bazı müşteriler geliyor sırf konuşacak ya, niye şöyle, niye böyle, bazen beğenmeyecek para vermemek için, onlar bizi ne sanıyor, ben derdim ki biraz doğal olun, bağırın, çağırın bir şey olmaz... Sonra işte Allah işimizi rastgetirdi, o zamanlar, dönere geçtiğimiz zamanları diyorum, gel zaman git zaman ikinci şubeyi açtık şeye²¹ üç derken, dört derken şimdi beş şube var. Bir de kebabçı var, şimdi de işte simitçi açıyoruz. Yeri gelince işçine bağırıp çağıracağını, ama biz hep koruduk kolladık, işleri düştüğünde, sıkıntıları olduğunda hep gelir bana anlatırlar, sevmese gelir mi, hep yardım ettik, elimiz üstlerinde oldu. Çocukken gelip hala çalışan adamlar var, niye? Yumuşak başlı olduğu için biz de onu tuttuk. Siz öğrencisiniz daha bilmezsiniz, eskiden böyleydi hem severdik, hem de bir şey olunca döverdük, bizi de dövdüler. (Şaban, Gıda sektörü, 75)

Şu an birer orta sınıf mensubu olan bazı bireyler, iş hayatıyla ilgili hikayelerini anlatmaya kalktıklarında karşı tarafa bunu bir başarı hikayesi olarak aktarma çabası içerisine girebilmektedirler. En baştan başladıklarında eğer yaşanmışlık durumu varsa, ilk olarak atıfta buldukları durum eski yoksul ve zor hayatları olmaktadır. Hikayelerini yaşadıkları acılar, sıkıntılar ve zorluklar üzerine inşa etmektedirler. Yani elde etmiş oldukları maddi düzeyi, fakir ve ıstıraplı hayatları üzerinden tanımlamaktadırlar. Bundan sonra yapacakları her davranış ve atacakları her adımı meşrulaştırmak için ise bu durumu kullanılmaktadır. Mesela “işçiye yeri geldiğinde bağırıp, çağırma” durumu çok ilginç görünmektedir. İşçiyle arasında kendisinin tanımlamasıyla kurmuş olduğu ilişki bir “abi veya baba” ilişkisine benzetildiği için sıkıntılı zamanlarında bağırıp çağırmasının işçi tarafından anlayışla karşılanması gerektiğine imada bulunulabilmektedir. Çünkü neticede yine kendisine göre yeri geldiğinde işçiye kol kanat geren bir koruyucu ve hami olması, zor

²¹ Bir avm.

zamanlarında maddi ve manevi olarak yardımına yetişiyor olması (tıpkı kendisinin de eskiden yaşadığı süreçlere benzer olarak) bu davranışını meşrulaştırabileceği bir çıkış noktası olarak kullanılabilir. Fakat bu da kendi kendine bir koruyucu ve hami rolü attığı için sembolik olarak toplumsal konumunu ifade ettiği ve göstermek istediği bir durum olarak değerlendirilmektedir. Bu durum işçi-patron arasındaki statüsel farkı sürdüren bir pazarlık olarak değerlendirilebilir. Çünkü hakim zihniyete göre, insanlar büyüklerinden, ustalarından ve babalarından görebilen deneyimlemiş oldukları süreçleri, bundan sonra kendilerince hiçbir art niyet olarak tanımlamamak üzere kendi işçileriyle ilişkilerinde de kullanmaları söz konusudur. İşveren, özel alandaki otoritesi sayesinde, geleneksel işçi-işveren ilişkisini idame ettirmekte, geleneksel iş ahlakını yaşatmak için kendisini, yeri geldiğinde bağırıp çağıran, yeri geldiğinde de koruyup kollayan bir konuma oturtmaktadır. Bu ilişki ise işverenin bir taraftan sosyal çevresini genişletmekte ve ona olumlu bir imge atfetmekte, bir taraftan da karşıt kamusalılığı temsil eden²² sosyal grubun, sınıfsal konumunu sürdüren bir yapı inşa etmektedir. Bu bağlamda Avrupa’da görülen, kapitalizmin gelenekten kopuşunun Gaziantep özelinde yaşanmadığı söylenebilir. Çünkü kapitalist işçi-işveren ilişkilerine geleneksel kodların dahil edildiği görülmektedir.

Gaziantep esnafının iş hayatı ile ilgili genel bir değerlendirmeye yönelecek olunursa, onların “geçmiş zor dönemlerine atıfta bulunmaları”, “yoksul durumlarından maddi anlamda daha iyi bir sürece geçerken deneyimledikleri geçiş sürecine vurgu yapmaları”, kendini gerçekleştirmiş bir üst sınıf mensubuyken kazanmış oldukları statüsel konumu işaret etmeleri” söz konusudur. Bu durum sadece Gaziantep esnafının deneyimlediği süreçlerden müteşekkil değildir. Fakat genel itibarıyla Gaziantep’te de bu süreçler hakimdir. Asıl atıfta bulunulmak istenen durum, geleneksel olarak yapıyı sürdürücü kodların ve içerisine girilmiş olan yeni durumun tepkisel olarak ortaya çıkardığı nihai gerçekliktir. Bu da bazı gündelik yaşam deneyimleri üzerinden tespit edilebilir. Bu bağlamda, bir takım görüşmecilerin iş hayatı deneyimlerini aktarmak gerekmektedir:

Annem de babam da Nizipli. Gevençe köyü var, oralyız. Annem, babamın Nizip’i beğenmediğini anlatır. Gözü yükseklerde der. Dedemle birlikte Antep’e gelirmiş, sonra köye gidince babam bahane bulur tekrar gelirmiş, burada kalırmış. Köyü sevmez. Babama

²² Habermas’ın Ortaçağ kamusalılığı için söylediği, soylu yaşam tarzına karşılık, alt tabakalı temsil eden “plebyen kamusalılık” kavramıyla ilişkili olarak.

sorunca da “herkes uzaya çıktı daha biz yerde gezemiyoruz” der. Biraz gelişin der. Lüksü, rahatı çok sever. [...] Abim doğduktan sonra, babam tutmuş evi buraya taşımış, burada fisticilik yapmış, arsa alıp satmış. Ben babamın yanında hiç çalışmadım, beni çalıştırmadı, abimi bazen köylere giderken yanında götürür, getirirdi. Sonra emlakçılığa başladık, arsa, narlık, fisticilik işleri olduğunda tanıdıklar bize söylerdi, biz satardık. Ben daha sonra üniversiteye başladım. Geldikten sonra babamın işlerine bakmadım. Kendim uğraştım, ettim, sanayide halı işine girdim. Eskiden Ünalı sanayisinde halıcılar olurdu, şimdi kalmadı, hep büyük fabrikalar aldı işleri. O zamanlar halıda çalışanlara iyi bir haftalık verilir. Bu işten randıman alamayınca, mobilya işine girdik. Hem boyama, hem de satış. O sırada geldim burayı açtım işte.²³ Derken elektronik eşya mağazası açtık. (Bekir, Sanayici, 65)

Bekir Bey ailesi ve kendisinin iş hayatıyla ilgili bir takım olayları anlattıktan sonra, kendi çabalarına ve iş hayatında tek başına yaptığı girişimlere vurgu yapmaktadır. Bu durum farklı görüşmecilerin anlattıklarında da görülmektedir. Çünkü onlar için kendi uğraşlarıyla elde ettikleri başarılar övünç vesilesi olarak görülmektedir. Bu günümüz esnaf ailelerinin yarattığı bir çeşit temsili algı olarak anlaşılmalıdır. Elbette ki yaşamış oldukları zorluklar ve kendi emekleriyle elde etmiş oldukları maddi koşullar olabilir. Bunun daha sonradan, başarı yakalandıktan sonra ifade edilmek istenmesi, ilginçtir. Habermasın “temsili kamu” su referans alınarak yorumlanacak olursa, kendi tecrübelerini anlatırken esnafın vurguladığı zorluk ve ıstıraplar veya kendi çabalarına atfettikleri anlam bir çeşit imaj temsili olarak görülmektedir. Temsili kamu kategorisi içinde, “söylem” ile üretilen bir imaj söz konusudur. Bu söylem ise Gaziantep’in girişimci kent kimliği üzerinde tayin edici olmaktadır. Bu girişimci kent kimliği algısı Gaziantep’in ve Gaziantep’lilerin geçirmiş olduğu maddi ve manevi sıkıntılara ve kaldırmış oldukları yüke dayandırılmaktadır. Böylesine bir temsili kamusalılık feodal Ortaçağ’da kralın ve saray çevresinin yaşam tarzlarına ve bedensel deneyimlerine atfedilirken, günümüzde bir kentin imajına dahi yansıtılabilmektedir.

Abdülkadir Konukoğlu: İşe sıfırdan başladım. Fabrikaya gittiğim ilk yıllarda 6 ay kadar atölyede yerleri süpürdüm. Hiçbir zaman patronun oğlu gibi davranılmadı. Çırak gibi çalıştım. Babam beni ustama teslim ederken, ‘Eti senin kemiği benim. Oğlum olduğu için özel muamele yapma’ demişti. Hakikaten de bana böyle davranıldı. Ancak genel müdür olduktan sonra patron olduğumu hissettim. Bu da 12 yıllık bir süreci kapsıyor. Bu süre zarfında fiilen fabrikanın her bölümünde çalıştım. Kademe kademe yükseldim. Yerleri temizlerken zaman zaman ustam gelir, bir tekmeyle çöpleri doldurduğum kovayı devirir, içindekileri yere dökerdi. Sil baştan tekrar temizlerdim. Maksat bana, itaat etmeyi öğretmekti.

²³ Oduncular sitesinde doğrama atölyesi.

Bazen gelir, elini tezgaha sürer, eğer eline toz dahi bulaşmışsa, ‘Bu ne böyle’ diye kızar, vururdu. Bu şekilde kaç sefer tokat yedim. Ama Allah razı olsun, böylelikle bir şeyler öğrendik, bu noktaya geldik. Ondan sonra zaten usta yardımcılığına, ustalığa, ustabaşılığa, fabrika işletme müdür yardımcılığına ve askerlik dönüşü de fabrika müdürlüğüne geldim. İki yıl genel müdür yardımcısı, sonra da genel müdür oldum. 1994 yılında babam Sani Konukoğlu vefat edince şirketin başına geçtim (Balcıoğlu ve Tuzcu, 2009: 16-17).

Konukoğlu zaten maddi anlamda bir takım zenginlikler elde etmiş bir sanayicidir. Aynı şekilde iş hayatına yönelik açıklamalar yaparken, patronun oğlu olmasına rağmen bir takım zorluklarla baş başa bırakıldığını vurgulamaktadır. Bunun kendisine iş hayatının zorluklarını öğretmek için yapıldığı farkındalığını yansıtmaktadır. Böylesine bir algı, Osmanlı döneminde veya eski dönemlerdeki İslam kentlerinde kurulmuş olan lonca teşkilatı benzeri esnaf örgütlerinin ilkelerini hatırlatmaktadır. Gardet, Latin Ortaçağ ile Müslüman ‘sınıflar’ ların zanaatı savunma ve örgütlenme konusunda birleştiklerinden bahsetmektedir. Başkanlarına itaat içinde bir araya gelen Müslüman şehirlerin loncaları da çıraklar, kalfalar ve ustalar hiyerarşisini bilmektedir. Onlar zanaatçıda “medeni sorumluluk” duygusunu geliştirmişlerdir; dayanışma ve incelik ruhunun olağanüstü gelişmesini, kardeşçe muâşeret kurallarını, kendisinde Müslüman toplumsal hayatın en çekici özelliklerinden birine işaret ettiğimiz edebi tanımlardır (Gardet, 2004: 304). Müslüman toplumsal hayatının inceliklerinin esnaf ahlakına yansıdığı konusundaki bu görüşler ile, muâşeret kurallarının da tanınması durumu bir başka Gaziantep’li iş adamının anlattıklarında gözlenmektedir. Şöyle ki:

Ahmet Mukdat Ziylan: Gaziantep’te yaklaşık 400 tane ayakkabıcı vardı. Bunun 200’ü her biri 7 çift ayakkabı parasıyla bize katılırsa ve bunlar da bize günde 2 çift ayakkabı işi getirirse, 40 bin lira sermaye temin ederim. Böylece makineyi alır taksitlerini de zorlanmadan öderim diye hesap ediyordum. Çünkü makinenin fiyatı 40 bini peşin, 40 bini borca 80 bin lira idi. Bu projeyi esnafa anlattık, bazıları olumlu yaklaştı, ancak bazıları, “Dolandırarak kimseyi bulamadın bizi mi dolandıracaksın, sen kendini kalkındıramıyorsun esnafı mı kalkındıracaksın?” deyince, belki şimdi olsa zoruma gitmez, ama o zaman bu sözler çok ağırıma gitti. Sonra kendi imkanlarımla bir freze makinesi getirip fason çalışmaya başladım. Müşteriler o kadar beğeniyordu ki çok iş geliyor, herkes getirdiklerini çok acele istiyordu. Bir gün elektriğimiz kesildi. Yanımda çalışan arkadaşlara, “Saat 12.00’de yemek molasını kullanmayalım, yemeği ayaküstü yiyip, işleri yetiştirip müşterileri memnun edelim” dedim. Her biri başka bir bahane ileri sürüp, kalmayı reddetti. Çok canım sıkıldı. Cumartesi günü olunca herkesi topladım. “Bundan sonra herkes çalıştığına göre para alacak, hepiniz bu dükkana ortaksınız” dedim ve hepsini ortak ettim. Bir hafta sonra baktım ki eskiden ben

onları sıkıştırıyordum, şimdi onlar beni sıkıştırmaya başladı. 2-3 hafta sonra işler yüzde yüz arttı. 70 lira ücret alan 140 lira almaya başladı. [...] Teşkilatı kurup işe başladık. Bir süre sonra işçiler geldi. Birini sözcü etmişler. “Abi aylık 150 bin lira alıyoruz, et pahalandı, domates pahalandı, aylığımızı 175 bin liraya çıkarmanızı istiyoruz” dedi. Hepsini yanıma çağırdım, geldiler. Mecazi anlamda “Utanmadınız mı bunu söylemeye” dedim. Onlar 175 lira istedi, ben 250 lira verdim [...] Piyasada iki firmaydık. Derby ve bendim. Derby de greve gidince piyasada tek kaldım. Üretimi arttırdım. Tesisi satan adam, “Bu fırsatı niye değerlendirmiyorsun? Niye eski fiyata satıyorsun, artırsana! Şu Anadolu kafasını bırak” diyor. “Yok” dedim. [...] Herkesin yurt dışına gitmesi, oradaki teknolojiyi, yaşamı görmesi lazım. Bütün işadamlarına, herkese “Ne olur yurt dışına, değişik ülkelere gidin” diyorum. Yani oralarda neler yapmışlar, alabileceklerinizi alın, görebileceklerinizi görün. Oralarda neler var, neler yok öğrenin. Sanayici için de bu aynı. Oraya gidip teknolojiyi getirin. Çünkü, teknoloji gün geçtikçe değişiyor, gelişiyor. (Balcıoğlu ve Tuzcu, 2009: 39-42).

Ziylan’ın anlattıkları, başlatmış olduğu bir girişimde, işçilerin performansını ve üretimi arttırmak için bazı teşvik uygulamalarını ortaya koyduğunu göstermektedir. Örneğin üretimi arttırmak için, herkesin çalıştığı kadar ücret alması uygulamasından sonra üretim yüzde yüz artınca, maaşların da yüzde yüz artması; işçilerin maaşlar yetmediği için sözcü aracılığıyla 25 bin liralık zam istemesinden sonra, patronun 100 bin lira zam yapması; aynı işi yapan başka bir şirketin greve girmesiyle beraber, piyasada üretici olarak tek kalmasına ve ısrarlara rağmen fiyatlara zam yapmaması gibi davranışlar bir tür esnaf ahlakı ve işçi ile patron arasındaki medeni sorumluluk ilişkisi olarak değerlendirilebilir. Ayrıca Ziylan’ın aklındaki projeyi diğer esnaflarla paylaşıp, organize bir girişim teklifinde bulunması da, Gardet’in bahsettiği anlamda bir esnaf dayanışması örüntüsüne benzemektedir. Bu anlamda geleneksel yatkınlıkların modern kapitalizme entegrasyonu söz konusu olmaktadır. Asıl mesele ise esnafın davranışlarında gözlemlenen ahlakın, toplumsal düzlemde ne derece var olduğudur. Bu ise ayrıntılı araştırmaya muhtaçtır. Gaziantep’teki girişimcilik ruhuyla anılan kent kimliğinin ön plana çıkarılması, Gaziantep’li girişimciler için bir övünç ve bir statü ifadesi olarak görülmektedir. Bu yüzden belli alanlardaki işlevselliği, önemi ve marka kent imgesine yönelik vurgular ön plana çıkarılmaktadır. Ayrıca ticaret ahlakı ile ilgili bir takım değerlerin içselleştirildiği de farklı örneklerle teyit edilmektedir. Şöyle ki:

Burhan Çağdaş: İkinci sınıftayken bir gün babam, “yarın okula gitmeyeceksin” dedi. “Niye” dedim. “Senin deden kebapçı, baklavacı. Bütün ecdadımız öyle, sen de öyle olacaksın, okuyup da ne olacaksın? Ama senin iki yıl bir başka müessesede çalışman lazım” dedi. “Peki” dedim ve ertesi gün okula gitmedim. İki yıl Güllüoğlu’nda çalıştım. Babam her

zaman, “El sillesi yemeyen kendini adam oldum zanneder” der. Askere gidene kadar dükkanımızda hem kebabçılık, hem baklavacılık yaptım. Hamur açmaktan tutun, dilim dilmeye bütün evrelerinde çalıştım. İşim bittikten sonra aşağı inip kebab saplıyor, garsonluk yapıyordum, sipariş varsa çevreye yemek götürüyordum. Şu anda bile öğretmenevlerinde bilmediğim ev yoktur. Kapı numarası veya hangi evin kimin olduğu aklımdadır. Kavaklık Bölgesi de öyle. Çünkü o zaman üst gelir grubunun oturduğu yerler Kırkayak, Kavaklık Bölgesi. Onlara biz kebab götürürdük yaz-kış. Öğleden sonraları, etlerin kemiklerini soyardık. Babamın bir lafı var, bizim soyduğumuz kemiği, köpeğin bile yememesi lazım. Yani o kadar güzel soyulacak ve üzerinde bir şey kalmayacak. [...] Tabi burada geçmiş dönemde dedemin de böyle bir yapısı vardı. Müşteriyle bire bir ilişkilerinde çok dikkatliydi. Mesela otuz yıl önce gelen müşterisinin tahmini ne yediğini biliyordu. Dedem kebab saplıyor, günde 500 kişilik, 700 kişilik. Önlüğünde bir tek et lekesi, kebab şişinin lekesi olmuyor. Çok titiz, konuşma kabiliyeti olan, herkesle çok düzgün, bağlayıcı konuşmalar yapabilen biriydi [...] Şimdilerde bazı kurumlar insanların doğum gününü kutluyor, yeni yılını kutluyor. Dedem de insanların ismini veya ne yedikleri konusundaki tercihlerini aklında tutarak, müşterisini onore ediyor. Bir anlamda halkla ilişkiler hizmeti sağlamış oluyor. Uzun çarşıdaki dükkanımızda dedemin ilk başladığı yıl 1887. Gaziantep’te kent kültürü diğer büyük kentlere göre farklıdır. Çünkü Gaziantep’te kolay kazanç yoktur. Amerikalı ünlü yemek yazarı Paula Wolford, “Gaziantep Mutfağı Fransız Mutfağı’nı en az ona katlar” diyor. Fıstığın en kalitelisini kullanırız. Malzemenin en kalitesini kullanırız. Mesela ben 20-30 tepsi baklavayı satıştan çektiğimi bilirim. Cerrahpaşa’nın hocaları gelmişti imalathanemize, “Vallahi bizim ameliyathaneden daha temiz burası” dedi (Balcioğlu ve Tuzcu, 2009: 94-105).

Gaziantep’te 19. yüzyıldan beri yemek ve baklava sektöründe varlık gösteren bir işletmenin sahibinin anlattıklarından, esnaf teşkilatlarının birtakım kurallarıyla ilgili izler sürülebilmektedir. Mesleğin nesilden nesile aktarılmasının istenmesi; “El sillesi yemeyen kendini adam oldum zanneder” diyerek, büyük bir lokanta sahibi olmalarına rağmen oğlunu başka bir işletmeye çırak olarak vermesi ve usta, çırak ilişkisi ve hiyerarşisi içerisinde olgunlaşmasını istemesi; yapılan işin sırayla her kademesinde bulunması ve kademe kademe ilerlenmesi; müşterinin tanınması ve nasıl bir taleple geldiği konusunda fikir sahibi olunması; anlatılanlara göre çok para kazanmak için kaliteden ve imalat giderlerinden kısılmamasının belirtilmesi gibi durumlar, esnaf ahlakının, eskisi kadar kurumsal olmasa da, devam ettirildiği konusunda bir algı sunulmaktadır. Bu durumların yanı sıra, Gaziantep kent kültürü konusundaki algının, kolay para kazanılmamasına bağlanması ve farklı argümanlarla marka kent algısının desteklenmesi de mevzu bahistir.

Sen şimdi soruyorsun ya “Gaziantep’liler nasıl zengin oluyor, ticaretten niye bu kadar iyi anlıyor?” diye. Onun tek cevabı var. Dürüst, hilesiz hurdasız, temiz iş yaptıkları için. Her

yaptığın işte aklına Allah'ı getirdiğin zaman, Allah da sana yardım eder, istediğini verir. İstersen küçük bir bakkal dükkamın olsun, istersen de holdinglerin olsun, o kapıyı açarken abdestli ol, besmeleni çek, “ya rabbi sen bize helal rızık ver” de. Gir. Müslümansen eğer, bu işlere dikkat edeceksin. [...] Ben, babamı hiç görmedim. Hatırlamıyorum. Ben daha ufakken ölmüş. Dedem de beni ayakkabıcıya çırak olarak verdi. O zamanlar Antep'te deri ayakkabı işleri iyi tutmuştu. Benim ustam o zamanlar neyse, ben de şimdi oyum. Her huyunu aldım. Bir tek o dinine düşkün değildi. Şimdi ben böyle nasihat veriyorum ama ben de sonradan belli şeyleri öğrendim. Namaz kılmaya başladım, sohbetlere gittim, dindar arkadaşlarım oldu. Hem daha huzurlu oldum, hem de daha çok saygı görmeye başladım. İyi bir şeyler yapınca, Allah'ını, dinini bilince o da sana hem maddi, hem manevi şeyler kazandırıyor. İşlerin yoluna giriyor, düzenli bir hayatın oluyor. (Talip, Ayakkabı İmalatçısı, 68)

Talip bey, ayakkabıcılık mesleği ile ilgilenen bir görüşmecidir. Kendi sermayesini ve Antep'liler'in girişimci özelliğini, İslam dini ile ilişkisi üzerinden değerlendirmekte, Müslüman yaşantının sağladığı bir fayda olarak sunmaktadır. Ayrıca kişisel yaşantısı ile ilgili de dindar bir profil çizmektedir. Bu bağlamda kültürel birikimi ile maddi sermayesi arasında bir ilişki kurmakta, aynı zamanda bu ilişkiyi kent kimliği ile de bağdaştırmaktadır. Müslüman bir yaşam tarzını hayatına daha da yerleştirdikçe sosyal konumunun güçlendiğini vurgulamakta ve İslami bir çevreye girdiğini ifade etmektedir.

Sonuç olarak Gaziantep'te zenginleşmiş esnafın, çeşitli sektörlerde ve meslek alanlarında, üretim veya ticaret yaparak yükselmiş oldukları bilinmektedir. Yaşam seyri boyunca, bireylerin işleri ve çalışma serüvenleriyle ilgili hikayeleri, bireylerin kendi öznel deneyimleri ve yaşam üslupları, kentin sosyal ve kamusal hayatı açısından bir takım semboller ve anlamlar yaratmış görünmektedir. Ayrıca söz konusu yaşam tarzları ve kent adına inşa edilmiş anlamlar, bir temsili kamusal varlığını işaret etmektedir. Kişilerin kendi öznel deneyimleri ve algıları aracılığıyla Gaziantep'te orta sınıfların, yoğun emek sarfederek ve birçok güçlüklerle mücadele ederek kalkındıklarını ifade ettikleri, bunu Gaziantep'te olmanın bir parçası olarak değerlendirdikleri ve Gaziantep'liler'in sahip olduğu bir iş ve meslek disiplinine atıfta buldukları, şu anki kent kimliğinin algılanması ve bu algının marka kent, girişimci kent gibi ifadeler aracılığıyla yansıtıldığı görülmektedir. Kentteki siyasetin ve yerel yönetimlerin işlevlerinin etkisi hesaba katılmadan, sadece ticari sermaye kesiminin algıları ve uygulamaları ile oluşmuş olan temsili kamusal kent kimliğinin tanımlanmasında önemli bir işlev üstlenmiştir.

6.3.4 YERLİ, MİLLİ, İSLAMİ DEĞERLER VE ANTEPLİLİK

Gaziantep'in kent kimliğine yapılan vurgu kadar, Antepli olma bağlamında, kentlilik konusundaki öznel farkındalıklar da ayrıca dikkat çekicidir. Bu anlamda Gaziantep'iler, tarihsel ve kültürel zeminde, söylem düzeyinde, çeşitli simgeler ve mitoslar inşa etmişlerdir. Bu yukarıda bahsedilen temsili kamuyu içermekle beraber, kuramsal çerçevede bahsedilen edebi bir kamusallığın da varlığını yansıtmaktadır. Görüşmecilerle yapılan mülakatlarda aynı konuyla alakalı olarak, farklı yorumlarla karşılaşıldı. Duygusal bir yaklaşım geliştirenler oldu. Anteplilik algılarını nostaljik bir çerçeveye oturtanlar oldu. Gündelik söylemler ışığında yorum yapanlar oldu. Gaziantep'in tarihsel olarak daima hem ticari, hem de kültürel anlamda bir köşebaşı olduğu bilinmektedir. Bunun yanı sıra kendine has, çeşitli mesleklerin, ilginç şehir hikayelerinin ve efsanelerinin, hayat hikayeleri ve yaşam tarzları dikkate değer olan karakterlerin çıktığı bir yer olmuştur. Ticaret hayatının ve kamusal hayatın aktif ve karmaşık olması, geleneklerin ve kültürel zenginliğin yoğun olarak hissedilmesi de farklı bir özellik olarak dikkate değerdir. Gaziantep'in kimlik inşa etme süreci karşılaştırmalı bir biçimde tartışılacak olursa:

Giderek küreselleşen süreçlerin yapılandığı bir dünyada, siyasetin giderek yerelleşmesi paradoksu ortaya çıkmıştı. Anlam ve kimlik yaratımı söz konusuydu. Benim semtim, benim cemaatim, benim kentim, benim okulum, benim ağacım, benim nehrim, benim sahilim, benim kilisem, benim barışım, benim ortamım... Fakat bu savunmacı bir kimlikti; bilinmeyenin, kontrol edilemeyenin öngörülemezliği karşısında bilineni siper alan bir kimlikti. Küresel bir fırtına karşısında birden savunmasız kalan insanlar, kendilerine sarılmışlardı: Sahip oldukları şeyler, ne oldukları kimlikleri haline gelmişti (Castells, 2008: 86).

Castells, küreselleşen dünyada, siyasetin yerelleşmesiyle bağlantılı olarak insanların kendilerini bir takım kimliklerin içerisinde yerleştirdiklerini söylemektedir. Bunu da artık anlamsızlaşan bir toplumsal dünyada, sadece belli bir kategoriye girme ihtiyacından kaynaklandığını ve bilinçsizce yapıldığını vurgulamaktadır. Savunmasız kalan insanların, kendilerini anlamsızca bir yerlere ait hissetmeye başlamasına vurgu yapılmaktadır. Gaziantep'teki ekonomi, kültür ve milliyetçilik temelli bir kimlik inşası Castells'in belirttiği duruma ne kadar yakındır? Gaziantep'teki kimlik inşa etme süreçleri, yerel yönetimlerden kaynaklanan ve var olmakla, kendini göstermek ve tanınmakla ilgili bir durumdur.

[...] kimlikler baskın egemen kurumlardan kaynaklanabilseler de yalnızca toplumsal aktörler onları içselleştirdiğinde, kendi anlamlarını bu içselleştirme etrafında örgütlediğinde kimlik haline gelirler. Kuşkusuz bazı öz tanımlar, toplumsal rollere de denk düşebilir; sözgelimi bir

toplumsal aktörün bakış açısına göre en önemli öztanımı baba olmak olabilir. Ancak kimlikler, içerdikleri özün ve bireyleşme süreçleri bakımından, rollerden daha güçlü anlam kaynaklarıdır. Sade terimlerle konuşacak olursak, kimlikler anlamı örgütler, rollerse işlevi. Anlam derken, bir toplumsal aktörün eyleminin amacına getirdiği sembolik tanımı kastediyorum. Ayrıca birazdan açıklayacağım gerekçeler yüzünden, ağ toplumunda birçok toplumsal aktör için anlamın, zaman ve uzam içinde kendini koruyan asal bir kimlik etrafında örgütlendiği düşüncesini ileri sürüyorum (Castells, 2008: 13).

Bu anlamda Gaziantep'li'lerin kendi şehirli kimliklerini sık sık vurguladıkları bilinmektedir. Yemekleri ve tarihi gibi klasik kültürel motifler vurgulanırken, insanın cana yakınlığı ve tatlı dilli oluşu da Antep'li kimliğinin anlamı üzerinde etkileyici olmaktadır. Ayrıca savaş zamanlarındaki kahramanlıkları ve girişimcilerinin fedakarlıkları da bu anlamın içerisine yerleştirilmektedir. Bu anlamda Gaziantep'li kimliği Castells'in yorumuna göre, kendi anlamını koruyacak ve üretecek şekilde organize olup yenilenmektedir.

[...] Gaziantep en az Harunreşid'in Türk kızından olma oğlu Muhteşem zamanından beri Türkçe konuşulan bir diyardır. Osmanlı devrinde nasıl Arap harsına karşı bir duvar vazifesi görmüş ise, o zaman da cenupta kalan İslam ülkeleri için Hristiyan Bizansa karşı set görevi görmüştür. Zamanı geldiğinde Müslümanlığı Hristiyan tecavüzlerine karşı muhafaza ettiği gibi, Türk benliğini de diğer yabancı harslara karşı korumuştur. Gaziantep'in zalim kaymakam ve valilere karşı zaman zaman görülen ayaklanmaları hariç tutarsak, Osmanlı Devleti'nin en sadık kasabası olarak kalmıştır. (Güzelbey, 1959:55).

Görüşmecilere Gaziantep'in eski zamanları, yaşanmış şehir efsaneleri ve olayları, kültürü ve gelenekleri hakkında geniş bilgiler toplamayı hedefleyen sorular yöneltildi. Antep'lilik kimliği, bu kimliğe sahip çıkanlar için tabir yerindeyse fanatik bir bilinç olarak görülmektedir. Buna gerekçe olarak ise, görüşmecilerin, Gaziantep'in tarihine, yemeklerine, düğünlerine, hamamlara ve geleneklere değinmesidir. Bu bağlamda görüşmecilerin anlattıklarını aktaralım:

Gaziantep bizim her şeyimiz. Gaziantep'i neden bu kadar çok seviyoruz. Biz Gaziantep'i baklavası için, yemeği için sevmiyoruz sadece. Gaziantep çok acı çekmiştir, biz bu acının hatırı için seviyoruz. Osmanlı son 200-250 yıl boyunca hiç zafer görmedi. Çıktığı her seferden eli boş döndü, daha bir de toprak kaybetti. Haydi bunu geçtim, o kadar asker, o kadar insan şehit oldu. Antep Harbi zamanında şehirde 40.000 kişi var. Bunun dörtte biri sırf açlık ve savaş yüzünden şehit oluyor. Nasıl mutlu olacaksın? Buna rağmen biz ne yapıyoruz? Düşmana direniyoruz. Daha bir de Ermeniler seni arkandan vuruyor. İhanet ediyor. Düşmanla iş birliği yapıyor, ona çalışıyor. Bir de bu var. Antep harbi zamanında açlık, zorluk. Yani başında çocuğun açlıktan hastalanıyor, kıvranıyor, ölüyor. Ne yapabilirsin. İşte bizim

Gaziantep sevgimiz bu yüzden. Nasıl sevmeyeceksin (gardaşım), bu acıları biz hep yaşadık. (Adem, Sanatçı ve Kuyumcu, 40).

Adem Bey, daha önce birçok görüşmecinin vurguladığı gibi, Antep'li'lerin yaşamış olduğu zorluklara vurgu yapmaktadır. Savaş döneminde, halkın açlık, hastalık gibi sıkıntılarının yanı sıra, insanların yakınlarını kaybettiği ıstıraplı günler anlatılmaktadır. Bu durumlar ise, Antep'li kimliğinin simgelerinden biri olarak değerlendirilmektedir.

Bir başka görüşmeci ise Gaziantep'in tarihi ve kültürünün yanı sıra hali hazırdaki konjonktürüne yönelik bir değerlendirmede bulundu. Gaziantep'in sanayi kenti olması ve Türkiye'deki bir çok şehre, komşu ülkelere göre daha farklı ve zengin bir kent olması özelliklerine vurgu yaptı. Şöyle ki:

Biz Gaziantep olarak çok çalışıyoruz. Türkiye'nin ekonomisine o kadar katkımız oluyor ki... Her konuda kendini geliştirmeyi biliyoruz. Fuarlara gidin oradaki Gaziantep'li'lere bakın, oturun, konuşun, ne yapıyorlar diye. Farklı bir şey bulamazsınız. Tek özelliğimiz çalışmak. Türkiye gelişirken Gaziantep buna iyi ayak uydurdu. Gaziantep şimdi büyüyor. Ne yapıyoruz? Gaziantep'i marka şehir haline getiriyoruz. Biz çalışıyoruz, devletimiz destek oluyor, biz de büyüyoruz, devlet de büyüyor". (Selim, Sanayici, 36).

Bu bağlamda, yine farklı görüşmecilerin vurguladığı gibi, Gaziantep kent imgesinin vurgulanmasında, Antep'li'lerin çalışkan olması ve insanının girişimci bir yapısının olması ön plana çıkmaktadır. Türkiye'nin ekonomisine katkısının büyük olduğu konusundaki vurgular da yine Antep'lilik kimliğinin ve özellikle Antep'li orta sınıfların kendi sınıfsal algılarının ifade edilmesinde kullanılan simgelerden biri olmaktadır. Gaziantep'te ayrıca, kaynağı belli olmayan, kulaktan kulağa yayılan bir takım söylentiler, edebi kamunun bir parçası olarak nitelendirilebilir. Bunun yanı sıra, kişilik özellikleri, davranışları ve anlattıklarıyla bu edebi kamusal oluşumunda etkili olan karakterler de var olmuştur. Bu doğrultuda bir görüşmecinin anlattıklarına bakalım:

Gaziantep'in her şeyi ilginçtir. Çünkü Gaziantep kendi kaderini kendi belirlemiş, yaşamıştır. Kendine has bir havası vardır. Antep'li'ler saf bir duyguyla yapmışlardır ne yaptılarsa. Birbirlerine güvenirler, inanırlar. Mesela eskiden kışın Antep'e çok kar yağardı. Damlarda kar birikirdi, sonra bu kar suları evin içine akardı. Köyün gençleri, oğlu olmayanların, yaşlıların damında biriken karı temizlerlerdi. Yolda yürürken, önünden yaşlı biri gidiyorsa, onu geçip gidemezdin. Öyle bir şey olduğunda hemen köyde babasına şikayet ederlerdi. Hazreti Ali kayası vardı. Büyük bir kayalık. Alt tarafı uçurumdu. Üstünden hayvanları geçirir, giderdik. Orada bir ayak izi varmış önceden, Hazreti Ali buradan geçerken ayak izi kalmış. Böyle anlatırlardı bize. [...]Yaşlı bir adam vardı. Adı Sadık. Dedem gil Sadık koca derlerdi.

İki gözü de görmezdi. Ama istediği yere de yardım almadan giderdi. Ama keklük kafesi vardı. Keklik tutardı. Kafeste erkek keklük olursa, dişi gelip girermiş, dişi keklük de varsa erkek gelip, girermiş. O keklükleri tutup satardı. Uzak yerden camiye namaza gelirdi. Geldiği zaman bize dünyanın sonunu anlatırdı. “Dağlar taşlar ev olacak, köylüler, şehre taşınacak, tekrar köylerine gelecekler, evlerini bulamayacaklar” derdi. “Yaz meyvesi kışın, kış meyvesi yazın çıkacak” derdi. Köylüler dinlemezdi kendisini. “Bir zamanlar olacak, demir yığınının vasıta çıkacak, sekiz kişi ona binecek, bir kişi de onları alıp götürecektir” derdi. Kuran’ı ezbere okurdu. “Gelin, kız belirsiz olacak, kadın, erkek belirsiz olacak” derdi. Ama kimse onu hesaba almazdı, dinlemezdi. [...] Sadık Koca bir hikaye anlatırdı: “Adamın biri varmış. ‘Ben Allah’ın yanına, işlerim niye yolunda gitmiyor diye şikayet etmeye gideceğim’ demiş. Arkadaşı ‘Allah’ın yanına gidilir mi?’ demiş. Kendisiyle dalga geçmişler. ‘O zaman bu yoldan gideceksin, sonra da gördüklerini gelip bize anlatacaksın’ demişler. Yolda giderken, ilk başta doğurmuş, yatan bir köpeğe rastlamış. Anneleri seslenmiyor, ama yavru köpekler bu Allah’ın yanına giden adama havlıyorlarmış. Oradan biraz ilerlemiş. Yolda üç kazan görmüş. Kazanların ikisinde yemek var, kaynıyor, ortadakinde ise hem yemek yok, hem de yanıyormuş. İleri gitmiş. Bir ağacın dalında, bir kuş ötüyormuş. Kuşu bir süre dinlemiş. Sonra kuş aşağı inip, yerdeki dışkıyı yemiş. Daha sonra bu adam Allah’ın yanına gidip geldikten sonra, arkadaşlarına yolda ne gördüğünü anlatmış. Yolda gördüğü, anneleri susarken, kendileri havlayan yavru köpekler, ahirzamanda anne babalarından önce, her şeye karışan evlatlar olacağı anlamına geliyormuş. İki kaynayan kazanın ortasındaki, yanan kazan ise, ahirzamandaki zenginlerle fakirlerin durumunu anlatıyormuş. Ağacın üstünde öttükten sonra, yere inip dışkı yiyen kuş ise ahirzamanda, insanlara vaaz verip, kendisi kötü işler yapan bazı hocalar olacağı anlamına geliyormuş. (Halil, İnşaat Sektörü, 55).

Gaziantep’lilerin yardım severliği ve toplumsal dayanışma ilişkileri bakımından ön plana çıktığı konusundaki düşünceler ifade edilirken, kişilerarası ilişkiler ve saygı da Antep’lilerin kendi kimliklerini tanımlamalarında vurgulanan faktörlerdir. Kulaktan kulağa aktarılan söylentiler ise, şehrin kültürel atmosferine farklı bir boyut kazandırmaktadır. Bu söylentiler ve hikayeler aracılığıyla edebi kamusalite üzerinde etkili olan mitoslar inşa edilmiştir. Bu şekildeki temsiller, yukarıdaki örnekten de anlaşılacağı üzere, toplumsal ilişkilere, toplumsal cinsiyet ile ilgili unsurlara, sınıfsal özelliklere ve bir takım toplumsal olgulara atıfta bulunan, manidar kodları yansıtmaktadır.

Şu an Antep deyince milletin aklına hemen kebab, yemekler, Şahinbey, Şehitkamil geliyor. Savaş zamanındaki o yokluğa sabır edişleri geliyor. Tamam eyvallah da, Antep deyince aklımıza İslam da gelmesi lazım. O savaşta ölen insanlar, sadece ülke savunması yapmadılar ki. Anamızın başörtüsü için de savaşmadılar mı? İslam için. Hani diyoruz ya: “Ezan dinmesin, bayrak inmesin” diye. Bu şehirden vakt-i zamanında ne evliyalar çıkmıştır.

Peygamberlerin, sahabelerin gelip geçtiği topraklar burası. Bunları unutmayacaksın, unuttuğun zaman o şehitlerin, o evliyaların hakkı kalır sende. (Ramazan, Fıstık Tüccarı, 48)

Ramazan, milli ve kültürel değerlerin yanı sıra Gaziantep'in İslami bir kimliğinin olduğunu da vurgulamaktadır. İslam dini ile bağlantısı kurulmadan, kent kimliğinin eksik kaldığı yönünde bir değerlendirme yapmaktadır. Kamusallığın dönüşümü, bir taraftan modern kent imgesi, diğer taraftan da geleneksel ve kültürel değerlerin sentezlenme gayretleri etrafında gerçekleşmektedir.

Görüşmecilerin aktardıklarına dayanarak, Gaziantep'in yerel kimlik inşasında, halkının yardımseverliği, sosyal ilişkilerin niteliği ve kentte yaratılmış olan sözlü kültür belirleyici olmaktadır. Bu imgeler, kentin kimlik inşasını oluşturan kodlar olma görevini üstlenmektedir. Ayrıca çeşitli temsillerden oluşan bir sözlü kültürün olması edebi ve temsili bir kamusallığa atıfta bulunmaktadır.

6.3.5 TÜKETİM ALIŞKANLIKLARI VE SOSYAL STATÜ

İnsan, kendini üreten koşullar ile var olduktan sonra, kendi pratikleriyle kendi kültürünü inşa etmektedir. Kentsel mekânda, popüler kültürün üretimi de yine insan pratikleriyle gerçekleştirilmektedir. İnsanların kendi anlam dünyalarını, sembollerini ve kültürlerini, yaşayış süreçleri içerisinde üretmeleri söz konusudur. Mekân da bu üretimin gerçekleştiği bağlam olarak ve aynı zamanda inşa edilen bir nesne olarak okunmaktadır. İdea, anlam, imge, kültür, ideoloji, toplumsallık ve mekân ilişkisel bir üretimin ana unsurları olarak değerlendirilmektedir. Yani, kentsel mekânda, kent hayatında popüler kültür unsurlarının üretilip tüketilmesi, sadece ekonomik bir pazarlama, arz, talep, tüketime teşvik, reklam ve satış ilişkisi değildir. Bu tüketimin bir mahiyeti bulunmaktadır. Bir tüketim ürünü, satışa sunulmadan önce, onun kullanılmasına, satın alınmasına, ona ihtiyaç duyulmasına yönelik bazı anlamlar üretilir. Bu anlam, tüketilen popüler kültür nesnesine göre, güncel modayı takip etme arzusu, toplumsal konumunu yükseltme, başka bir ifadeyle modifiye etme isteği, insanların kendi zihniyetlerini, zenginliklerini, kültürel kazanımlarını kanıtlama kaygısı olarak okunabilir. Ayrıca geleneğe atıfta bulunma olgusu, eğer son zamanlarda popüler kültür olarak kendini görünür kılmışsa, bu durum da bir tüketim vesilesi olarak kullanılabilir.

Vitrin, reklamla birlikte kentsel tüketici pratiklerimizin taşıyıcı odağı olan tüm vitrinler, aynı zamanda tüm bir toplumun, modanın sessiz ve seyirsel mantığının kültürüne günü gününe uyum sağlayarak türdeşleştiği bu "konsensüs-işlem" in, iletişimin ve değer değiş tokuşunun

yeridir. Ne içsel ne de dışsal, ne özel ne de kamusal olan; camın saydamlığı arkasında metanın saydamsız statüsünü ve mesafesini muhafaza ederken ayı zamanda sokak olan bu özgül mekân, yani vitrin aynı zamanda özgül bir toplumsal ilişkinin de yeridir. (Baudrillard, 2004: 214).

Örneğin, insanlar kendi zenginliklerini göstermek için evlerinin dizaynını, giyim kuşamlarını, Osmanlı dönemindeki tarzlara benzer olarak ayarlayabilmektedir. Kentin inşa edilmesinde etkili olan unsurlar, mimari ve yenilenen teknolojilerinin kullanılması ve talep edilmesi, sermayenin ve esnafın faaliyet ve planlarının, buna bağlı olarak uyguladıkları işin, kentsel mekâna bir görünüm ve imaj katması, insanların tüketim alışkanlıklarının kentsel mekân içerisinde deneyimlenmesi ve popülerlik kazanması, medyanın reklamlar sunması ve o reklamların karşılık bulduğu yerin bizzat kent ve kamusal alan olması gibi durumlardır. Kentsel mekânı düzenleyen çevrelerin (belediye yetkilileri, çevre düzenlemeciler, kent planlamacıları), nasıl bir mühendislik veya mimari kullandıkları ve bu durumun ideolojik bir altyapısının olup olmadığı konusu önemlidir. Kentsel mekânın düzenlenmesinde ve inşasında sermayenin ve ekonomik çevrelerin kültürü, bakış açısı, zevkleri, hatta çıkarları muhafaza edilip, idame ettirilmektedir. Bu bağlamda kentin oluşumunda üretim ve tüketim biçiminin, sınıfsal dinamikleri belirleyen olgunun etkisi görülmektedir. Kentsel mekânı ilgilendiren her alanda, mimari ve politik alan da dahil olmak üzere, belli bir programa göre şekillendirilmesi mümkün olmaktadır. Bu program, sermaye sahiplerinin, kent elitlerinin kendi anlayış tarzları, yaşam biçimleri ve ürettiği kodlar, kendi çıkarlarına göre yaptıkları faaliyetler olarak okunmaktadır. Bu durum politika alanındaki yetkililerin de desteğini alabildiği ölçüde etkin kılınabilmektedir.

Sermayenin, arz edenin medya ve kullanabildiği tüm kanallar aracılığıyla tüketmekten ve eğlenmekten başka, hiçbir bilinç oluşturamayan kitlelere yeni tüketim nesnelere sunması ve bunları kullanmaları konusunda telkinlerde bulunması söz konusudur. Popüler kültürle ilişkilendirebileceğimiz her nesnenin, yani belli bir dönem içerisinde ön plana çıkan ve çoğu zaman eğlence, tüketim arzusunun tatmini gibi durumları karşılayan her tüketim ürününün arka planına odaklanıldığında, insanların ve toplumların bunları kullanmaya teşvik edildiği görülmektedir. Ayrıca tüketilmesi teşvik edilen bu kültür sadece belli bir dönem için geçerli olmakta, daha sonra -tabir yerindeyse- modası geçmekte ve eskimektedir. Çünkü, yerine bir başkası gelecektir, daha güncel olan bir biçimi sunulacaktır. Popüler kültürün tüketilmesi

ancak bu şekilde kendini devam ettirmektedir. Başka bir ifadeyle, kapitalizmin kendi kodlarını devam ettirebilmesi için, üretimin ve dolayısıyla tüketim arzusunun yeniden üretilmesi gerekmektedir. Artık mekâna dair bir çok unsur, hem mekânın barındırdığı anlam itibariyle, hem de temsil ettiği durum itibariyle tüketilebilmektedir. Bu tüketim, arzeden için bir rant meselesi, tüketen için ise bir statü ve prestij meselesi haline gelmektedir. Bütün bu faaliyetlerin kentsel mekânda görünür olması, bu kültürün kent aracılığıyla yeniden üretilmesine sebep olmaktadır. Bu yeniden üretimin temel motivasyonu ise, tüketimin teşvik edilmesinde katalizör etkisi yaratan yeniliğe, toplumsal yaşamda neredeyse kökten bir değişime gönderme yapan “modernleşme” ile tüm dünyadaki kültürler arasında etkileşim kurma potansiyeli olan ve iletişim teknolojilerinin de gelişmesiyle daha yoğun bir ivme kazanan “küreselleşme” olarak değerlendirilmektedir. Küreselleşme artık birçok araştırmacı tarafından her şeyin yeniden biçimlendiği bir dönüşüm süreci olarak ele alınmaktadır. Çünkü her alanda hızlı bir değişim yaşanmakta ve bu değişim yine hızlı bir şekilde yayılmaktadır. Bireysel ve toplumsal manada güç bilgidен kaynaklanmaya başlamıştır. (Şahin, 2010: 27-28). Aynı zamanda bu yeniden üretim, kentsel mekânın ve kentsel mekân içerisinde deneyimlenen toplumsal ilişkilerin yeniden yapılandırılmasına yol açmaktadır. Kentsel mekân, hatta bir yaşam biçimi olarak kent, yeni ve sürekli yenilenen bir kültüre bağlı olarak, toplumsal pratikler aracılığıyla desteklenmek koşuluyla, yeniden inşa edilmekte, aynı zamanda bu kültürü yeniden üretmektedir. Bu bağlamda, kimliklerin ifade edilme biçimleri de, kentsel mekân ve onun kullanımı, deneyimlenmesi üzerinden gerçekleşmektedir. Yaşam tarzı ve ulaşılmak istenen yaşam biçimi, bireyin kendini tanımlayışı üzerinden, ve buna bağlı olarak edindiği davranış kalıpları üzerinden kurulmaktadır.

Gaziantep’te tüketim alışkanlıklarının hangi değişkenlere göre, nasıl tecrübe edildiği ve prestij ve statü gösteriminin hangi kodlara göre gerçekleştirildiğine bakalım. Genel olarak gözlemlere ve derinlemesine mülakatlara başvurulacak olursak, tüketim kültürü ve alışkanlıkları da incelenebilecektir. Şöyle ki, sahip olunan ve statü göstergesi olarak kabul edilen bir ev, araba, çanta veya ayakkabı gibi aksesuarlar, çeşitli şekillerde gösterilebilmektedir. Eve alınan yeni bir eşya, koltuk takımı, halı, perde; yapılan yeni bir dekorasyon, yapılan yeni bir yatırım gibi durumların gösterilmesi prestijin yansıtılması olarak kullanılabilir. Onun haricinde ahablarla bir arada geçirilen vakit, lüks bir cafe, restaurant veya farklı bir

mekânda yapılan tüketim, ahbaplara yapılan çeşitli jestler, statü göstergesi olarak kullanılabilir. Yardımseverlik, tanınan simalarla yapılan işbirlikleri veya farklı birlikteliklerin de prestij gösterimi olarak kullanılması mevzu bahis olmaktadır. Peki bu gösteri nasıl yapılıyor? Sosyal medya ve çeşitli iletişim platformları aracılığıyla. Sosyal medyanın ve bilişim ağlarının her konudaki gücü, prestij gösterimi için de aktif bir şekilde kullanılmaktadır. Daha sonra kendi aralarındaki güç gösterileri ve statülerini ifade edişleri, yine birbirlerine yaptıkları jestler kanalıyla gerçekleştirilmektedir. Ayrıca çeşitli davet ve organizasyonlar da daha önce defalarca değinildiği gibi, sembolik anlamda statü ve sosyal konum ifadesi için kullanışlı bir bağlam olmaktadır. Tüketim kültürünün özendirilmesiyle mimariden, temsili mekânlara, kapitalist tüketim kültürüne, yönelik çalışan işletmelere, alışveriş merkezlerine kadar bir çok alanda sürekli değişen ve yenilenen, tüketilmesi gereken bir kentsel mekân imgesi doğmuştur. Bu doğrultuda alım gücü olan ve bu mekânları tüketmek isteyen üst sınıfın yanında, ücretli emek kesiminin durumu dikkate değerdir. Çünkü yoksul kesim, sadece hayatta kalabilecek kadar kazanan ama orta sınıf tüketim alışkanlıklarına ayak uydurmak durumunda kalan kesimdir. Daha az tüketenler, daha varlıklı komşularının tüketimi arasında karşılaştırma yapıp, onlara yetişmeye çalışırlar. Aynı zamanda üst sınıflar kendilerini diğerlerinden ayırmak için mücadele verirler. Çok çalışmaktan dolayı elde edilen kazancı gösteriş yaparak tüketme aracılığıyla üstünlük kurmak istenmektedir. Burada aslında bir silahlanma yarışı söz konusu olmaktadır. Gittikçe daha çok çalışma ve daha çok tüketme yarışı şeklinde de ifade edilmektedir (Stiglitz, 2012: 61). İşçi sınıfını bu duruma zorlayan ise, sermayenin tükettirme isteğinin yanında, medyanın, eğitim sisteminin, toplumsal hayatın deneyimlenmesinin itici güç olduğu durumdur. Kentin tüketilmesi, hatta bir meta olarak kentin tüketilmesi, estetik olanın sunumu (ama temsili olarak), gösteriş, yaşam biçiminin sergilenmesi ve ideolojik olarak da üretimin tüketim aracılığıyla yeniden üretimi olarak değerlendirilmektedir. Tüketim ve tüketim aracılığıyla ifade edilen statü tanımlanmasının Gaziantep'teki kamusal yaşamın oluşumunda hangi kisveyle yer edindiğini ve bu kamusal yaşamın nasıl bir hareketlilik arzettiğini, Gaziantep esnafının tüketim pratikleri üzerinden okunabilmektedir. Bunun için görüşmecilere, nasıl tükettikleri, markaya ne kadar önem verdikleri, en çok hangi kalemlerde harcama yaptıkları gibi konularda sorular yöneltildi. Bu doğrultuda verilen cevaplara bakalım:

Herkes nasıl tüketiyorsa ben de öyle tüketiyorum. Özellikle şu markadaki kıyafeti giyeceğim diye bir şeyin peşine düşmem. Modayı takip etmem. Bana yakışanı giyerim. Kolumdaki saat güzel, pahalı bir saat ama ben almadım, hediye. Takmayı seviyorum, bana yakışıyor. Boğazımdan kısmam. Eğer bir şeyin kalitesine dikkat edeceksem, yediğimin, içtiğimin, evime götürdüğüm etin, sebzenin, meyvenin kalitesine dikkat ederim. Yediğin şey kaliteli, sağlıklı olmalı. Arabada marka önemlidir. Çünkü kasası sağlam mı, motoru güçlü mü, tutuluyor mu? Bu yüzden arabada marka önemli. Ben 2016 model Passat'a biniyorum. Ondan önce Jetta vardı. Telefon Iphone 8. Şimdi durumum olduğu için kullanıyorum, benim buna gücüm yetiyorken alırım da kullanırım da. İhtiyaç sonuçta. En iyisi hangisiyse onu kullanırım. Kendim çalışıyorum, kendim harçlıyorum. [...] Sanayiye gittiğimde ayaküstü dürüm yemeye gittiğim yerler de var, bir arkadaşla ya da çocuklarla kebab yemeye gittiğimiz büyük yerler de var. Bizim arkadaş da olur kendisi. Genelde dışarıdan yemek yediğim zaman esnaftan yerim, orta halli vatandaştan yerim. Ramazanda bir kereliğine çocukları, işçileri toplarım, önceden rezerve ederiz, onları bir gün iftara götürürüm. Keza, akrabaları eve çağırırız iftara, çağırılara biz gideriz. Sosyal medya yok, kullanmıyorum. Bir kere açtırdım, bir arkadaş bulmak için, öyle kaldı, ne kullanırım, ne de girerim. Ama olduğu zaman esirgemem, bir şey benim ihtiyacımsa alırım da, kullanırım da. Yalnız şeyi severim, [bir köy] oraya giderim, bazen kahvaltı yapmak için, arıcılık yapıyor bir arkadaş, hem gider kahvaltımı yaparım, hem de nefes alırım, tekrar gelirken zoruma gider. (Kemal, Tekstil, 45).

Kemal Bey'in kullanım metalarının modasını özellikle takip eden biri olmadığı, anlaşılmaktadır. Fakat bu nesnelere satın alma ve kullanma konusunda aktif olduğu görülmektedir. Ekonomik süreçlerle ilgili kısımda, Gaziantep'li'lerin en çok harcama yaptığı alanlardan birinin gıda olduğu belirtilmişti. Kemal Bey bu durumu, 'Boğazımdan kısmam', yediklerimin kalitesine önem veririm' şeklindeki ifadelerle teyit etmektedir. Gaziantep'te, tüketimin neden yapıldığı konusunda herhangi bir bilince, bir başka ifadeyle farkındalığa sahip olunmadığı şeklinde bir profil çizmektedir. Bu şekilde, tüketim nesnelere, imkanlar dahilinde kullanımı, tüketimi normalleştirmektedir. Kemal bey, kullandığı otomobili, kullandığı telefon gibi araçları tüketiyor olmayı 'imkanım olduğu için kullanıyorum, en iyisi hangisiyse onu kullanırım' gibi ifadelerle desteklemektedir. Bu şekilde tüketimin sıradanlaştırıldığına yönelik bir algı temsil edilmektedir. Orta düzeyde bir tüketim alışkanlığı söz konusudur. Özellikle farkına varılan bir sınıf bilincinden ziyade, geleneklerden tamamen kopmayan bir sınıf görüntüsü sunmaktadır. Bir başka görüşmeci'nin anlattıklarını irdeleyelim:

Eğer herkese ayak uydurmak istersen, yapman lazım. Ben bu işlere girmem ama gördüğümü anlatayım. Bazı arkadaşlar iddiaya giriyorlar, o diyor "ben daha çok para kazanıyorum", öteki diyor "yok ben". Şakalaşıyorlar ama şaka değil gerçek. Kıskançlık var biraz. Kimin arabası

daha üst model, kimin telefonu daha güzel? Yeni eşofman alıyor, giyiyor, ötekini çaya, yemeğe çağırıyor. Maksudı eşofmanı göstermek. Yani spor yapıyormuş, onu anlatmaya çalışıyor. Siz ne zamanın adamısınız? Öteki telefon ediyor, “baklava aldım, yedim, bitiremedim, geri kalanını sana gönderiyorum diye şaka yapıyor”. O da diyor ki, ben de daha yeni kebab yedim, canım baklava çekti zaten” diyor. Şakasına yapıyorlar. (Bülent, Mobilyacı, 49)

Bülent Bey’in anlattığı durum tikel bir örnek midir, yoksa aynı türden davranışlarda bulunan anlamlı bir çoğunluk mu vardır? Tikel bir örnek olsa bile, bir takım davranışların, içerisinde yaşanılan toplumun bir ürünü olduğunu, belli bir sosyal bağlamın izlerini taşıdığını hesaba katarak değerlendirmek gerekmektedir. Bireylerin, her ne kadar şaka yoluyla da olsa –bunun Habermasçı anlamda ‘retorik’ olduğunu unutmamak gerek- kendi aralarında ekonomik ve sosyal statülerini kıyaslama, tüketim aracılığıyla statü gösterme davranışının, kamusalığın dinamikleri üzerinde tayin edici olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda neoliberalizmin, sosyal ilişkiler aracılığıyla kamusalığın dönüşümüne müdahalesi, bir takım gösteri ve statü koşullanması ilişkisini araçsallaştırmaktadır. Gösterişçi tüketim kişinin namını ve statüsünü onarmak için zorunlu bir gereklilik olarak görülmektedir. Yani saygın olmak için müsrif olunmalıdır. Sosyal ilişkilerdeki rolün belirlenmesi ahlaki, fiziki, entelektüel ya da estetik gücün maddi mukayeseye bağlı hale getirilmiştir. (Veblen, 2015: 89).

Kıyafet almayı çok severim. Ayakkabıyı da. Bir mağazaya girdiğimde sadece bir tane kot pantolon alıp çıkmam. Beğenirsem üç-dört tane alırım. Gömlek alırım. Kazak alırım. Genelde [bir mağaza ismi] oradan giyinirim. Çünkü kıyafet almayı, değişik şeyler giymeyi severim. Temiz, düzenli olmak lazım. Dış görünüş çok önemli. Çünkü eğer iş yapıyorsan, seni görenler direkt dış görünüşüne bakıyorlar. Önemsiyorlar. Yoksa seni önemsemiyorlar. Paspal çulu pis diyenleri biliyorum ben. Bu yüzden, niye yapmayayım ki, en güzel, marka kıyafetleri giyerim ben. Her şeyin en iyisini yapmaya çalışırım. Bakımına önem veririm. Bu bile bazı insanlara yetiyor. Arabamı (Scoda) her zaman temiz tutarım, ayna gibi. Jilet gibi olacaksın, birileriyle konuşurken, bir yerlere gideceğin zaman hem giyim kuşam, hem de üslup, el hareketleri önemlidir. Bunları iyi kullanmazsan seni hafife alıyorlar, ama tersini yaparsan bakışlarıyla bile karşında ezilirler. Bizde genelde şöyle bir şey vardır: Tutumlu olacaksın, paranın kıymetini bileceksin, çarçur etmeyeceksin. Tamam da ben tatilime gitmeliyim ki giderim, mutlaka bu benim ihtiyacım, kendimden kısınamam.

Canım sıkılınca dışarı çıkmalıyım, istediğimi alıp satmalıyım, genç adamsın, bu hayatta birilerine kılınırsan ezilirsin, o yüzden biraz kendi kafana göre yaşayacaksın. Sosyal medya

kullanırım ama paylaşmam. Canım ne isterse onu paylaşırım, bazen iş ile ilgili şeyleri paylaşırım. Normal fotoğraf atarım. (Sami, Hal Esnafı, 30).

Sami Bey'in bahsettikleri bağlamında, gündelik hayatta, girip çıkılan, belli toplumsal ilişkilerin deneyimlendiği mekânlarda, sadece işlerin halledilmesinin yanı sıra, sözlü veya sözlü olmayan bir takım ilişkilerin, manidar şekilde toplumsal kurallar ve toplumsal kontrol süreçleri inşa ettiği görülmektedir. İnsanların bakışları, kişilere gösterilen ilgi ve önem, dış görünüşün ve diksiyonun belirleyici olduğu konusunda fikir sunmaktadır. Bu yüzden, Sami bey dış görünüşüne ve kendi bedenine atfedilen görevleri yerine getirmenin gerekliliği konusunda, bir bilinç sunmaktadır. Kişisel ihtiyaçların ve arzuların, imkanlar dahilinde giderilmesi, bağımsız bir benlik istenci, kişiler arası ilişkilerde, her ne kadar, öznel alışkanlıklara bağlansa da, bir takım yargılardan ve etiketlerden sıyrılmak için geliştirilen stratejiler olarak görülmektedir. Bu bağlamda Gaziantep'te bireylerin kendi beden ve dış görünüşlerine gösterdiği ilgi, yaratılmış olan temsili kamusalığın farklı bir yönü olarak karşımıza çıkmaktadır. Böylesine, temsil üzerine kurulu ilişkilere farklı bir örnek olarak, Serpil Hanım'ın anlattıkları da kayda değerdir:

Marka aldığın zaman üzerinde düzgün duruyor, sarkmıyor, genişlemiyor. Yiyecekte de, ette de, butikte de, arabada da, saatte de marka önemli. Ama şöyle bir takıtım yok yani illa böyle olacak, illa şu marka olacak değil. Son iki yıldır baktım, kadınlar Michael Kors'un çantasını takip, onu gözünün önüne koyuyor. Ya ben de zaten kötü çanta kullanmıyorum ama tutup da Michael Kors kullanmıyorum. Versace olsun, buna benzer şeyler olsun kullanmıyordum ama baktım kadın onu gözüne sokuyor, veya kadın koluna saat takmış, Givvanchi'nin. Veya pırlanta küpe takıyor kulağına, onu göstermeye çalışıyor. Ben de baktım, dedim, madem senin beynin yok, bununla kendini gösteriyorsun, madem ben de getireyim bunu senin yanına koyayım, yine benim beynim ön planda olsun. Şu an yapıyorum yani, ben de ona göre çantamı, gözlüğümü, saatimi, pırlantamı alıp takıyorum, mesela arabamı ona göre alıyorum. Girdiğim toplum onu gerektiriyor. Kıyafetti son zamanlara kadar. Kozmetik, kedi, köpek oldu son zamanlarda. Veterinere götürüyorum, aşısı, bakımı vs. için. Son zamanlarda veterinerlere çok para harcadım. (Serpil, Endüstri Mühendisi ve Sanayici, 43).

Bireyin kendisi her ne kadar bir takım alışkanlıklara karşı direnç gösteriyor olsa da, toplumsal yapının, bir süre sonra, bireyi nasıl içine çektiğini gösteren bir durum hakkındaki düşünceleri destekleyen bir algı sunmaktadır. Dış görünüşe, markaya, kullanılan otomobile ve deneyimlenen sosyal yaşantıya karşı, başkalarının ilgisi ve kurmuş oldukları toplumsal denetim, bireylerin davranışları ve tüketim alışkanlıkları üzerinde etkili olmaktadır. Tüketim alışkanlıkları aracılığıyla

gösterilmek istenen sosyal statünün, bazı temsiller üzerinden gözlemleniyor olması, kamusallığın yapısının üzerinde, sınıfsal dinamiklerin egemen olduğunun ifadesidir. Esnaf ailelerinin ise, gösteriş ve statü ile koşullanmış olması, edebi ve siyasi kamusalıktan çok, temsili kamusallığın ön planda olduğunu göstermektedir.

6.3.6 İMGENİN YENİDEN ÜRETİMİ VE KAMUSALLIĞIN DÖNÜŞÜMÜ

Kentsel mekân, toplumun ve içerisinde varlık gösteren, deneyimlenen kültürün bütün yaşamsal pratiklerinden etkilenir ve bu pratikleri etkiler. Kentsel mekânı var eden olgulardan birisi, insanları kırsal yaşam biçimlerinin dışına çıkaran, onu kırsal yaşamdan göreceli daha yeni bir bağlam olarak inşa eden “kültür”dür. Bu kültür kentsel mekânı, insanların tarımsal üretim ve hayvancılık yapmadığı, yaşamlarını göreceli doğal bir şekilde idame ettirmede, mekânsal yapıların, evlerin, kamu binalarının inşasında, kırsaldan farklı farklı olarak mimarlık ve mühendislik uygulamalarının fazlaca kullanıldığı, yasaların geleneklere göre daha yaygın olarak deneyimlendiği, yine kırsaldan farklı olarak siyasi ve ideolojik süreçlerin, devlete ve devlete ilişkin yapıların suhulet ve düzenli bir şekilde sirayet ettiği, teknolojik yeniliklerin, etkisini yoğun bir şekilde sürdürdüğü ve kapitalist üretim biçiminin yaygın olduğu –dolayısıyla emek gücünün ve toplumsal pratiklerin kapitalist üretime göre organize olduğu- bir durumda atıfta bulunmamıza olanak veren kültürdür. Bu bakış açısına göre, kent olgusu kırsal mekândan farklılıkları üzerinden tanımlanmaktadır. Kır ile kentin zıtlığı ve birbirinden farklı özellikleri, toplumsal ve ekonomik özelliklerin de farklı olmasına, dolayısıyla yaşam biçiminin de farklılığına yol açmaktadır. Büyük bir olgusal devinime yol açacak olan süreçlerin başlangıcı daima kamusal birimler, yerellikler, dağınık ve küçük hareketlilikler şeklinde tezahür etmektedir. Tarihsel olarak kurulan bir inşa süreci söz konusu olmakla birlikte, bulunulan yerin ve deneyimlenen konjonktürün, geleneklerin veya cemiyet hayatının yahut çeşitli değişkenlerin işleyişi temel motivasyonlar olarak görülmektedir.

Her şeyden önce bulunulan coğrafya temel kırılma noktası ele alınacak olursa; o coğrafya ve içerisinde deneyimlenen alışkanlıklar, gündelik yaşam kodları ve çeşitli deneyimler, doğrudan doğruya öncelik arz etmektedir. Sıradan insan ilişkilerinin yanında, etnografik yapının çeşitli boyutlarına vurgu yapmanın gerekliliği söz konusudur. Bir coğrafyada kamusallığın nasıl kurulduğu önemlidir. Gündelik deneyimler, gelenekler, ritüeller, siyaset, sosyalleşme mekânları, gazete ve

dergi gibi yayınların nasıl kullanıldığı, okullar, camiler veya farklı dinlere ait kutsal mekânlar, kapitalist örgütlenmenin sosyal, sınıfsal ve ekonomik kodları, bilimsel veya gündelik tartışmaların yapıldığı mekânlar, kamusal alanın inşasında rol oynayan çeşitli dinamiklerdir. Dolayısıyla kentin mekânsal ve sosyal dokusu, farklı ideolojik, politik ve kültürel unsurlar ile biçimlendirilmektedir. Müdahalede bulunanın, temsil ettiği kesimin kodlarını, kent kavrayışını, çıkarlarını kentsel mekâna yansıtması söz konusudur. Bununla birlikte, kentin alacağı yeni hal, kendi toplumsal dinamiklerini de üretecektir. Uzun vadede bu durumu yeni sorun ve çelişkilerin ortaya çıkmasına sebep olacaktır. Kent, yoksulluk, siyasi ve ideolojik çatışmalar üretecektir. Arka planda ise bu durumun, ekonomik sebepleri ve politik olarak nasıl yönetildiği işlevsel olacaktır. Kentsel mekân, eşitsiz üretim ilişkilerin yarattığı çelişkilerin kontrol altına alınması için müdahalelerde bulunulan yerdir ama yeni çelişkilere de kapı aralayan bir durum da söz konusudur. Çünkü kentteki üretim süreci, toplumsal tabakalaşmayı, eşitsizlikleri tetiklemektedir. Bu eşitsizlik, mekânsal ayrışmayı ve insanları kategorize etmeyi beraberinde getirmektedir.

Modern kentler, her türden farklılığın/eşitsizliğin yakın fiziksel teması rağmen birbirini 'görmeden' ve umursamadan 'yaşadığı/eşitlendiği' mekanlar olarak hem özgürlüğün, hem yabancılaşmanın, hem varoluşun, hem yalnızlığın alanıdır. Bunun kamusal alandaki karşılığı, toplumun ve topluluğun, cemiyetin ve cemaatin, kolektifin ve tikelin, yerelliğin ve küreselliğin birlikte, birbirinin içinde etkileşerek ve dönüşerek bulunmasıdır. Modern kentler, toplumun içerdiği tüm çatışma, uyum ve farklılık potansiyellerinin sınıf, cinsiyet, etnisite mezhep gibi kategorilerle taşınarak toplumsal aktörlere dönüştüğü, eylemselleştiği alanlar olarak işlev görmektedir. Çeşitli toplumsal aktörlerin mekânla kurduğu ilişkinin, onu deneyimleme ve yeniden üretme biçimlerinin, mekânın bu aktörleri deneyimleyerek biriktirdiği sembolik içeriğin ve bu içerikle, aktörlere dönerek onları yeniden kurmasının en çok billurlaştığı alan, kentlerdir. (Özdemir, 2010: 74).

Bu bağlamda kentsel mekân, modernleşmenin ve küreselleşmenin getirdiği değişimlere, bu değişimlerle birlikte ideolojik, ekonomik, politik unsurlara, uluslar arası etkileşimin rolüne göre anlam kazanmaya, biçimlenmeye ve en görünür olan pop kültürünün mekân üzerinde egemenlik kurmasına şahit olmuştur. Önemli bir olay bir şehirde nasıl yayılmaktadır? Komşuluk ilişkileri ve çokluk arzeden kompleks etkileşimler aracılığıyla, yazılı ve görsel medya aracılığıyla, toplanma etkinlikleri ve ritüelleri aracılığıyla, dayanışma bilincinin getirdiği haberdar olma zorunluluğu dolayısıyla, cami, kahvehane gibi mekânlarda bir araya gelme durumlarında, düğün, cenaze, ziyaretler aracılığıyla toplanma gibi durumlarda

oluşturulan kamusal söz konusudur. Ayrıca kent hayatını ilgilendiren çeşitli vaziyetler de kamusal oluşturmanın önemli mekân parçaları olarak değerlendirilmektedir.

Kent içerisinde dönmekte olan siyaset, ticaret hayatının ve ticaret yapanların örgütlenmesi ve bu durumun kurumsal olarak varlık göstermesi, medyanın örgütlenmesi ve tarihsel olarak devam eden değişimin varlığı. Bir başka ifadeyle, gerçekleşmekte, inşa edilmekte olan konjonktür veya yavaş yavaş temelleri atılmaya başlanmış olan bir olgu kentsel mekân içerisinde kendi kamusalını da oluşturmaktadır.

Bu olgunun izlerini veya belirtilerini kamusal alanın her yerinde sürme imkanı mevcuttur. Parklarda, meydanlarda, kahvehanelerde veya cafelerde, sokaklarda, mahallelerde, çeşitli sosyalleşme mekânlarında, kadınların gündelik veya dini toplantılarında, yerel yönetim grupları ve teşkilatları arasında [...] Şöyle ki, mekân belirli bir yaşam biçiminin üretildiği ve sürdürüldüğü yer olmaktan ziyade, yerin geometrik olarak uzayda konumlanması olarak da ifade edilmektedir. Bunun yanı sıra, insanların anlam yüklediği, o anlama göre biçimlenen ve inşa edilen, bölünen ya da birleşen, hatta tüketim olgusunun bir nesnesi haline indirgenip ‘metalaşabilen’ bir ‘yer’ olarak okunabilmektedir. Mekânın bu özelliğiyle ilgili bir tanıma başvurmak yerinde olacaktır. Şöyle ki: “Eleştirel paradigma mekânı, egemen üretim sürecinin açığa çıkardığı içsel çelişkilerden kurtulmak için yeniden düzenlenen, ancak her müdahaleyle birlikte yeni dışsal çelişkiler doğuran üretilmiş ortam olarak okunmaktadır. (Yırtıcı, 2005: 74).

Gaziantep’teki esnaf ailelerin ve kentte yaşayan tüm toplumun deneyimledikleri, kamusalın niteliği açısından irdelenecek olursa, sınıfsal ve mekânsal farklılıkların arasında doğrudan bir ilişki olduğu görülür. Her mekânsal biçimin kendine özgü niteliklerinin olduğu konusunda basit ve ilkel bir varsayımda bulunulacak olursa; üst sınıfların yaşadıkları ve gündelik hayat deneyimlerini sürdürdükleri mekânlardaki kamusal ve sosyalleşme süreçleri ile iktisadi olarak daha alt düzeyde olan gelir grupları ve işçi kesimin yerleşmiş oldukları mekânlardaki kamusal ve sosyalleşme süreçleri nasıl okunmaktadır? Gaziantep’te sınıfsal farklılıklar keskin çizgilerle mi belirlenmiştir? Yoksa esnek ve geçişkenliğin yüksek olduğu bir sınıfsal farklılık profili mi çizilmelidir?

Yüksek kültüre hitap eden mekânlardaki kamusalığa bakılacak olursa, dayanışma ve işbirliği odaklı bir ilişkisellik ortaya çıkmaktadır. Tüccarlar veya işadamlarıyla, çeşitli statüleri temsil eden farklı meslek uzmanları/erbabları çeşitli bağlar aracılığıyla aynı kamusalığı paylaşabilmektedirler. Öncelikle ticaret ve sanayi odalarındaki örgütlenme, onların oratklıklarını pekiştiren bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Daha sonra ise çok değişik ve karmaşık kombinasyonlarla ifade edilebilecek ilişkiler ve ağlar aracılığıyla gerçekleştirdikleri iş birliği ve dayanışma durumu söz konusudur. Karşılıklı çıkar ilişkileri, dengelerin aktif ve hareketli olmasına sebep olmaktadır. Piyasadaki rekabet ve güç dengeleri, kendi varlığını sürdürmek isteyen herkesin ön plana çıkmak istemesine sebep olmaktadır. Kimin yüzeyde olması gerektiğine ise hegemonik konjonktüre ilişkin süreçler karar vermektedir. Bir geçişkenlikten ve keskin olmayan sınırlardan bahsedilmiştir.

Gaziantep'te varlık gösteren ve mücadele eden farklı kişiler ve kesimler de mevcut. Ticaret hayatında henüz istedikleri başarıya ulaşamamış ve piyasaya ayak uyduramamış çeşitli meslek erbapları. Ve eşitsizliğin çeşitli mekânizmalarla sürdürüldüğü süreçlerin içerisinden kurtulamamış çevre. Sermaye sahipleri ile bu kişiler kamusal alanda seyrek de olsa karşılaşmış, etkileşimde bulunabilmektedirler. Oto lastikçiye otomobilini bakım için getiren bir orta sınıfla, bakımı yapan kişi ve çırağının arasında geçen diyalog gibi. Gatem sanayi sitesine, ticareti için gelen kişiyle, orada işçi olarak çalışan bir kişi rasındaki iletişim gibi. Küşget sanayi sitesinde atölyesi olan bir iş adamıyla, oradaki herhangi bir işçinin kurduğı iletişim gibi. Örnekleri çoğaltmak mümkün. Söz konusu durum hakkında verilen örneklerle atıf yapılmak istenen konu aslında ilişkiyel bir kamusalığın kurulmuş olmasıdır. Lakin sadece sıradan bir kamusalılık ve kamusal iletişim sürecinden bahsetmek yeterli değildir. Çünkü, kurulmuş olan bu kamusalılık esnaf kültürünün kendini kabul ettirip, özdeşleştirilmesiyle sonuçlanmaktadır. Yani belirli davranışlar, simgeler ve ilişkiler aracılığıyla esnaf kültürü, hegemonyasını kamusal alanın çeşitli bağlamları aracılığıyla diğer insanlara aktarmaktadır.

Toplumsal ilişki ağlarının örülmesinde girişimciler için önemli bir kaynak da, siyaset dünyası ile ilişkiler meselesidir ki, kentin önde gelen firmalarının bu konuda mesafe aldıkları görülmektedir. Ekonomi dünyası ile siyasi dünya arasındaki ilişkiler çok boyutlu olup, aile ilişkiler kurmayai kurmaya kadar gidebiliyor.

Örneğin, kentte saha çalışmasını yürüttüğümüz günlerde, büyük firmalardan birinin oğlunun başbakanın kızına talip olduğu yerel basının önemli tartışmalarından biriydi ve görüştüğümüz Antepçiler bu konuya değinmeden edemiyordu. (Uysal, 2011: 455).

Asıl ilgilenilmesi gereken mesele, bu kültürel etkileşim sonucunda etkilenen kişinin kendi hanesinde, mahallesinde, sosyalleşme ortamlarında, arkadaş ve akrabaları arasında bu durumu nasıl yansıttığı ve temsil ettiği. Konuşma, duruş, giyim-kuşam, yeme-içme alışkanlıkları, tüketim alışkanlıkları, eğlence ve keyif alışkanlıkları gibi davranış şekilleri üzerinden nasıl deneyimlendiğidir. Görüşme yapılan bir birey, hem kamusal deneyimleri hem de kültürel etkileşim aracılığıyla kentli seçkin sınıfların kendi yaşam tarzını kentin geri kalanına nasıl yansıttığını açık bir şekilde ifade ederken, alt ekonomik gelir grubuna mensup bireylerin ise, bu kültür karşısında nasıl davrandıklarını ortaya koymaktadır. Şöyle ki:

Şimdi sizin için bir şey anlatacağım ama lütfen bu yanlış anlaşılmasın. Biz herkesi çok seviyoruz. Konuştuğumuz sırada aklıma geldi, anlatayım. Ben her şeye yetişemediğim için haftada bir iki kere temizlik yapmak için bir yardımcı geliyor eve. Bazen geliyor, bazen ben yapıyorum yani. Ayıp olmasın ama vallahi sadece örnek olsun diye söylüyorum. Bu kadına ben olsun, -komşularımıza da gidiyor temizlik yapmaya- onlar olsun evlerinde giymediği bazı elbiseleri veriyoruz. Sonra işini bitirdiğinde, biz öyle havalı değiliz normalde de herkese kucak açarız. Oturuyoruz, çay içiyoruz, yemek yapıyoruz, birlikte yiyoruz. O da biraz şakacı. Bir keresinde gitmiş, ona verdiğim elbise vardı, düğünde giymiştim, sonra bir daha giymedim, o elbiseyi giymiş, biraz da süs müs falan yapmış, şakayla da olsa gelmiş diyor ki, bundan sonra Ebru benim²⁴ diyor, koltuğa da oturuyor “kız hizmetçiler çalışın” gibi şeyler söylüyor tabi şakayla, biz de gülüyoruz. (Ebru, Giyim mağazası sahibi, 40).

Bu görüşmecinin anlattığına bakacak olursak, evine temizlikçi olarak gelen kadının, daha sonra kendisinin davranışlarını şakayla da olsa taklit etmek istemesine vurgu yapıyor. Yani yardımcı kadının, kendisinin yaşam tarzına özendiğini, bu şekilde sınıfsal farklılığı vurguladığını dile getirmek istiyor. Bu bağlamda kültürel etkileşimin, kamusal bağlam aracılığıyla sınıfsal farklılıklar üzerinden ifade edilişi, farklı imajlar aracılığıyla gerçekleştirilmektedir.

Cumhuriyet tarafında, böyle sapa gibi ama aslında işlek bir yerde bir kebabçı var. Bu adam çok dindar. Hem babası, hem kendisi, ailenin hepsi dininde diyanetinde insanlar. Hatta gidersen görürsün zaten. Kasanın başında, sakallı, takkeli bir adam oturur. Dükkanda da 15 kişi falan çalışıyordur herhalde işçi olarak. Tahmini. Üç aşağı beş yukarı. Bu adamın tek bir şartı var. Herkes beş vakit namazını kılacak, önemseyecek. İş, para, mal, mülk namazdan sonra geliyor. Mesela oraya gidersen Cuma günü, öğle namazı vaktinde git. Niye dersen,

²⁴ Ev sahibi kadın görüşmeci.

oraya gittiğinde ezan okunduğu zaman işçilere işini bırakır, herkes namaza der, alır götürür. Müşteriyse, yemeğini yarım bırakırsın, dükkanı kapatır, namaza giderler. Namazdan gelirsın, yemeğe kaldığın yerden devam edersin. Tam öğle servisinin ortasında dükkanı kapatır bu adam. Hep hayret ederim. Başka şubeleri var mı bilmiyorum, bence yok ama işlerini kaliteli yaptıkları için, bir de bu davranışları insanların hoşuna gidiyor ve tutuluyorlar. Çok kazanıyorlardır. (Ekrem, Emlakçı, 63)

Ekrem'in anlattığı örnek, tikel bir durum olsa da önemlidir. Kendi muhafazakar ve dindar yaşantısı ile yetinmeyip, işçilerinin de İslami yaşam tarzını benimsemesini istemektedir. Cuma namazı vakitlerinde, müşteriler olmasına rağmen işyerini kapatması ve işçileriyle beraber namaza gitmesi, mekanın İslamileştirilmesi bakımından orijinal bir örnektir. Dindar bir iş ahlakının benimsenmesi ve iş yerinde yaşantı haline getirilmesi, muhafazakar çevre için de takdir edilen bir durum olmakta, böylelikle işyeri sahibinin sosyal konumunu güçlendirmektedir. Bu da daha çok tercih edilmesini ve sosyal ilişkilerinin ekonomik kazanımlara dönüştürülmesini sağlamaktadır. Ayrıca çevreye, örnek müslüman yaşantı bu şekilde temsil edilmekte ve temsili bir kamusalılık oluşturulmaktadır. Kamusal alan İslami değerler etrafında yeniden şekillenmekte kapitalist bağlam ile geleneksel bağlam iç içe geçmektedir. Kamusallığın dönüşümü sürecinde ise bu eğretiliğin izleri görülmektedir.

6.3.7 “ANTEPLİ KADIN” İMAJİ VE “KADIN DOSTU KENT” İMGELERİ BAĞLAMINDA MARKA KENT: GAZİANTEP

Gaziantep, kent kimliği ile ilgili olarak, ekonomik, kültürel ve sosyal birçok unsuru ön plana çıkarmış ve tabir yerindeyse koruma altına almıştır. Bu doğrultuda, bu özellikleriyle büyük, zengin, kalkınmış, gelişmiş bir şehir olarak anılmak istemektedir. Siyasi ve sosyal birçok konuda kent imajını yenilemek ve farklı bir konuma getirmek istemektedir. Bir başka ifadeyle, sahip olduğu bir takım kazanımlarla diğer kentlere örnek olmayı hedeflemektedir. Bu doğrultuda “kadın dostu kent” olmanın da marka kent olma imajına katkı yapacağını düşünmektedir. Bu doğrultuda şehirdeki kadınların toplumsal konumları ile ilgili faaliyetler yürütülmekte ve kadınların konumu ile ilgili çalışmalar yapılmaktadır. Bu durum Büyükşehir Belediye Başkanı'nın kadın olmasıyla beraber, daha farklı bir ivmeye ulaşsa da çeşitli göstergelere göre, kadınların sosyal konumları ile ilgili Gaziantep'te

birçok eksikliğin olduğu anlaşılmaktadır. Gaziantep'te geleneksel anlayışa göre kadının “iyi anne”, “iyi eş”, olma gibi özellikleri vurgulanmaya devam etmektedir. Bu da kadının evdeki, yani özel alandaki konumuna atıfta bulunmaktadır. Ayrıca Gaziantep'te kadınların kamusal alandaki temsiliyetleri “kahraman, cevval” gibi ifadelerle karşılık bulmaktadır. Her ne kadar bu tür kavramlar en az erkekler kadar, kadınların da hakkı olsa da, bu tür ifadeler kadınların, erkeklere olan benzerlikleri üzerinden tanımlanmasına sebep olmaktadır.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın 2014 yılında yayınladığı ve “anne ölüm oranı”, “ergen doğurganlık oranı”, “kadının siyasi katılımı”, “kadın okuryazarlığı” ve “kadının iş gücüne katılımı” göstergelerini ölçen Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksine Göre Türkiye 187 ülke arasında 69. sırada yer almaktadır. Dünya Ekonomik Forumu, 2015 Küresel Cinsiyet Eşitsizliği Raporunda ise, Türkiye eşitlikte, 145 ülke içinde 130. sırada yer almıştır. Kadınların erkeklerle olan bu eşitsiz durumunun yaygın olduğu mekânların başında kentler gelmektedir. Paradoksal bir biçimde kadın erkek eşitliğinin sağlandığında cinsiyet eşitsizliğinin ortadan kalkacağı mekânların başında da yine kentler gelmektedir. Yerel alanda kadınların yaşamış olduğu sorunların çözümünde yerel politikalar ve uygulamalar büyük önem arz etmektedir. Kadınların kentsel hareketliliğinin artması, eğitim ve sağlık hizmetlerinden erkeklerle eşit oranda faydalanmaları, ekonomik hayata ve karar alma mekanizmalarına katılımlarının artırılması ve kadınlara yönelik şiddetle mücadelede kararlı ve etkili adımlar atılması yerel öncelikler arasındadır. Bu politikaların gerçekleştirildiği kentler, kadınların yaşamları için uygun niteliklere sahip olmaları nedeniyle “Kadın Dostu” olarak nitelendirilmektedirler (Sipahi ve Özsoy, 2015: 134).

Bu bağlamda, tanımlanan ve ayırt edici özellikleri belirtilen “Kadın Dostu” kentler, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri konusunda ve eğitim, sağlık, kamusal alandaki temsiliyet ve istihdam gibi konularda, birtakım çalışmalar için gayret gösteren kentleri ifade etmektedir. Kadın dostu kentler, kadınların kentsel mekânda ve kamusal alandaki dezavantajlı konumlarını sürdüren ve yeniden üreten koşulların değiştirilmesine yönelik uygulamalar yürüten kentler olmaktadır. Yukarıdaki göstergelere göre, Türkiye’de ve Gaziantep’te kadınların konumu ve ihtiyaçları yeterli görülmemektedir. Fakat marka kent olmak ve kadın dostu kent imgesinin altını doldurmak amacıyla bir takım çalışmalar ve projeler yürütülmektedir.

Geçmişten günümüze, kadınlar ve erkekler kentsel alanda birbirlerinden farklı sorumluluklar ve görevlerle ilişkilendirilmekte ve genellikle kadınlar erkeklere oranla kenti daha sınırlı kullanmaktadırlar. Genel olarak her toplumda kadın, birey olmaktan ziyade öncelikle eş, anne rolleriyle tanımlanmakta ve bu durum kadınların aktivitelerinin kısıtlanması anlamına gelmektedir. Kadınların özel alan bağımlılığı kentteki temsil oranlarını da etkilemekte ve kent

daha çok erkek bakış açısıyla planlanmaktadır. Bu bakış açısının değişmesine yönelik çalışmalarda, kent kadınları da içine alacak şekilde planlanmakta ve kentsel mekânlar kadın sorun ve ihtiyaçlarına göre tasarlanmaktadır (Sipahi ve Özsoy, 2015: 25).

Bu bağlamda Gaziantep'te kadınların konumu ve hali hazırdaki algı ile ilgili olarak yerel gazetede yer alan haberlere bakacak olursak: Gaziantep Büyükşehir Belediye Başkanı'nın kadının konumu ile ilgili yaptıkları açıklamalar, kadın dostu kent olma konusunda, olumlu bir algının olduğunu göstermektedir. En azından yerel politikalar gereği, söylemsel, temsili ya da uygulamaya dayalı bir takım intibaların yaşanması söz konusudur. Kadın dostu kent olma gayretleri, medya ve kamusal alanda, söyleme dayalı olarak da kendini yeniden üretmektedir. Medyada bu tür söylemlerin yer aldığını görebilmekteyiz. Şöyle ki:

Kadın Mutlu ise Ülke de Mutludur: Eğer kadın mutluysa ülke de mutludur. Eğer kadın umut içindeyse o ülke kadar umut içindedir. Kadınlarını dışlayan, ikinci sınıf muamele yapan ülkeler ise asla ilerleyemezler. (Şahin, 2017: 2)... Dünyanın en büyük 10 ekonomisinin içinde yer alınması için kadının ekonomik ve siyasi hayatta yer bulması gerektiğine değinen Büyükşehir Belediye Başkanı Fatma Şahin, "Kadınların hak ve özgürlüklerine sahip çıkarken, erkeklerin de bu mücadelede önyargularından arınarak, gücü, çalışma azmi, iradesi ve öz güveni olan kadınlarımıza destek vermesi, sorunların çözümü açısından büyük önem taşımaktadır. Mevcut kadın potansiyelinin işgücüne, ekonomiye ve girişimcilik dünyasına katılımını sağlamadan hedeflerimizi gerçekleştiremeyeceğimizi hepimiz çok iyi biliyoruz. Ekonomik dinamiklerin dayandığı tüm hesaplar gösteriyor ki, kadının istihdam ya da girişimcilik yoluyla ekonomiye katılımı, ülkemizin 'dünyanın en büyük ekonomisi içinde yer alma' hedefinin olmazsa olmazıdır. Kadınlar hayatın her alanında etkin rol üstlenecek beceri ve kapasiteye sahipler ancak başarıya uzanan yolda ciddi engeller ile karşılaşılıyorlar. Ancak ne mutlu ki bugün dünyada ve ülkemizde kadınlarla ilgili, kadın hakları ile ilgili bir zihniyet dönüşümü yaşandığına tanık oluyoruz. Yaşanan bu zihniyet değişikliği kadının özgürlük alanını genişletti, ona işlevsellik kazandırdı. Aslında kadının azmi, gayreti, çalışkanlığı, sabrı, iradesi ve özgüveni onun kanayan yarasına, kendi yarasına merhem olarak bu değişimi ve dönüşümü yaşattı. Kadınlarımız daha çok üretmek için ekonomiye katılıyor. Hayallerini, hedeflerini büyütüyor, Türkiye'yi kalkındırıyor (Şahin, 2017: 2).

Bu bağlamda dünya çapındaki bir takım hedeflere ulaşmanın, ekonomik kalkınma ve bir takım ekonomik amaçları gerçekleştirmenin, sosyal değerlerin inşası ve sürdürülmesiyle ilgili konularda, kadınların sosyal konumlarının ne durumda olduğunun önemine değinilmektedir. Kadınların kamusal alandaki ve istihdamdaki temsiliyet düzeylerinin daha da artırılması gerektiği vurgulanmaktadır. Kadınlarla ilgili böyle bir değerlendirme yapılırken, güçlü, çalışkan, azimli, sabırlı, gibi özellikleri sayesinde, kanayan yarasına kadınların kendilerinin merhem olduğu

vurgulanmaktadır. Bu tür özelliklerle tanımlanan kadın kimliği, Türkiye’de yabancı olmadığı bir vurgudur. Kadınlara bu kadar olumlu özellikler atfedilmesine ve söylem bazında bunun önemli bir “değer” olarak sunulmasına karşılık, bir takım intibalar ve destekler olsa da, uygulamada yetersiz kalmaktadır. Benzer bir değerlendirmeye bakacak olursak:

Türk kadınının iş hayatında gerekli olan tüm özelliklere sahip olduğunu söyleyerek kadınların siyasal ve ekonomik hayatta yer alması gerektiğini vurgulayan kadın girişimci Serpil Karuserci, “Türk kadını iş hayatında başarılı olmak için temel özelliklere sahip aslında. Aynı anda birkaç işi bir arada yapabilme, ilişki yönetimi, sistem planlama, beklenmeyen ve zor durumlara başa çıkma gibi iş hayatında duyulan özellikler kadınlarda erkeklere göre daha fazla görülüyor. Bu hayatın bir koşusu vardır. Bu koşuda biz kadınlar eşit çizgiden başlamıyoruz, çok geriden başlıyoruz fakat azimle bu yarışı kazanabiliriz Çocuk da yaparız, kariyer de yaparız. Yeter ki fırsat verilsin, yeter ki kendimize güvenelim. Bir grup kadın çalışmak istiyor, engelleniyor. Bir grup kadınsa rahatını bozmak istemiyor. Fark etmemiz gereken şu ki; kadının güçlenmesi için ekonomik özgürlüğü eline alması gereklidir. Eğitimden mahrum bırakılmanın insanlık hakkı ihlali olduğunu anlamamız lazım. Kadının çalışması, girişimci olması, güçlenmesi bir sosyal sorumluluk meselesi değil, bir mecburiyettir (Karuserci, 2017:2).

Karuserci de, kadınların girişimcilik, para kazanma ve kamusal alandaki temsiliyetleri konusunda önemli bir bakış açısı geliştirirken, kadınların karşılaştığı engellere, mücadele ettiği zorluklara, hem anne olup hem de çalışabileceğine vurgu yapmaktadır. Karşılaşılan zorluklar üzerinden inşa edilen bir kadın kimliği algısı ve bununla mücadele edildiği konusundaki değerlendirmeler, kadın dostu kent olma gayretlerinin bir parçası olmaktadır.

Karadağ, Gaziantep’te özellikle muhafazakâr burjuvazi kesimine mensup olan kadınların rolü üzerinde durmaktadır. Burjuvazi ailelerinin üyesi olan kadınların, hayırseverlik faaliyetlerini ve çeşitli konularda inisiyatif alarak kamusal alanda görünür olma biçimlerini değerlendirmiştir. Bu faaliyetlerle kadınlar, zaten elde etmiş oldukları ekonomik sermayelerini, simgesel sermayeye dönüştürmekte ve ailelerinin saygınlıklarını arttırmaktadırlar.

Kentteki muhafazakar “burjuvazi”nin kadınları öğretmenlik ve misyonerlik rollerini üstlenerek yürüttükleri hayırseverlik faaliyetlerinde aktif rollere sahipler. Kadınlar, bu tür faaliyetlerle hem simgesel olarak “ideal kadını” temsil etmekte, hem de ailelerinin ekonomik sermayesini simgesel sermayeye dönüştürmektedirler. Böylece, ailelerinin kentteki ekonomik gücüyle birlikte saygınlığı da artmaktadır. Bununla birlikte, kadınların yardımseverlik faaliyetlerindeki rolleri, kadınlara biçilen toplumsal yaşamı koruyucu rollerinin dışında

özellikleri de içermektedir. “Muhafazakâr burjuvazi” kadınlarının toplumsal alandaki bu stratejik dolaşmaları kadınlar için kamusal alanda görünürlük ve hareketlilik şansını vermektedir (Karadağ, 2012: 58).

Bu konuyu kadın dostu kent olma durumu bağlamında tartışacak olursak, muhafazakâr burjuvazi kadınlarının, kamusal alandaki hareketliliklerinin önemli bir rol oynadığını söyleyebiliriz. Kamusal alanın işleyiş dinamiklerinin dönüşümü, kadınların sosyal konumları ve toplumsal cinsiyetle ilgili olarak, muhafazakâr burjuvazi kadınlarının faaliyetleri ve kadın kimliği algısı temelinde gerçekleşmektedir.

6.3.8 Sonuç

Gaziantep’in kent kimliği; ekonomik kalkınma, tarihi ve kültürel zenginlikler, vatanseverlik ve milliyetçilik, Antep Savunması sırasındaki kahramanlık ve fedakârlıkların yanı sıra halkın direniş ve mücadelesi, mutfak kültürünün zenginliği, iş insanlarının Gaziantep’e olan bağlılığı ve hizmet etme arzusu gibi mefhumlar üzerinden inşa edilmektedir.

Cumhuriyet dönemi Gaziantep şehir kimliğinin inşasında da gelenek icadı olgusunun yoğun şekilde kullanıldığı, bu gelenek icadında kullanılan temel kaynağın 1919 sonu ile 1921 başı arasında devam eden şehir savunması olduğu görülmektedir. Cumhuriyet döneminin hakim ideolojisi olan Türkçülüğün de etkisiyle bu savunma Cumhuriyet dönemi Gaziantep homojen şehir kimliğinin Türkçülük bağlamındaki inşasında önemli bir araçsallığa sahip olmuştur. (Karadağ, 2011: 293-294.).

Böylesine bir yaklaşım Durakbaşı’da da (2010) söz konusudur. Osmanlı’nın son döneminde ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan sonra, zihniyet haritası Türk milliyetçiliği ve Kemalizm tarafından çizilen “bürokratik burjuvazi” egemen olmuştur. Gayrimüslim ticari burjuvazinin tasfiyesi ile burjuvazinin bürokratik kanadı “kamusal alan” a tamamıyla hakim olmuştur. (Durakbaşı, 2010: s.18).

Bu değerler, Gaziantep’te farklı bağlamlarda sürekli vurgulanmakta ve örnek bir kent olduğu üzerinde durulmaktadır. Dolayısıyla Gaziantep’in kent imajına yönelik değerler, idealize edilmekte ve kamusal alanın inşası ve dönüşümünde rol oynamaktadır. Gaziantep’in kendi iktisadi girişimlerinin, kente ve bölgesine faydalı olmasının yanı sıra, Türkiye ekonomisine katkısının olması, bu imaj yaratımını destekleyen bir gelişmedir. Ayrıca, baklava, fıstık, halı gibi yöreye özgü ürünlerin Ortadoğu ve birçok dünya ülkesine ihraç edilmesi, ekonomik getirinin yanı sıra, kültürel olarak Gaziantep’in, dolayısıyla Türkiye’nin dünyada temsil edilmesi ve

tanıtılması anlamına gelmektedir. Bu bağlamda, bireyin değil de, kentin kültürel sermayesinin dolaşıma girmesi söz konusu olmaktadır.

Gaziantep, ürettiği maddi ve kültürel değerler bakımından Türkiye'yi etkilerken, aynı zamanda ülke bazında ortaya çıkan olgulardan da etkilenmektedir. Bu anlamda, muhafazakâr burjuva ideolojisini temsil eden Anadolu Kaplanları'nın Gaziantep'e de yansıdığını görmekteyiz. Anadolu Kaplanı şirketler, kentli bir özellik arz etmektedir. Kendi kentlerine yaptığı yatırımlar ve hizmetlerle anılmak istemekte, ayrıca ulusal ekonomiye de katkı sunmaktadırlar. Gaziantep'te kentli ticari sermayenin genel profili bu şekildedir.

Gaziantep'te kentlilik deneyimleri, ticari sermayenin bir takım özellikleri üzerinden sürdürülmektedir. Gündelik yaşamları aracılığıyla belli bir sınıf profili ve ideolojisi temsil edilmektedir. Birbirleriyle kurdukları dayanışma ilişkileri ve ahablık ilişkileri aracılığıyla, belli mekânlarda, bağ evlerinde ve bir araya geldikleri toplanma yerlerinde, sohbet, eğlence, yeme-içme gibi etkinlikler eşliğinde toplumsallaşmaktadırlar. Kendi sosyal statülerini temsil edip, sembolik yaşam tarzlarını göstermekte ve etkileşim kurmaktadırlar.

Kent kimliğine katkısı olan ve yaşanan zorluklara bağlanan bir zenginlik serüveni de bulunmaktadır. Ticaret hayatına atıldıktan sonra, birçok zorlukla karşılaşp, bunlarla mücadele ettikten sonra başarılı olduklarını vurgulamaları ve başarılı olduktan sonra memlekete faydalı olmak istediklerini dile getirmeleri bu serüveni ifade etmektedir. Ayrıca, esnafların kendi aralarındaki ilişkiler, jestler ve işbirlikleri, ticaret hayatındaki önceden kalan bir ahlâkın izlerini taşımaktadır.

Gaziantep'li'lerin, kent kimliğini oluşturan değerler bağlamında ve esnafın yaşam tarzı ve gündelik yaşam kodları aracılığıyla kurulan bir kamusal söz konusudur. Bunun yanı sıra politik konjonktürle uyumlu bir kentlilik biçimi görülmektedir. Geleneksel ve dini değerler ön plana çıkmaktadır. Gaziantep'in kent imajı, söylemsel bir kamusal aracılığıyla sürekli yeniden üretilmekte ve güncellenmektedir. Rekabetçi kapitalizmin ve buna ilişkin kodların yaygın olduğu bir bağlamın yanı sıra, geleneksel ve dini değerlerin yaşandığı bir toplumsal atmosfer bir arada deneyimlenmektedir. Gaziantep'in kent kimliğinin en önemli bileşenlerinden birisi 'kadın' ile ilgili algıdır. Genel olarak kadınlık; annelik ve iyi eşlik çerçevesinde yüceltilen bir kadınlığın yanı sıra, Antep Savunması sırasında, savaşta erkeklere yardımcı olmaları ve zorluklara karşı direnmeleri sebebiyle,

idealize edilmiş bir kahramanlıkla da anılmaktadır. Gaziantep'in kendi kent imajı yaratımı ve örnek kent olma gayretleri sebebiyle, kamusal alanda kadınların daha fazla temsil edilmesini sağladığını söyleyebiliriz. Avrupa Birliği ile ilgili çalışmaların ve Batı ile yarışma çabalarının etkisi de kadınların temsil edilmesinde önemli etkenlerdir. Kadınların toplumsal konumu ile ilgili bir çok eksikliğin olduğunu belirtmekle beraber, kamusal alandaki konumu görece daha fazla iyileştirilmiş bir kadınlık söz konusudur. Bu anlamda kadın istihdamı, kadın girişimcilerin desteklenmesi ve kadınların toplumsal konumlarının iyileştirilmesi gibi çalışmalar yapılmaktadır. Türkiye'de, aile ile ilgili politikalar ise aile kurumunun korunması ve sağlamlaştırılmasına yönelik olduğu için, hem çalışıp, hem de annelik yapmaya eğilimli bir kadınlık algısı söz konusudur.

Kamusal alanda, temsil edilen ve çeşitli faaliyetlerle daha fazla görünür olan kadınlık, daha çok kentli orta sınıfların kadınları üzerinden anlam bulmaktadır. Gaziantep'te kendi adlarıyla sosyal yardımlaşma derneği kuran kadınlar bulunmakta ve yardımseverlik faaliyetleriyle ön plana çıkmaktadırlar. Bu faaliyetlerle kendilerinin ve ailelerinin statülerini temsil edip, yeniden üretmektedir

SONUÇ

Kent yaşamı ve kentlerdeki toplumsallaşma dinamikleri, bunun yanı sıra kentlerdeki farklı ilişkiler ve kompleks etkileşimler onun doğasını, kırsal yaşamdan her zaman farklı kılmıştır. Bu çalışmanın, kendisine yol haritası olarak referans aldığı Jürgen Habermas'ın "*Kamusallığın Yapısal Dönüşümü*" ne ilişkin yaklaşımı, toplumsal ilişkilerin ve dönüşümle ilgili gelişmelerin büyük çoğunluğunun kentlerde, meydanlarda, kamusal alanda olduğunu göstermektedir. Bir başka ifadeyle, toplumsal ilişkiler, müzakereler, alışverişler, siyaset, gösteri ve temsiliyet kamusal alanda ve kentlerin önemli meydanlarında, çarşılarında gerçekleşmektedir. Tarihsel olarak, çok yüzeysel bir hatırlama yapacak olursak, toplumların, politikacılar, idareciler, şövalyeler, askerler, din adamları, köleler, özgürler, soylular, kentliler, köylüler, zenginler ve yoksullar gibi farklı kesimleri barındırdığı görülmektedir. Kentlerde veya kamusal alanda herkes kendi toplumsal konumunun kalıplarına, yatkınlıklarına göre davranmakta ve yaşamaktadır. Bütün bu toplumsal ilişkiler ve yatkınlıklar, herkesin etkileşim kurduğu ve başkalarına görünür olduğu yerler olan kamusal alanda gerçekleşmektedir.

İlkel ya da daha gelişmiş olsun, her topluluğun veya toplumun, kendine ait bir kültürü, rutinleri, gelenekleri ve kuralları vardır. Yani toplumsal yaşam alelade ve süreksiz olmaktan ziyade, bazı normlarla yürütülmektedir. Aile veya kurumsal temelli de olsa, bir yönetim sistemi söz konusu olabilmektedir. Ayrıca, toplumların yine ilkel ya da daha gelişmiş olsun, yaşamlarını sürdürdükleri bir geçim kaynağı olmuştur. Bu avcılık toplayıcılık da, tarımsal üretim de, ticaret de olabilir. Önemli olan ekonomik yapının, toplumsal düzenle olan ilişkisidir.

Toplumsal düzenin ve kamusal dönüşüm süreci, ekonominin, sosyal özelliklerin, geleneklerin ve yapıların, sınıfsal dinamiklerin, üretim ilişkilerinin dönüşümü ile ilgili olarak okunmaktadır. Çünkü bu dönüşüm, tarihsel olarak karmaşıklaşma ve farklılaşma ile beraber gelmektedir. Politik atmosferin ne durumda olduğu da kamusal dönüşümün en önemli belirleyicilerinden birisidir. Politik düzen, toplumdaki fertlerin eşit yurttaşlar mı, krala ve onun otoritesine bağlı halk mı, yoksa ekonomik ve sosyal gücü sayesinde, otoriteyi sorgulama gücü bulunan sınıfların olduğu bir sistem mi?

Yoksa çok daha karmaşık ve ilişkişel bir süreç mi? Ya da yeni oluşın koşullara göre tepki veren bir toplumsallık mı?

Kent yaşamı ve kentli orta sınıfların yatkınlıkları etrafında, kamusalılığın yapısal dönüşümü bahsedilen değışkenler etrafında gerçekteşmektedir. Bu çerçevede Gaziantep'teki taşra burjuvazisinin gündelik yaşamları ve kentlilik deneyimleri incelenmiştir. Kentli üst sınıfların yaşam koşulları, toplumsal ve sınıfsal konumları, eğlence, yeme-içme, giyinme, tüketme ve sosyalleşme gibi alışkanlıklarının, kentteki gündelik yaşantıyı nasıl etkilediği değeriendirilmiştir. Ekonomik, politik ve kültürel değerielerin bu etkileşimdeki rolüne vurgu yapılmıştır. Bu değerielerin tarihsel olarak dönüşümü ve hali hazırdaki kamusalılığın durumu arasında ilişki kurularak, değışim süreci ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda Gaziantep'in kentsel dokusu, sosyokültürel atmosferi, demografik özellikleri, ekonomik durumu ve sınıfsal özellikleri gibi değışkenler, çeşitli kaynaklar yardımıyla aktarılmaya çalışılmıştır. Bu değışkenler, literatür taramalarından elde edilen bilgiler ve değeriendirmeler ışığında yorumlanmış ve temellendirilmiştir. Gaziantep'te kent kimliğinin inşasında etkili olan tüm faktörler aktarılmış ve bunların nasıl idealize edilip kamusalılığın yapısal dönüşümünde rol oynadığı tartışılmıştır. Genel olarak, taşra burjuvazisinin kentli yaşam tarzı, ülkenin ve Gaziantep'in iktisadi durumu, sosyal ve kültürel repertuar, mekânsal özellikler ve bunların dönüşümü değeriendirilmiştir.

Bu çalışma, taşra burjuvazisinin, kentli yaşam deneyimlerinin ve buna bağılı olarak tüm gündelik alışkanlıklarının, hegemonik kültür olarak kentin tüm toplumsal yaşantısı üzerinde etkili olduğunu göstermektedir.

Postmodern kent tasarım anlayışına göre gerçekteşirilen projeler, sınıfsal ve kültürel farklılıkları yeniden biçimlendirmekte, postmodernizmin eklektik yönünü ortaya çıkarmaktadır. Her türlü yaşam alanı, semtler, sokaklar ve mahalleler bu anlayış çerçevesinde özellikle üst sınıfta yer alanlara hitap edecek şekilde inşa edilmiştir. Dünyanın birçok yerinde gerçekteşirilen kentsel tasarım projeleri, kentte eşitsiz bir dağılım yaratmakta, mekânsal adalet, yoksulluk, sosyal hizmetlerin sağlanıp sağlanmaması, konusunda önemli sorunları da beraberinde getirmektedir. Kapitalist sistemin sosyal ve ekonomik alanda yarattığı değışimler kenti eşitsizlik sorununun merkezi haline getirmiştir. Bu da mekânın daha çok politik bir görünüme sahip olmasına neden olmuştur (İçli, 2010: 46).

Ayrıca, yaşam tarzının dönüşümü, kent kültürünün ve kamusalılığın dönüşümü üzerinde de etkili olmuştur. Türkiye'de bu dönüşüm ve toplumsal örgütlenme, birbirine bağılı çeşitli süreçler etrafında organize olmaktadır. Bu süreçler:

Türkiye’de devlet toplum ilişkileri büyüyen, kentleşen, farklılaşan ve karmaşıklaşan bir toplumun gereksinmelerinin demokratik ve etkin bir biçimde karşılayacak bir biçimde düzenlenmemiştir. Bunun en önemli sonucu kamusal ortak yaşamın örgütlenmesinde görülüyor... Mevcut kurumsal düzenlemeler az nüfuslu ve kentleşme oranı düşük bir geleneksel toplum ilişkileri için yeterliydi. Bugüne büyük ölçüde aynen taşınmış olan bu yapının, merkeziyetçi, otoriter öğeler taşıdığı, köyler ve kentler için farklı nitelikte ilişkileri öngördüğü bilinmektedir. Kentsel alanlarda, kısıtlı da olsa, bazı kurumsal düzenlemelerin varolmasına karşın, köyler bugüne kadar geleneksel aile ve akrabalık ilişkilerinin yoğunlukla sürdüğü alanlar olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir... Göç sürecine katılanların hemen tümü, yerleşme, iş bulma ve kentte varolmayla ilgili bütün sorunlarını kendi çabalarıyla ve tesadüfle çözmek durumunda kalmaktadırlar. Bu bağlamda, özellikle düşük gelir gruplarının akrabalık, hemşehrilik, komşuluk ilişkileri gibi tanıdıklık ilişkilerine dayandıkları bilinmektedir. Ancak, bu tür dayanışma ilişkilerinin toplumsal ve bireysel sonuçları formel kurumsal düzenlemelerin olduğu durumda farklı, bu tür örgütlenmelerin olmadığı durumda ise çok farklıdır. Türkiye’deki enformel dayanışma ilişkileri, örgütsüz, geleneksel cemaatçi toplumlara has değerlerin ve yapılanmaların sürdüğü bir ortamda alanını genişleterek yerleşik bir hal almaktadır (TÜSİAD, 1999: 127).

Türkiye’de ve Gaziantep’te iktisadi durum ve ortaya çıkan ekonomik programlar, üretim tarzını ve ekonomik faaliyetleri belirlerken, bu programlar ve faaliyetler, sınıfsal profilin çizilmesinde önemli rol oynamıştır. Ülkenin politik atmosferi ve bu sınıfsal profil, çoğunlukla birbiriyle uyumlu olmuştur. Sanayileşme girişimleri ve sermaye arayışı çerçevesinde milli burjuvazi yaratma çabalarından tutun, ülkenin ekonomik programına uygun olarak ortaya çıkan Anadolu Kaplanları’na kadar tüm süreçler, ‘sınıfsal durum, ekonomi ve ideoloji’ ilişkisini gözlemleyebileceğimiz alanlar olmuştur. Örneğin, ülkenin dış kaynak ihtiyacını karşılayamadığı dönemlerde, iç borçlanmaya gitmek durumunda kalması, finansal rantiyeci bir sınıfın doğmasına yol açmıştır. Ya da kentlerin yenilenmesi, çarpık kentleşmenin önlenmesi, konut ihtiyacının karşılanması gibi durumlara ilişkin politikaların yürütüldüğü dönemlerde, inşaat sektörüyle ve müteahhitlikle uğraşan bir sınıfın doğması söz konusu olmuştur. Gaziantep’te sanayi ve ticaret faaliyetleriyle hem kentin, hem de ülkenin ekonomisine katkı sağlayan ve bunu bir sorumluluk olarak gören bir kentli burjuvazi bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, inşaat sektöründeki girişimleri ile yükselen bir sınıf da söz konusudur. Ayrıca görüşme yapılan birçok kişi, köylerde topraklarının olduğunu vurgularken, bu toprakları yarıcılık ve ortakçılık şeklinde işlettiklerini ifade ettiler. Bu anlamda Gaziantep’teki kentli burjuvazinin köy ile de bağlantısı bulunmaktadır.

Genel olarak muhafazakâr, geleneksel ve İslami değerleri benimsemiş bir sınıf profili söz konusudur.

İslam'ın Türk halkının ahlaki ekonomisi içinde önemli bir yer tutması zor anlaşılır bir şey değil. Bu ahlaki ekonominin nasıl evrileceği ise, çalışma hayatının bundan sonraki biçimlenişine bağlı. İngiltere'de Sanayi Devrimi bir sanayi toplumunun ve o topluma özgü bir sınıfsal yapının ortaya çıkışıyla sonuçlandı. Çalışanların bağımsız üreticilik hayalleri, düzenli çalışma koşulları içinde örgütlenmiş işçilerin sanayi ilişkilerinin düzenlenişiyile ilgili taleplerine dönüştü. Çalışan kesimin sosyal haklara sahip özgür ve eşit vatandaşlar haline gelmeleri bu süreç içinde yer aldı (Köse vd, 2004: 216).

Gaziantep'teki taşra burjuvazisi, kendi yaşam kodlarını çeşitli imaj üretimi ve sosyalleşme biçimlerine yeniden üretmektedir. Öncelikle Antepli kimliği bu biçimlerden birisidir. Elde edilen ekonomik ve kültürel sermaye, daha önceden yaşanmış olan acılara ve zorluklara bağlanmaktadır. Antepliler zor günler geçirmiş, badireler atlattmış fakat kendi kimliklerinden ödün vermemişlerdir. Bunun karşılığı olarak ise, ekonomik ve kültürel anlamda bir takım başarılar elde etmişlerdir. Bir başka durum, ahablık ilişkileridir. Dayanışma ve ahablık ilişkileri, çeşitli sosyalleşme mekânlarında pekiştirilip, yeniden üretilmekte ve kentteki toplumsallaşma üzerinde etkili olmaktadır. Yaşam tarzları ve tüketim alışkanlıkları aracılığıyla, kentin tüm atmosferini etkilemekte ve baskın kültür olarak, kent kimliği üzerinde belirleyici olmaktadır.

Böyle bir iç hegemonya stratejisini, geçen yüzyıl sonuna oranla, gerektiren ve kolaylaştıran bugünkü şartlar şöyle sıralanabilir: Gerek burjuvazinin, gerekse de diğer toplumsal sınıfların geçen yüzyılla karşılaştırılmaz ölçüde gelişmiş ve serpilmiş olmaları; 1946 sonrasında kurulan demokratik burjuva siyasal kamusuna rejimin (partiler, sivil toplum kuruluşları ve medya gibi) enformasyon ve mobilizasyon araçları sağlaması; tüccar ağırlıklı 19. yüzyıl gayrı-müslim burjuvazisinden farklı olarak, bugünkü burjuvazinin sanayi ağırlıklı olması, üretim yerlerinin, pazarlarının, mal ve mülklerinin ülke içinde bulunması ve bu durumun burjuvaziyi ülke içi şartlara daha duyarlı kılması, son olarak da Müslüman olmadıkları için devlet tarafından kolayca gayrı milli ve gayrı meşru olarak damgalanan ve dışlanan 19. yüzyıl burjuvazisinin tersine, günümüz burjuvazisinin ağırlıklı olarak Müslüman-Türk olması ve bu özelliğinin 19. yüzyıl benzeri etnik-dinsel temelli bir gayrımeşrulaştırmayı zorlaştırması. Bu olumlu şartlara rağmen, Türkiye'de rüşeym halindeki burjuva siyasal kamusunun olgunlaşp olgunlaşamayacağı ve devleti bir burjuva hukuk devletine dönüştürecek gücü biriktirip biriktiremeyeceği ise açık sorular olarak önümüzde duruyor (Karadağ vd. 2006: 203).

Kentli burjuvazi kadınlarının kamusal alandaki faaliyetleri ve görünürlükleri de, bu ailelerin statü ve konumlarını yeniden üretmektedir. Annelik ve iyi eşlik gibi

değerlerle yüceltilen bir kadınlığın yanı sıra, kahramanlıkla da anılmaktadır. Böyle bir kadınlık algısı ise kent kimliğine ve imajına sağladığı olumlu anlam üzerinden ifade bulmaktadır.

Genel olarak bütün bu değerler, imajlar ve kategoriler ışığında, ekonomik, kültürel ve politik yapının dönüşümü üzerinde durulmaktadır. Bu süreç ise taşra burjuvazisinin kentlilik deneyimleri ve yaşam tarzı ile bağlantılı olarak ele alınmaktadır. Kalkınmışlık seviyesi, ticaret ve sanayi girişimleri konusundaki aktifliği, sosyokültürel hayatın zenginliği, tarihi ve kültürel envanterin canlılığı gibi faktörler, kent kimliğini belirlemekte, kentteki yaşam üzerinde etkili olmaktadır. Gaziantep'in tarihteki zengin sosyokültürel hayatı ve gerçek kültürel dokusu, toplumsal ilişkileri günümüzde gerilemiş durumdadır. Nostaljiye ve imaj üretimine dayalı bir kültürel atmosfer, gerçeğinin yerini tutmamakta ve toplumsal düzeni aynı ölçüde etkilememektedir. Dolayısıyla Gaziantep'te kamusallık şu an daralmış ve gerilemiş, yerini derinliği olmayan, alelade sembolik değerlere bırakmıştır.

KAYNAKÇA

- Adaş, Emin B. (2011). “Antep’in Protestan Tarihi: 19. Yüzyıl Osmanlı Taşrasında Din ve Etnisite”. *Antep, Ta Ezelden Taşkıdır*, içinde, (ed.) Mehmet Nuri Gültekin, İstanbul: İletişim, s.263-293.
- Ağcabay, B. (2004). *Kırkayak Kahvesi*. İstanbul: Mart Matbaacılık.
- Akdemir, N. ve Öngel F.S. (2017). “Gaziantep’te Göç ve Yerellik Üzerinden Birikim Dinamikleri”, *Emek Araştırmaları Dergisi*, cilt 8, sayı 11, s.55-74.
- Aksoy, Ömer A.(1945-46). *Gaziantep Ağzı*. İstanbul: İbrahim Horoz Basımevi.
- Aksoy, Ömer A. (1958). “Gaziantep Yapı Taşları”. *Gaziantep Kültür Dergisi*, sayı 3, s.2.
- Akşit, Elif E. (2009). “Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye’de Kamusal Kavramının Dönüşümü ve Dışladıkları”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, cilt 64, sayı 1, s.11.
- Aktan, K. (1967). “1967 Yılında Gaziantep Ticaret ve Sanayii”. *Gaziantep Kültür Dergisi*, sayı 11, s. 57-65.
- Al, M. (2011). “Kentte Bellek Yıkımı ve Kimlik İnşası-Palimpsest: Ankara, Atatürk Bulvarı Bağlamında Bir İnceleme”. *İdealkent*, sayı 4, s.29.
- Alpman, Polat S. (2012). “Bir Tasarım, Bir Temenni, Şimdinin “Hakiki” Burjuvazisi ve Eleştirisi”. *Birikim Dergisi*, sayı 278-279, s.38.
- Althusser, L. (2007). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Althusser, L. (2008). *Yeniden Üretim Üzerine*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Arendt, H. (1994). *İnsanlık Durumu*. İstanbul: İletişim Yayınları
- Arlı ve Göker (2014). “Kent Sosyolojisini Bourdieu ve Wacquant ile Düşünmek”. *Cogito Dergisi*, sayı 76, s.121.
- Arslan Z. (2012). “Geçmişten Bugüne Eleştirel Bir Orta Sınıf Değerlendirmesi”. *Toplum ve Demokrasi*, Yıl 6, Sayı 13-14, Ocak-Aralık, 2012, s. 55-92
- Ataay, F. (2001). “Türkiye Kapitalizminin Mekânsal Dönüşümü”, *Praksis Dergisi*, sayı 2, s.53-96.

- Aydın, S. (2011). “Baraklar: Antep’in İskân Halkı”. *Antep, Ta Ezelden Taşkıdır*, içinde, (ed.) Mehmet Nuri Gültekin, İstanbul: İletişim, s.155-235.
- Bal, H. (2001). *Bilimsel Araştırma Yöntem ve Teknikleri*. Isparta: SDÜ Basımevi
- Baudrillard, J. (2004). *Tüketim Toplumu*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2007). *Cemaatler. “Güvenli Olmayan Bir Dünyada Güvenlik Arayışı”*. İstanbul: Say Yayınları.
- Bakıoğlu N. ve Tuzcu M.A (2009). *Gaziantep’in Yüzleri*. Sabah Gazetesi Yayını.
- Bitir, B. (2018). “Kutsal Mekân ile Soyut Mekân Arasındaki Gerilim: Kamusal Alan Olarak Camiler.
<http://begumbitir.com/kutsal-mekan-ile-soyut-mekan-arasindaki-gerilim-kamusal-alan-olarak-camiler/>.
- Bloch, M. (2007). *Feodal Toplum*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Boratav, K. (2004). *İstanbul ve Anadolu’dan Sınıf Profilleri*. Ankara: İmge Yayınevi
- Boratav, K. (2006). *Türkiye’de Devletçilik*. Ankara: İmge Yayınları.
- Buğra A. ve Savaşkan O. (2010).”Yerel Sanayi ve Bugünün Türkiye’si’nde İş Dünyası”. *Toplum ve Bilim Dergisi*, sayı 118, s.92-123.
- Burulday, S. (2018). “Kültürel İktidar Arayışı ve Kamusal Alandaki Temsiller: Camiler” *Birikim Dergisi*, sayı 347, s.96-103.
- Büyüköztürk, Ş. (2008). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Canetti, E. (2006). *Kitle ve İktidar*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Castells, M. (2008). *Enformasyon Çağı. “Ekonomi, Toplum ve Kültür, Kimliğin Gücü, 2.cilt*, İstanbul: İBÜ Yayınları
- Cole, S. (1999). *Sosyolojik Düşünme Yöntemi*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Collins, R. (1984). *Statistics versus words*. Sociological Theory.
- Çaha, Ö. (1998). “İdeolojik Kamusalın Sivil Kamusala Dönüşümü”, *Doğu Batı Dergisi*, yıl 2, sayı 5, s.77-78.
- Çavuşoğlu, E. (2017). “İnşaata Dayalı Büyüme Modelinin Yeni Osmanlılıkla Bütünleşerek Ulusal Popüler Proje Haline Gelişi: Kadim İdeoloji

Korporatizme AKP Makyajı”. *İnşaat Ya Resulullah*, içinde, (ed.) Tanıl Bora, İstanbul: Birikim Kitapları, s. 77-95.

Çetinkaya, Y. D. (2008). “1908 Devriminde Kamusal Alan ve Kitle Siyasetinde Dönüşüm”, *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, No 38; 132.

Debord, G. (2014). *Gösteri Toplumu ve Yorumlar*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Deleuze G. ve Guattari F. (1993). *Kapitalizm ve Şizofreni 2: Bin Yayla*, Ankara: Bağlam Yayıncılık.

Doğan, Ali E.. (2007). *Eğreti Kamusalılık: Kayseri Örneğinde İslamcı Belediyecilik*. İstanbul: İletişim.

Dumont, P. ve Georgeon, F. (1999). *Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Durak, Y. (2012). “Dindar-Muhafazakâr Burjuvazi ve “Yukarıdan Dindarlık”. *Birikim Dergisi*, sayı 278-279, s.46.

Durakbaşa, A. (2010). “Taşra Burjuvazisinin Tarihsel Kökenleri”. *Toplum ve Bilim Dergisi*, sayı 118, s.6-38.

Durkheim, E. (2013). *Toplumbilimin Yöntem Kuralları*. İstanbul: Cem Yayınevi

Elias, N. (2004). *Uygarlık Süreci*, Cilt I, İstanbul: İletişim Yayınları.

Elliott, A. (2016). *Çağdaş Sosyal Teoriye Giriş*. Ankara: Dipnot Yayınları.

Enç, M. (1964). “Oda Sohbetleri”. *Gaziantep Kültür Dergisi*, sayı 79, s.13-15.

Ercins, G. (2013). “Demokrasinin Bir Önkoşulu Olarak Kamusal Alan ve Türkiye’de Kamusal Alan Algısı”. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, cilt 14, sayı 1, s.298.

Erdem, Fazıl H. (2007). “Müdahale, Mücadele ve Müzakere Mekânı Olarak Kamusal Alan”. *Köprü*, 99.
<http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=861>.

Erder, S. (2006). *İstanbul’a Bir Kent Kondu: Ümraniye*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Erman, T. (2015). “Neoliberal Kent Projeleri ve Konut Politikalarının Göçmen Mahalle ve Yaşamlarına Etkisi”. *İdealkent*, sayı 15, s.210.

- Etil H. ve Demir M. (2014). "Pierre Bourdieu'nun Bilim Sosyolojisine Katkısı: "Alan Teorisi", "Habitus Cini" ve "Refleksivite Talebi". *Cogito Dergisi*, sayı 76, s. 312-350.
- Faroqhi, S. (2000). *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Fay, B. (2012). *Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gardet, L. (2014). *Müslüman Site: Toplumsal ve Siyasi Hayat*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Geniş, Ş. ve Adaş, E. B. (2011). "Gaziantep Kent Nüfusunun Demografik ve Sosyoekonomik Yapısı: Saha Araştırmasından Notlar". *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt 10, sayı 1, s.293-321.
- Gökoğlu, H. (1966). "Gaziantep'te Sinemanın Kuruluşu ve Gelişmesi". *Gaziantep Kültür Dergisi*, sayı 98, s.19.
- Güçyetmez, C. (1960). "Nakıp Ali ile Gaziantep'te Sinemacılık Konusunda Bir Röportaj". *Gaziantep Kültür Dergisi*, sayı 29, s.5
- Gültekin, Mehmet N. (2011). "Antep İmgesinin Zaman İçindeki Dönüşümü". *Antep, Ta Ezelden Taşkıdır*, içinde. (Ed.) Mehmet Nuri Gültekin, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Günhan, C. (2017). "Konukoğlu Zirvede". 8 Mayıs 2017, *Telgraf Gazetesi*.
- Güzelbey, A. (1965). "Arasa". *Gaziantep Kültür Dergisi*, sayı 89, s.9.
- Güzelbey, Cemil C. (1959). "Gaziantep'in Türklüğü ve Bazı Tarih Hadiseleri". *Gaziantep Kültür Dergisi*, sayı 15, s.55.
- Güzelbey, Cemil C. (1973). "Odalar". *Bir Şehrin Hikayesi: Gaziantep Halk Kültürü Yazıları*, içine, (ed.) Cemil Cahit Güzelbey, s.72-73.
- Güzelhan, M. (1963). "Gaziantep'te Balıklı Çarşısı". *Gaziantep Kültür Dergisi*, sayı 65, s.5
- Habermas, J. (2015). *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü*. İstanbul: İletişim.
- Harvey, D. (2013). *Sosyal Adalet ve Şehir*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Hattox, Ralph S. (1998). *Kahve ve Kahvehaneler: Bir Toplumsal İçeceğin Yakındoğu'daki Kökenleri*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Heper, M. (2006). *Türkiye'de Devlet Geleneği*. İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- Holland, Eugene W. (2013). *Deleuze ve Guattari'nin Anti-Oedipus'u: Şizoanalize Giriş*, İstanbul: Otonom Yayıncılık.

- İçli, G. (2010). *Statü Sembolü Olarak Konut ve Konut Kullanımı: Denizli Örneği*. Ankara: PAÜ Yayınları.
- İnsel, A. (1995). *Türkiye Toplumunun Bunalımı*. İstanbul: Birikim Yayınları.
- Jourdan A. ve Maulin S. (2016). *Pierre Bourdieu'nun Kuramı ve Sosyolojik Kullanımları*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kaplan, S. (2017). "GAHİB'in Hedefi Tüm Dünya", 7 Mart 2017, *Denge Gazetesi*, Yıl: 7, sayı 2530.
- Karadağ, A. (2006). *Kamusal Alan ve Türkiye*. Ankara: İletişim Yayınları.
- Karadağ, M. (1998). "Türkiye Toplumunda Bir Tabakalaşma Unsuru Olarak Eşraf: Antep'te Eşraf Aileleri. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul.
- Karadağ, M. (2010). "Taşra Kentlerinde Yaşam Tarzları Alanı: Kültür ve Ayrım, *Toplum ve Bilim Dergisi*, sayı 118, s.6-38.
- Karadağ, M. (2012). "Muhafazakâr Anadolu Burjuvazisi". *Birikim Dergisi*, sayı 278-279, s.58.
- Karadağ, M. (2016). "Gaziantep'in 'Girişimci Kent' Kimliğini Yeniden Okumak". *Yerli ve Milli Gündelik Hayat*, içinde (ed.) Mesut Yücebaş, İstanbul: İletişim, s.89-105.
- Karadağ, Y. (2008). *Ziya Gökalpte Şarkiyatçılık: Doğu'nun Batıcı Üretimi*. İstanbul: Anahtar Kitaplar.
- Karadağ, Y. (2011). "Antep Şehir Savunması ve Cumhuriyet Dönemi Gaziantep Şehir Kimliğinin İnşası". *Antep, Ta Ezelden Taşkıdır.*, içinde, (ed.) Mehmet Nuri Gültekin, İstanbul: İletişim, s.293-333.
- Karadağ, Y. (2015). "İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Milli Burjuvazi." *İttihatçılar ve İttihatçılık Sempozyumu, Bildiriler, Cilt 3* içinde, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Karademir Hazır, I, Kalaycıoğlu, S, Çelik K. (2016). "Orta Sınıfların Farklı Kesitleri: Sınıf Geçmişi, Kültür ve Mesleki Statü". *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 19 (2), 64-107.
- Karatani, K. (2017). *Dünya Tarihinin Yapısı*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Karuserci, S. (2017). "GAHİB'in Hedefi Tüm Dünya", 7 Mart 2017, *Denge Gazetesi*, Yıl: 7, sayı 2530.
- Karpat, K. (2006). *Osmanlı'da Değişim, Modernleşme ve Uluslaşma*. Ankara: İmge Yayınevi.

- Karpat. K. (2008). *Osmanlı Modernleşmesi: Toplum, Kuramsal Değişim ve Nüfus*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Keyder, Ç. (1995). *Türkiye’de Devlet ve Sınıflar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kluge A. ve Negt O. (2016). *Kamusallık ve Tecrübe: Burjuva ve Proleter Kamusal Alanın Analizine Doğru*. İstanbul: Nota Bene Yayınları.
- Konukoğlu, Adil S. (2017). “Büyük Başarı”, 1 Nisan 2017, *Telgraf Gazetesi*, Yıl: 66, sayı 15311.
- Köse A. H., Şenses F. ve Yeldan E. (2004). *Küresel Düzen, Birikim, Devlet ve Sınıflar*. İstanbul: İletişim.
- Köymen, O. (2012). *Kapitalizm ve Köylülük*. İstanbul: Yordam.
- Kubilay, Ç. (2005). “Türkiye’de Anadillere Yönelik Düzenlemeler ve Kamusal Alan: Anadil ve Resmi Dil Eşitlemesinin Kırılması”. *İletişim Araştırmaları Dergisi*, cilt 2, sayı 2, s. 55-85.
- Kuranel, S. (1958). “Milli Mimarimiz, Tarihi Varlığımızdır”. *Gaziantep Kültür Dergisi*, sayı 3, s.2.
- Kurtuluş, K. (2010). *Araştırma Yöntemleri*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Le Bon, G. (2014). *Kitleler Psikolojisi*. Ankara: Alter Yayınları.
- Le Goff, J. (2015). *Ortaçağ Batı Uygarlığı*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Lefebvre, H. (2014). *Mekânın Üretimi*. İstanbul: Sel.
- Marx, K. (2008). *Grundrisse: Ekonomi Politikin Eleştirisi İçin Ön Çalışma*. İstanbul: Birikim Yayınları.
- Marx K., Engels F. (2003). *Komünist Parti Manifestosu*. İstanbul: Hil Yayınları.
- Marx K., Engels F. (2009). *Kapitalizm Öncesi Ekonomi Biçimleri*. Ankara: Sol Yayınları.
- Mumford, L. (2013). *Tarih Boyunca Kent*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Neumann, Lawrence W. (2014). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri, Nitel ve Nicel Yaklaşımlar 2*, Ankara: Yayınodası yayınları.
- Norse, Jonice M. (1994). *Designig funded qualitative research*. In Handbook of qualitative research, edidet by N. Denzin and Y. Lincoln, pp. 220-235. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Noviçev A.D. (1979). *Osmanlı İmparatorluğunun Yarı Sömürgeleştirilmesi*. İstanbul: Onur Yayınları.

- Özdemir, E. (2010). “Kentın Tanımlanmasında Sosyolojik Yaklaşımlar: Toplumsal Süreç ve/veya Mekânın Çözümlemesi”, *İdealkent*, sayı 1, s.74.
- Özet, İ. (2019). *Fatih Başakşehir: Muhafazakar Mahallede İktidar ve Dönüşen Habitus*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özoral, B . (2015). “Dindar Elitin Artan Ekonomik Gücü ve Global Ekonomiye Entegrasyonu: Kayseri Örneği”. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5 (1), 73-83
- Papila, A. (2011). “Osmanlı’da Kamusal Alan-Osmanlı Külliyesi”. *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (1), 63-82.
- Pareto, V. (2005). *Seçkinlerin Yükselişi ve Düşüşü*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Park ve Burgess (2016). *Şehir: Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırılması Üzerine Öneriler*. Ankara: Heretik.
- Peirce, L. (2011). “16. Yüzyıl Ayntab’ında Bir Girişimcilik Başarısı: Yerel Eşraftan Seydi Ahmet Boyacı Örneği”. *Antep, Ta Ezelden Taşkıdır*, içinde, (ed.) Mehmet Nuri Gültekin, İstanbul: İletişim, s.97-125.
- Pekdoğan, C. (2006). “Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti’nin Antep Politikası”. *Gaziantep Tarih Kültür Dergisi*, sayı 4, s.30-35.
- Peters, J.D. ve Cmiel K. (1997). “Medya Etiği ve Kamusal Alan”. *Medya, Kültür, Siyaset*, içinde. (Ed.), Süleyman İrvan. Ankara: Ark Yayınları, 255-282.
- Pirenne, H. (2009). *Ortaçağ Avrupası’nın Ekonomik ve Sosyal Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ragin, Charles C. (1994). *Constructing social research Thousand Oaks*. CA: Pine Forge Pres.
- Rizzi, A. (2015). “Törenler, Bayramlar ve Eğlenceler”. *Ortaçağ: Şatolar, Tüccarlar, Şairler*, içinde, (Ed. Umberto Eco). İstanbul: Alfa Yayınları, s. 298-303.
- Sert, Ö. (2013). “Türkiye’de Nostalji Politikası, Kentte Gigantomani, Ev Ekonomisinde Saray Hayali, Yeni Osmanlıcı Hatırlamanın Halleri”. *Birikim Dergisi*, sayı 293, s.98.
- Sevinç, M. (2014). “Türkiye’de Anayasal Düzen: 1920-2012”. *1920’den Günümüze Türkiye’de Toplumsal Yapı ve Değişim*, içinde, (ed.) Faruk Alpkaya ve Bülent Duru, Ankara: Phoenix Yayınları, s.15-91.

- Sipahi, Esra B. Ve Özsoy, B. (2015). *Kadın Dostu Kent İmgesi: Sorunları ve Beklentileri Bağlamında Gaziantepli Kadınlar Üzerine Bir Araştırma*. Ankara: Aktaş Ofset.
- Sombart, W. (2008). *Burjuva*. Ankara: Doğu Batı Yayınevi.
- Soyudoğan, M. (2011). “Aşiretlerin Ekonomi Politikası ya da Olağan Şiddet: Osmanlı Ayıntab’ında Aşiret Eşkîyalığı Üzerine”. *Antep, Ta Ezelden Taşkıdır*, içinde, (ed.) Mehmet Nuri Gültekin, İstanbul: İletişim, s.123-155.
- Stavrıdes, S. (2016). *Kentsel Heterotopya*. İstanbul: Sel Yayınları
- Stiglitz, Joseph E. (2012). “Tüketim Toplumunun Genel Teorisine Doğru: Keynes’in Torunlarımızın Ekonomik Olanakları Üzerine Düşünceler”. *Keynes’e Dönüş: Torunlarımızın Ekonomik Olanakları*, İçinde, (Ed.) Lorenzo Pecchi ve Gustavo Piga, İstanbul: İBÜ Yayınları, s. 45-83.
- Suman, D. (2000). “Feminizm, İslam ve Kamusal Alan”, *İslam’ın Yeni Kamusal Yüzleri*, içinde, (ed.) Nilüfer Göle, İstanbul: Metis Yayınları, s.71.
- Swartz, D. (2011). *Kültür ve İktidar, “Pierre Bourdieu’nun Sosyolojisi”*. İstanbul: İletişim.
- Şahin, F. (2017). “Kadın Mutlu İse Ülke de Mutludur”, 8 Mart 2017, *Denge Gazetesi*, Yıl: 7, sayı 2531.
- Şahin, K. (2010). “Küreselleşme ve Yeniden Yapılanan Ulus Devlet”, *Küreselleşme ve Türkiye’ye Etkileri*, İçinde, (Ed.) Murat Ercan, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Şenboyar, A. (1969). “Esnaf Kahveleri”. *Gaziantep Kültür Dergisi*, sayı 135, s.68
- Şenboyar, A. (1969). “Gaziantep Esnafı ve Davaları”. *Gaziantep Kültür Dergisi*, sayı 135, s.53.
- Tekeli, İ. (2010). *Gündelik Yaşam, Yaşam Kalitesi ve Yerellik Yazıları*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Teymur, N. (1967). “Gaziantep Mimarisinin Yapı Taşları”. *Gaziantep Kültür Dergisi*, sayı 111, s.51.
- Tokdoğan, N. (2018). *Yeni Osmanlıcılık: Hınç, Nostalji, Narsizm*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Toprak, Z. (1995). *Türkiye’de Ekonomi ve Toplum. Milli İktisat ve Milli Burjuvazi (1908-1950)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

- Turner, H. Jonathan, Beeghly, L. ve Charles P. (2013). *Sosyolojik Teorinin Oluşumu*. Ankara: Sentez Yayınları.
- TÜSİAD, (1999). *Türkiye'nin Fırsat Penceresi. "Demografik Dönüşüm ve İzdüşümler"*. İstanbul: Lebib Yalkın Yayınları.
- Uca, O. (2016). *Türkiye'de Orta Sınıfın Fotoğrafı: Akışlar ve İlişkiler*. İstanbul: Nota Bene Yayınları.
- Uysal, A. (2011). "Antep'te Siyaset: Yerli, Muhafazakâr, Sermayedar". *Antep, Ta Ezelden Taşkındır*, içinde, (ed.) Mehmet Nuri Gültekin, İstanbul: İletişim, s.445-469.
- Üçoğlu M., Brenner N. ve Keil R. (2013). "Küresel Kentlerden Kentselliğin Küreselleşmesine". *Birikim*, Güncel Yazılar.
- Ülgen, P. (2013). *Ortaçağ Avrupası'nda Kölelik-Toplum ve Hukuk*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Ünsaldı L. Ve Geçgin E. (2013). *Sosyoloji Tarihi*. Ankara: Heretik.
- Weber, M. (1998). *Sosyoloji Yazıları*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Weber, M. (2005). *Bürokrasi ve Otorite*. Ankara: Adres Yayınları.
- Weber, M. (2012). *Ekonomi ve Toplum 1*. İstanbul: Yarın Yayıncılık.
- Weber, M. (2012). *Ekonomi ve Toplum 2*. İstanbul: Yarın Yayıncılık.
- Wallerstein, I. (1998). *Jeopolitik ve Jeokültür*. İstanbul: İz Yayınları.
- Yakar, H.İ, Pusat G. (2017). *Antep Savunması Hastane Defteri: Bir Şehrin Feryadı*. Gaziantep: Şehitkamil Belediyesi Kültür Yayınları.
- Yazgan, Hüseyin İ. (1960). "Barak Türkmenleri". *Gaziantep Kültür Dergisi*, sayı 34, s.11.
- Yeğenağa, O. H. (2017). "Kentsel Kimliğin Dönüşümünde Kentsel Politikaların Etkisi: Şişhane Bölgesi, İstanbul". *İdealkent*, sayı 22, s.455.
- Yenice S.M. ve Yenice T. K. (2018). "Gaziantep Kenti Planlama Deneyimleri Üzerine Bir Süreç Değerlendirmesi". *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt 17, sayı 2. S.552-562.
- Yetkin, E. (1959). "Genel Nüfus Sayımlarına Göre Gaziantep'in Nüfusu". *Gaziantep Kültür Dergisi*, sayı 18, s.2.
- Yetkin, H. (1958). "Gaziantep'in Zirai Durumu". *Gaziantep Kültür Dergisi*, sayı 10, s.6.

- Yetkin, H. (1967). Gaziantep'te Sanayi. *Gaziantep Kültür Dergisi*, sayı 109, s. 6-21.
- Yükselbaba, Ü. (2008). "Kamusal Alan Modelleri ve Bu modellerin Bağlıları". *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, sayı 2, s.229.
- Yıldırım ve Şimşek (2005). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Yırtıcı, H. (2005). *Çağdaş Kapitalizmin Mekânsal Örgütlenmesi*. İstanbul: İBÜ Yayınları.

İstatistik ve Raporlar

- GAP, (2018). "GAP İl Profili". <http://www.gap.gov.tr/il-profilleri-sayfa-137.html>. Erişim Tarihi: 12.08. 2018.
- GTO, (2017). "2017 Yılına Ait Faaliyet Raporu". <http://www.gto.org.tr/upload/download/Faaliyet-Raporu-2017-307946.pdf>. Erişim Tarihi: 12.08. 2018.
- KTM, (2017). "Gaziantep Kitabı". <http://www.gaziantepturizm.gov.tr/TR-200436/gaziantep-kitabi.html>. Erişim Tarihi: 12.08.2018
- TOBB, (2018). "Kurulan ve Kapanan Şirkte İstatistikleri". <https://www.tobb.org.tr/BilgiErisimMudurlugu/Sayfalar/KurulanKapananSirketistatistikleri.php> . Erişim Tarihi: 12.08.2018
- TÜİK, (2010). "Bölgesel Göstergeler". Gaziantep, Adıyaman, Kilis TRC1, s.86.
- TÜİK, (2013). "Seçilmiş Göstergelerle Gaziantep". [http://katalog.istanbul.edu.tr/client/tr_TR/default_tr/search/detailnonmodal/ent:\\$002f\\$002fSD_ILS\\$002f0\\$002fSD_ILS:1912029/one?qu=Gaziantep+%28T%C3%BCrkiye%29+---+Sosyal+durum+---+%C4%B0statistikler.&ic=true&ps=300](http://katalog.istanbul.edu.tr/client/tr_TR/default_tr/search/detailnonmodal/ent:$002f$002fSD_ILS$002f0$002fSD_ILS:1912029/one?qu=Gaziantep+%28T%C3%BCrkiye%29+---+Sosyal+durum+---+%C4%B0statistikler.&ic=true&ps=300). Erişim Tarihi: 12.08.2018
- TÜİK, (2015). "Temel Göstergeler". Hanehalkı Tüketim İstatistikleri. <https://biruni.tuik.gov.tr/ilgosterge/?locale=tr> . Erişim Tarihi: 12.08.2018.
- TÜİK, (2017). "Alan Uygulamaları". Gaziantep Bölge Müdürlüğü.

ÖZGEÇMİŞ

1994 yılında Gaziantep’te doğdu. İlk, ortaokul ve lise eğitimini Gaziantep'te tamamladı. 2016 yılında Gaziantep Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nden mezun oldu. Aynı yıl Gaziantep Üniversitesi Sosyoloji Ana Bilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimine başladı. 2019 yılında yüksek lisans eğitimini tamamladı. Akademik kariyerini tamamlamak için halen hazırlıklara devam etmektedir.

CURRICULUM VITAE

He was born in 1994 in Gaziantep. He completed his primary and secondary education in Gaziantep. He graduated from Gaziantep University, department of Sociology in 2016. In the same year, he started master program at Gaziantep University, department of Sociology. He completed his master's degree in 2019. He is currently preparing to complete his academic career.